

31 6

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF
ÖSSZES MUNKÁI

XVII.

KISEBB POLITIKAI
CZIKKEK

MAGY. TUD. AKADEMLIA
KÖNYVTÁRA

BUDAPEST MDCCCIII
VII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF ÖSSZES MUNKÁINAK

ELSŐ VÉGLEGES TELJES KIADÁSA

TARTALMA Ez a kiadás az **első**, mely báró Eötvös Józsefnek valóban **összes műveit** magában foglalja: regényeit, elbeszéléseit, költeményeit, színműveit, ünnepi- és politikai beszédeit, azonkívül politikai nagy munkáit, eddig össze nem gyűjtött hírlapi cikkeit, folyóiratokban elszórt irodalmi és egyéb tanulmányait, leveleit, sőt néhány eddig kiadatlan, kéziratban hátrahagyott szépirodalmi munkáját is.

*Br. EÖTVÖS JÓZSEF összes munkái
húsz kötetben jelennek meg.* =====

EREDETE Báró Eötvös Lóránt és családja, mint Eötvös József irodalmi hagyatékának örököse, a nagy költő és hazafi műveinek tulajdonjogát örök időkre az

EÖTVÖS ALAPNAK

adományozta, hogy e kiadásból eredő jövedelem a **Tanítók Háza** fenntartására fordíttassék, melyben tanárok és tanítók szorgalmas fiai nyernek főiskolai tanulmányaik ideje alatt, Budapesten és Kolozsvárott, részben ingyenes ellátást.

Igy vált lehetővé br. Eötvös József összes munkáinak kritikai kiadása, mely egyuttal egy culturalis és humanitarius célt is segít beteljesedése felé.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

ÖSSZES MUNKÁI

XVII. KÖTET

MAGY. TUD. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

KISEBB POLITIKAI CZIKKEK

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

ÖSSZES MUNKÁI

XVII.

KISEBB POLITIKAI
CZIKKEK

BUDAPEST MDCCCIII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

*

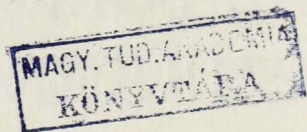
KISEBB POLITIKAI
CZIKKEK

BUDAPEST MDCCCCH
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

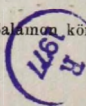
214212

AZ ÖSSZES JOGOK FENTARTÁSÁVAL

AZ ÉÖTVÖS-ALAP TULAJDONA

Révai és Salamon könyvnyomdája, Budapest, VIII., Üllői-út 18.

AGRICOLA LEVELEI.

A CENTRALISATIÓRÓL.

Magam valék, s kinéztem ablakomon. Szükséges gazdasági foglalatosságaimat bevégeztem; a mezőn nehéz köd terült, mely amúgy is nem igen bájló vidékünket még szomorúbb alakban mutatá, úgy, hogy a földeken körüljárni még mezei gazdának is kellemetlennek látszott, s megvallom, aggódni kezdék, mit tegyek azon két órával, melyet az ebédig még magam előtt láttam. Hiában, — gondolám, — kegyetlen végzetünk nem akarta, hogy valaki ingyen jusson ebédjéhez; a szegény dolgozik, az úr unja magát, mindeniknek van, miben elfáradhat, s nekem az első szinte kellemetlenebbnek látszik; — ekkor szemeim az asztalomon kiterített hírlapokra estek. Feleségem — önnek mint szerkesztőnek tudnia kell, hogy házasságban élek, részint, mert ez által biztosítva érezheti magát, hogy tőlem minden subversiv irányzat távol van, részint, mert ebből is gyaníthatja, hogy a polemiában nem vagyok gyakorlatlan s így hírlapi levelezőségre némi készütséggel bírok — tehát feleségem jámbor, rendes asszony lévén, a hírlapokat, mihelyt megjönnek, szépen egymás mellé fektetve kiteríti asztalomon, s akár olvastam, akár nem, ott hagyja, míg a régi számokat újakkal nem cserélheti fel. Így feküdtek a hírlapok szép békeességben most is egymás mellett; csak azt kelle sajnálnom, hogy a posta már két nap előtt érkezvén, ez alkalommal reám még a *Jelenkor* olvasása is múlt élvezetek közé tar-

tozott; de a hírlapok látása fejemben gondolatokat ébresztett, s falusi nemes embernek, unalmának közegette, egy gondolat nem kis jótétemény. Eszembe jutott, mi furesa tüneménye századunknak, hogy napjainkban semmi sem gyakorol oly befolyást, mint a hírlapok. Rongyokból készült papír, a papíron itt-ott fölszedett gondolat- s ismeret-rongyok, melyek csak úgy öszveenyveztettek (természet szerint ez értelmezés csak bizonyos lapokra illik), s mégis mennyi hatás! Nem látjuk-e majdnem, mintha arra, hogy az emberekkel valamit elhitessünk, nem lenne szükséges egyéb, mint hogy az nekik sokszor elmondassék, — mint a szajkó egész mondásokat tanul a nélkül, hogy értelmét valaha felfoghatná. E gondolatok után azon kezdém törni fejemet, honnan lehet az, hogy hírlapok soha nem élhetnek egymással békeességben, miután kétségen kívül sokkal természetesebbnek látnám, ha — mint a cséplők, kiknek kopogása pajtából felhangzott, — a kévét, mely előttök fekszik, s nem egymást veregetnék föbe; de eszembe jutott, hogy miután Florencz és Pisa városok hosszú háborúba keveredtek azért, mert 1220-ban egy római bibornok ugyanazon egy kutyát mind a pisai, mind a florenczi követnek ajándékozta: journalistáktól több béketűrést kívánni nem lehet, s hogy végre mind e hírlapi czivódások nem mondhatók haszon nélkülieknek, nem, mert a kis hiúságon vagy önzésen kívül, mely miatt a vitatkozás megkezdett, mindig magasabb elvek s érdekek vegyülnek belé, melyek ekkép tisztába hozatnak; de leginkább azért, mert a journalistika ily módon azon nimbustól, melyben máskép vastag könyvek írói állanak, megfosztatván, személyes tekintélye által hamis eszméket nem tarthat fenn sokáig, — s ez nem kis nyereség. Meggyőződésem szerint a tudományok minden ágaiban az egyes eszmék sokszor egészen másképp fogadtattak volna, ha a könyv, melyben először kifejtettek, névtelenül iratik. A journalistika hasznai minden czivódás és izgága mellett, miket lapjainkban találunk, tagadhatlanok, s talán a befolyás, melyet az időszaki sajtó napjainkban gyakorol, — s mely végre csak azt bizonyítja, hogy a tudásvágy, mely egykor kevés kiválasztottnak szűk körébe szorult, elterjedett a nép között;

hogy valamint a testnek, úgy napjainkban a léleknek is támadtak mindennapi szükségéi, melyeket ki kell elégíteni, — nem épen azon tárgyak közé tartozik, melyekért századunknak pirulnia kellene.

Így álmétkodtam én hirlapjaim előtt. De az emberi gondolat oly sebes! Mint villám fut át agyunkon, s az irónál ily villámok más égi villámokként legalább némi fekete nyomot hagynak magok után; falusi nemes ember gondolatjainak még ennyi látszatja sincs. Egy fél óra mulva megnéztem órámat, s ismét az előbbi foglalatossághiányba estem volna vissza, ha a rómaiak szavaival: »Semper ego auditor tantum nunquamque reponam« egyszerre egy nagyszerű határozat nem támad lelkemben. Mért ne irjak én is egyszer? Irnak tudósok s tudatlanok, — legalább azokat, kik a tudós nevet honunkban csúf-névnek használják, én másnak tartani nem tudom; — irnak hazafiságból s hazafiság nélkül; irnak dicsvágyból s pénzért; miért ne írna egyszer egy falusi nemes ember is, kinek épen más dolga nincs, s ki legalább azt mondhatja magáról, hogy soha pártok küzdelmeiben részt nem vett? Mi közönséges emberek vagyunk azok, kiken minden politikus, nemzetgazda, hirlapszerkesztő stb. nem szünő fáradozással experimentálgat; talán jó, ha a népboldogítókon kívül néha egy-egy a boldogítandók közül szintén felszólal, legalább a nagy experimentatoroknak eszökbe jut, hogy a boldogítás itt-ott néha fáj is. Ha ön elfogad levelezőjének, írja ez első kísérletem fölébe: Agricola levelei I., s ha Isten megtart, időről-időre újakra számolhat; ha nem — tegye félre szekrényébe, vagy talán még inkább kandallójába; a fát meggyújthatja e levél is, sőt ha száraznak találja, annyival jobban.

De miért irok épen önök lapjába? Erre nekem sok okom van. Mindenek előtt csak tegnap láttam a camera obscurában,* hogy lapjok azért nem gyarapodhatik, mert önök tudósok. Én részemről jobban szeretném, ha Magyarország viszonyai a helyett, hogy mint szokásban van, daguerrotíp s camera obscurák által szemléltetnek,

* Vonatkozás a *Pesti Hirlap*-nak január 16-iki vezércikkére (422. szám), melynek kezdő soraiban az idézett szavak foglaltatnak.

inkább tiszta szemmel tekintetnének, s ha croquis-k helyett valaki való képeket adna; — de talán a camera obscura képei igazak, s akkor közremunkálásom a *Pesti Hírlap*-nak legnagyobb hasznára leend, Isten s világ előtt tudva lévén, hogy tudós nem vagyok.* Azonfölül nekem tetszik az önök módja. Ha szép lassú lépésekkel haladtak volna pályájokon, talán a jelen pillanatban több pártolóra számolhatnának. Keletkező politikus pártok nem szokták kitűzni zászlóikat, hanem szép csendesen haladnak más színek alatt, míg lassanként sereget gyűjtöttek magok körül, s csak akkor állnak elő meggyőződésökkel, mely munkásságuk alatt „amphora coepit institui, urcens exit”; — önök bátran kimondták a centralisatio szavát, habár e haza táblabiráinak egyharmada elborzadt is az iszonyatos szó előtt, — s én ezt helyeslem. Journalistának feladata nem az, hogy bajazzóként ide s tova ugrándozva, a nemes közönséget bukfenczeivel mulattassa; kiváltsága, hogy igazságot mondhat, de egyszersmind kötelessége is, s önök jól tették, hogy ettől magokat visszaijeszteni nem engedték. Végre, hogy a főököt, melyért lapjokhoz szegődtem, kimondjam, — én osztozom önök nézeteiben.

Ha valaki, én bizonyára szeretem megyei szerkezetünket. Mikor az ember, mint én, táblabíró, s ifjabb napjaiban szolgabíró volt, hogy ne szeresse! De szeretem hazámat is, s mikor ez időben látám, hogy mi egyes megyék napról-napra inkább elválnak egymástól, hogy majdnem úgy látszik már, mintha kedves anyaföldünk örökségét fel akarnók osztani egymás között; mikor hallám, miként hivatkozik Horvátország municipális jogaira, midőn anyanyelvünket határaiból kiűzi; miként ír egy megye a másikhoz deákul, mert municipális jogai mellett tehetni hiszi; — midőn a másik a levelet — ismét municipális jogainál fogva — felelet nélkül visszaküldi; midőn tapasztalám, hogy országgyűlésünk által hozott legüdvösebb törvényeink végre nem hatatnak, s hogy ennyi függetlenség utáni vágy mellett semmi nincs, mi az egésztest összetartaná, mi a széjjel-húzó részeket egybefűzné: megvallom, nem ritkán

* T. i. szemére hányták a *Pesti Hírlap*-nak, hogy „doctrinair lap”

mondhatlan aggodalom tölté lelkemet, s érezni kezdém, hogy a magyarnak mindenekelőtt oly valamire van szüksége, mi által szétágazó s a túlságig individualisált erői központosíttassanak. Önök a törvényhozást hiszik azon pontnak, melyben e központosítás történhetik, s én annyira osztozom ebbeli nézetökben, hogy alig foghatom meg, miként kételkedhetik csak valaki is ez állításon.

Hogy ott, hol eredményt kívánunk, az erőknek központosítása szükséges, azon, úgy látszik, hazánkban még azok sem kételkednek, kik a centralisatio leglelkesebb ellenei között küzdenek; máskép nem igen tudnám felfogni, miért alakított a védegyeletnél egy középponti választmány, az iparegyeletnek főkegyesületei miért hozattak a főegyesülettől függésbe s ezen központosítás, melyet az egyesületeknél szükségesnek tartunk, csak az összes hazára volna felesleges? A felelet e kérdésekre még nehezebbnek látszik, ha az általános eszme helyett annak önök által történt alkalmazását tekintjük. Önök a központosítás eszközüül törvényhozásunkat jelölték ki, kimondva világosan, hogy a végrehajtó hatalom hatáskörét kiterjeszteni csak azon esetben kívánják, ha a felelősség által oly helyzetbe állíttatik, melyben, alkotmányos országok kormányaiként, csak a törvényhozás kifolyásául, annak képviselőjéül tekinthetik. De szabadság nem lehet rend nélkül, s pedig azon egyszerű oknál fogva, mert épen a rend az, mi minden állományban a szegénynek egész egyedüli biztosítékát foglalja magában, mely nélkül jogai hatalmasabb által mindig elnyomatnának. S ha hazánkban e rendnek naponta inkább érezzük hiányát, vajon annak fenntartását lehet-e másra bízni, mint önök kívánata szerint arra, ki szabadságunk fenntartásán örökdi, azon törvényhozásra, melylyel ha nem bírnánk, más, korlátlan hatalom alatt álló népektől csak annyiban különböznénk, hogy anyagi jólétünk lehetetlenné tétetett? Midőn az országos pénztár kezelése s a közmunkák elrendezése országgyűlésünk által egy, a felség által kinevezett s a törvényhozás felelőssége alatt álló egyénre bízott, kinek rendelkezéseit az egyes törvényhatóságok ellenmondás nélkül végrehajtani tartoznak

törvényhozóink — kiknek ebbeli cselekvésöket, legalább eddig, senki sem rosszalja — tettek-e egyebet, mint ugyanazt, mit önök indítványoznak? S ha azon rendelkezés, mely, midőn a nemzet életerének egyik legfontosabb ágára kezdett alkalmaztatni, oly általánosan üdvösnek tartatott: ugyan miért hirdettetik az a szabadságra nézve veszélyesnek, midőn önök által a közélet egyéb ágaira is kiterjesztetni javasoltatik. Megvallom, minden jóakarattal nem érteném, ha nem tudnám régóta, hogy politikában a logikai következettségen kívül vannak más eszközök, melyek ennél nagyobb meggyőző erővel bírnak.

A többi honi lapok, melyek a magasztalásra nézve kölcsönös biztosítótársaságot állítottak magok között, szép egyhangban szólalnak föl önök ellen. Föl se vegyék. Nekem ily alkalommal mindig azon, nem tudom, hol olvasott regény jut eszembe, mely szerint Isten, midőn az embereket a paradicsomból kiüzte, néhány búzaszemmet hintett el a földön, hogy az embereknek később eledelül szolgáljon; az ördög észrevette, s földdel takarta be, hogy az embereket e jótéteménytől megfoszsza; s ime akkor fogamzottak, akkor hajtottak ki a magok. Így van ez minden eszmével is, mely termékenységre való; ha ellenségek nem ásták volna körül, sok igazság, mire napjainkban büszkék vagyunk, nem hajtott volna gyökereket e világon; s én az eszméket, melyek mellett önök felszóltak, ilyeneknek tartom. A *Pesti Hirlap* állításaiban nincs semmi, mit én újnak tartanék. A mennyire visszaemlékezhetem, az egyik párt mindig felelős kormányt, a másik mindig a törvényhatóságok fékezését kívánta; önöknek egyedüli érdeme, hogy figyelmeztettek azon összeköttetésre, melyben e kérdések állnak; hogy világosan kimondák, miszerint felelős kormányról a törvényhatóságok korlátozása nélkül, s a megyék korlátozásáról a kormány felelőssége nélkül szólni képtelenség; s a mi ezt illeti, a jövő igazolni fogja állításaikat. Talán nem a *Pesti Hirlap* jelen szerkesztőinek fog jutni az öröm, hogy ez eszméknek többséget szerezzenek, de hogy végre nekik többség fog szereztetni, hogy e legfontosabb kérdések csak így fognak megoldatni, arról nekem legkisebb

kétségem sincs; s engedjék meg önök, ez végre mindegy.

Még néhány szót önök modoráról; hisz nálunk, hol a modor meghatározásáról könyvek irattak, ez a politikai kérdések közé tartozik. Önök szárazsággal vádoltnak. Mondatik, hogy cikkeikben csak az észhez szólnak, pedig — mint egy francia író mondja — ily módon való okoskodás csak azokra hathat, kiknek eszök van; s főképp ott, hol — mint nálunk — minden tárgyról inkább azt szeretjük hallani, hogy mihez hasonlít, mint azt: minő az belső lényegében, legalább az előfizetőknek növelésére talán több sújtás és virágoska czélszerűbbnek mutatkoznék. Hisz a *Budapesti Híradó* tárczájában egész regényt ad, s noha Isten teremtésével ellenkezőleg a szárazat a vízzel ekkép összezavarta, anyósomban s két idős barátnéiban három új előfizetőt szerzett magának; de részemről én egészen helyeslem önök eljárását, nemcsak, mert Girardin Emil urat — azok szerint, miket felőle a mult esztendőben ujságokban olvastam — nem tartom oly druzsának, kinek példáját követni tanácsos; de főképp, mert látva, miként a politikában minden baj s izgága leginkább azoktól jó, kik azt pusztá időtöltésből, az úri mulatságoknak egyikeként űzik: szeretem, ha azon lapok, melyek politikai kérdések megvitatását tűzték ki maguknak feladatúl, minél többször intik olvasóikat a tárgyak komolyságára, melyekkel foglalkoznak. A praenuméransok száma, mint mondám, szenvedhet; de a journalismusnak financialis oldalán kívül van egy nemesebb oldala is, s önök talán nem irigylik a *Constitutionnel* szerkesztőinek, hogy vezérletök alatt a Sue kóborló zsidójának pártja húszezerig növekedett. Sok jó mulatságot s egészséget kívánok.

A REFORMOK ELLENZŐI.

Az idő egyre fertelmes, csupa köd, istálló m födele alig látszik ki belőle. Furcsa dolog, mennyit panaszkodunk az időjárás ellen! Emberi viszonyainkban, a politikában minmagunk csináljuk az atmosphaerát, s mégis jobb-e az? — Nem látunk-e itt is, ha hideg január kellene, langy márcziusi időt s augusztus kezdetén, mikor legforróbb napok kellenének, hűs őszi időket, hogy semmi maga rendén nem fejlődhetik, semmi nem gyümölcsözhet úgy, mint kellene, mert növésében minden időelőtti meleg vagy hideg által megakadályoztatott? S itt miért nem panaszkodunk; vagy jobban mondva, miért nem fáradunk azon, hogy a csiráknak, melyeket felnevelni akarunk, oly atmosphaerát készítsünk, melyben kifejlődésök lehetőségessé válják? S ez lenne felfogásom szerint a földolog!

Vannak pessimisták a világon, s azok nem győzik ócsárlani emberi nemünket. Az erény soha nem volt többségben — így szólnak ők; — ki nemes eszmék mellett küzd, szükségkép elnyomatik; ki valamely nagy, fenséges célért lelkesedett, az vonúljon magába, fogja körül ábrándjaiban szép ideálját, — ha vele emberek közé lép, csak gúnyra számolhat. — Vannak emberek, kik valami különösen vigasztalót látszanak találni abban, ha földünket nagy latorbarlangként festhetik; úgy látszik, az az aristokratikus örömöknek egy neme, ha az egész emberiségről néha a lehetőségig sok rosszat mond-

hatnak. — Én részemről minden ily beszédet badar beszédnek tartok, s belsőkép meg vagyok győződve, hogy az emberek többsége már természete által minden nemes eszmének felfogására nagyon is hajlandó; az ok, melyért sok nagyszerű gondolatnak életbe léptetése oly nehéz, sőt néha lehetetlennek látszik, nem abban fekszik, hogy senki iránta lelkesedni nem tud, hanem abban, hogy midőn egy új eszmét akarunk létesíteni, nem látjuk át, hogy arra más eszközök szükségesek, s nem azok, a melyekkel eddig sokszor egészen ellenkező eszme fenntartásán dolgoztunk.

Ha a kővágó, ki eddig a bányában négyszög épületköveket faragott, egyszerre egy felséges szobrot — teszem a belvederi Apollót, vagy a medici Venust — meglátva, ellentállhatlan vágyat érez magában, hogy e művet utánozza: bármily fokra hágott lelkesedése, ki hiszi, hogy iparkodásával célzt érhet, ha előbbi szerszámától megválni nem akar, s puskaporos ládáját, szögletmértékét, s a nagy kalapácsot viszi magával, melylyel elébb dolgozott? S mégis e cselekvésmód egy cseppel sem oktalanabb, mint azoké, kik a politikában egészen új eszméket állítva fel, az eddigiekkel egészen ellenkező tanokat hirdetve, azt hiszik, hogy mind e mellett az eddig jóknak talált formák épségökben fenntarthatják magokat; — hogy ugyanazon eszközök, melyekkel aristokratikus ország kiváltságát századokon át védelmezé, czélszerűek, hogy velök például a népképviselőtet vagy a jogoknak törvényelőtti egyenlőségét kivívjuk; hogy a sánczok közt, melyek mögött a nemesség jól érzé magát, az összes nép, ha, mint kívántatik, körükbe felvételik, kényelmesen meg fog férni. Nem hallottam soha respublicáról beszélni, mely csak azért, hogy respublicai institutióit megtartsa, egy korlátlan királynak választását tartotta volna szükségesnek; mégis mi volna ebben nevetségesebb azon demokratismusnál, mely hogy jogegyenlőséget, hogy az egész népnek a közdolgokban befolyást szerezzen, azon institutióhoz ragaszkodik vak buzgósággal, mely ha fennáll, mind ezen felséges elvek életbeléptetését lehetlenné teszi?

Mit értek e szavakkal, ön, s úgy tartom olvasói is, rég észrevették; e gondolatokat egy öreg bátyám,

ki, mint itt faluhelyen szoktuk, unalmában meglátogatott, s épen most ment el, ébreszté bennem. Politikáról szoltunk. Ön tudja, mai időben alig beszélhetni másról. Keresztelőnél voltam minap, hol a gyermeknek mint jövődöbeli fehértollasnak egészségére ittak, s mikor most pár hónapja szomszédomat temettük el, valaki fülembé sugta, hogy mégis csak egy fekete tollással van kevesebb a világon. Falusi nemes embernek egész élete néha olyan, mint egy hirlap: egy rövid születési, házassági vagy halotti jelentés, a pestis, miskolezi és szegedi gabonaár, — a többi mind általános vagy megyei politika. Némelyek ez életmód mellett meghíznak; bátyám is közéböök tartozik. — A jámbor öreg sokat beszélt a mai időnek ferdeségéről, — engedelmet kérek, önökről is többször tett említést. Emlékei visszamennek József császár koráig, s ép azon nemzeti lelkesedés, mely e nagy férfi halála után hazánkban mutatkozott, legkedvesebb tárgya beszélgetéseinek.

— Ej öcsém! — mondá ma hozzám, miután szokása szerint újra elmondá a magyar fökötö egész történetét — az más élet volt, akkor több esze volt a magyarnak. József császár alatt jobban ment a közigazgatás, sok olyan dolgot is csináltak, minek, úgy hitték sokan, hasznát lehetete venni: conscriptiókat, fölméréseket stb.; azt mondják, csak akarni kellett volna s a telekkönyvet akármikor be lehetett volna hozni. De mikor a császár meghalt, tüzre mindennel, vissza vármegyei régi igazgatásunkkal! Sokan mondták, hogy kár, de nagy embe-reink nem engedtek, mert öök jól tudták, hogy mindez nem nekünk való, s hogy ha ezeket a dolgokat behozzuk, a nemesi praerogatívának vége van.

Megjegyzém, hogy ez ellenszegülés igen természetes volt, mert József nem alkotmányos úton hozta be újításait; hasonló körülmény között, remélem, ma sem cselekednének máskép.

— Nem alkotmányos úton! — mondá bátyám, nagyobb tudományának érzetében mosolyogva; — mondd ezt másnak, nem nekem. Ha a felgerjedésnek csak ez vala oka, nem lehetett-e később alkotmányos úton behozni mind azt, mit a császár megkezde, valamint ez a vallási tárgyaknál történt, melyekre nézve 1791-ben

bizony nem mentünk vissza Mária Terézia elveihez? Hidd el öcsém, ha nem látjuk által, hogy Józsefnek újításai a nemesi praerogativát szükségkép megrontják, félig sem lelkesedtünk volna annyira. S most az a te kedves *Pesti Hirlap*-od nem törekszik-e ugyanezen cél után, egyenesen a magyar nemesség eddigi privilegiumai ellen?

Azon észrevételt tettem, hogy kár egész haragját a *Pesti Hirlap*-ra központosítani, miután mások is szint azon célú tűzték ki magoknak.

— Ne hidd öcsém — mondá az öreg, fejét csóválva, — a többiek mind védelmezik a municipalis szabadságot, csak a *Pesti Hirlap* hirdeti, hogy ezen is változtatni kell. Már pedig, míg a vármegye mostani helyzetében fennáll, addig a nemesi kiváltságon nem fogtok változtatni egy kukkot sem.

— De hát nem akarják-e a *Pesti Hirlap*-on kívül mások is a közös teherviselésnek elvét keresztülvinni? — mondám én.

Az öreg nevetett. — Ha mellette az utasításokat is fenn akarják tartani, — mondá jókedvűen, — isten neki. Nem tudom, hogy e hazában sok ember volna, ki azt hinné, hogy az 52 vármegye közt, hol mindenütt a nemesség adja az utasításokat, 27 olyant találna, melyekben a többség erőnek erejével adózni akarna. Nem mondtam-e a múlt országgyűléskor is előre a következtetéseket?

— Igen, bátyám, — szóltam én, — de ez nem maradhat így. Törvény előtti egyenlőséget követelünk, nemcsak a *Pesti Hirlap*, hanem annak legbuzgóbb ellen-ségei is.

— Törvény előtti egyenlőséget — válaszolt bátyám még mindig nevetve; — igen, ha a bírót csak mi nemes emberek választjuk, behozhatjátok bátran, bíró előtti egyenlőség talán még se lesz belőle.

— De hisz a népnek tökéletesen egyenlő jogokat akarunk adni — válaszolám én, már neheztelve jókedvű nevetésén, — valóságos népképviselőt, s itt a *Pesti Hirlap* csak azokat követi, kik e kérdést már buzgón védelmezik, mikor újabb szerkesztésének híre sem volt.

— Igen — válaszolt bátyám, — most már valóságos

kaczagásra változtatván elébbi csendes nevetését — tudom, népképviseletet akartok; minden helység küld egy vagy két képviselőt a gyűlésre, Kecskemét kettőt, Miskolcz s Nyiregyház szintén kettőt, míg a nemes egyenként szavaz. Ha épen nagy megnyugtatóstokra van, ezt a képviseletet ma behozhatjátok.

— Urambátyám minden szavamat elcsavarja, — mondám rosszkedvűen; — tudja oly jól, mint magam, hogy nemesnek s nemtelennek tökéletesen egyenlő jogokat akarunk adni, és pedig azok, kik a *Pesti Hirlap* ellen nyilatkoznak, úgy, mint serkentői.

— Egyenlő jogokat! Tehát a nemtelen is szintűgy választandja tisztviselőit, mint mi, szintűgy személyes befolyással birand tanácskozásainkban? De öcsém — tevé hozzá, enyelgve veregetve vállamat, — ugyan hogy' fogják meghallani a főispán kijelölését? Hol fognak összegyűlni e tanácskozásra? A kortesek sem férnek el többé termünkben, hát a száz, kétszázezer nemtelen szavazat? Majd ehhez hány katona kell; mily paloták? Öcsém, köztetek nagy építő mestereknek kell létezni!

— A képviseleti rendszert hozandjuk be, nemesre, nemtelenre egyformán.

— Igen, majd erre a kortesek jövő országgyűlésre utasításokat fognak adni, nemde? — szólt bátyám zavarhatatlan jó kedvében; — nemcsak ti liberálisok, hanem az összes nemesség azt fogja kívánni, hogy azon jó falatok s bor, melyekben eddig nagy nemzeti ünnepeinken mindenki részesült, csak egy pár száz s nagyrészt nemtelen képviselőnek maradjon? Haj, be furesa gondolat ez!

Szólni akartam, az öreg közbevágott. — Csak a *Pesti Hirlap*-tól őrizkedjél; csak ez szóval fel utasításaink ellen; s míg utasítás marad, addig a megye mostani helyzetén változás nem történik; míg pedig a megye régi helyén marad, addig a nemesség kiváltsága változni nem fog, ez bizonyos. Ha valaki mást mond, ne hadd magadat rászedetni. — S ezzel az öreg elment s én azon gondolatokba mélyedve, melyekkel leveletem megkezdém, végre magam is hinni kezdém, hogy igaza van.

Ne vegye rossz néven, hogy ezen egyszerű s talán nagyon is falusi beszélgetést majdnem ugyanazon sza-

vakkal, melyekkel tartatott, leírtam. Van benne sok, miből jelen helyzetüknek nehézségét átláthatják, mely abban áll, hogy mindazok, kik privilegialis helyzetünk mellett nyilván s titokban működnek, azon törvényes rendnek, mely mellett önk felszólalnak, hazánkba való behozását szükségkép ellenzeni fogják; de van, úgy hiszem, bátyám szavaiban nem kevés olyan is, mi által biztatva érezhetik magokat. Nem csekély azoknak száma, kik hazánkban a haladásnak valóságos barátai. Az utolsó napokban megyei gyűléseken történtek — midőn t. i. egyes nemések önként lemondva eddigi kiváltságaikról, az adózók sorába álltak, — elég világosan bizonyítják, hogy a lelkeség, melylyel elvei mellett felszólalt, a magyar nemességnél nem csak fényes szónoklatokig terjed; azok között, kik megyei szervezetünkhöz most szinte betegesen ragaszkodnak s minden központosítás ellen harczra kelnek, a való szabadságnak sok buzgó barátai találkoznak, kiknél a féltékenység, melylyel eddigi állapotainkhoz ragaszkodnak, csak azon szeretetből veszi eredetét, melyet az alkotmányos élet iránt éreznek s ezek valamennyien, ha végre által fogják látni, hogy a cél, mely után fáradsznak, azon úton, melyen eddig haladtak, elérhetetlen; — ha által fogják látni, hogy törvény előtti egyenlőség, közös teherviselés s népképviselőlet megyei szervezetünkkel együtt létezni csak akkor fog, ha majd hazánkban — hogy régi szó-járással éljek — fából az első vaskarika készül: önként azon útra fognak térni, mely annak, ki a magyar nemességi kiváltságok fenntartásánál magasabb feladást tűzött ki magának, az egyetlen, mely célhoz vezethet. S ezzel mára elég. Éljenek boldogul!

A JOBBÁGYSÁG ELTÖRLÉSÉRŐL.

Hazámban — habár azt most senki nem venné észre — egyszer szinte tudós lakott. Fiatal korában a jámbor valahol — a helyet nem szükség megnevezni — professori hivatalt viselt; később néhány meggondolatlan problema megfejtésére vetve magát, e hivatalra alkalmatlannak találtatott, s édes apám által félig könyörületességből házunkba fogadtatott. Ez ember, ki éveket töltött családukbán, midőn meghalt, irományait nekem hagyá, s habár a bölcsék kövéről s a magyaroknak a régi persáktóli eredetéről írt értekezései nincsenek is oly hasznomra, mint a szegény öreg gondoló, legalább számos kivonatai, melyeket hosszú életén át mindenféle — főkép régibb — könyvekből készített; néha nem kis multságomra szolgálnak. Ki a tudományokban, mint én, inkább multságot, mint más valamit keres, azt az ily rend nélkül összevisszahányt ismerettöredékek rendszerezett értekezéseknél inkább gyönyörködtetik. Néha a jelen s a mult eszméi között létező különbség felett báméskodik az ember, néha azon, hogy ily különböző fogalmak mellett a gyakorlati világban oly kevés változott; mindenesetre falusi embernek, mint én, jól esik, ha a mult századok tudósainak működésével megismerkedve, azon meggyőződést szerzi magának, hogy sem ők, sem hihetőkép azok, kik őket honunkban követik, hozzánk hasonló szántóvetőre le nem nézhetnek felette nagy megvetéssel. A tudomány

egy nagy taposó-kerék, melyen mindenik szüntelen magasabbra igyekszik, de erőlködésével csak azt érheti el, hogy az egész malmot mozgásban tartja; a mezei gazdaság ennél még többet ér, legalább ha a bibliába nézünk, s látjuk, hogy Ádám, mihelyt az ismeret fájáról evett, mindjárt munkához fogott s homloka izzadtságával keresé kenyerét, mintha ez lett volna az oktatás, melyet a gyümölcs által nyert; szinte úgy látszik, mintha a földművelés lenne talán a legjózanabb, mit az ember a világon tehet. — De isten neki! Hogy előbbi tárgyamhoz visszatérjek, tudós ismerősöm kivonatai között keresgéltem ma is, s ott egyebek között egy kis szelet papíron e deák mondást találtam:

»Plurimi insipientium dicentes fatentur: antiquorum statua moderni destruere possunt, quoniam uti nos et illi homines fuerunt. O quam detestanda praesumptio! quam abominanda dictio! quam execranda blasphemia!«

Őn e szavakat kétségen kívül egy magyar conservatív ellenállhatlan kitörésének fogja tartani; magam is úgy valék vele; a nemes érzelmek, főkép pedig a nyelv, melyen — mint tudva van — conservativeink még most is, ha megharagszanak, legszívesebben szólnak, nem gondoltathatott velem egyebet; azonban csalódtam; e szavak, mint a másik oldalon feljegyezve áll, a *Chronicon farnense*-ből, mely a *Muratori scriptores rerum italicarum*-ban foglaltatik, vétettek ki; s én, ha conservatívjeink a mult kor bölcsességét említik, miután ezen, már hatszáz esztendő előtt írott sorokat olvastam, nem fogok többé ellenmondani soha. — Ez legalább valóságos conservativismus, ebben van logika; korunk conservatívjei valóságos kontárok, — megengedik, hogy haladásra van szükség, s azután hiveiknek arra, hogy miért kövessék őket inkább, mint másokat, nem adnak egyéb okot, mint azt, hogy ők a leglassabban haladnak; mintha mindenki, kinek már helyén maradnia nem lehet, nem szívesebben érkeznek meg hamarabb, mint később. Olvassák conservatívjeink a *Chronicon farnense*-t, s tanulják abból mesterségüket; csak ha az ősök maradványát változtathatlannak tartjuk, csak ha istentelen káromlásként fogadjuk annak

szavát, ki ezen egy perczig kétkedik, akkor állnak biztos téren; — conservativ elveiket minden engedmény, melyet tesznek, örvénybe sodorhatja.

Ezen állításnak helyességét semmi sem bizonyítja inkább, mint a mik a nemesség megadóztatása körül eddig történtek. — Egykor a magyar nemességnek adómentessége hitágazatnak tartatott, melynek helyességén nem szabadott senkinek kételkedni. A dolog annyi ideig tartott, hogy végre szinte természetesnek látszott, s miután törvényeinkben a magyar nemesek servientes regii — azaz királyi szolgáltnak — nevezettek, s miután, mint tudva van, két urnak szolgálni nem lehet, majdnem igazságosnak látszott, hogy a haza e királyi szolgálttól viszontszolgálatokat nem kívánhat. Míg a magyar nemesség állását ezen téren védé, míg adó kiváltsága iránt discussióba nem ereszkedett, jogai erősen álltak, s ha ezen taktikát folytatják, ki tudja, talán még most is biztosabb lábon állna adómentessége. Hisz Jozua kedveért nap és holdvilág megálltak ösvényökön, míg a zsidó nép ellenségeit le nem győzte; ki tudja, nem állt volna-e meg nálunk is az idő, melynek haladásában minden változik, mindaddig, míg az Úrnak választott népe itt is kivívta volna végső diadalát, melyre, mint tudva van, elkerülhetlen szükséges, hogy az aviticitás s egyéb kiváltságaink megmaradjanak. De conservativjeink nem vették figyelembe más népek példáit; nem gondolták meg, mennyire veszedelmes az igazságnak felét megvallani, ha azt egészen megvallani nem akarjuk, s egyezkedni kezdtek elleneikkel; ez az, mi erős állásukat megingatá. — A mult országgyűlésen a két tábla kimondá a közös teherviselés elvének igazságát, de vajon, ha ez egyszer elismertett, lehetett-e csak feltenni, hogy azok, kik ez elvet sürgeték, meg fognak elégedni, ha azon 10.000,000 frt direct adóból, mely hazánkban fizettetik, a nemesség 750,000 forintot magára vesz? Ki másnak valamivel tartozik, az — ha lelkiismeretével megegyeztetheti — eltagadhatja a tartozást, de ha egyszer elismerte, nem ajánlhatja józanon, hogy annak csak tizedrészét fogja nagylelkűségéből fizetni. Az elvnek elismerése magában foglalja minden következtetéseit, s én nem hiszem, hogy a

magyar nemesség minden privilegiumai mellett a józan ész ezen parancsának fölötté állna. — Ne lankadjanak hát, ne essenek kétségbe önök, s mindazok, kik e hazában a közös adóztatás örökké igazságos ügye mellett felszólaltak. Az ügy győzni fog, s pedig nem távol jövőben. Alig találkozik többé e hazában, ki a nemességnek tökéletes adómentességét még védelmezni merné; hogy nekünk is részesülni kell a közös terhekben, az nem tagadtatik; miként kételkednék, hogy végre az igazságos irányra nézve is győzni fogunk. Perünknek actoratusa stabilálva van, a quidditás és quantitás kimutatásán — hogy classikus nyelven szóljak — nem fog megakadni igazságos ügyünk.

Im, nincsenek-e már most is dicső példáink: Bezerédj István, Rosty Albert, Kossuth Lajos. Minden lap, melyet egy idő óta kezembe veszek, új meg új férfiaknak neveiket tudatja velem, kiket gyermekimmal könyv nélkül taníttatok, hogy ha rossz kedvemben e haza jövőjén kételkedni kezdek, elmondják s lelkemben új reményeket gyűjtsanak. Mert ha e hazának van jövője, az nem a szépen szólók, hanem a szépen cselekvők által fog előidézteni. Mind ezen férfiak nem az adó egy ágának, például csak a házinak, nem csak egy bizonyos kisebb mértékben, hanem az egész birtokra eső adónak vetik magokat alája, s ily példák után nem lennének jogosítva vérmes reményekre? Mondják némelyek, hogy e tett nem egyéb egy pistoly időelőtti elsütésénél; — gústustól függ, mennyire lehet azt, ki a pisztolyt kilencz esztendeig kezében tartotta, ha végre megúnva az állást, elsüté, időelőtti elsütésről vádolni; — mondják, hogy az adónak e tetteles felvállalása azon logikus egymásután, melyet teendőink sorozatára nézve tartanunk kell, megzavarta, s ez is talán helyesnek látszhatik olyanoknak, kik — miután évekig valamit tenni ígértek — a logikus következetességet abban keresik, hogy évek után ismét valamit ígérjenek; de az én felfogásom szerint e nemes lépésnek óriási hatása leend, melyet talán azoknál, kik eddig minden adóztatás ellen felszólaltak, senki jobban által nem lát.

Azok, kik eddig önnek lapjában ezen ügyben felszólaltak, kételkedésüket fejezték ki a felett: fog-e Bezerédj

István példája követettni; én, ki egyszerű falusi ember létemre szép névre, melyet magamnak szereztem, büszke nem lehetek, s csak azon dicsőségben osztozhatom, melyet az egész nemzet magának kivívott, sokkal inkább becsülöm a magyart, mint hogy ezen csak egy perczig is kételkedném. A mozgás, mely a sociális téren észrevehető, sokkal élénkebb, az eredmények, melyek e téren elértettek, már is nagyobbak, mint hogy azok, kik midőn láták, hogy a hazai ipart törvények által oltalmazniok nem lehet, egyes törekvéseikkel pótolák a törvénynek hiányait, — a közös teherviselésnél megvárnák a pillanatot, míg az törvény által nekik kötelességül tétetik, midőn ez esetben a létező bajnak legalább részbeni orvoslása még sokkal inkább tőlük függ, mint az ipar védelme. Időelőtti volt-e a tett, vagy a logikus egymásután szerint más sorozatban kell-e annak következni, nem én fogom megítélni. Gazdám, valahányszor vetni akarok, fejet csóválva int, hogy még jókor van; évről-évre panaszkodik az idő ellen, mely mindig ferdén jár, s épen akkor hoz esőt, midőn szárazság kellene, s szárazságot, midőn az ő fejében az időre nézve felállított logikus egymásután szerint eső volna kívánatos; de a mag azért kikelt s felnőtt mindeddig; s én előbb hiszem, hogy e földek, melyeket eddig műveltem, örökre elvesztik termékenységüket, mint hogy a Bezerédj István s követői által elhintett mag nem teremné meg bő áldását.

A MAGYAR IPARRÓL.

Sokáig nem irtam, s olvasóim között néhányan talán azt hiszik: Agricola meghalt! — Nem ő, nyájas olvasóim, de juhocskái; s ha van köztetek, mint erősen hiszem, oly szív, mely a gazdaság szenvedéseit ismeri, vagy legalább megérteni képes, az nem fogja bámulni hosszú némaságomat, hisz' a kutyabőrön kívül, melyre nemes levelét irták, s melynek köszönheti, hogy nem fizet, hová tekintsen vigasztalás végett a magyar földesúr, ha nem bárányai bőrére, melyeken minden földi reményei teremnek, s melyek nélkül ép oly kevés jövedelemre számíthatna, mint a haza tőle szed; mert hisz mi az ipar mételyétől tisztán tartva magunkat, vad népek módjára nyers termékekben cserélhetjük be a külföld adományait, mire nézve csak azt sajnálhatom, hogy a nyers termékek mellett azon sületlen beszédek nem küldhetjük át egyszerre határainkon, melyekkel sokan ez állapotot kedvezőnek hirdetik. Oh azok, kik a tisztán földművelő ország állapotját oly boldognak hiszik, kik mezőinken arkadiai idylleket látnak, miért nem jönnek néha hozzánk a mezőre? — Róma sokszor az ekénél kereste nagy statusférfiat; jó lenne, ha azok, kik magukat nálunk nagy statusférfiaknak tartják, néha az ekéhez térnének vissza. A mezőn, kinek Isten észet adott, nemcsak buzát, de sok szép tanulságot is arathat. Nézzék csak e pásztori életet, melyről városi létökre oly édesen andalogva szólnak, noha — mint minden

gazdaember tudja, — ez életnek fele néha a megyeház tömlöczében, az egész pedig mocsok és tudatlanság közt foly el; tekintsék közelebből a magyar parasztgazda viszonyait, melyek földművelési rendszerünk mellett a munka leg gondatlanabb elfecsérelésében, az év nagy részén át henyeségben, s majd gondatlanság, majd más okok által előidézett szükségben állnak: s mondják akkor, hogy népünk szerencsés, hogy elrontjuk boldogságát, ha gyárípar létrehozása által hazánkat tisztán földművelő jelleméből kivetkőztetjük. De nem, maradjanak inkább városaikban ez urak, minek fáradnának! Ha azon pillanatban, melyben Árvában, Szepesben s még nem tudom hol, az emberek éhen halnak, a gyárípar emelését hazánkban szükségesnek nem tarták; ha egyszer éltökben a Felföldön járva, meg nem győződtek, miként valóságos pauperismus létezhetik oly országokban is, hol gyárak nincsenek, sőt épen azért, mert a nép csak földművelésre szorítottatik; ha azon számos tótokat látva, kik évenként alföldünket, munkát keresve, bejárják, még mindig azt hirdethetik, miként nálunk kezek hiányzanak, melyeket gyáríparra fordíthatnánk: ezen urak meggyőződésén úgyis nehéz volna segíteni; sőt, ha hozzánk jönnének, azért, mert népünk gatyánál melegebb ruhában soha nem jár, azt fognák talán mondani, hogy sehol kevesebb rongyos öltözetet nem láttak, vagy hogy a nép sehol oly zsiros étellel nem él, mert hisz sokan szalonnát s kenyeret esznek? Vannak meggyőződések, melyek valóságos gyártmányokként csak azért készültek bizonyos minta szerint, mert így rendeltettek; ezekre nincs hatása senkinek.

Nem is ezen embereken, kik mindent, mi e hazában iparunk előremozdítására történik, gúny s ócsárlás tárgyául jelöltek ki, mérgelődöm én leginkább; engem csak azon mindig visszatérő oktondiság bosszant, melylyel nálunk majdnem mindenki, ha az ellene felhozott okokat meg nem czáfolhatja, azzal lép elő, hogy bizonyos dolog jó s üdvös magában, nem lehet nála szebbet s jobbat képzelni, de ki tehet róla: nem a magyarnak való. Egy vén gazdám van, még apámtól vettem által, jó, becsületes ember s híven teljesíti kötelességét, de mihelyt gazdaságomban valami újítást célzok, legyen

az répa-termesztés, szederfa-ültetés, váltó-gazdaság vagy akármi, az öreg aggodalommal csóválja fejét s minden tervemnél okvetlenül azt mondja, hogy teljesen hiszi, miként e dolog jó lehet akárhol, de a mi földünkre nem való; mintha a Mindenható épen csak kis birto-
komat teremtette volna úgy, hogy annak szükségkép mindenhárom esztendőben egyszer parlagon kell hevernie. A magyaroknak fele e gazdához hasonló. Indítványozunk akármit, az ellenvetés, hogy ez nem a magyarnak való, nem fog soha hiányozni; akár politikai szerkezetünkben, akár birtokviszonyainkban kívánjunk változásokat, mind az felséges, szép, jó, üdvös, mit tudom én . . . de . . . nem a magyarnak való. Nemzetünk szelleme feltámasztatik ellenünk, s mindennek hallgatni kell e nagy génius előtt, mely csak arra látszik teremtvé, hogy népünket, mint a dajka a gyermeket, álomba ringassa. Ez annyira megy, hogy a *Budapesti Híradó* 136. számában, épen egy előbbi levelem iránti észrevételeit közölve, még a nemzet púpjait is oltalma alá veszi, s miután ez érzékeny szavakra fakad: »Hej, nem minden kabát illik minden testre, s önök, kik most a magyarnak demokratiai öltönyt varrogatnak, nem veszik észre, hogy e nemzetnek púpjai vannak!« engem egész komolysággal felszólít, hogy ruháimat szépen a púpokhoz illeszsem, s valahogy olyakat ne készítsék, melyek a legörnyedetted egyenes magatartásra kényszerítenék, s a kedves púpokat, melyekben a nemzeti génius oly szépen nyilatkozik, veszélyeztetnék. Ez azon ellenvetés, mely minden ipari mozgalom ellen is legtöbb szájon forog.

Az ipar nem a magyarnak való; az egekért, ne utánozzunk más nemzeteket! De ha elhallgatom is, hogy e hazát nem tisztán magyar ajkú nép lakja, s hogy főképen azon vidékek népessége, hol a gyáripár legkönnyebben honosodhatnék, magyar geniusa által abban, hogy magát gyártásra vesse, nem akadályoztat-
hatik: ugyan kérdem, hát mi való a magyarnak? — A földművelés. — Igen, de hát eldődeink földművelő nemzetül jöttek-e hazánkba? S ha úgy okoskodnak vala, mint sokan unokáik között, nem kelle-e hadat üzenniök mind azoknak, kik korokban azt javasolák, hogy ekéhez fogjanak? Mert hisz a mezei munka akkor

időben ép oly látszó ellentétben vala geniusukkal, mint most a gyári munka a miénkkel. Mondani, hogy a gyárpar kifejlesztése után fáradnunk hibás felfogása nemzeti szellemünknek: nem más, mint hibás felfogásnak nevezni őseink tettét, kik pásztor nemzetből szántóvető néppé alakultak át; mint azt kivánni, hogy nomádok módjára járjunk körül nyájainkkal e határok között, vagy hihetőleg más valahol, hová Európa munkás népei ily esetben rég elkergettek volna; s ki elég merész ily képtelenség bevallására? S ugyan van-e valami nevetségesebb s mégis bosszantóbb azon lármánál, melyet némelyek eredetiségünk veszélyeztetése felett ütnek, azon nem szűnő sopánkodásoknál, hogy csak az Istenért, ne utánozzuk a külföldet, — főkép ha meggondoljuk, hogy e zaj azoktól jó leginkább, kik törött magyarsággal még most is alig bírják kimondani nézeteiket, kiket hazánkban látni nem sokszor volt szerencsénk, s kiket, ha halálok után testök, tehát magyar ruháik nélkül jelennek meg a más világon, alig fog valaki magyaroknak tartani, annyira idegen tőlünk minden érzés s gondolat, melyet bennök találhatunk. Ne utánozzunk senkit, hanem fejlődjünk ki tisztán magunkból. Igaz, Hauser Gáspár, kire néhány olvasó még emlékezik talán, ezt tevén, s midőn négykézláb járt egy ideig, igen érdekes személylyé vált. Az érdekességnek ezen nemét, ama tanácsot követve, talán mi is elérhetnők, s ki nemzetünket Hauser Gáspárként kívánja látni Európa többi népei között, nem tehet jobbat, mint hogy ehhez tartsa magát; de kik mindig mivelődésről, mindig kifejlődésről szólnak, elfelejthetik-e, hogy a mivelődés megszűnik azon percben, midőn többé senkit utánozni nem akarunk. És ugyan miben áll hát azon eredeti magyar állapot, melyet utánozások által megrontani kár volna? Közigazgatásunkban megyei rendszerünk, jogviszonyainkban az egész büntető- s polgári jognak nagy része, legalább a mennyiben nem változás nélkül vétetett át szomszédainktól, utánzás; maga az, hogy pásztorokból szántóvető nemzetté fejlődtünk, csak az emberben született utánzási vágynak köszönhető; hol van hát híres eredetiségünk, melyet, ha kárunkra volna is, meg kellene

őriznünk? A bölcsőtől, melyet anyánk ringatott, a koporsóig, melyben fáradt fejünket lepihentetjük, minden, mit körülöttünk látunk, éltünk kellemei s szükségsei, egy nagy utánzás, s mégis találkoznak, kik valami ellen még maiglan is azt hozzák fel okul, hogy az indítványozott dolog utánzás volna. Így ült Narcissus a patak mellett, tükrében önmagát nézve s bámulva szüntelen, nem is tekintve mind arra, mi körülötte állt, míg az istenek az önmagába szerelmezt virággá változtatták, — mit az istenek nem büntetésül, mint közönségesen hiszik, hanem csak azért tevének, hogy éhen meg ne haljon, mi e földön mindenkivel okvetlenül megtörténik, ki a helyett, hogy körülnézve, másokat munkájokban követne, önbámulással tölti napjait.

Legyünk mi józanabbak; a honszeretet nem abban áll, hogy mindenből, mi külföldi, visszaborzadunk; a nemzeti önértet nem abban, hogy önállapotjainkat nevetséges önhihisséggel magasztaljuk; ha valaha — mit Isten adjon! — másokat meg akarunk haladni, az első lépés erre, hogy utánok siessünk; hála az égnek, hogy nemzetünk jobbjai ezt át kezdik látni.

Egészen másról akartam írni, s most látom, hogy gondolataim az ipar mezejére ragadtak; nem csoda, hisz ez e pillanatban legsürgetősb nemzeti ügyünk, mely most minden egyéb kérdést háttérbe szorít. Maradjanak e sorok, a mint irattak; végezetül még csak azon örömet legyen szabad kijelentennem, melyet a gyár-alapító társaság fennmaradása bennem, s mondhatom általánosan itt az egész vidéken gerjesztett. Felfogásom szerint — bár sok van e társaság szabályaiban, mit talán másképp kívánnék — nagyobb csapás ébredő iparunkat még sem érhetne volna, mint ha az, még mielőtt munkásságát megkezde, eloszlik, s én őszinte köszönetet mondok — s itt én is pluralisban szólhatnék — azon férfinak, ki — mint a jerichoi trombiták valószínű ellentéte — erős szavával a már roskadó épületet föltartá. De hosszassá lettem. Isten önnel! Talán nemsokára ismét irok.

AZ ORSZÁGGYÜLÉSRŐL.

Egy idő óta magyar időszi sajtónk sokat foglalatokodik a historiával, s jól teszi. A *Jelenkor* minap tisztán felállította a különbséget, mely a jelen s az ó-világ alkotmányai között létezik;* — önök magok, a képviseleti rendszerről szólva, figyelmessé tették az olvasót azon nehézségekre, melyek a nemesi szabaditékok képességi kellékek nélkül való kiterjesztését érik, mert századunkban, Istennek hála, szolgaság többé nincsen. Időszi sajtónk ily visszatekintések által csak nyerhet, s a czéhbéli historikusoknak nem lehet okuk panaszra, mióta ők journalisták körébe vágta, s a történetet politikai nézeteikhez alkalmazva, sokszor úgy adják elő, mintha Isten nagy Sándort és Caesart, s a multnak minden nagy férfiat csak azért teremtette volna, hogy példájokon valamely bückeburgi minister okulhasson.

Én a historiánál szebb tudományt nem ismerek; — ugyanis mindenek előtt oly véghetlen kiterjedésű, hogy senki sincs, ki egészen bírná, s mégis hasonlóképen nem találkozik senki, ki a historiának valamely részében nem volna járatos, úgy, hogy ha tudós világunkban tudatlan emberek, mint én, kérdeztetnek: mily tudomány zászlói alá esküdtek? a nélkül, hogy hazudnának, historikusoknak mondhatják magokat; hisz iskolaéveim, az utolsó országgyűlés, sőt a megyei gyűlés, melyből nem rég haza jöttem, már a historiához

* V. ö. e kötetben *A szabadság az ó- és uj-kor fogalmai szerint* cz. cikket.

tartoznak; ha ezeket tudom, historikus vagyok, akár oklevelet is kérhetnék reá. S miért ne? Ha nem írok, dicsőségemre szolgál; azt mondhatják: studiumokra adtam magamat; ha írok, s a mit írtam, másokból vettem ki s lefordítottam, még nagyobb dicsőség, hisz épen az a feladásom, hogy régi dolgokat adjak elé. Mondom, önök journalisták jól teszik, hogy a historiára vetik magokat; ha még egyszer a világra jövök, magam is azt cselekszem, már csak azért is, hogy ne kellessék mindig a jelennel bibelődnöm, s ha már a jövőt nem teremthetem elő egy csapásra, legalább néha a múltba menekülhessek gondjai elől. Hisz a múlt oly nyájas, jó nevelésű mulató; nincs semmi, minek bebizonyítására segítségünkre nem lenne; nem is fordíthatjuk figyelmünket elégszer reá. Mint özvegy szívesen szól volt férjéről, kinek minden kis hibái mellett egy felejtetetlen tulajdona volt, mely őt a még élő felett kitünteté, az, hogy meghalt; így a múlt időről szólni merő gyönyörűség; egy tulajdonát, melylyel a jelen felett bír, nem tagadhatja el senki, azt, hogy elmúlt. Főképp nekünk magyaroknak tartozik feladásaink közé, hogy a történettel foglalatoskodjunk, miután minap a *Jelenkor*-ban tudunkra adatott, hogy alkotmányunk egészen a régi világ alkotmányai közé tartozik.

Mikor ama cikkelyt olvasám, sokat tünődtem e gondolat felett, s tudatlan ember létemre nem kis fáradtsággal kerestem fel a hasonlatosságot, mely alkotmányunk s Görögország régi alkotmányának egyes részei között létezik. Némely hasonlóságot könnyen feltaláltam. — Görögországban minden egyes város a másiktól függetlenül kormányzá közdolgait; — ez, gondolám magamban, egészen a magyar törvényhatóság. A régiek nagy ebédek adása, vagy, mint Kimon, az által szerzenek népszerűséget, hogy kertjeiket fal nélkül hagyva, a gyümölcsöt minden polgárnak szabad szedésre engedék; — van trakta, hála az égnek, nálunk is, s tudva van, hogy a tilalom-töröknek meg nem fenytése néha még most is közkedvességet szerezhet. Az athenei polgárok Perikles alatt, mint tudjuk, azért, hogy a népgyűlésen részt vegyenek, fizetést kaptak, három obulust minden napra, azaz mintegy nyolcz krajczárt váltóban;

— no nálunk nem érik be ennyivel, de a fizetés megvan; sok helyen, mint tudva van, még Aspásiák sem hiányoznak, a helotákat pedig kis szorgalommal fel lehetne találni. De hol van az országgyűlés? Nem nálunk, mert hisz tudjuk, nálunk Pozsonyban tartják, — de a régi görögöknél? Hol van a hely, melyen az egyes görög városok követei összegyülekeztek s az egész hazra dolgairól értekezének?

Hosszú gondolkozással s egy pap barátom segédelmével, ki e tárgyakkal többlet foglalatostokodik, feltaláltam végre ezt is, és sietek önöket e nagy találmányomról tudósítani, mely a magyar s régi görög állapotoknak hasonlatosságát minden kérdésen felül emeli.

A magyar országgyűlés helyét a régi görögöknél az úgynevezett Amphiktiók tanácsa foglalá el, mely — mint olvasóinknak egy része talán tudni fogja — 1522. évben K. e. vette eredetét s egész K. u. 200-ig fenntartá magát. Eleinte csak tizenkét, nagy részint thessaliali népség vett részt követei által e tanácskozásokban, később e jog, különböző változások után, mint Pausaniasból látjuk, kiterjesztetett harmincz egészen különböző származású népre. E szövetségnek feladása vallásos szertartásokon kívül politikai vala, s abban állt, hogy a hozzá tartozó népségek között a béke s egyetértés fenntartassék.

Ki ezen tanácsnak belső elrendezését s eljárását tekinti — mely Görögország legszebb korán keresztül fenntartva magát, minden kérdésen kívül classikus institutióknak neveztetetik — s azt országgyűlésünkkel összehasonlítja, nem fogja tagadni a rokonságot, s ennél fogva azt sem, hogy országgyűlésünkben, a mint az most rendeztetett, valami valóban classikus dolgot birunk.

Az amphiktiók gyűlése tavaszkor a delphii templom mellett, őszkor Anthelában mindig vásár formában tartatott; itt én természetesen még nem látok közte s országgyűlésünk között nagy hasonlatosságot, ha csak azon alkudozásban nem keresem azt, melylyel nálunk meggyőződését mindenki keresztülvinni igyekszik. A hasonlóság most jó.

Először: az amphiktióknál minden város, volt legyen

az nagy vagy kicsiny, hasonló szavazattal birt, egészen úgy, mint nálunk Torna Biharral, Esztergom Pesttel egyenlő nyomatékkal szavaz.

Másodsor: minden e joggal bíró város két követet küldött, küldhetett többet is, de e kettő, vagy akárhány, mindig csak egy szavazattal birt, egészen úgy, mint nálunk, kétségen kívül ugyanazon okból, mert a városok követei utasításokkal köttettek le.

Vége az amphiktiók tanácsa ritkán végzett valamit, s ha végzett, határozatai még ritkábban tartattak meg. A hasonlatosság tagadhatatlan.

Természetesnek fogják látni, hogy midőn ennyit megtudtam, nem kis kíváncsiság támadt bennem, hallani, hogy e görög amphiktiók tanácsa, mely magyar törvényhozásunkhoz annyira hasonló, hová vezette a görög nemzetet? De alig merem leírni, miket találtam. Először is, midőn az amphiktiók láták, hogy minden fáradságuk mellett üdvös határozatokat, melyek megtartatnának, nem hozhatnak: egészen felhagytak minden tanácskozással, s tisztán isteni-szolgálattal s játékokkal foglalkoztak; később pedig az egységnek hiánya Görögországot minden municipális szerkezet mellett oda vezeté, hogy a macedoniai fejedelmek rabigája alá görnyítettett. Való, a macedoniai uralkodók északról jöttek s a görög valláshoz ragaszkodtak, de a görög nép mindamellett nem nagy gyönyörűséget talált e változásban, melyhez talán soha sem jut, ha szabadsága korában egységéről gondoskodik, melyet közötté végre a zsarnokság hozott létre.

Talán nem ártana, ha országgyűlésünk jelen állását látva, eszünkbe jutna, hogy az amphiktiók tanácsának gyengesége, mely a görög municipális szabadságot soha el nem nyomhatá, hová vezette végre e nemzetet!

Isten önnel. Örömmel olvastam, hogy a *Hirlap* eddigi irányát új szerkesztője alatt is megtartandja, s így néha egy-egy levél érkezni fog Agricolától is; ha érdeemesnek tartják, vegyék fel lapjaikba.

ALKOTMÁNY ÉS MEGYE.

»A beteg emberi észnek mindig a vak hitre van szüksége, melyben ágyként megpihenve magát álmainak engedheti által; ha a babonás hitnek egy neme lerontatik, a másik már készen áll, s nekem úgy látszik, a beteg csak ágyát változtatja.« Így, vagy majdnem így szólt egyszer Desmoulins Camille, mint azt a kivonathalomban — melyről egy előbbi levelemben szólék — feltaláltam.* Felfogásom szerint ember soha valóbbat nem mondott még, s főkép ki életében politikával foglalatzkodott, nem fogja tagadni, hogy a vakhit, melylyel bizonyos tételek elfogadtatnak, nagyszerűbb eredményekhez vezetett, mint bármi helyes okoskodás. Talán a mi politikai credónknak is lehetnek egyes tanai, melyeknek alapján sokat okoskodunk, de melyeknek helyességéről vizsgáldni soha szükségesnek nem tartottuk? Nem lenne-e jó, ha azon politikai axiomákat, melyekből kiindulunk, egyszer már szinte vizsgálat alá vennők?

— Isten ments meg, — így szól uram bátyám, — alkotmányunk nyolcz századig fentartotta magát, a nemzet mindig ezen alkotmány alatt élt s gyarapodott, erre nincs szükség.

— De kedves uram bátyám, — mondom én, — csakugyan igaz volna-e, hogy őseink mindig ugyanezen alkotmány alatt éltek?

— Már öcsém, ha ezt sem hiszed — válaszolt, — úgy veled szólni nem lehet, az egész világ tudja ezt.

* V. ö. Agricola III. levelét, *A jobbágyság eltörléséről.*

— De — szoltam ismét alázatosan — ha ezt nem tagadnám is, én, miután tehát nyolcz századig ezen alkotmány alatt éltünk, nem nagy gyarapodást veszek észre. Mindenben hátra vagyunk, nincsenek utaink, nincs kereskedés, nincs gyáripár, van executió s csőd-per, de nincs hitel; Árvában éhenhalnak, s én nem adhatom el buzámat.

— Ez utolsó baj, — monda ő gondolkodva; — magam is úgy vagyok vele, s ha az idén Isten rossz esztendőt nem ad, csakugyan nem tudom, hogy ürítem ki magtárainkat; de mi a többit illeti, bliktri, öcsém; a magyart nem arra teremtette Isten, hogy kereskedése vagy gyárai legyenek; az utak hiányát is csak most vesszük észre, mióta a forspontot megszorítottátok; mi katona-nemzet vagyunk és annak kell maradnunk, ez a nemzet szelleme. S a mi a gyarapodást illeti: nézz reám, — s ezzel tisztelt rokonom kerekded hasát veregeté s mosolygott.

Ezen argumentum ellen mit sem lehet mondanom; pirosabb arcot s kerekdedebb testet nem láthatni széles e világon, mint bátyámon láték, s mi tagadás benne, ő csakugyan gyarapodott alkotmányunk alatt.

Rövid idővel e beszélgetés után, mely köztem s bátyám között tegnapelőtt folyt, az öreg úr derekasan összecsókolva elment, s én szavai felett gondolkodtam.

Tehát alkotmányunk nyolczszáz esztendő, katona-nemzet vagyunk, s nemzetünk szelleme azt kívánja, hogy jelen állapotunkban megmaradjunk; uram bátyámnak s még többeknek meggyőződése szerint gyáripár és kereskedés nekünk nem való, főkép alkotmányunk tekintetében! Mindez tény, melyen kételkedni nem szabad, mely hitágazatként állíttatik fel, s mely a leghelyesebb okoskodás ellenében mindannyiszor felállíttatik, valahányszor más okok hiányzanak. De vajon való-e mind ezen állítások közül csak egy is? Nézzük például alkotmányunk nyolczszázados korát.

Valaki, — ha nem csalódom, gróf Széchenyi volt, (kinek általában még akkor is, midőn nézeteiben nem osztozom, egyik főérdeméül tulajdonítom, hogy régi mesékkal, minő alkotmányunk nyolczszázad előtti születése, s nevetséges szójárásokkal, minő az, hogy katona-

nemzet vagyunk, élni nem szokott, s ki, valamint nem hiszi, hogy a magyar gyomor turós csuszán, halászeven s pörkölt húson kívül más ételt nem bírhat el, úgy meg van győződve, hogy a magyar szellem pipázáson s beszélgetésen kívül még más munkával is összefér), tehát gróf Széchenyi — hogy e hosszú parenthesis után tárgyammat folytassam — az alkotmányt, nem tudom hol, ruhához hasonlítja. Én e hasonlatot helyesnek tartom, főkép nálunk, hol ruha s alkotmány, mindkettő igen szűk s igen sujtásos, s vajon, kérdem, ki hallotta valaha, hogy valaki rongyos és használhatatlan ruhája ellen panaszolkodva, abban, hogy ruhája igen ócska, nagy megnyugtatót talált volna?

Azt is felhozhatnám, hogy más nemzeteknek is voltak nyolczszázados alkotmányai, sőt hogy a francziáknak tizennégyszázados alkotmányuk volt, s hogy végre megváltoztatását mégis szükségesnek tartották, mert — hogy hasonlatosságaimmal a ruhadaraboknál maradjak — új csizma szorítani szokott, de bármi kényelmes soká hordott csizmában járni, eljő a nap, midőn talpa annyira elkopott s fejbőre úgy szétszakadt, hogy mégis újról kell gondoskodni.

Figyelmet érdemel felfogásom szerint az is, hogy alkotmányunk kora azok által említették legtöbb látszó meglepéssel, kik az egész alkotmány iránt egybéként sok rokonszenvet mutatni nem szoktak. Úgy látszik, a magyar alkotmány — mint Ninon de l'Enclos — a mennyivel öregebb lesz, annyival szeretetre méltóbbá válik, vagy hazai s mindenki által érthető módon szólva, hogy gazdag nagynének módjára épen vénségére látja magát körülvéve legtöbb tisztelőtől, kik örökségére számolva, melynek elnyerése naponként közelebbnek látszik, nem győzik érdemeit magasztalni.

Mindezt felhozhatnám, ha azt kellene bebizonyítanom, hogy alkotmányt régiségeért tisztelni balgatagság; de van-e erre szükség? Ezeren mondják, hogy alkotmányunk nyolcz századig fentartotta magát, de eddig ugyan ki bizonyítja be? Ha ez állított régiség alatt csak az értetik, hogy elődeinknek már nyolczszázad előtt is volt valami bizonyos alkotmánya, az állítás hibás, miután — mint Béla jegyőjéből látjuk — elődeink már Szent

István előtt megegyeztek bizonyos pontokban, melyek szerint közállományi viszonyaikat egymás között meghatározzák; ha pedig az értetik, hogy jelen alkotmányunk, csak fő vonalaiban is, a szent király által állapított meg, ez állítás, ha lehet, még hibásabb. Istvánnak azon állítását, hogy mely ország, melynek lakói több különböző nyelven szólnak, boldog, úgy látszik, sokak által valónak tartatik; de egyébként, úgy hiszem, jelen alkotmányunkat, melyben a linzi és bécsi békekötések s az 1791. 26. cz. az alaptörvényekhez számítatnak, a szent király ép oly kevéssé fogná saját mivének ismerni, mint a minő nem szívesen fogadná el bárki közülünk azon alkotmányt, melyet István népeinek adott, habár saját megyéjét ott fogná is találni azoknak sorozatában, melyekre honunk akkor osztott. Nem e helyre való — falusi ember létemre nem is volnék képes — elsorolni azon változásokat, melyeken alkotmányunk századról századra keresztülment; de kérdezzük meg a józan észet s ha e messze világon azok között, a mi él, semmit, de semmit nem találunk, mi hosszabb idő alatt nem változott volna, miután még nem született gyermek, ki első éveiben viselt ruháit sokszor ne változtatta volna: ki annyira elvakult, hogy alkotmányok változatlanágát hinné?

Hogy találkoznak, kik velünk szívesen elhitelnék, miként alkotmányunk soha lényegesen nem változott, s józanabbat nem tehetünk, mint ha a lehetőségig fentartjuk annak minden részletét: azt nem bámulom; mennyivel nagyobb figyelem fordítatik a külső formákra, annyal könnyebben feledjük e formák valóságos célját.

Szent Istvánhoz vezetjük vissza megyei szerkezetünket; ám legyen, nem fogja tagadni senki, hogy e király hazánkat megyékre osztá. De nem jut-e eszünkbe, hogy a megyei szerkezet akkor kizárólag a királyi hatalom növelésének szolgált eszközül? S mégis nem vált-e abból, mit István Nagy Károly példája szerint korlátlan hatalma megalapítására behozott, később a szabadság legfőbb, sőt egyetlen garantiája? S mi e rendszerrel a szabadság érdekében egyszer történt, nem történhetné-e ismét ellenkező irányban? A megyei szerkezet nem térhetne-e vissza első rendeltetéséhez? S ha majd ekkor

keserü panaszra fakadva, vigasztalásunkul az mondatnék, hogy valóban nincs okunk elégedetlenségre, mert hisz alkotmányunk panaceáját, a megyei szerkezetet, megtartottuk, nem fog-e ez gúnynak látszani?

Eldődeink hívebbek maradtak öltözetökhöz, mint nyelvökhöz, meglehet, mert az első gazdagabb vala, s így a magyar öltözet még Mária Terézia szelid ápolása alatt sem veszett el egészen. A magyar mente lassanként prémes selyem vagy bársony frakká sorvadott össze, a kalpag háromszögletü kalappá lett, s a kard kis bicsakká változott által, csak az aranyrojt, zsinór s gyöngyök maradtak meg, de az öltözet azért magyar ruhának mondatott; nem történhetné-e az szintügy bizonyos institutiókkal? Ha a rojt és sujtás meghagyatik, mi könnyen megfeledkezhetünk az egyebekről! Nagyapáink kétségenkívül azon büszke meggyőződéssel köték fel kis kardjukat s prémes mentéjüket, hogy Árpád méltó utódaiként jelennek meg a világban; biztosak vagyunk-e mi hasonló csalódásoktól, biztosak vagyunk-e, hogy ha néhány régi forma meghagyatik, azon meggyőződésben, hogy nyolczszázados alkotmányunkat megtartottuk, a többiről meg nem feledkezünk?

Felfogásom szerint csak egy van, mi erről biztosíthat: az, ha pusztá formák helyett inkább a dolgok lényegét tekintjük, ha nem az alkotmány részleteit, hanem inkább azon czélt tekintjük, melyért azok behozattak. Az, ki nyolczszázados alkotmányról szól, oly valamit mondott, mit soha bebizonyítani nem képes, s mi végre is semmit sem bizonyít; mondjuk, hogy ha nem is nyolcz századig, legalább sokkal régebben alkotmányos nemzetté lettünk, hogysem szabadságunkról le akarnánk mondani: így a forma alatt nem fogjuk veszteni a dolog lényegét.

Nagyszójárások spanyol-falakhoz hasonlók, melyek azért állíttatnak fel, hogy megettök oly dolgok tétethessenek, melyeknek czélszerűbb titokban tartatni; nem tehetünk józanabbat, mint ha ezeket félretoljuk; nyelvünk kevésbbé pompás leend, de mit árt, ha tisztábban fogunk látni.

Sokat írhatnék még. A nagyszerü és semmit nem jelentő szójárások tárgya hazánkban, fájdalom, kimeríthetlen, de időm eltelt, máskorra hagyom. Isten önökkel!

A POLITIKAI PÁRTOKRÓL.

— Hej bizony rossz napokat élünk, domine spectabilis! — így szólt, a *Budapesti Híradó*-t, miután átnézte, félre tévén egy ifjú szomszédom, ki a hirlapok átolvasása végett póstanapokon közönségesen meglátogat. — Naponként egy-egy ember, vagy egész megye, mely a haladás zászlóit elhagyá, s elleneinkhez szegődik; az ember azt sem tudja, kiben bizzék!

— Föl se vedd, — mondam én — ; nézd a fákat itt udvaromban; im őszkor elhullatják leveleiket, mi egykor legfőbb ékességök vala, s ágaikon nyáron át a szellő zúgott vagy suttogott bár, elszáll, de a fák e nyáron át azért mégis nőttek, terebélyesült ágaik a következő tavaszon még több levéllel fognak díszleni. Így van ez a pártokkal is; az, hogy rólok egyesek, sőt ezerek elhullanak, nem akadályoztatja csendes terjedésöket. A levél, mikor a fáról hull, úgy is elfonnyadott, s az, a ki zászlóit elhagyá, úgy is oly állapotra jutott, hogy seregének nem szolgálhatna díszére; jobb, ha oda megy, hova őt új meggyőződése inti, vagy az, mi a hibázó meggyőződést sokaknál pótolja. Hamis barátok úgyis mindenkinek csak árthatnak, mint egy régi holsteini népdal mondja:

Ach mach' uns frei in Sonderheit
Von der Polaken-Freundlichkeit.

— Igen, domine spectabilis, — monda ifjú szomszédom, — de ha ily tapasztalások után az ember elveszti bizodalját, azt sem tudja, kit kövessen; fiatal ember, mint én, hogyan irányozza tetteit, mi mellett szólaljon fel, mit védelmezzon?

Még egy ideig szóltunk egymással e tárgyról; később, midőn az ifjú elment, magamra hagyatva, gondolataim ugyanazon irányt követték.

Meg kell vallani, fiatal szomszédomnak aggodalma nem egészen alaptalan. Önök alig hinnék, de még nálunk is, — megyénket értem, — dolgokat tapasztalunk, melyeket lehetetleneknek tartottam volna, ha Horatius »nil admirari«-ja rég nem tartozott volna elveim közé; e rossz őszi napokban még olyanok is, kiket szilárdságra nézve egész cserfáknak gondoltunk, oly egyszerre megváltoztatták színeiket, hogy becsületes ember, bár nem fa, maga is elpirulhatna. Midőn II. Jakab angol király trónjáért küzdött, s naponként több tőle elpártolt hívéről vett hírt, veje a dán herczeg minden ily hírnél felsóhajtva, mindig csak azt kiáltá: »Est-il possible?« míg végre egy reggel a herczeg is otthagya ipja táborát, s végre a király maga kényszerítettett e felsóhajtásra.

Vannak napok, midőn hirlapokat olvasva, magam is e franczia felsóhajtásra fakadhatnám, ha t. i. francziául szólni vagy felsóhajtani szokásaimhoz tartoznék, s optimista létemre nem lennék meggyőződve, hogy e szüntelen való színváltozásnak s körülforgolódzásnak szintén megvan bizonyos, s talán nagy haszna.

Politikus életünknek, csekély felfogásom szerint, eddig egy roppant hibája volt: hogy míg más nemzeteknél az elv kérdése az, mely a pártokat egymástól elkülönzi, nálunk a személy kérdése áll első helyen. — »Kivel szavaztál az utolsó gyűlésen?« — »B. táblabíróval.« — »Derék ember vagy, szabadelvűségeden kételkedni nem lehet; ha valamely kérdésnél C. alispánt követted volna, habár csak az lett volna is, hogy a megye hajdúinak csizmáira sarkantyú veressék, már senki nem tarthatna szabadelvűnek.« Ez a mód, mely szerint nálunk sokan politikáról szólnak, s valóban nincs ok bámulni, ha széles e világon sehol annyi embert nem találunk, mint

nálunk, kikről, noha egész életökben politikával foglalkoztak, tulajdonkép senki nem mondhatná meg, mely párthoz tartoznak, — ha sehol annyi apostasiáról nem hallunk beszélni, mint itt, miután sehol sincs annyi ember, ki a szabadelvűség legnagyobb híréhez jutott volna, a nélkül, hogy józan ember megmondhatná, miért? Ha Magyarország 52 megyéjében körülmegyünk, alig fogunk olyat találni, hol két ember két párt — egyik az ellenzék, másik a conservatív rész — eleven megszemélyesítésének nem tartatnék, s hol valami olyan tisztán helybeli kérdésre nem akadnánk, mely a politikai vélemény hévmérőjeül elfogadva, minden fontosabb kérdést annyira háttérbe szorít, hogy minden egyesnek jelleme csak a szerint ítéltetik meg, a mint ezen egy kérdésre nézve így vagy amúgy szavazott. A. megyében a szabadelvűség kriteriuma az, hogy valaki X. urat főbírónak akarja; B.-ben, a ki bizonyos töltest erre akarna vezetetni, a másik párthoz szegődött; C.-ben a megyeház képezi az elválasztó falat: kik azt régi helyén akarják megtartani, a haladó, kik azt új helyre kívánják áttétetni, a conservatív párthoz tartoznak, elannyira, hogy ismeretlen helyen becsületes embernek néha három-négy napig kell tartózkodni a megye székvárosában, míg csak azt megtudhatja, mit szükség tennie s szólnia, hogy ott, a hol van, az ellenzékhez számítassék.

Ez egyik főbaja helyzetünknek, ez egyszersmind az ok, minélfogva semmi véleményfelekezet valósággal szilárd állásra eddig felvergődni nem tudott. Kétségkívül kényelmesebb elvek helyett inkább személyek között választani, s egyes szavazataink igazolására hosszú okoskodások helyett csak azt hozni fel, hogy egy bizonyos táblabíró úrral szavaztunk; azt is megengedem, hogy a párt fennállhatása tekintetében minden egyes híven tartozik ragaszkodni felekezetéhez oly kérdésekre nézve is, melyek magokban véve csekély fontosságúnak látszanak: de azért ezen kérdéseket fő kérdéseknek tekinteni, vagy személyek miatt megfélekedezni az elvekről, nem kisebb balgaság marad, s meg kell vallani, mi eddig e hibától még nem vagyunk menttek.

A zsidó nép negyven évig vándorlott a pusztában, mindig ugyanazon vezetőjét követve, de a vezető nem Mózes, hanem azon egy változhatlan tűzoszlop volt, mely a vezérnek szintúgy irányt adott, mint népének, s mely nélkül a nagy törvényhozó minden prófétasága mellett a tizenkét törzsököt bizonyára ép oly kevésbé tarthatta volna együtt, mint azok, kik a zsidókat Kanaán földén kormányzák, s miután a tűzoszlop eltűnt, soha az ingatag fajt egyetértő cselekvésre nem buzdíthaták.

A magyar ellenzék, vagy szabadelvű párt, vagy bár-hogy nevezzük, az 1840-iki országgyűlésig mindig sérelmi kérdések körül egyesült. Elismerem, hogy ezen eljárás akkori helyzetünknek következiként tekintendő; de minden pártot, mely csak ily kapocs által tartatik együtt, gyöngének tartok, nemcsak azért, mert mihelyt a sérelem, mely körül egyesült, orvosoltatott, ismét új egyesülési pontot kell keresni, de azért is, mert azok, kik csak védelemre készülnek, soha nem lehetnek erősek. Napjainkban, midőn a haladás mezejére léptünk, ezen eljárást tovább folytatni nem lehet.

Önök általános elvül már több ízben a felelősség kivívását tüzték egész munkásságuk vezéreszméjeül, s midőn ezt tevék, vádoltattak, hogy az ellenzék között szakadást idéztek elő. Ne higyjék. Soha az ellenzékben, vagyis inkább azok között, kik e nevet valóban érdemlik, nem volt senki, kinek a felelősség kivívása legforróbb óhajtásai közé nem tartozott, s a különbség önök és mások között legfelebb abban fekszik, hogy e kérdést, mely mások által csak mellékesen említettett, első sorba állíták, azt pedig önök az utolsó évek tapasztalása után csakugyan józanul cselekvék.

Egyes haladási kérdéseket az ellenzék felfoghat, lelkesen pártolhat, sőt keresztül vihet, mint ezt tapasztalásból tudjuk, de azért haladási kérdés az ellenzéknek központosítási pontul soha nem szolgálhat, s pedig azért nem, mert alig van haladási kérdés, melyben az egyik párt embere a másikkal nem szavazhatna — mint azt az aviticitas, büntetőtörvénykönyv stb. kérdéseknél a múlt országgyűlésen láttuk. — Az ellenzék zászlóul csak tisztán alkotmányos kérdést tűzhet ki, s ha a kormány által sérelem nem követtetett el, én nem ismerek

egyebet, mint a végrehajtó hatalmat úgy rendezni, hogy sérelem-orvoslásra ok ne adassék, szükség ne legyen, azaz felelőssé tétettség, s bármennyire töröm fejemet, eddig jobbra, mint melyet Pestmegye utolsó gyűlésében kitűzött, nem tudtam akadni.

Talán más szerencsésebb lesz; hanem az, hogy önök elvei valaha az ellenzék némely részétől elleneztek, ép oly hihetetlennek fog tartatni, mint első föllépésökor sokan nem foghatták meg, mért indultak önök a közönségestől látszólag eltérő ösvényen. Isten önökkel!

VÉDEKEZÉS AZ INSÉG ELLEN.

Hej, bizony rossz időket élünk! Valóban eredeti gondolat, melylyel Agricola mai levelét kezdi, így fog-nak elmélkedni önök e szavak olvasásánál; költők és journalisták abból élnek, hogy amazok saját, ezek egész polgári társaságok szenvedéseit leírják, s jámbor falusi levelezőnk is e példabeszéddé vált sóhajtással kezdi levelét. Önöknek talán igazságuk van. Íróknak, status-férfiaknak, szóval mindazoknak, kiknek a néppel dolguk van, alig lehet nagyobb hibájok, mint ha pályájokon, legalább kezdetben, nem eredetiesen viselik magokat. Minden regény s színdarab házassággal vagy halállal végződik; a politikai pályán — a tapasztalás legalább azt mutatja, — kik az egymástól legtávolabb fekvő utakon indultak, — mint Karlsruheban, hol minden utca a hercegi udvarnál végződik, — végre, nem kis bámulatunkra, egyszerre egymás mellett állanak; s épen azért szükség, hogy ha a végnél nem lehet, legalább kezdetben legyünk eredetiek. Én tudom mindezt, de ez egyszer a tisztelt szerkesztő úr meg fogja bocsátani, ha mégis elavult kezdetemnél maradok, s pedig azon egyszerű okból, mert e felsóhajtás nem a közönséges értelemben veendő.

Míg csak az urak panaszkodnak az idő ellen, megvallom, nem sok rokonszenvet érzek panaszaiuk iránt; ezeknek oka közönségesen az, mert nekik az idő hosszúnak tetszik, vagy a termés bősége miatt gabonájokat

nem adhaták el, vagy mivel sógoruk az utolsó tiszt-
 újításon megbukott, vagy végre — mi kétség kívül a
 legszörnyebb — mivel az országgyűlés ismét az adónak
 valamely új nemét rová reájok. Mit bánom én e keser-
 vekeket? De ha végre a paraszt is sóhajtozni kezd, ha
 végre ő is elmondja, hogy rossz időket élünk: akkor,
 megvallom, szívem megindul, s pedig csak azért, mert
 tudom, hogy ily esetben a panasz nem alaptalan.

»A nép szava Isten szava« mondják sokan, legalább
 oly alkalomkor, ha a nép azt beszéli, a mit tőlök
 hallott. Ez ferde beszéd, s én legalább — a mennyire
 tudniillik egyszerű falusi ember, ki minden pártok
 küzdelmeitől távol áll, erről ítélhet — soha nem hittem,
 hogy valami hamis állítás valóbbá válnék, ha vele
 többen rászédették magokat. Nagy tömegekben szintén
 megvan az önzés, a szenvedélyek, ingékonyság, s nem
 tudom, mennyire haladtunk volna a tudományokban,
 ha minden egyes lépést, melyet az igazság felé tettünk,
 mindig a tömeg sanctiója után fogadtunk volna el. De
 habár a nép szava nem Isten szava is, legalább az
 emberiség általa mondja ki vágyait s szükségeit, s ez
 az, minek kielégítése minden józan politika legfőbb
 feladását teszi, ez az, miért a nép szavára figyelni
 mindenkinek, ki közdolgok körül fárad, kötelessége.

Önöknek a városban, — bocsássanak meg őszinte-
 ségemért — a népnek valódi állapotáról nincs elég tiszta
 fogalmuk. Kételemeles házaik ott állanak uriasan, mint
 mindig; hallom, az utczakövezeten is javítások történ-
 nek; a Dunából kiemelkedő oszlopok mindig magasabbra
 nőnek, sőt a pest-pozsonyi vasút is megnyílt már, mely
 alkalommal sok úri s asszonyi vendég jókedvűen
 kocsizott Palotára, nem is gyanítván örömeiben, mennyi-
 vel többet unatkozandik, ha kirándulásaira, a gőzmoz-
 donyok gyorsasága miatt, annál kevesebb időt fordíthat.
 A *Pesti Hírlap* vitatkozik a *Budapesti Híradó*-val, ez s
 a *Nemzeti Ujság* ritka méltósággal bámulják egymást,
 míg a divatlapok — kétségen kívül, hogy annyival több
 jó ízlést terjeszszenek — elég érthető példabeszédekben
 szidják egymást. Az egy kör kettőre oszlott fel, s a meg-
 rázkódtatások között, melyek e nagy történetet meg-
 előzték, támadt a nagy jövődjű »gyűlde«, mint Minerva,

felfegyverkezve jöven a világra, miből valószínű, hogy ugyanazon madarat választandja symbolumául, melyet Athene istenasszonya mellett régi pénzekben látunk.

Önök sokat látnak és hallanak, önök körül, megedem, nagy dolgok történnek, de a nép érzelmeiről, engedjék meg, fogalmuk még nincsen. Tudják-e, itt falun miről beszélünk? A gyüldéről, körökről vagy az egyes hirlapok megezáfolhatlan okoskodásairól, melyeknek mindenikére még tiz czáfolat fog érkezni? Dehogy! Az élet ára mindig felebb rug, a burgonya itt-ott romlani kezd, s mégis egész hajókkal visznek ki belőle, s már füstölni kezdenek a szeszgyárak kéményei, hol a benmaradottnak is nagy részét pálinkává égetik; mi lesz belőlünk tavaszig? Hej be rossz időket élünk! Lám tisztelt szerkesztő úr! falun a nép ilyenekről beszél; nem érdemelne ez valamivel több figyelmet, mint a mi reá fordítottatik?

Önök lapjokban többet szólnak az országot fenyegető közszükségről. Az 570. számban valaki, ki magát »—?«-nak írja alá — szeretném tudni kicsoda, derék, becsületes ember lehet, — a szeszégetés eltiltása mellett nyilatkozik, s utána még többen szóltak: de higyjék el önök, még nem tettek eleget. Mint a híres római minden beszédét azzal kezdé, hogy Carthago lerontására szavazott: úgy önöknek minden számukban a fenyegető szükségről kellene beszélniök, s azon módokról, melyek által e bajt, mi még most kétségenkívül lehetséges, elkerülhetjük; higyjék el önök, nem tehetnek hasznosabbat.

Jól tudom én, mi szép alkalom nyílnék önöknek, épen jelen helyzetünkből azon közigazgatási rendszer felsőbbbségét bebizonyítani, mely mellett szavakat emelék. Ha a magyar alkotmány — így szólhatnának önök — más művelt nemzetek alkotmányaihoz hasonlólag rendeztetik el, hazánkat most veszély nem fenyegetné. Idei termésünk nem bő, hanem olyan, mely mellett e hazá lakói minden valóságos szükségtől megőriztetnének, ha t. i. oly hatalom léteznék e hazában, mely az egésznek közepébe állítva, az ország minden egyes részeinek szükségeit ismerve, egyszersmind a szükséges rendelkezések megtételében akadályokra nem találna. — Nézzük

Angliát. Im a britt szigeteket szintén szükség fenyegeti, nagyobb, mint az, melytől mi félhetünk; s mégis Anglia e veszélyt aligha el nem kerüli. A ministerium Irlandra nézve már most is oly rendeleteket adott ki, melyek a bajnak elejét vehetik. Angliában naponként várják a parancsot, mely által a gabonatörvények bilincsei, legalább a szükség idejére, lehullanak; rendelkezések tétettek, hogy a szükség egész kiterjedésében megismertetvén, egyszersmind azon módok használtassanak, melyek által rajta segíteni lehet; azonban Angliának felelős ministeriuma van, melynek kiterjedett hatáskör engedtetetik, miután úgyis minden lépéséért számolni tartozik. De mit tegyünk mi, kik szabadságunk biztosítását csak megyei autonomiánkban keresvén, senkinek oly kiterjedt hatáskört nem engedhetünk, a milyennel az angol ministerek bírnak? Ha önök ezt mondják, állításuk czáfolhatatlan. A status nem egyéb egy óriási társulatnál, melyben minden egyes — a reaeső tartozást lefizetve — biztosítatik azon csapások ellen, melyektől magára hagyottan félnie kellene; nagy állományokban, hol ezen eszme elismertetik, s hol annak következményei elfogadtatnak, közinség alig képzelhető. Ha az országnak egy része elemi csapások következtében szükölködik, a másik bizonyosan a szüksegesnél többet természetett, s az úgynevezett szük esztendőknek következménye csak az lehet, hogy az élelmi szerek kivitele csökken. Legalább Magyarország bizonyosan hasonló állapotban van. De hogy ezen kedvező helyzetnek hasznát vehessük, szükség, hogy az egész ország egy központi hatalom által kormányoztassék; s hol van ez nálunk, a hol az ország 52 része egységére három esztendőnként csak egyszer emlékeztetik, s a tiszai ember a dunainak szükségét, ha bánja is, legalább csak akkor tudja meg, midőn már bekövetkezett. Ezt is mondhatnák önök, s ez is igaz. De hagyják önök mégis a kérdés megvitatásának ezen oldalát inkább akkorra, ha majd a szükségből kibújunk, s most csak arra fordítsák egész figyelmöket, mit tegyünk a jelen pillanatban, hogy honfitársainkat minden bajtól megőrizzük; s ámbár IV. Henrik francia király kívánatát — melyet én mindig a legbölcsebb

kormányelvnek tarték — nem teljesíthetjük, s minden magyarnak naponként egy csirkét nem adhatunk tájába, legalább azt elérjük, hogy szegényebb osztályaink kezéből a kenyér soha el ne fogyjon. Ez, nézetem szerint, a jelen pillanat legfontosabb kérdése, s úgy hiszem olyan, mire nézve minden párt s hirlap, a nélkül, hogy méltóságából valamit veszthetne, kezét foghat.

Én részemről, ha egyszerű okoskodásaimnak lapjaiban hely nyílik, megkísértem e tisztán gyakorlati kérdés tárgyalását s legalább a mi a pálinkaégetés eltiltását illeti, — mely megyénkben is szőnyegre került, — elmondandom okaimat, melyek engem ilynemű rendelkezés pártolására bírnak; azonban, hogy belőle haszon támadjon, szükség, hogy e tárgyról ügyesebbek is szóljanak, s ez az, mire soraimmal önöket fel kívántam hívni.

O'Connel, kit én mindig rendkívül becsültem, — mint az ujságokban olvasom, — nagy lármát üt afelett, hogy Cromwell s néhány becsületes protestáns pap szobra az angol parlamentházban rendeltetett felállítatni. Ugy hiszem, a nagy agitátor nem volna egy cseppel sem kisebb, ha fellengős beszédei között néha az úgynevezett burgonya-betegségről is szólna; ez egyben, úgy hiszem, példájában nincs mit követnünk.

NÉMET KIVÁNDORLÓK MAGYARORSZÁGON.

Egy pár hete körülbelől, hogy Pesten levén, a Dunaparton sétálgattam. A parthoz kikötve egy festetlen hajó állott; fedelén nagy málhák s podgyászok, körülötte idegen külsejű férfi- s asszony-alakok, főkép számtalan gyermek, úgy, hogy alig képzelhetém el: ez egész raj miként férhetett a kis kasba, melyben a Dunán leúszott; öltözetökből, főkép pedig szőejtésökből első pillanatra sváboknak gondolám őket, de egy mellettem álló mondá, hogy württembergi kivándorlók. — Közel hozzám, egy ház mellett, hat gyermek ült s heverészett a földön, játszva, énekelve; a gyermekek oly kedveseknek látszottak vígságukban, hogy magamat feléjük vonzódva érezvén, velök szóba ereszkedtem. — Testvérek voltak, a legidősbik alig tíz esztendő, s anyjok, ki míg velök beszéltem, hozzánk jött, elmondá, miként Erdélyországba, a Szászföldre vándorolnak, hol rokonok közt lakhatnak, s szép nagy szántóföldet fognak kapni. Az asszony telve volt szép reményekkel, az egész család, mintha Eldorado partjához kötötte volna sajkáját, aggodalom nélkül nézett a jövő elébe, s én azon kívánattal váltam meg tőlök, vajha e reményekben ne csalódjanak!

Reám ez emberek látása fájdalmas benyomást tett. Mind e gyermekek, kik szülőföldjüket talán soha nem látják többé, kik agg korukban első játékaikra nem emlékezhetnek nehéz fohász nélkül; mind e férfiak, kik, hogy magoknak s családuknak a mindennapi kenyeret

megkeressék, az emberi érzemények legszentebbikét, mely mindenikünket hazájához köti, keblökből erőszakosan kiszakíták, s messze őseik sírjától új hazát, vagy jobban mondva új földet mentek keresni, melyből élhesenek — mert hisz két hazája egy életben nem lehet senkinek, — van-e ennél szomorúabb valami? — A nép nem utazik mulatságból; a gazdag távol hazájától magával viszi erszényét és víg lehet: a nép embere mindig honn hagyja szívét. Eszembe jutottak egyes esetek, hol Németországból jött kivándorlók Magyarorszában betegségek s inség áldozataivá lettek; hát ezek mennyi bajjal fognak küzdeni, míg Pestről Erdély határszéléig juthatnak! — Egy szóval elszomorodtam, de úgy hívém, e kivándorlók legalább anyagi szenvedések ellen biztosítva lesznek. A württembergi kormány nem engedte volna a kivándorlást, ha magát elébb arról biztossá nem teszi, hogy jobbágyai itt az idegen földön nem fognak inségre jutni; azok, kik hazánknak németek általi colonisatióját magoknak czélul kitűzték, talán csak nem fogják az által előmozdítani akarni a német nemzetiség dicsőségét, hogy hazánkat egy pár száz német koldússal népesítsék meg? Ez bizonyosnak látszott. — Csalódtam.

Pár nappal utóbb ismét a Duna partján valék. A folyó mellett kisebb-nagyobb csoportokban ugyanazon idegenek jártak körül, kiket minap hajójokon láttam, csak-hogy a víg lárma helyett, melylyel megérkeztek, most hallgatás uralkodott közöttök, hogy minden arczon a levertség kifejezése látszott. Ugyanazon háznál, hol velök először találkoztam, ült azon hat gyermek is, csak-hogy most, midőn közelíték, a helyett, hogy játékaikat folytatnák, fölkeltek, s könytelt szemekkel koldultak. Egy mellettök álló honfitársuk megmagyarázá, hogy a család, mint több mások, a hosszú út alatt fölemészte egész vagyonát, s most még annyi költséggel sem bír, hogy a Szászföldre, hová hívatott, eljuthasson, s hogy a legnagyobb inséggel küzd.

Nem akarok hosszasan a gyarmatosításról szólni. — Fajunkat életrevalóbbnak tartom, mintsem hogy, általán véve, azoknak nézetében osztoznám, kik német földművelők bevándorlását nemzetiségünkre nézve veszé-

lyesnek tartják. Kompolt, Rakamaz, Újváros s számos más hely példája, hová svábok hoztak be, mutatja, hogy Németország parasztjai sokkal józanabbak Németország journalistáinál, s nagyrészt át szokták látni, miként Magyarországon németek nem maradhatnak. Más részről azokhoz sem akarnék számíttatni, kik, noha felföldünk lakosai éheznek, s évenként száz meg száz becsületes székely család Moldvába s Oláhországba vándorol, természetesnek tartják, ha az erdélyi szászok elhagyott földeiket nem honfitársaik, hanem idegenek által gyarmatosítják! De bármi legyen ez iránt valakinek nézete, annyi csakugyan minden gondolkozó előtt világos, hogy a ki gyarmatosítani akar, annak első s legszentebb kötelessége, hogy azon idegenek sorsáról, kiket ígéreteivel hazájokból elcsalt, gondoskodjék, s hogy hasonló esetek, minőknek most Pesten tanúi vagyunk, mind a kormány, mind a törvényhozás legnagyobb figyelmét igénylik.

Ha a német journalisták ugyanazon mámorukban, melyben a Dunát német folyónak nevezik, egész Magyarországot német gyarmatokkal akarják ellepni; ha e böles urak, kik elég merészek a francziákat tudatlansággal vádolni, ámbár Magyarországról ők magok egy cseppel sem tudnak többet, s lelkesedésökben elfelejtik, hogy e hazában egy talpalatnyi föld sincs, mely valakinek tulajdona nem volna, hogy így minden gyarmatos, ki, mielőtt biztos szerződésre lépett, az országba bevándorol, csak nyomorra várhat, hagyján! Némely embereknek különös fogalmuk van a hazaszeretetről, s azon német lapok szerkesztői, kik szüntelen gyarmatosítást prédikálnak, talán azt hiszik, hogy hazájoknak nagy szolgálatot tettek, ha évenként egy pár ezer nyomorúlt honfitársat a külföldre küldtek elveszni, akár Texasba, Algirba, Mexikóba, akár hozzánk, ezen uraknak mindegy, csak honn ne haljanak meg. De vajon az illető német kormányok nézhetik-e közönyösen, ha alattvalóik ily könnyelmű fecsegések által magokat elcsábíttatják? Felfogásom szerint az útleveleknek az volna legüdvösebb következése, hogy a kormány ily alkalmkor elámított polgárait felvilágosítaná, s látva, hogy a kivándorlónak jövőjéről gondoskodva nincs, az

útlevel megtagadása által azt vissza is tartóztatná. Vannak esetek, midőn a kormány e kötelességét nem teljesítheti; de hogy azon esetre, ha a kivándorlás Németországból Magyarországra történik, a német kormányok ily helyzetben nem lehetnek, az bizonyos, kívánatos, hogy a német kormányok által ebbeli kötelességek ezentúl hívebben teljesíttessék.

Kormányunk — a mint már e lapokban is olvastam ilyesmit, s a mennyire az *Allg. Z.*-ből értesültem — már lépéseket tett a württembergi kormánynál, azonban a baj gyökeres orvoslatára szükséges, hogy jövő törvényhozásunk kimerítő bevándorlási s honosítási törvényről gondoskodják, nemcsak azért, hogy most, midőn a bírhatási képesség nem-nemeseknek is megadatott, hazánkat az idegenekkel elárasztástól megőrizzük, de azért is, hogy a jelenhez hasonló esetek elkerültesse, s azok, kik Németországból hazánkba bevándorolni akarnának, megtudják, mikép hazánk nem pusztá föld, hová a német foglalni jöhet, s hol az erdélyi német lapok kedvök szerint földet osztogathatnak. Ily csalódások számtalan szenvedésnek lehetnek kútforrásai, s mi magyarok nem nézhetjük közönyösen, ha birtoktalan népességünk még külföldiekkel is szaporíttatik.

A mi azon szerencsétlen családokat illeti, kik elámítva hazájokat elhagyják, s most élelem s kereset nélkül tévelyegnek körül utcáinkon, talán számos birtokosaink között találkozik valaki, ki e boldogtalanokat magához fogadhatja; addig is azonban kívánatos, hogy a hatóság különös figyelemmel legyen, nehogy e szegények családok által még azon kevéstől is megfosztassanak, minékik vagyónukból még fennmaradt. Hivatlan vendégek, igaz; de a magyar közmondás úgy tartja: ha már eljöttek, elkergetni még sem lehet őket, s mígtovább mehetnek, mégis önöknek pestieknek kell némileg rólok gondoskodni.

Szeretném minél hitelesebben s minél részletesebben tudni, kik által s mily módon hívtak meg e bevándorlók. Igen kívánatos, hogy ez közhírré tétessék; hadd ismerje hazánk s Németország azokat, kik könnyelműségök által sok ártatlan családot szerencsétlenné tettek, s kik német patriotismusokat az által bizonyítják, hogy németeket Magyarországra hívnak, s azokat, épen mikor segítségre szorúlnának, mások könnyőreletességére bízzák.

A TAKARÉKMAGTÁRAK DOLGÁBAN.

Szomszédaim, azok tudniillik, kik homokos földeket művelnek, szárazság ellen panaszkodnak, nálunk, hál' Istennek, jól áll a termés. Ez az egyetlen ujság, mit, mint a *Hírlap* egyik levelezője, önökkel magányomból közölhetek. A házam előtt álló nagy nyárfák, melyeket még boldogult édes apám ültetett, erősen zúgnak a nem szünő déli-szél ellen, mely ágaikat hajtogatja; a fűzfa-sor, melyet harmadéve ültettem, erősen hajlong, ha mellette mezőmre elmegyek; a birkanyáj, valahányszor közöttje megjelenek, saját nyelvén éljenekkel fogad, s a békák panaszos szava, mely kis mocsáromban felszólat, arra int, miként határomon mégis vannak lakók, kik nem elégszenek meg; s így zúgást hallok, hajlongásokon gyönyörködhetem, egész nyáj örömrivalgásaival fogadtatom, s hallok keserű panaszokat, melyeknek orvoslása nem áll hatalmamban; szóval körülbelől élvezem azt, mit a legélénkebb politikus színhelyen találnék; de birodalmom oly szűk, hogy mindez önöket s olvasóit nem érdekelheti; a gazdasági hír azonban, melylyel soraimat megkezdem, remélem, nem fog érdektelennek tartatni senki által, ki a politikában időtöltésnél egyebet keres, s tudja, hogy a legfontosabb politikai conjuncturák nem azok, melyeket emberek ügyessége alkotott, hanem azok, melyek a mezőkön teremnek.

Szívesen szólnék e tárgyról bővebben, szívesen fejteném ki, mennyire ferde azon eljárásunk, mely szerint

mi, egy majdnem kizárólag földművelő ország, a földművelés előmozdítására semmit sem teszünk, mely szerint eszünkbe sem jut, hogy valamint az ipar minden egyéb ágainál, úgy ennél is czélszerűer oktatásra, jutalmakra s más buzdító eszközökre volna szükségünk; mindezt azonban máskorra halasztom, s most csak egy számtalanszor említett tárgyról akarok szólni, melyet felhozva, az egyedüli eredetiség, melyet magamnak követelhetek, abban áll, hogy azt most aratás előtt s akkor hozom fel, midőn a haza nagyobb részében vetéseink jól állanak. A takarékmagtárákat értem.

Ha vetéseinket jég verte el, az országnak egy részét víz borítja, a másikat szárazság tevő terméketlenné, s a nép szomorú, s bizonyos urak vig arczából — kik a gabonávali uzsoráskodást más uzsoránál becsületesebb keresetnek tartják — látjuk, hogy drágaság következik: felsóhajtunk a közelgő vész felett; egy rész nagy részvéttel kérdezősködik, vajon e jó nép, melynek jóléte annyira szívéen fekszik, csakugyan éhen fog-e meghalni; a másik szebbnél szebb elveket állít fel, mikből bizonyítja, miként ha ez meg ez történik, az pedig elmaradt volna, kétségen kívül nem kellene éhségtől félnünk. Választmányok küldetnek ki a nép szükségéinek kipuhatólására, itt-ott talán egy táncvigalom rendeztetik, melynek a nemesség izzadásával keresett 13 frt 20 kr. tiszta jövedelme az éhséggel küzdők fölségítésére fordítatik; szóval míg a nép éhez, mi szüntelen az éhségről perorálunk, s szebbnél szebb czikornyás styluson készült magtári tervek jönnek szőnyegre, melyek, mihelyt egyszer valósulnak, az országot minden székségtől meg fogják menteni. — Az ijesztő tél elmúlt. A vetések tavasszal reménydúsan állanak, s a mult év aggodalmaivalismét elfelejtetnek a tervek, melyekre alkalmat adtak; mi, mint a tücsök, melyről a mese szól, nyugodtan tovább zengedezünk, mintha a borzasztó idő, melyen átnyomorgtunk, vissza nem jöhetne többé! A hét sovány esztendő alatt ezer Józsefre akadunk, ki arra int, hogy — a nem létező — felesleges gabonát magtárainkba rakjuk; mihelyt egy bő esztendő jön, a Józsefek az utolsóig elhallgatnak, s a magtár emléke eltűnik, mint egy nehéz álmé, mely-

nek valósulnia nem kelle. — Úgy tartom, ideje, hogy ez eljárási módot józanabbal cseréljük fel, s talán nem helytelenül cselekszem, ha most, midőn a kegyes Isten talán termékeny évet ad hazánkknak, azokat, kik közdolgokban nálamnál több befolyással bírnak, az annyi-szor szóba jött magtárak felállítására emlékeztetem. Azoknak, kiknek ez ügy ügyis eszökbe jutott, s kik benne — mint több helyről tudom — munkások, legyen e levelem egy nyomtatott éljen kiáltás, melylyel irántok való tiszteletemet kijelentem; a többiek ne vegyék rossz néven, hogy ez intés idegentől jó. Bizony, bizony! Minden keleti faj létünkre, a hazáért való felsivítés nem elég, ideje, hogy — mint a költő mondja —: tegyünk is már valamit. A nép szükség-eiről s a magtárakról szólni szép dolog, az éljen, melyet ily alkalmaknál nyerünk, kedves jutalom; tudjuk valamennyien, hogy bármi durvák az egyes han-gok, ha sokan együtt helyest kiáltanak, a lárma Liszt legszebb darabjainál édesebben hangzik füleinknek; de legyünk meggyőződve, a testnek is vannak élvezetei, s talán az éljennél még jobban fog esni szívünknek, ha majdan szűk esztendő jó, s látjuk, miként gondosko-dásunk által a népnek akkorra is szereztünk valamit, mit szájába dughasson, ha annyi volna is, hogy nem érne rá éljent kiáltani jóltevőinek.

Vannak, kik a magtárak felállítását rendkívüli, majd-nem legyőzhetlen nehézségekkel látják összekötve. Fel-fogásuk szerint a legnagyobb az, hogy az eszme a nép között nem népszerű, s hogy így létesítésével azon osztály közt, melynek az leginkább fekszik érdekében, akadályokra fogunk találni. S ha kérdjük, mi annak oka, hogy ez eszme a nép között nem népszerű? — a nemzet geniusához fogunk utasíttatni; mire tolni szok-tuk mindazt, minek való okát kimondani nem mer-jük vagy nem akarjuk. A tapasztalás rég megezáfolá e nézetet.

A takarékpénztárak példája elég világosan bizonyítja, hogy e hon lakóiban sem a szükséges előrelátás, sem a józanság, mely ily intézetek fenntartására szükséges, nem hibázik, s én csakugyan nem látom által: oly országban, hol takarékpénztárak állanak fenn, s napról-

napra népszerűbbekké válnak, miért ne találának a takarékmagtárak pártolókra a nép között is, ha t. i. elháríttatnak azon körülmények, melyek eddigi népszerűtlenségét okozák.

S mik azok?

Valljuk meg őszintén: azon bizodalmatlanságnak, melyet a nép között minden közintézet iránt találunk, fő, sőt mondhatni egyedüli oka azon rendszerben fekszik, melyet ily intézetek kezelésénél követtünk. Ha magtárakat akarunk, felfogásom szerint az első, legszükségesebb dolog, hogy azoknak kezelése czélszerűen rendeztessék el, s ez legjobban úgy történhetik, ha a nép, melynek vagyonát a magtár magában foglalja, annak kezeléséből egészen ki nem záratik, ha önmaga ellenörködhetik saját érdekei fölött. Hogy könnyű oly módokat feltalálni, melyekben ez az említett intézetek minden veszélyeztetése nélkül történhetik, nem szükséges mondanom; kétségtelen azonban, hogy a népnek legalább ellenörködő befolyása nélkül a takarékmagtárak felállítása a legnagyobb nehézségekkel jár, s neki ily befolyást engedni már azért is czélszerű, hogy ekként öndolgaira felügyelni tanulván, lassanként azon közlélethez szoktassék, melyre, más népek példájára, ő is hivatva van. Ne féljünk! Csak lássa egyszer népünk, hogy magtárjai nem az árvapénzek módja szerint kezeltenek, hogy nem Danaidák hordóihoz, vagy hogy népiesebben szóljunk, nem bizonyos megyei hidakhoz hasonló, melyekhez évről-évre fákat s köveket hordanak, s melyeknek mégis soha senki hasznát nem veszi. Csak győződjék meg, hogy ez intézetek az ő, s nem — sok más intézetekként — a kezelő tisztviselők hasznára alakítottak; csak lássa a kezelők között önválasztottait is; csak pillanthasson be önmaga is a számadásokba: s a magtárak nem lesznek népszerűtlének, hanem a haza egyik leghasznosabb, sőt legszükségesebb intézetének fognak tartatni.

Külön tervvel nem fogok fellépni. E pillanatban legalább 52 ily terv létezik, s közöttök kétségen kívül sokkal jobbak, mint a miket én csinálhatnék; egyedüli kívánatom csak az, hogy e tervek valamelyike végre létesüljön.

Én azt fogom legtökéletesebbnek tartani, melynek legelőbb látom practikus eredményét.

Isten önökkel; ne vegyék rossz néven, hogy ily, a fővárosban talán kisszerűeknek látszó tárgyakkal fárasztom: ha a nyomoruságnak, melyet mi mult télen itt ez áldott haza közepett láttunk, tanúi lettek volna, nem bámulnák, hogy falusi ember létemre e tárgyat különös fontosságúnak tartom.

Nem sokára írok ismét.

A BUDAPESTI HIRADÓ ELLEN.

Isten önökkel! Én a *Hirlapot* elhagyom s a *Budapesti Híradó*hoz szegődöm. Mint falusi embernek, nekem oly lap kell, melynek vezére birkácskáiról s repczécskéjéről szól; mint szabad embernek olyan, melyet legalább négy hétig csak az Úristen s a szedők szerkesztenek; mint érzékeny embernek olyan, melyben a dicső vezér néha évenként engem is az egész világ előtt kedves bajtársnak nevez, s melyben valaki nekem is évenként legalább egyszer a legszivesebb üdvözlések között szolgál s egyszersmind barátom, s így barátságos szolgálom, vagy szolgálai barátom marad; mint magyar embernek oly lap, melyet méltóságos kezek egyéb jövedelmező jószágokkal együtt kormányoznak; én mint született tekintetes ur, oly lapnál, hol a szerkesztő egész éven át juhocskáiról s szarvasmarháiról nem szól, nem maradhatok tovább. — De hol fogok ily lapot találni? — kérdezik talán önök, ha tudniillik, mint magas állású hírlapvezérekhez illik, négy hétig alig olvasnak ujságot. Olvassák a *Budapesti Híradó* 392. számában gróf Dessewffynek Szenvey J. úrhoz irt nyílt levelét, s feltalálták a lapot, azon lapot, mely nemcsak minden általam követelt kellékeknek tökéletesen megfelel, hanem egyszersmind oly tapintattal vezetetik, mint talán soha más lap széles e világon még nem vezetettett.

Az *Augs. Allgemeine*-ban néhány, magokat valódi

conservativeknek czimező budai neve alatt egy czikk foglaltatik, mely minden józan embernek nézete szerint tisztán alkotmányellenes elveket foglal magában. Miután a *Nemzeti Ujság* s a *Budapesti Híradó* magokat szinte conservativeknek hirdetik, önök minden becsülettel felszólítják e lapot, nyilatkozzanak: csakugyan osztják-e ök ezen nézeteket? A *Nemzeti Ujság* 284. számában, kétségen kívül azon nézetből indulva ki, hogy a közvélemény organumainak elveiből titkot csinálni nem szabad, e kérdésre minden becsülettel azt válaszolja, hogy felfogása szerint az *Allgem. Zeitung* említett cikkében némely, az ellenzék ellen emelt vádakát valóknak tart, hogy azon valóban alkotmányellenes nézetek azonban, melyek e cikkben foglaltatnak, azon conservativeknek nézetei nem lehetnek, kiket a *Nemzeti Ujság* képvisel. És a *Budapesti Híradó*, vagy inkább vezére, mit tesz? — Elmondja, quod villulas et hortulos curet, non rempublicam; hogy nézi, mint mossák s nyírik birkáit, mint nő s érik repcejeje, hogy — ámbár testével semmit nem gondol is — lelkének igen jól esik azon három hét, melyet távol a pesti portól és zajtól töltött, végre hogy mezőt és kertet élvezni s nem politizálni ment a falura; — sapienti stb. — Már mondják önök magok: én, mint mezei gazda, szegődhetem-e más laphoz dolgozó társul, mint a melyben, ha véletlenül valaki elveim felől kérdez, nem kívántatik más felelet, mint hogy a közönséget juhaim s szarvasmarháim hogylétéről tudósítsam; hogy a durva felszólításra szelíd bucolicummal feleljek, melyben a sárga repce, a szelíd esti szellőtől lengedeztetve, nyájasan ingatja arany fejét, s a zöld mezőn ezüst-fehérre mosott birkácskák ugrálnak körül, mig én magam — recubans sub tegmine fagi, mint Tytirus, — távol Pest porától a politikával nem foglalkozom. Ez oly lap, melyben valódi arcadiai szellem uralkodik.

De ez e lapnak csak egyik érdemét teszi. Legyünk őszinték — miután a *Budapesti Híradó* erre annyszor példát adott — valahára mi is. Mi, levelezők, szabad emberek vagyunk, vagy legalább azok akarunk lenni, s egykönnyen semmitől nem borzadunk

inkább a vörös krétánál; miként ne érzenők hát magunkat vonzódva oly laphoz, mely négy hétig nem szerkesztetik senki által; hol a hosszú éven át legalább e rövid farsang marad, mely alatt a mogorva szerkesztő megkimél törléseitől. Olvassák önök a *Budapesti Híradó* vezérének nyílt levelét, s tanuljanak szerkeszteni, vagy helyesebben mondva, mint vihetik a lapot a nélkül, hogy szerkesztessék. — Hogy Szenvey József urat a *Budapesti Híradó* szerkesztőjének tartani nem lehet, világos abból, hogy ámbár Szenvey József úr, mint gr. D. leveléből látjuk, a *Pesti Hirlap* kérdésére felelni szükségesnek tartá, mégis feleletet adni nem merészlett, mielőtt előbb vezéréből arra engedelmet nem kért, noha e feleletnek csak annyiból kellett volna állani, hogy világosan alkotmányellenes elveket magáéinak nem vall; s kit ez meg nem győz, azt Szenvey úrnak saját aláírásával ellátott jegyzete tudósítja, miként ő a megyei levelezéseket annyira könnyen veszi, hogy a bihari levelezésben egy, e megyében conservatív szellemben föllépett utazó szónokra halmozott dicséretet elkerülték figyelmét. Gr. D. levele mindenkit meggyőzhet, hogy Sz. úr a vezércikkek kezelésével megbízva nincs; Sz. úr jegyzete ellenben, hogy a megyei levelezésekkel nem gondol, s vajon nem ébreszti-e ez minden levelezőben azon megnyugtató öntudatot, hogy a *Budapesti Híradó*-ban, birkanyírás idején legalább, szabadon irhat, s a vörös krétától nincs mit tartania.

És azután mily hangulat uralkodik e lap hasábjain, mily meleg, szinte atyai viszony a szerkesztő s vezér között! Az érdemdús férfiak nincsenek egy értelemben; az egyik felelni akar, hol azt a másik feleslegesnek tartja, az egyik egy bihari szónokra tulságos magasztalásokat enged halmozni, melyeket a másik ildomságból igen szeretett volna a lapból kihagyatni; szóval a vezér tudtára adja szerkesztőjének, hogy nem érti a dolgot, s bakokat lőtt. De mily módon?! Ugyanakkor bajtársnak nevezi, s a leghiresebb üdvözlések között barátja s szolgája marad; kinek nem jutnak itt akaratlanul Goethe versei eszébe

Es ist gar hübsch von einem grossen Herren
So menschlich mit dem — selbst zu sprechen.

És a szerkesztő megharagszik talán a rosszalásért, azt válaszolja talán, hogy míg neve a lap alatt áll, s a felelet terhe rajta fekszik, senkinek korholásait nem fogja elfogadni? Ments meg Isten; a *Budapesti Híradó* szerkesztője tudja, hogy pater filium, quem amat, castigat, s mint jámbor keresztyénhez illik, nemcsak nem boszankodik, sőt élve vezérének engedelmével, a levelet kinyomatja, hogy a *Híradó* minden olvasója tudtára jusson, miszerint vezére vele, a szerkesztővel nincs megelégedve, s pedig teljes joggal, mert ha oly kis megye levelezéseiben, minő Bihar, valami a *Híradót* compromittáló foglaltatik, »ez biz, az igazat szólva, elkerülte figyelmét.« Hol a szerkesztő s vezér között ily viszony létezik, boldogság lehet levelezőnek lenni, s meg is vagyok győződve, a *Budapesti Híradó* a *Hirlap* dolgozó társainak elcsábítására jobb módot nem is választhatott, mint hogy szerkesztőségi viszonyait a világ előtt kitérte; ki nem küldené be cikkelyét inkább oly lapnak, hol annak megjelenése nem a szerkesztőtől, hanem egy felsőbb hatóságtól, nem tettes, de mltságos úrtól függ, olyantól, kit a lap szerkesztésének elvállalására csak keble istene vezérelt, s ki néha a vörös krétát cikkelyeire nem használja, mert épen birkáit jelöli vele? Hígyék el önök, míg a *Pesti Hirlap* csak mindig vezér nélküli tekintetes szerkesztés marad, s birkákra s egyéb fundus instructusra nem tesz szert: a magyar ember akaratlanul a *Híradó* felé érzendi vonzódva magát.

Még sok más okot akartam felhozni, melyek engem a *Pesti Hirlap* elhagyására bírnak. Figyelmessé akartam tenni önt azon bámulatos taktikára, mely szerint a conservatív vezér a *Pesti Hirlap* kérdésére e lap szerkesztőjét a *Híradó* cikkelyeinek még egyszeri átolvasására utasítja, jól tudván, hogy a *Hirlap* szerkesztőjének elaltatására biztosabb eszközt nem választhatna, mint azon bágyadt cikkek olvasását; ki akartam emelni a jeles tapintatot, melylyel, midőn tőle felelet kívántatik, repezéről s birkáról szól, azaz oly dolgokról, melyek Magyarországon ily politikai kérdéseknél mindenkit inkább érdekelnek; végre ki akartam nyilatkoztatni őszinte bámulatomat azon függetlenség felett, melylyel

a méltóságos vezér kimondja, hogy ő bizony nem gondol vele, akármit és akárki ír az *Allgemeine*ban a conservatív pártról, ellenzékéről vagy bármiről is, noha a tisztelt vezér úr ennek előtte, úgy látszik, eleget gondolt evvel, s a *Hiradó*ban több czikkelyt nyomatott le az *Allgemeine*ből, mint bármily más lap; azonban önök, hihetőkép, ha majd ígéretöket beváltva az *Allgemeine* 125. számában foglalt czikkelyre válaszolni fognak, talán úgy is visszatérnek e tárgyra. Én most szinte a nyírőkhöz s repczeföldemre megyek, mely érik, de fájdalom, a kevés eső miatt nem nő. Még egyszer Isten önökkel; én a *Budapesti Hiradó*hoz szegődöm, természetesen csak szüretkor, mikor, úgy remélem, a lap ismét szerkesztés nélkül marad. S most, kedves bajtársam! a legszivesebb üdvözetek között maradok kegyed szolgálója, barátja: fájdalom! nem gróf Agricola.

A MAGYARORSZÁGI UTAKRÓL.

Csak nincs jobb a falusi életnél! Mihelyt Pestet elhagyva, ismét vetések között látám magamat, mind a mellett, hogy kocsimat sűrű por-felleg környékezé, szabadabb lélekzetet vevék. A polgárok törvényeinkben prudens et circumspectus-oknak neveztetnek; ha városba megyek, úgy látszik, mintha magamnak is azzá kellene lennem, s ehhez én nem értek; azonkívül a városban az emberek oly nyugtalanok, a tárgyak oly mozdulatlanok, holott én mindkettőnél az ellenkezőt szeretem; az embereknél nyugalmat, minőt a magyar földművelő nép között találunk, a tárgyakban szüntelen változást s fejlődést, minőt csak a természet mutat. Igaz, Pest is nő, — az új hídát kivéve, melynek művészei, úgy látszik, a fontolva haladók sorába álltak s azon iparkodnak, hogy a magyar nemesség minél később szokják a fizetéshez, — minden épül, de egy város fejlődése mindig lassu s nem hasonló a természetéhez, hol egy eső vagy pár meleg óra a már kopár mezőt ismét zöldre festi, s ezer meg ezer kalászatot érlel. Én nem irigylem önöknek szép magas házaikat, még a városligetet is szívesen nélkülözöm, ámbár nem ismerem helyet, hol a költő kényelmesebben ábrándozhatnék régi dicsőségünkről; a por egészen azon szebb időkre emlékeztet, midőn eldődeink, a Rákoson összegyűlve, ezereinkint jártatták a homokban paripáikat. Egy volt, vagy jobban mondva kettő, mi jó kedvemet, melylyel a

váczi töltésen hazafelé kocsiztam, megzavará: utaink; az, melyen jártam, s a vasút, melyet jobb oldalamból láték, a haladás minden barátját, melyek közé utasoknál senki inkább nem tartozik, méltán boszanthatja. E két út épen ellenkező hibákban szenved. A vaczi töltésnél — mely, a mint mondják, egykor Pestmegye büszkesége volt — a baj abban fekszik, hogy már igen is régen készült el, s mivel mi magyarok az időnkinti javításoknak barátai nem vagyunk, s azt hisszük, hogy conserválni annyit tesz, mint mindent az időre s a kegyes istenségre bízni, majdnem oly állapotba jutott, mint alkotmányunk, azaz csaknem használhatatlan; a vasútnál sajnálható dolog ellenkezőleg az, hogy még nem készült el, s így hasonlóképp élvezhetetlen. A zökkenések, melyek között kocsim előbbre haladt, nekem jelen politikai állapotunkat juttaták eszembe. Az út, melyen járunk, egykor jó s kényelmes lehetett, az, mely készüléfében áll, még jobb s kényelmesebb lesz; épen nekünk jutott a legrosszabb osztályrész.

— És ki ennek oka? — kérde mérgesen egy táblabíró, kivel a kocsmában, hol lovaimat etetém, összejöttem, s kivel e gondolataimat közlém. — Pestvármegye! Ha a jobbágyokat annak rende szerint töltés-csinálásra hajtatná, s mai kijavítását csupán úgynevezett philanthropismusból el nem hanyagolná, repülhetnénk.

Megjegyzém, miként Pestnek annyi útvonala van, hogy valamennyinek jó karban tartását nem győzheti.

— És más vármegyék mit tesznek? — válaszolt ő. — Ismerek olyanokat, hol kétszer annyi utat csinálnak, mint a mennyire szükség volna. Hígye el, domine spectabilis, mindennek csak az az átkozott philanthropia az oka. Nincs más mód, mint hogy mi többi megyék a jövő országgyűlésen valamennyien panaszt tegyünk Pest ellen, s törvény által kényszerítsük útsinálásra.

— Tudnék én még egy más, sokkal jobb módot — szoltam közbe.

— És mi volna az?

— Nem jut a tettes úrnak eszébe? — kérdezém.

— Nem bizony nekem, — szolt hosszabb gondolkodás után.

— Hát vegyünk részt az útsinálásban mi nemesek is.

A táblabíró e szavaknál bámulva, csaknem a borzalomnak egy nemével néze rám. — Szép találmány! Nagy mesterség — így szólt, — jó utakat készíteni, ha drága pénzünkbe kerül, ennyi esze mindenkinek van; de pénz nélkül, mint a megyék útait eddig készítették, úgy, hogy azok itt-ott a publicumnak nemcsak egy fillérébe sem kerültek, sőt egyes becsületes ember meg is gazdagodott mellette: azt az újmódi politikusok nem tudják úgy-e? Útvám, stempli, accise, adó, — úgy-e, erre akarjátok fogni a magyar nemes embert? En, tudom, inkább kivándorlok, mint hogy magamat ezen dolgoknak alája vessem, pedig bizony ha minden vármegye úgy csináltatná útját, mint Pest, utoljára mindenik inkább vámot fizetne, hogysen kocsiját s lovait megrontsa.

Ezzel a spectabilis nagy haragosan kocsijára ült, s elhajatott; én arról kezdék gondolkozni, vajon a magyar nemes ember a civilisált világ mely részébe fog vándorolni, ha majdan azon dolgok, miktől annyira rettenet, nálunk is behozatnak, s ő ez ingyen-élősködés paradicsomából kikergetve, az emberi nem közös sorsára jut, mely abban áll, hogy homloka izzadságával keresse minden élvezetét? A magyar nemesség, a szentírásban olvasván, hogy ember-eldődeink a paradicsomból azért űzetek ki, mert az ismeret fájából kóstoltak, hogy édenében megmaradhasson, az ismeret gyümölcseitől minden módon őrizkedik; félve elvonul az élet fájától is, mely őt hasonló bajba keverhetné; a fegyverek, melyekkel magát védelmezi: a tétlenség és ennek rokona: a legyőzhetlen tudatlanság; de ez nem tarthat örökké; jönnie kell a pillanatnak, midőn más nemzetek nyomdokain fogunk haladni mi is, s minden, mi e pillanatot előidézheti, valódi jótétemény. Azért éljenek a rossz utak! Táblabírámnak igaza van. Bizonyos emberekre nézve a legszebb elvek, a legellenmondhatlanabb igazságok hirdetése nem bír annyi izgató erővel, mint ha utazva néha elakadnak, s ha a haza a nagy lépést, mely a közlekedési eszközök terheinek közös viselésében fekszik, csak akkor teheti meg, ha néhány ezer táblabíró sár közé szorul: nem kell-e örülnünk, valahányszor útaink csinálatlanok, s

a kegyes Isten jó őszi esőt küld, hogy elmerüljünk tengelyig? Csinált út a civilisatióknak jele, s így nem való oly országba, melyek törvényhozási jogokkal bíró részének némelyike a művelődésben még csak annyira sem jutott, hogy átlássa, miként mások munkáján elősködni gyalázat. Mindent, mit bírunk, vagy mint ajándékot bírunk, vagy saját pénzünkön s munkánkon vásároltuk, én a szerzésnek más módját nem ismerem. Ki az elsőt teszi, koldus, s míg ezt általánosan át nem fogjuk látni, én részemről már hazaszeretetből sem kívánok jobb utakat.

Szóljunk őszintén. Minden idegen, ki hazánkba jő, félbarbár országban gondolja magát. Szomszédaink nem állanak a művelődés magas fokán, mégis a ki a Lajtán átjön, alig halad tíz mérfölddel előbbre, s anyagi kifejlődés tekintetében azt képzelheti, hogy egy fél századdal hátrább jutott; úgy látszik, mintha hazánk a keleti útzátonak mintegy előkészületül állítottatott volna ide, hogy a műveltség megszokott kényelmeitől elszokni tanuljon. S ez szomorú, ez lealázó! Nincs senki közöttünk, ki ha külföldivel hazánkban utazott, néha nem érezte arczába nyomulni a vért, midőn észrevév é a bámulást, melylyel útitársa bizonyos dolgokat, vagy inkább bizonyos dolgok hiányát megjegyze; de higyjétek el, ti, kik az extra Hungariam non est vita-t oly szívesen ajkaitokon hordjátok, nem az utak s csatornák hiánya, nem materialis hátramaradásunk az, miért pirulnunk kell: valódi szegyenünk az institutiókban fekszik, melyek ez anyagi hátramaradásunkat okozták; fekszik abban, hogy mi, kik a társasági élet minden jogait élvezzük, kötelességeiben részt venni nem akarunk; s legyünk meggyőződve, ha útaink jóságban felülmúlnák is Angliáéit, az idegen, tudva, hogy azok hozzájárulásunk nélkül csak a nép költségén készültek, nem fog minket jobban tisztelni. Ha szélesek s járhatók: csak a bűn örvényei (viae iniquitatis), melyekről az irás szól, juthatnak észébe.

Végig olvastam soraimat, s látom hogy a helyett, mit írni akartam, régi themába, a nemesség adó kiváltásába estem vissza. Ki tehet róla? Magyarországon minden út, sőt az is, ha út nincs, oda vezet a gon-

dolatokat; nem árt, ha e dolog minél többször említetik. Minden reformnak alphája s omegája az, hogy fizessünk; viseljen csak egyszer a nemzet egyenlő terheket, az egyenlő jogok magoktól megjönnek; szabadságunk is csak azért szűk, mert kevesekre terjed. Az evangelium, mely szerint Krisztus urunk két kenyérrel s öt hallal ezernyi népet vendégelt meg, még pedig úgy, hogy miután belőlök mindnyájan jóllaktak, sokkal több maradt, mint kezdetben volt: a szabadságról szól; ha benne sokan vesznek részt, nem fogy ez, hanem szaporodik.

Arról, miről tulajdonkép szólni akartam, a napokban írok; addig is Isten önökkel!

A HONORATOR-OSZTÁLYRÓL.

Örömmel látom a hirlapokból, hogy a *Budapesti Híradó* vezére, ki közelebbi számainak egyikében kinyilatkoztatá, miként nemesak hogy eladni nem, sőt megvenni szeretné az egész országot, aquisitióinak kétségenkívül hosszú sorát egy paraszttal kezdé meg, kit a békés és lassú haladás számára különösen a célra vásárolt meg, hogy leveleiből olvasói láthassák, hogy plebejusi szempontból — nem volna-e jobb, ha purismus kedvéért inkább a magyar parasztos szónál maradnánk? — mily színben tűnnek fel az ellenzéki és általában párti manipulációk. Miután a törvényekhez a *Budapesti Híradónál* — mint ő maga mondja — senki inkább nem ragaszkodik s ez hetenkint, a rendkívüli szükség eseteit kivéve, egy robotra csak egész telkű gazdákat kényszerít: a kérdésben forgó paraszt, ki eddig munkáját egy hétben már kettőztette is, alkalmasint egész telkű gazda lehet, s én a *Budapesti Híradónak* ez adquisitióhoz szívemből szerencsét kívánok, teljesen meg lévén győződve, hogy e plebejusnak még igen sok hasznát fogja vehetni.

Az első haszon már az, hogy miután journalistának néha oly mondanivalója is lehet, mit maga elmondani restell, valódi istenáldása valakit birni, kit ily alkalommal, mint sakkjátéknál paraszt-kollegáit, előre toihatunk. Fiat experimentum in corpore vili: régi szabály, s a *Budapesti Híradó* ezentúl szabadon követheti ezt;

még nagyobb haszon és pedig nemcsak a *Hiradó*-ra, hanem az összes hazára nézve az, hogy valamint a spártaiak helótáikat minden évben egy párszor lerészegíték, hogy gyermekeik a részegség ocsmány bűnétől elundorodjanak: úgy magasabb születésű ifjaink, ha bizonyos elveket s érzeményeket e plebejus által egész meztelenségökben hallanak előadni, tőlük talán szintén elundorodnak; azonfelül a nemes emberi szívnek jól esik látni, miként találkozik e hazában plebejus, ki mindent, mit az ellenzék eddig kivitt, u. m. az úrbéri viszonyoknak jobb rendezését, a nem-nemesek hivatal- és birtokképességének kivívását szerencsétlenségnek tartja, s a nemesség iránti jóindulatában annyira megy, hogy talán az nap, melyen a közös teherviselés elve kivívatik, föbe lövi magát, mi a nemességnek kétségen kívül nagy megnyugtatóra szolgáland. A természet ily különös jelenségével ki ne vágyódnék megismerkedni; ki ne olvasná örömmel a *Budapesti Hiradó*-t, ha hasábjain ily dolgozó társakat találhat? Végre, a mi legfőbb nyereség, a plebejus francziául is tud; egy kissé tudatlan ugyan abban, mi a külföldet illeti, máskép azon levélben, melyben a jacobinus-theoriák ellen kikel, mint auctoritásra alig hivatkozott volna Franciaország egyik legnagyobb jacobinusára, Barère-re, kit — talán hogy rá ne ismerjünk — Barrière-nek nevez, de belföldi dolgokban annyival helyesebb fel-fogását; s én azt hiszem, igazabbat ugyan nem egykönnyen mondott valaki, mint miket a plebejus második levelének vége felé előad, s én a *Hirlap* olvasóinak épülésére szóról-szóra kiirni jónak látok: »Hiszen ez, tisztelt gróf úr, iszonyú állapot! De nem nagyobb szerencsétlenség-e még az, hogy vannak, kik már a közigazgatás mechanismusába egy vagy más sphaerában beillesztették magukat, kik az ország kül- és belállapotát hivatalos vagy nem hivatalos helyzetöknél fogva könnyen megítélhetik, s mégis oly kevéssé igyekszenek, hogy a kormány illő helyét a közvéleményben visszafoglalja. Valóban nem kis baj lesz még az Augias istállójának kitakarítása is! E munkának eljön ideje! (Bár jönne!!!) Mert azon abnormis állapotból, melyben eddig szenvedett a kormány, valaha

ki kell vergődnie; mert tűrni azt, hogy a kormány helyét párt akarja elfoglalni, a legnagyobb szerencsétlenség, mely országot s kivált e hazát érhetné.

Ha a *Budapesti Híradó* plebejusa sok ily nyilatkozatot tesz, a *Pesti Hírlap* talán még utánnymatja cikelyeit. Egy van azonban, miben nézeteit nem egészen osztom. A plebejus úr igen érzékenyen leírja a magyar gatyás nemesember tisztujítási szenvedéseit. Ez plebejusban, ki maga e szenvedéseknek nincs kitéve, — mert hisz, a *Budapesti Híradó* vezérének theoriája szerint, a gatyás nemesemberek nem a plebejusokhoz, hanem az aristokratiához tartoznak, — ez, mondom plebejusban igen nemes indulatra mutat. Hogy a plebejus a gatyás nemeshez több rokonszenvet érez, mint a teins kaputos urakhoz, azt is természetesnek találom, s alig veszem neki rossz néven a fájdalmat, melyet a felett fejez ki, hogy az esetek oly ritkák, melyekben a teins kaputos uraknak háta érzené ezen becses tisztválasztási szabadságnak édességeit. (Ámbár talán itt a tisztelt vezér úr részéről egy kis megjegyzés nem ártott volna.) A plebejusnak mindezen nyilatkozatai ellen nincs kifogásom; egyben csalódik, s ez az, hogy e hon legszenvedőbb teremtéseinek a gatyásokat hiszi. E nézet hibás.

Mult héten egy távolabb lakó szomszédomat látogattam meg. Nem volt odahaza, s miután cselédeitől hallám, hogy a pusztára ment, s legalább két-három óráig vissza nem jöhet, unalmamban a faluban sétáltam körül. Magyar faluban, azon pillanatot kivéve, midőn a csordát ki- vagy haza hajtják, kevés van, mi a mulatságot kereső utas figyelmét, érdekét magára vonhatná, s így nem felette jó kedvben jártam sokáig fel s alá, midőn a faluháza közelébe érvén, egyszerre rendkívüli lárma vonta magára figyelmemet. Arra siettem, s már közel valék az utcára nyíló ajtóhoz, midőn ez megnyílik s hatalmas szitkok és káromkodások között egy úri ember repül, vagy — hogy leírásomban felette költői ne legyek — löketik ki az utca közepire. Ez erőszakos expectoratió után a lárma szünni kezd, az ajtó ismét bezáratik, s én és az idegen magunk maradunk az utcán: ő félig haragos,

félig szomorú tekintetet vetve a falu háza felé, én arcvonásait nézve, melyek nekem, nem tudám honnan, ismereteseeknek látszának. A férfiú, mint ruházata-ból észre lehetne venni, nem tartozott a földművelő osztályhoz, azonban a kopott barna attila, melynek zsinórjai ez utolsó kaland által is itt-ott leszakítva lefüggtek; a magas, de behorpasztott kalap és sok szolgálót tett csizmák nem nagy vagyonosságra mutattak, s egész külseje oly benyomást tett, mintha az egyén, ki előttem állt, vagy egykor jobb napokat látott, vagy azon szerencsétlen osztályhoz tartozott volna, melynek egész életén át egyedüli törekvése az, hogy tisztességesen lépjen fel, s mely még e szerény czélt sem érheti el.

Mint mondám, e férfi vonásai ismereteseeknek látszottak, s részvétet érezve kellemetlen helyzete iránt, hozzá közeledtem, s megszólítám.

— Szabad-e kérdezniem — mondék, csak hogy a beszélgetést megkezdjem, — mily gyülekezet ez, mely a falu házában tartatik?

— S melyből ocsmányúl kidobattam — szolt ő indultal. — Hát uram, a legelő elkülönözéséről tanácskoztunk. Én, ki évek óta a faluban lakom, s mint subinquinus kétségen kívül a község egyik tagja vagyok, szintén részt akarék venni. Ön látta, miként bántak velem.

— S kérem, ugyan miért érte önt e kellemetlenség? — kérdezém.

— Honoratior vagyok — volt az idegen szomorú felelete. — Nem volt-e ön az utolsó tisztújításnál? — folytatá, szemeit reám függesztve.

Mondám, hogy igen, s akkor jutott eszembe, hogy épen ott láttam ez egyént, s a mi legkülönösebb, egészen hasonló helyzetben, tudniillik ott is azon pillanatban, melyben a conservatív-párt tanyájából az utczára dobatott.

— Nem volt-e ön ott is szerencsétlenségem tanúja? — kérdezé tovább.

Megvallám, hogy csakugyan úgy látszik nekem, mintha ott is hasonló méltatlanság követtetett volna el rajta.

— S tudja-e ön, miért? — kérdé sóhajtván.

Mondám, hogy nem.

— Ott is azért dobtak ki, mert honoratior vagyok. Oh, a honoratiornál nincs szerencsétlenebb teremtés a

világon. Ha parasztkok közé megy, kidobják, mert nem paraszt; tisztújításoknál, mivel nem nemes ember. Béke idejében adózik, mint nemtelen; ha országgyűlés van vagy nemesi felkelés hirdetik, fizet mint nemes ember. Valóságos amphibium, csak azon különbséggel, hogy míg ez vízben és szárazon él, mi, szegény honoratorok, sem egy, sem a másik elemben nem türetünk. Bizony uram! minden gatyás nemes ember, sőt minden paraszt szerencsésebb ez országban, mint az, ki mint én, tizenkét iskolát végzett, s csak nem történik semmi fölsegítésünkre!

A szegény ember, nem is várva vigasztalásomat, elment. Én barátom kertébe vonulva vissza, az úgynevezett tisztesebb osztály szerencsétlen helyzetéről kezdék gondolkozni, s gondolkodásomnak eredménye az lön, hogy az úgynevezett tisztesebb osztályon segíteni mindaddig nem igen lehet, míg az a néptől elválasztva, mint külön osztály tekintetik. Nem abban fekszik az úgynevezett tisztesebb osztály reménye, hogy egykor a nemesség kiváltságaiban, hanem abban, hogy a nép jogaiban részt vegyen.

Távolabb vezetne, ha azon egész okoskodás fonalát, melyen e meggyőződéshez jutottam, el kellene mondanom. Elég, ha ezúttal két nagy akadályra figyelmeztetem önöket, melyek a honoratorok kérdése megoldásának eddig útjában állanak.

Az első az, hogy a honorator névnek bajos oly értelmezését feltalálni, mely mellett a politikai jogok élvezete vagy olyanokra nem terjesztetnék, kik e jogok élvezetére földművelő osztályainknál kevésbé képesek, vagy élvezetéből olyanok nem záratnának ki, kiket műveltségük s állásuk e jogok élvezésére képesekké tesz. E nézetemet igazolja a tapasztalás, mely szerint több megyében honoratornak nevezetik mindaz, ki kaputban jár s nem dolgozik, míg más megye a tudós társaságnak levelező tagjait, s a megyéknek nagyobb része a káplánokat a szavazó-jogban nem részesítvén, úgy látszik, nem tartja honoratoroknak.

Második nehézség azon függő állás, melyben úgynevezett tisztesebb osztályaink legtöbb egyéneit e hazában látjuk; úgy, hogy kis számú nemességgel bíró megyékben

alig bámulhatjuk az ellenszenvet, mely ellenök nyilatkozik, midőn arról van szó, hogy nekik a megyékben eldöntő szavazat adassék.

Hogy e hazában ezen osztályok helyzeténél senkinek helyzete nem szomorúbb, az nem szenved kétséget; de bizonyos az is, hogy ez osztály csak a néppel együtt — melynek soraiból kilépett — víhatja ki teljesen jogait, s azért minden becsületes plebejusnak, ha százszor honoratior volna s a hírlapokba jól fizetett cikkelyeket írhatna is, minden törekvéseit nem saját osztálya — melynek mint külön osztálynak jövője nincs — de az összes nép állásának emelésére kell fordítani. Egy születés által feljogosított osztály között olyan, ki azt, hogy soraiba fölvétetett, csak műveltségének s személyes érdemeinek köszöni, szomorú szerepet játszik, hisz a parvenu név — mely magyarul annyit jelent, hogy valaki magának köszöni magasabb állását — a világ minden aristokrátiája által gyalázatnak tartatik; — a nép között, hol a születés senkinek több fényt nem ad, ki maga emelkedett, az áll legmagasabban. Itt van helye a honoratioroknak. Győződjenek meg erről, s jogaik kivívásának pillanatát elébb fogják elérni, mint azt a néptől elválva, az indítványozott s különben általuk is pártolt részletes engedmények útján valaha remélhetik. A *fictio juris*, mely szerint a honoratior magát nemesnek tartja, mint *fictio* szép lehet, de e tiszteletre méltó osztálynak soha valódi hasznot nyújtani nem fog.

A MAGYAR IPAR MELLETT.

Falusi embernek, ha Pestre jő, mindig van mit bámulnia, s én, ki Horácz nil admirarijának nem vagyok nagy barátja, sőt azt hiszem, hogy az embernek a végett, hogy magát jól érezze, néha, már természeténél fogva, szüksége van egyes dolgokra, melyek lelkének egész bámuló-tehetségét igénybe veszik, — minek legvilágosabb bizonyítványa a népszerűség, melyre minden csoda számolhat, — szívesen berándulok néha fővárosunkba, s ha csak lehet, megnézek mindent, mi távollétem óta történt. Hála az égnek, egy idő óta soha nem tértem meg magányomba a nélkül, hogy valamit ne láttam volna, min örülheték. Ha nálunk a vidéken néha hosszabb ideig minden mozdulatlanul áll, úgy, hogy szinte azt gondolhatnók, hogy régi tespedésünkbe visszasülyedénk: Pest épül, mozog, dolgozik, s az életerő, mely ott vigan pezseg, ki fog hatni végre hozzánk is; hisz Pest a hazának szive, mint mondá, ha nem csalódom, gr. Széchenyi, s hol a sziv már oly erősen dobog, a többi tagok is nemsokára ki fognak bontakozni hosszú merevültségökből. Igen, a haza nő és fejlődik, s habár épen nem rosszallom azok eljárását, kik e felett kételyeiket fejezik ki, — mert meg vagyok győződve, hogy panaszait Jeremiáskint csak azért hirdetik oly hangosan, hogy a népet tette serkentsék, — azt hiszem jó, ha néha az eredményeket is számba vesszük. A munkások szorgalmát nem fogja lankasz-

tani, ha látják, miként a mező, melynek művelésén fáradoznak, már eddig is bőven megjutalmazta munkájokat, s ki azon csekély fáradságot, mely e hon szunnyadó erőinek kifejlesztésére az utolsó húsz évben fordított, az eredményekkel összehasonlítja, meg fogja vallani, hogy munkásoknak soha termékenyebb mező nem jutott, mint ez áldott Magyar-haza, — soha föld inkább nem érdemlé, hogy rajta egész erővel dolgozzunk, mint e szép határ, melyet eldödeink számunkra elfoglalának, s mely oly nehéz kalászokkal fizeti meg kapavágásunkat. Az anya örül, ha gyermekét nőni látja, bár ennek nagysága meghatározott, s tudja, miként bármi szépen fejlődjék, hat lábánál magasabbra nem fog emelkedni; s mi, kik közös anyánkat, a hazát látjuk növekedni, miért ne örülnénk, miért ne biztassuk magunkat a gondolattal, hogy ha a kedvest most, fejlődése korszakában, híven ápoltuk, egykor egy nagy anyának leszünk gyermekei? Hisz e gondolat, úgy hiszem, mindenkit csak lelkesíthet; maga az önző át fogja látni, miként ha a hon nagyra nőtt, több eledelt szívhat emlőiből.

S mi oka e lelkesedésnek, mi hozott e majdnem dithyrambikus hangulatba? — fogják talán kérdezni önök. Megmondom.

Mikor Pestre jövék, hallám, hogy a vasút végre Váczig elkészült, sőt hogy már szerencsétlenség is történt rajta, s egy gödöllői kocsis, — ki azon, fájdalom, nemcsak kocsisaink között közönséges előítéletben élt, hogy magyar haladási eszközeink segítségével kiállhatjuk a versenyt a külföldiekkel, — ezen előítéletének practikus megkísértését életével fizette meg, azaz, midőn a vasúton a gőzmozgonyt megelőzi akarva áthajtott, ez által legázóztatott. De lelkesedésem oka nem ez. Megvallom, szívemből örvendek, hogy a vasúttársaság — mely csupa hazafiságból, hogy a lassúságot velünk practice megútáltassa, ezen kis darab utat tetemes kárával ily soká nem készítette el — most nagy tőkéinek legalább némi kis kamatait szedheti; azonban ugyanakkor eszembe jutott, mikint e practikus oktatási rendszer a kocsisokra alkalmazva talán mégis kelletén túl veszélyes, s miként nem ártana — legalább oly közlekedési utakon, minő a kerepesi — a vasút fölött hidak épi-

tése által gondoskodni arról, hogy a gőzmozgony más szekerekkel érintkezésbe ne jöjjön, s így addig is, míg más kocsisok a gödöllőihez hasonló tapasztalások által vigyázóbbakká válnak, a veszélyek elkerültessenek. — Lelkesedésem oka a város másik oldalán, a nemzeti muzeumnál keresendő, itt is nem magában az épületben, — ámbár talán nincs a világon hasonló középület, melyben oly sok kő aránylag oly kis téren mesterileg felhasználtatott volna, melyben szélesebb folyósokat s keskenyebb termeket találánk, s a muzeumban, mint középületben, csakugyan sok van, mi falusi embert lelkesedésre ragadhat, de nekem valahányszor rá nézek, mindig régi spectabiliseink jutnak eszembe: elől a classikus modorú homlokzat, mely, mint ezen uraknál a deák nyelv, csak a belső pusztaság lárvájaként használtatik; az egészben mondhatlan gravitás, egyéb semmi, s önök tudják, hogy nem vagyok nagy bámulója azon speciesnek, melyre ez épület egy jó allegóriaként mindig emlékeztetett; — de menjen be valaki e falak közé most, járjon végig a termeken, hol iparkiallításunk áll, s ha szíve nem örül, ha haladásunkat nem érzi, én nem segíthetek rajta, s csak azt hihetem, hogy azok közé tartozik, kiknél a közdolgokban való pessimismus keresetmódhoz tartozik, — s tudjuk, vannak ilyenek is e hazában.

Ne várjon tőlem senki részletes leírást. Én, ki nem tartozom az iparüző osztályhoz, az egyes czikkek kellő méltánylására nem bírok elég ismeretekkel, még a rendezésről sem fogok szólni, ámbár a rendező urakat szívesen megdicsérném, már azon gondolatért is, hogy a kiállítás első számának a háló termet, utolsónak a gőz- s egyéb mozgonyokat választák, mintegy képből mutatva az utat, melyen haladni fogunk: pulya nyugalmából, melyben az egész hazát egy roppant kényelmes hálóteremnek tekintettük, a gőzmozgony nem szünő munkásságáig. Csak az összes benyomásról akarok szólni, s az, ha e termeken átmegyünk, lehet-e más, mint kellemes? A magyar dolgozni kezd; egy kell e hazának, hogy virágzóvá váljék: szorgalom, s a szorgalom ébredezni kezd.

Bizonyosan, de ez nem a védegyeletnek következ-

ménye — így válaszola e megjegyzésemre egy köpczös úri ember, ki velem együtt a zay-ugróczy posztó-gyár kiállított kélméit nézegeté; — mindez támadt, mert támadnia kelle, mert a dolgok kifejlődése úgy hozta magával, s nem lehet semmi nevetségesebb, mint ha ez egyes embereknek tulajdoníttatik érdemül. — Ha jelen iparkiállításunkat összehasonlítjuk az utolsóval, mely itt Pesten tartatott, megvallom, egy kis szemtelen-ség szükséges arra, hogy az utolsó évek industrialis mozgalmainak hasznát eltagadjuk; de hagyján, engedjük meg, hogy minden, mit kiállításunkban látunk, szintúgy támadott volna, ha az ipar emelését senki nem tűzi célul munkálkodásainak, sőt menjünk tovább, s engedjük meg, hogy iparunk talán még inkább kifejlődött volna, ha mellette soha nem agítálunk: vajon annak, hogy az ipart a hazafiság eszméjével összekötésbe hoztuk, nem volt-e egyéb — mindazoknál, miket a kiállításban láthatunk, sokkal nagyobb — eredménye?

Teljes meggyőződésem szerint: volt. S ezen eredmény, ezen minden anyagi hasznot felülmúló nyereség nem egyéb, mint azon becsülés, melyben a nemzetnek egyik igen érdemes osztálya — az iparüzők — állni kezdenek, mióta a politikai izgatás e térre vetette magát. — Gondoljunk csak vissza az utolsó tíz évre, s nézzük, milyen volt az iparüző osztálynak állása e hazában? Ki nem emlékszik azon időre, midőn a szégyen egy nemének tartatott, ha valaki kenyerét saját keze munkájával kereste, midőn a nemes, bár koplalnia kelle is ősi telkén, nevét megbecstelenítve gondolta volna, ha fiait valamely mesterségre vagy kereskedésre nevelteti; s ezen előítélet nem változott-e az újabb időkben? — Távol legyen tőlem, hogy azt legyőzöttnek gondoljam. Még most is van elég ember e hazában, ki magát a hon sokkal tiszteletre méltóbb polgárának hiszi, ha valakit minden három esztendőben egyszer, tisztújítások alkalmával, jól megvert, mint ha az egész idő alatt, például mint szabó vagy kovács, szorgalmasan dolgozott volna; azonban az iparüző osztály maga is érzeni kezdi becsét, s mivel ezen érzemény ébresztését eszközlé, felfogásom szerint ez az, a mi az ipar körüli izgatás főhasznát képezi.

Független középosztályra, erős polgári rendre van szükségünk; csak ez biztosíthatja alkotmányos kifejlődésünket, melyet mi, hivatalvadászó nemesek — legalább mint én hiszem — soha magunk eszközteni nem fogunk. De iparüzőink eddigi helyzetében lehetett-e valaha ily független középosztály támadását remélni? Mi történt eddig? Ha egy polgári család kereskedés vagy valamely mesterség által meggazdagodott, mi volt első gondja? Nem az-e, hogy jószágot vevén, meg-nemesedjék, s gyermekeit tekintetes urakká vagy legalább ügyvédeké neveltesse, sőt, ha csak lehet, nevét is megváltoztassa, hogy gyermekeik láttára senkinek eszébe ne juthasson, miként gombkötőtől vagy kalmártól veszik származásukat; s miért? Nem volt-e polgárainknak ezen cselekvésmódja józan s okszerű, miután iparüzőink ismerve mindazon megalázást, mely alatt magok éltek hazában, gyermekeiket e szenvedéseknek nem akarták kitenni? — Az ipar mezején történt mozgalmak által e helyzet megváltozott; ha mindazon beszédeknek, melyek megyei s társasági gyűléseinkben tartattak, egyenes következménye nem volt volna is az ipar fejlődése, legalább azon meggyőződés terjedett el, hogy a kézi munka senkit meg nem aláz, sőt vagyonság által nemzeti függetlenséget teremt, s azon osztály, mely azt üzi, a honnak pártolását és minden okos ember becsülését igényelheti.

— Meglehet — válaszolt a köpczös úr, ki előtt mind-ezeket elmondám, — moralis hatása lehetett önök fáradalmainak, de ha uraságod a bécsi kiállítást látta volna, az mégis egészen más dolog volt.

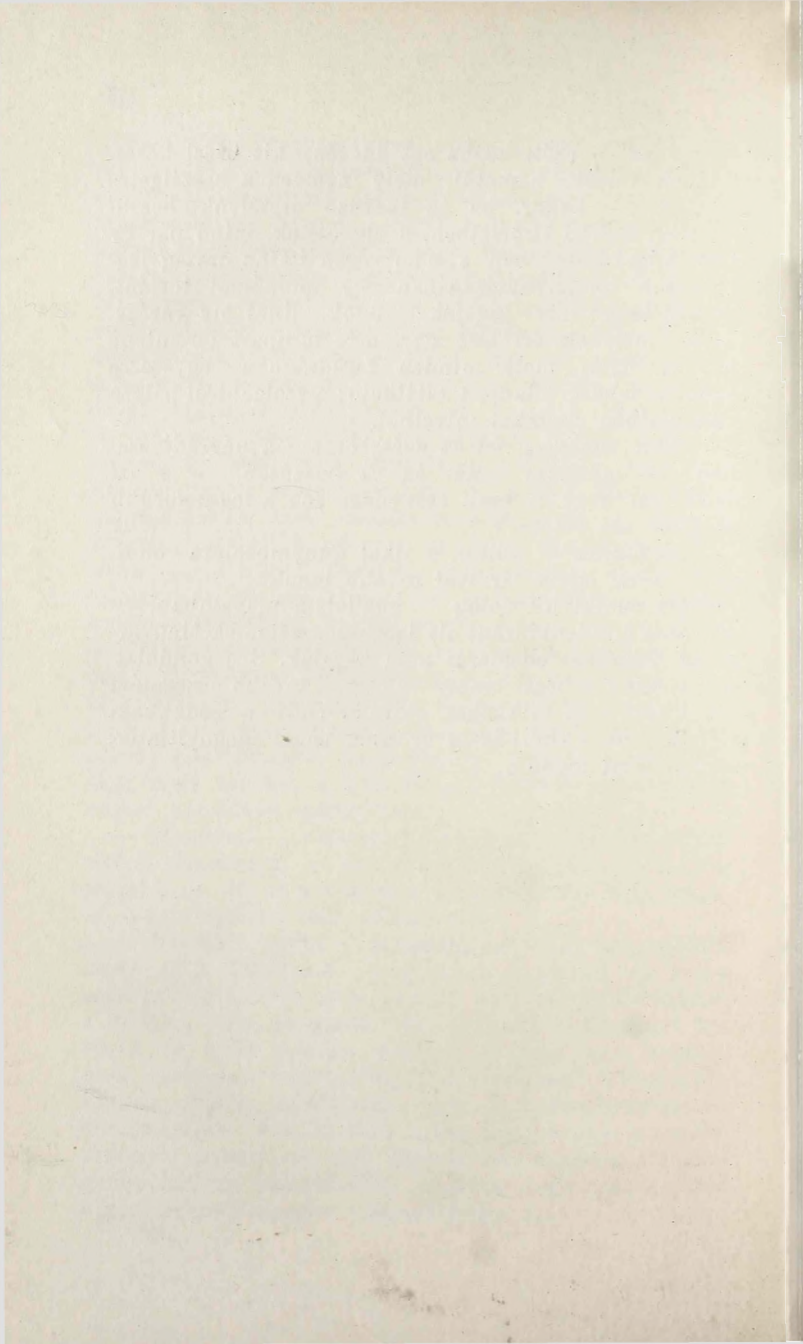
— Kétségen kívül — mondám én; — de ha a czéltől, mely után fáradsunk, még távol vagyunk, el kell-e egészen felejtenünk azon pontot, melyből kiindultunk, s melyen, hála az égnek, túl vagyunk; azért, mert két rövid év alatt egészen kifejlett iparral nem birunk, nem szabad-e megemlékeznünk azoknak érdemeiről, kiknek ebbeli haladásunk első, legnehezebb lépéseit köszönhetjük; hisz ki nem látja, hogy az ipar mezején, mihelyt egyszer az első lépések megtétettek, a legnagyobb kifejlés valószínűbb, mint az, hogy még egyszer a régi tehetetlenségbe visszasüljedjünk.

— Azaz — szólt közbe egy idegen, kit bécsi kereskedőnek tarték, németül, mely nyelven a beszélgetés tartatott, — akkor, ha az iparüző osztályok becsülése nem marad elméletben, s oly esetek, minő pár év előtt Nógrádmegyében s nem régen itt az ország legmíveltebb törvényhatóságában egy molnárral történt, elkerültetnek; mert higyjék el önök, nincs oly varázsvessző, melynek érintése egyszerre műipart teremtene elő; de olyan, mely minden fáradságukat egyszerre semmivé teheti, könnyen található; a szolgabírói pálcza e tekintetben csodákat művelhet.

— Nem szólalt-e fel az egész ország a nógrádi eset ellen? — mondám ismét én rá boszúsan, — s azt hiszi-e ön, hogy a pesti eset nem fog a legszigorúbb vizsgálat alá vétetni?

— Meglátjuk — szólt ő, s ajkai gúnymosolyra vonultak; s azzal egyik társával tovább ment.

Mégis rendkívüli dolog — gondolám magamban, — hogy ezen mindenki iránt oly igazságos németek Magyarország haladását elismerni nem akarják. S e gondolat, sajnálva a bécsi ember vakságát, tovább nézegetém a kiállított szép czikkeket, előre örvendő a csodáknak, melyeket, ha e kiállítás öt év után ismét megnyittatik, majdan látni fogunk.

EGYÉB HIRLAPI CZIKKEK.

KÖZÉPPONTI VASÚT.

Gróf Dessewffy Emil, gróf Széchenyi Istvánhoz irt második nyílt levelében hivatkozva a RR. azon felírására, melyben O Felsége megkéretik, hogy »mindaddig, míg az ország RRei az 1836. XXV. t.-cz. változásával a vasútakról általános törvényt még ez országgyűlésből föl nem terjesztenek, s míg az nem szentesítetik, semmiféle, különösen pedig a bruck—győri vonalra, mely a törvényben kijelentve nincs, engedélyt adni ne méltóztassék,« azon kérdést veti fel: »vajon czélirányos-e most általánosan minden vasúti engedély, s különösen a bruck—győri vonal ellen felírni;« melyre azzal felel, hogy nézetei szerint nincs ok, az országnak a vállalatoknak egy bizonyos neme ellen mintegy ellenszenvet nyilatkoztatni.

Miután a RRek ezen felírási javaslata immár a m. főrendek által — s pedig minden vitatkozás nélkül — egyhangúlag elfogadtatott, s így országgyűlési határozattá vált, legyen szabad e fontos tárgy iránt részünkről is előadni nézeteinket, melyek szerint a dolgok jelen állásában, midőn a bécs—gloggniczi társaság igazgatósága nyilván kijelenti szándékát, hogy Bruckról Győrre vasutat építeni kíván, s e végett jul. 30-ra rendkívüli közgyűlést hirdetett; midőn hasonló hírek s hirdetmények következtében a középponti vasút részvényei tetemesen lejjebb szállnak; midőn attól tarthatni, hogy az egész vállalat, melyre eddig csak csekély befizetések történtek, alakulásában meggátoltatik: a tör-

vényhozás, hacsak az annyi akadályok között végre alakult középponti vasúti társaságot újra veszélyeztetni nem akará, nem is tehetett mást, s nem kevesebbet, mint legalább addig is, míg e társaságot törvény által biztosíthatja, kinyilatkoztatni azon szándékát, hogy azt minden oly intézkedésektől biztosítani kívánja, melyek által léte veszélyeztetnék.

A gróf ellenkező nézeteinek pártolására következő okokat sorol elő: hogy az iránt, státusköltségen, kamatbiztosítás mellett, vagy tisztán egyesületek által kívánja-e az ország építeni vasútait, eddig még semmi sem határozott, s hogy a dolgok ezen állásában, a rendek által elfogadott módon felírni nem tenne mást, mint kinyilatkoztatni, hogy az ország azon vidéket, mely a bruck—győri vonalban nyerne közlekedési eszközt, jövőre sem akarja e kedvezésben részesíteni; hogy a Győrtől Bruckig vezethető vonal nem párhuzamos a duna-balparti vonallal; hogy az ország jövődjének érdeke kívánja, hogy minél több közlekedési eszköze lehessen; hogy magán-vállalkozóknak azon szabadságot, miszerint önpénzök kockáztatásával s kamatbiztosítás nélkül vasútakat építhessenek, mihelyt a státusköltségeni építés elve el nem fogadtatik, nem lehet meg nem engedni; hogy végre ily kinyilatkoztatás által minden szükség nélkül a közlekedési monopolum alapja tétetnék le.

Mindenek előtt szükségesnek tartjuk kijelenteni, miként mi is rendes esetekben legczélszerűbbnek tartjuk, ha az ország közlekedésére szolgáló főbb vonalok országos költségeken építtetnek, s miként nem mondunk le azon reményről, hogy jövődjében s talán közel jövődjében hazánknak a vaspályák építése nálunk is e módon történendik; ha azonban hazánk jelen körülményeit tekintve kérdeztetik véleményünk, bátran kimondjuk azon meggyőződésünket, hogy a létező viszonyok alatt a státus költségein építést legföllebb oly vonaloknál javalhatnók, melyek státustekintetegnél fogva elkerülhetlenül szükségesek, s melyekre egyes vállalkozó társaságot nem találhatunk. Oly országban, melynek birtokos osztálya minden adótól ment, melyben financialis rendszernek még előkészületei sem léteznek, melyben végre a közigazgatás azon egész ága teljesen hiányzik,

melyre az építés bizathatnék : azon okok, melyek a status-költségekeni építést javasolják, nem állnak oly általánosan, mint p. o. Belgium- vagy Franciaországban. S ámbár elvileg mi is legcézirányosabbnak tartjuk, ha vasútak építése státusköltségen történhetik, s részünkről el fogunk mindent követni, mi által ez építési mód hazánkban lehetségessé váljék : a dolgok jelen állásában az építés ezen módját Magyarorszáiban a lehető legköltségesebbnek tartjuk, s azért azt csak azon esetekben gondoljuk ajánlhatónak, melyekben az építés egyes társaságok által nem eszközölthetik. Miután pedig kétséget nem szenved, hogy, gr. D. igen helyes megjegyzése szerint, a közérdek azt kívánja, hogy az ország ezen irányban szabad mozoghatását minden esetre megtartsa, miután a nemzet fő közlekedési eszközeit egyes társaságoknak úgy, hogy magának a vissza válthatás szabadságát s a tariffárai befolyást fel nem tartaná, át nem engedheti, egyes társaságok pedig ily feltételek mellett csak azon esetben fordítják tőkéiket ily vállalatokra, ha azoknak bizonyos kamat biztosított, — magából értetik, hogy az ország közlekedési eszközeinek felépítését csak kamatbiztosítás mellett bízhatja kedvező feltételek alatt egyes vállalkozó társaságokra. Tehát mi, jelen helyzetünkben, azon állapotban, melyben hazánkat 1844-ben látjuk, a vaspályáknak felépítését egyes társaságok által, de kamatbiztosítás s ennek következtében az ország visszaválthatási s a tariffárai főfelügyelési jogának fentartása mellett hiszszük legcélszerűbben eszközölhetőnek.

Ezen állításunknak két szükséges következtetése tünik fel minden gondolkozó előtt.

Az első : hogy miután vasútaink fölépítését magán társaságok által kívánjuk eszközölni, gondoskodnunk kell oly törvényes intézkedésekről, melyek mellett ilyes társaságok keletkezése lehetővé váljék ; — a második : hogy miután meggyőződésünk szerint egyes társaságok a vaspályák fölépítését az országra nézve kedvező feltételek alatt, föltartván annak mind visszaváltási jogát, mind a tarifa meghatározásárai befolyását, csak úgy vállalhatják fel, ha azoknak kamatbiztosítás ígértetik, gondoskodnunk kell oly intézkedésekről, melyek mellett

az egyes társaságokkal kötött szerződések az országra nézve a lehetőségig kedvezők legyenek, azaz melyek mellett a lehetőségig legolcsóbb tarifa állapítottatván meg, az ország kamatbiztosítás fejében évenként a lehetőségig legkevesebbet fizessen. Az, ki a vasutak kérdését figyelmére méltatá, át fogja látni, hogy mind e két tekintetnél fogva parallel vaspályavonaloknak megengedése a státus érdekével valósággal ellentétben áll.

Most kérdem: ki kecsegtetné magát most, miután az 1836-ki részvényláz megszűnt, azon reménnyel, hogy társaságot találанд, mely 10—15 millióra menő tőkét ruház oly vállalatba, melynek eredményei még valószínűséggel sem számíttathatnak fel? — Ki kecsegtetné magát ilyessel, főkép hazánkban, hol 1836-tól óta beszélgetünk vasutakról, hol 1839-ben Pest—Bécs között két társaság ajánlkozott az építésre, s 1844-ben az egész vonalon de egy kapavágás sem történt. Nagyszerű vállalatok honunkban nem lelkesedés, hanem számolás következtében keletkeznek, — a kelméknek s személyeknek mennyisége, mely bizonyos vonalon hihetőkép hordatni fog, ez az, mi vaspálya-vállalatoknál a a remélhető haszon alapját teszi; mihelyt parallel vonal létesül, e számolás lehetetlenné válik; s miután a páris—versaillesi párhuzamok is 2°/_o-et kamatoznak, én oly társaságot, mely a nélkül, hogy parallellák ellen biztosíttatnék, vaspálya fölépítését magára vállalná, a szép ábrándok közé számítok, azon regényes személyek közé, hová azon hollandi tartozik, kiről faluhelyen Magyarországon oly szívesen beszélnek, s ki tőkéit két, legfeljebb harmadfél percentre kész adni magyaroknak, mihelyt azt kegyesen elvállalni méltóztatnak. Hogy azonban a nálunk létező társaságok sokkal jobb számolók, hogy jelesen a bécs-gloggniczi vaspályatársaság érdekeit sokkal jobban fel tudja fogni, azt bizonyítja ugyanezen társaság 1843. jan. 23-án tartott közgyűlésének jegyzőkönyve, melynek 5-ik lapján láthatjuk, hogy e társaság a győr—bécsi vasút fölépítésével fölhagyott mindaddig, míg egy Pestről Bécsbe vezető párhuzamnak csak lehetősége is marad fel (so lange die Möglichkeit des Baues einer Parallelbahn zwischen Wien und Pest nicht ganz beseitigt ist).

Mondhatja erre valaki, hogy ez okoskodás csak azon esetben áll, ha a vállalkozó társaságoknak kamatbiztosítás nem ígértetik; miután ott, hol a felépítési tőkének kamatja biztosított, nem annyira a vállalatból remélhető haszon, mint épen a biztosított kamat az, mi a tőkék beruházását eszközli. Mi e részben egészen ellenkezőleg vélekedünk, s azt hisszük hogy azon rendkívüli készség, melylyel tőkék vaspályavállalatokba ruháztatnak, azon szenvedély, melylyel a kis s nagy tőkepenesek egész vagyonukat ily vállalatba fektetni kívánják, épen azon bizonytalan nyereség lehetőségének következése, mely a vaspályákba fektetett tőkéből várható; legalább nem hallám még, hogy valamely közállomány új adósságot csinálván, katonai erő használására kénytelenített volna, csak hogy tőkéiket ajánló alattvalóit visszatartóztathassa, mi mégis mind Bécsben, mind más városokban vaspálya-részvények kibocsátásakor szükségessé vált; s maga az, hogy a státus is felvett költségeivel sokszor sorsjátékot köt össze, eléggé bizonyítja, mily hatalmas inger tőkék beruházására bizonytalan, de lehetséges remény ingere. De ha megengedjük is az ellenvetés helyességét, ha megengedjük, hogy a vaspályák fölépítésére szükséges tőkék ép oly könnyen találtathatnak, ha azoknak a biztosított kamaton kívül semmi lehető nyereség nem ígértetik, hogy e szerint vasutak építésére társaságok alakulására nem szükséges más, mint bizonyos kamat biztosítása, mindezt — mondjuk — föltéve, de meg nem engedve, nem szól ez esetben is a második föllálitott tekintet világosan minden párhuzamok ellen?

Mihelyt az ország kamatbiztosításra határozta magát, legfőbb érdekévé válik, hogy hasonlóan kedvező föltételek mellett e kamatbiztosítás által a lehetőség legesekélyebb terhet vállalja magára. Már ha felteszszük is, hogy a társaság biztosítva látván kamatjait, párhuzamoknak lehetősége által keletkezésében nem akadályoztatik, nem bizonyos-e minden esetre, hogy ily föltétel alatt tőkéjétől a biztosított kamaton felül több nyereséget nem remélhetvén, magasabb kamatbiztosítást fog kívánni magának? — Nem bizonyos-e, hogy midőn egy kijelölt vonal párhuzam nélkül állva föl, beléfek-

tetett tőkéjének kamatját behozza, s így az ország által ígért biztosítás nominalis kedvezéssé válik, párhuzamnak fölépítése által a jövedelem szükségkép csökkenni fog, s az ország vagy az egész, vagy legalább a kamat nagy részét évenként fizetni kényteleníttetik. Vegyük például a jelen esetet. A debreczen—bécsi vasuttársaság, ha párhuzam ellen biztosíttatik, az egész vonalnak két pcent melletti biztosításával (a 4. és 5-ik pct értetvén) megelégszik; tekintve a szállított tárgyak s személyek mennyiségét, mely a pest—bécsi vonalon már most utazik, s a társaságot arra bírá, hogy a vonal ezen részéről semmi kamatbiztosítást nem követel; — tekintetbe véve azon közlekedési könnyűség által ébresztett nagyobb kereskedési mozgalmat, mely a debreczen—pesti vonalon, főkép ha annak szárnyvonalai elkészülnek, támadni fog, — valószínű, hogy e vaspálya egész kiterjedésében jövedelmező leend; bizonyos pedig, hogy az ország legrosszabb esetben sem kényteleníttethetik többnek, mint az építésre fordított tőke két pcentjének fizetésére; pedig kétségbe nem vonható, hogy a középponti vasuttársaság azon esetre, ha párhuzam nem biztosíttatik, hasonló feltételek elfogadására nem fog késznek nyilatkozni, sőt vállalata valószínű jövedelmezése iránt biztos számolásokat sem tehetvén, s egész tőkéjének jövedelmezését csak a kamatbiztosítástól várván, nemcsak a 4-ik s 5-ik, hanem tőkéje egész 5 pcentjének biztosítását fogja követelni, mi országunk pénztelen állapotjában nem kis fontosságú tekintet. Egyáltalában ne veszítsük soha szemeink elől, hogy minden kamatbiztosítás mellett épített vaspálya egyes társaságok által, de mindig legalább annyiban, mennyire a kamatbiztosítás terjed, a státus költségein építtetik, mely bizonyos tőke kamatainak fizetését ezen esetben épen úgy vállalja magára, mintha a vasutak építésére hasonló nagyságú adósságot csinált volna, melyet ezen esetben is csak akkor s annyiban volna kénytelen más jövedelmekből pótolni, mennyiben a vasút jövedelmei erre elégségesek nem volnának; hogy tehát, valamint soha státusnak, mely tulajdon költségén vasutat építtet, nem jut eszébe ugyanazon vonalon párhuzamot engedni; valamint ezen esetben a

gróf maga oly felirást, melyben a párhuzamok kizárása kijelentetik, szükségesnek tartana: úgy mindez oly vaspályákra nézve is áll, hol az ország a kamatbiztosítást magára vállalta, vagy legalább bizonyos feltételek elnyerése esetében magára vállalandja, s párhuzamok megengedése által csak önterheinek nagyságát nevelné.

Jól tudjuk, vannak érdekek, melyek minden pénzérdekeknél magasabban állnak, sőt melyeket sértünk még azon esetben sem volna szabad, ha tudnók, hogy jobb közlekedési eszközeink csak ily sértés által létesülhetnek; s ha az ország e felírásnak fölterjesztése, ha a parallellák iránt és jelesen a győr—brucki vasút iránt tanusított ellenszenv által valakinek jól szerzett jogait sértette, ha lakosainak egy része ellen igazságtalanságot követett el: ez országgyűlési határozat csakugyan valóságos köz-calamitás volna; mert a szenny, melyet törvényhozásunk ily esetben magára vont, nagyobb károkat szülne, mint melyeket a bécs—debreczeni vasút minden hasznai helyre pótolhatnának. De ugyan mondhatja-e ezt valaki komolyan? Ugyan kinek jogai sértettek e felírásban kimondott elvek által; ki panaszkodhatik, ha azok alkalmazásba vétetnek, s ha a győr—brucki vasút a törvényhozás által meg nem engedtetik?

Talán a bécs—gloggniczi társaságnak jogai sértettek meg?

A bécs—gloggniczi vasúttársaság igazgatósága legújabb jelentésében kinyilatkoztatja, hogy Bécestől Bruckig építkezni akar, s hogy ezen vonalnak Győrig folytatásával egyenesen fölthagyni soha sem a társaságnak, sem az igazgatóságnak nem jutott eszébe, s a *Hiradó* ezen nyilatkozatát őszintének s szilárdnak fogadja el, s jegyzésbe veszi: »il en prend acte«, mint a francia mondja; — de valamint a *Hiradó* talán igen helyesen teszi, midőn így cselekszik: úgy természetesen fogja találni, ha miután ugyanezen társaság a bécs—győri vasút építéséről azon oknál fogva, hogy párhuzam ellen biztosítva nincs, világosan lemondott — mi 5-ik közgyűlési jegyzőkönyve 5. és 6-ik lapján látható; ha miután ennek következtében a bécs—győri vonalnak építésére adott engedély a kormány

által 1842-ki decz. 17-én kiadott határozat által visszavétetett, s a társaság a bécs—győri vasút nevezetével fölthagyni usítottatott: mások találkoznak, kik mindezeket szinte jegyzésbe vették, s kik azt hiszik, hogy ily előzmények után a bécs—gloggniczi vasútnak jogai megszűntek volna még azon esetben is, ha e társaság az 1836-iki törvény értelmében egy Bruck és Győr között építendő vasútra jogokat követelhetett volna magának, mi személyes meggyőződésünk szerint csak azon esetben volna állítható, ha a társaság Bécs és Buda között, nem pedig csak Bruck és Győr között ajánlkozott volna építésre; miután az 1836-ki törvény csak az egész vonalról, s nem annak egyes részeiről szól, s kétségen kívül a törvényhozásnak soha szándékában nem volt, hogy a bécs—pesti vonalnak legkönnyebb s legjövedelmezőbb részét egy társaságnak átadva, annak nehezebb s a Duna concurrentiája által kevesebbet jövedelmező részének fölépítését ugy szólván lehetetlenné tegye.

A bécs—gloggniczi társaság, mely vonala magyar részének építésére nyert engedélyéről lemondott, mely még nevét is megváltoztató, s mely végre most nem a Pest-Bécs közötti, a törvényben foglalt, hanem csak a Bruck—Győr közötti vonal építésére ajánlkozik, melyről törvényünk nem szól, ezek szerint jogkövetelésekkel nem léphet fel s irányában bármit határozzon a jelen törvényhozás, jogsértést követni nem fog.

De szintén nem követtetik jogsértés azon megyék irányában sem, melyek a bruck—győri vonalban nyerneinek közlekedési eszközt; mert legyen szabad kérdésünk: ugyan mik azon okok, melyeknél fogva a gróf a gloggniczi társaság vasútjának Győrig folytatása iránti szándékát szilárdnak s őszintének hiszi? Az-e, hogy e társaság két év előtt kijelenté, hogy míg párhuzam ellen biztosítva nem leend, építeni nem fog, s hogy most az, minek már lehetősége a társaságot munkálatai folytatásától visszatartóztatá, csakugyan bekövetkezett; vagy talán az, hogy az ország némely helyein felállított fatelepeit eladni rendelteti; vagy hogy nevét bécs—győriből bécs—gloggniczira változtatá? — Mi részünkről ily előzmények után e társaságnak kije-

lentett szándékát szilárdnak s őszintének nem tudjuk tartani, s habár épen nem rosszaljuk a társaság elhatározását, midőn vonalának magyar részét többé jövedelmezőnek nem tartva, annak folytatásával fölhagyott: rosszallanók, ha ez jegyzésbe nem vétetvén, e társaságnak újabb ígéretei következtében a duna balparti vasuttársaságtól elvonatnának azon kedvezések, melyek annak fennállására szükségesek. Midőn a törvényhozás ily körülmények alatt a bruck—győri vasút ellen nyilatkozik, nem reális kedvezéstől, hanem csak olyan álményektől fosztja meg a megyéket, melyek e vonalban közlekedési eszközt nyernének, melyek valamint eddig sem teljesültek, úgy ezentúl is legfőlebb arra szolgálhatnak, hogy a duna-balparti vasutat keletkezésében akadályozhassák.

Felfogásunk szerint csak két lehetőség van, mely alatt a bécs—győri vasút létesülhet; — az első: ha e társaságnak szintoly kamatbiztosítás nyújtatik, mint a duna-balpartinak; a második: ha a duna-balparti vasút nem létesül. De ugyan fog-e a gróf e lehetőségek akár-melyikének előidézésére valamit tenni? Fog-e arra működni, hogy hazánk pénztelen állapotjában nemcsak a Duna bal-, hanem annak jobb-partján is építtessen kamatbiztosítás mellett vaspályákat oly vidék fölsegítésére, mely Magyarország minden részei közül legjobb piacczal s aránylag legtöbb közlekedési eszközökkel bír? — Fogja-e csak kivánni is, hogy néhány megyék aránylag csekély haszna végett azon vállalat vesszen el, mely Magyarország kétharmadát jelen pangásából kiemelheti? Ne ámítsuk el magunkat; ha a bécs—gloggniczai társaság kijelentett szándéka csakugyan őszinte és szilárd, annak alapja nem lehet más azon reménynél, hogy a duna-balparti vasút létrejönni nem fog. — Egy tekintet az ország földabroszára vetve, meggyőzhet mindenkit, hogy míg a balparti vasút épen felsőbb részein tetemes építési nehézségekkel küzd, addig a Duna jobbpartján majdnem semmi terrenum-nehézségek nem léteznek, hogy tehát a duna-jobbparti vasút épen ezen része aránylag kevesebb költségekbe kerül s így kisebb tőkének kamatozását kívánván, a duna-balparti vasúttal haszonnal concurrálhat; s ha

— mint mondám — a győr—brucki társaság szándéka csakugyan őszinte, csak ezen remény lehet az, mi benne e szándékot ébreszti, valamint ép ez az, mi minket, kik nem egyes társaságoknak, nem egyes megyéknek, hanem az egész nemzetnek érdekeit tartjuk szemünk előtt, arra bírhat, hogy e szándék kivitelét akadályozzuk.

Megvalljuk azonban, mi a bécs—gloggniczi társaságnak nyilatkozatát sem vesszük oly komolyan, s minden újabb hirdetményeit, a Győr és Bruck közötti építés szándokának kinyilatkoztatását nem vesszük másnak börze-játéknál, mely által a duna-balparti vasút részvényeinek lenyomása s a bécs—gloggnicziaknak egy pár napra fölemelése czéloztatik, s melynek megakadályozása által azon megyék, melyek e vaspályával nyertek volna közlekedési eszközöket, még azon szomorú örömtől sem fosztattak meg, hogy egész hazájoknak tetemes kárával kissé meggazdagodtak. Így tekintve a dolgot, nézeteinknél fogva, melyekkel a börzejáték iránt viseltünk, s melyek a gróf nézeteitől, úgy látszik, igen eltérnek, vele hasonló módon nem okoskodhatunk. A gróf azt állítja, hogy »magan-vállalkozóknak azon szabadságot, miként önpénzök koczkáztatásával s kamatbiztosítás nélkül vasutakat építhessenek, nem lehet meg nem engedni.« Mi, kik jól tudjuk, hogy a börzejátékot egészen megszüntetni jelen korunkban nem lehet, de kik egyszersmind azt hisszük, hogy a törvényhozás kötelességei közé tartozik, korlátozni századunknak ezen mételyét, s legalább nem tenni semmit, mi annak előmozdításához vezethetne, úgy vagyunk meggyőződve, hogy azon esetben is, ha a vasutak építése nem az ország költségein, hanem egyes vállalatok által történik, a törvényhozásnak nemcsak szabadságában áll, hanem kötelességei közé tartozik, megtagadni engedményét minden vállalatoktól, melyek minden siker reménye nélkül csak oda irányoztatnak, hogy az egyes kis kapitalista, ki nehezen szerzett tőkét valamely vállalatba fektet s fekteté főképen azon bizalomnál fogva, melyet a törvényhozás által adott engedély benne gerjesztett, vagyonától megfosztassék, s azon pénzoligarchiának hatalma még nagyobbra nőjön, melyet századunk már most is elég fájdalmasan érez. — Mi nem akarjuk,

hogy hazánkban a börzejátéknak kapu nyitassék, mi nem akarjuk, hogy törvényhozásunk minden finansiális aventuriernek, ki miután Párisban marocói termékek áthozatala iránt tett speculatióiban ezereket megcsalt, hazánkban lehetetlen vasutakra akarna speculálni, segédkezet nyújtson; s azért fel fogunk lépni mindig s minden vállalat ellen, melyben siker helyett csak a börzejáték lehető nyereségeire való számolásokat látunk, még akkor is, ha azzal vádoltatnánk, hogy a különböző érdekek harcát költjük föl szavaink által.

Igen, minek költjük fel a különböző érdekek harcát — így szól a gróf, s mi teljes kiterjedésben osztjuk e nézetét, azon különbséggel, hogy fölfogásunk szerint az érdekek harca az által nem fog kikerültetni, ha minden egyes polgártársunkat azzal biztatjuk, hogy önérdelkei ki fognak elégíttethetni; ha ott, hol érdek-különbség van, azt eltagadjuk; ha oly vonalakat, melyek párhuzamosok, melyek a vállalkozó társaságok által s általában mindenki által párhuzamosoknak tartatnak, nem paraleleknek nyilatkoztatunk. — A különböző érdekek harcának elkerülése csak az által lehetséges, ha az érdekek különbségét elismerve, egyszersmind minél többször intjük polgártársainkat arra, hogy a polgári társaságban minden érdeket nem mindig elégíthetni ki, hogy azon ország fönn nem állhat, hol senki önérdelkeit a haza közjavanak föláldozni nem akarja; s ez az, mit czélul fűztünk ki magunknak.

Igen, mi a győr—brucki s a duna-balparti vasutat paraleleknek tartjuk, vagy ha e szó nem tetszik, mert valakit talán mathematicus párhuzamokra emlékeztethetne, tartjuk olyanoknak, melyek egymással concurrálnak; fölfogásunk szerint, ha a duna-balparti vasút kamatbiztosítás mellett fölépül, a győr—brucki vaspálya kamatbiztosítás nélkül létesülni nem fog; ha ellenben a bruck—győri vasút építtetik fel, a duna-balparti vasút kevésbé jövedelmezővé válik, mert pest—bécsi vonala elveszti mindazon kelmék szállítását, melyek a Dunán hozva Pestig, ha a győr—brucki vasút nem létezik, a duna balparti vaspályán szállítottak volna, s ezen esetben valószínűleg Gönyőig fognak a Dunán vitetni, s innen a jobbparti pályán tovább szállíttatni.

— Igen, mi hiszszük, hogy ha a duna-balparti vasút elmarad, s csak Győr köttetik össze Bruckkal, egy pár megyének haszna az ország kétharmadának legnagyobb kárával vásároltatott meg hogy a tiszai gabona a bécsi piacról kizáratva, a soproni termékek talán egypár krajczárral drágábbak leendenek; de hiszszük és tudjuk azt is, hogy midőn egyes megyék mulékony érdekei az ország érdekeivel ellentétbe jönnek, az egyes érdekeknek hallgatni kell; tudjuk, hogy a balparti vonal fölépítése által azon megyék érdeke, melyeknek a bruck—győri vonal közlekedési eszközül szolgálhatna, csak igen kis mértékben sértetik, mert e megyék helyzetének kedvezése bőven kipótolja azon közlekedési könnyüséget, mely a tiszai vidéknek a debreczen—bécsi vaspálya által nyújtatik, s a soproni gabona mindig haszonnal fog concurrálhatni a bécsi piacon a debreczenivel, mely mázsájától majdnem egy forint fuvarbért fizetend; ha a balparti vonal építése elhagyatnék, Magyarország kétharmada előbbi pangásába süllyedne vissza; — és sokkal több honszeretetet várunk s követelünk e megyéktől, melyek az ország határozata által magokat sértve gondolhatják, mint hogy felőlök föltehetnök, hogy az érdekeiket háttérbe szorító balparti vasút ellen forduljanak, s ekkép megmutassák, hogy ők, kik e honnak eddig csakugyan kedvencz gyermekei valának, s kik mindazt, mint az ország anyagi kifejlődésére tett, majdnem kizárólag élvezék, a nélkül, hogy tiszai testvérmegyéik ez ellen szót emeltek volna: most, midőn az ország kétharmadának jövője forog kérdésben, pillanatnyi hasznuknál s szükkeblű tartományi érdekeknél magasabb tekinteteket nem ismernek.

Még egy pár szót gr. D. azon állítására nézve, hogy a győr—brucki vasút háttérbe szorítása által a közlekedési monopoliumok alapja rakatik le. Vannak a politikában nagy szavak, s a gróf jóltevé, midőn magának czélul tüzte ki, hogy azokat való értelmökre devalválja; de vannak olyanok is, melyek bizonyos népszerűséggel bírnak, vagy bizonyos ellenszenveket gerjesztenek, s a gróf nem jól teszi, ha ilyenekkel él, legalább ha él a nélkül, hogy azoknak értelmezését adná, s ilyen a »monopolium« szó is. Kétséget nem szenved, hogy

minden monopolum, a mennyiben az szükség nélkül csak egyeseknek hasznára s a közérdekek elmellőzésével adatik, a lehető legkárosabb institutiók közé tartozik, s így ki az ily értelembeni monopolumok ellen nyilatkozik, csak általános meggyőződést mond ki; azonban kétséget nem szenved, hogy vannak esetek, hol egy bizonyos monopolum megengedése maga a közérdek által parancsoltatik, s ily esetekben kár a monopolum szóznak emlegetése által értelmetlen ellenszenvet gerjeszteni. Szokása majdnem minden civilisált státusnak, hogy hasznos találmányokra a feltalálónak bizonyos időre monopolumot biztosít; ugyanez történik oly vállalatoknál, melyeknek létrejötte bizonyos időre engedett monopolum biztosítása nélkül nem valószínű, és senki az ily értelemben vett monopolum ellen föllépni nem szokott. Másrészről alig látunk közállományt, mely bizonyos tárgyakra nézve az adó pótlásául bizonyos jövedelmező monopolumokat nem tartott volna fel magának; nálunk a só, más országokban a dohány vagy posta, vagy bármi más választatott ily monopolum tárggyául, s itt is nem maga a monopolum, hanem legfeljebb az rosszaltatik, hogy a tárgy, melyre az kiterjesztetett, rosszul választatott, s a ki például a só-monopolum ellen kikél, nem a státusnak monopolum engedéserei jogát tagadja, hanem csak azon tekintetből indul ki, hogy a különösen választott tárgy által az adó nem aránylagosan vettetett ki. Már ezeket előre-bocsátva, ha megengedjük is, hogy a dunaparti vasútnak párhuzamok elleni biztosítása által közlekedési monopolumot állapítottunk meg, valóban több költői tehetség szükséges, mint melylyel bírunk, monopolumot látni ott, hol a kérdéses vasúttal a Duna, s minden létező s még létezhető országutak concurrálnak; megengedvén ezt, vajon e monopolum nem tartozik-e azok közé, melyekről fönnebb szóltunk? Nem lehet-e feltennünk egyrészről, hogy oly nagy tőkék beruháztatása, minők a duna-balparti vasút fölépítésére szükségesek, nem remélhető, ha e vonal párhuzamok ellen nem biztosítatik? Nem kell-e elismernünk, hogy a duna-balparti vasútnak kamatbiztosítást adván, e biztosításnak évenkénti költségei nevedekni fognak, mihelyt párhuzam

által a vonal jövedelmei csonkíttatnak; hogy tehát e vonalnak engedett monopólium, ha csakugyan annak mondatik, az ország kiadásait kevesítvén, valóságos jövedelem forrásává válik, s így azokhoz, melyek ellen nyilatkozni a közvélemény organumainak kötelességei közé tartozik, nem számítható.

Sorozzuk össze röviden a mondottakat: bármennyi ok szóljon is a mellett, hogy az ország vaspályáit köz-költségeken építtesse: hazánk jelen állásában, hol minden erre szükséges előkészületek hiányzanak, ezen építési rendszert csak azon pályákra akarjuk szorítani, melyekre nézve egyes vállalkozó-társaságokat kedvező föltételek alatt nem találhatni, minden egyéb vasutakra nézve a jelen pillanatban az építés egyes társaságokra bizandó, s pedig, mivel az ország visszaválthatási jogáról s a tariffárai befolyásáról le nem mondhat, kamatbiztosítás mellett.

A kamatbiztosítás szükséges következése, hogy valamint az ország közköltségein épített vasutaknál senki párhuzamok megengedését czélszerűnek nem tarthatja, ugy a párhuzamoknak megengedése kamatbiztosítás esetében is csak a lehető legfontosabb okoknál fogva engedtetethnék meg.

Mi a duna-balparti s a győr—brucki vasutakat párhuzamú vasutaknak tartjuk, s miután a bruck—győri vonal felépítése mellett oly okokat nem látunk, melyek általános elveink megváltoztatására birhatnának; miután e vaspálya háttérbe szorítása által senkinek jogai nem sértetnek: annyival nagyobb örömmel üdvözljük az országos RR. e tárgy iránt hozott határozatát, mennyivel inkább meg vagyunk győződve, hogy ez az út, melyre törvényhozásunk most lépett, az, mely által hazánk századunk e legnagyobb jótéteményében részesülhet; mert habár egész kiterjedésében osztjuk a gróf azon kívánatát, hogy Magyarországnak minél több vasútja legyen, a lehető legbiztosabb út, mely e célhoz vezet, felfogásunk szerint az, ha e hazának legalább azon vasutakat szerezzük meg, melyeknek létesíthetésére majdnem bizonyos valószínűség létezik, s melyeknek keletkezését nem akadályozhatja semmi inkább, mint ha ábrándokat hajhászva, vasutakat képzelve az ország minden pontjától minden más pontjához, párhuzamok tervezését engedve, hazánkat a börzejáték csataterévé teendjük.

EGYSÉG ÉS BIZODALOM.

Vannak, kik haladásunknak lassúságát látva, midőn a távolságot tekintik, melyben czélunktól annyi fáradások után még most is állunk, bajainknak okát lelkesedés hiányában keresik. Véleményünk szerint hátra maradásunk oka nem ebben fekszik. Nincs nemzet, mely több s nagyobb lelkesedéssel tudna fölkarolni egyes tárgyakat, mint mi; nincs, mely remélni készebb volna, mely egyes tárgyakat vagy személyeket fölfogva, könnyebben panaceának hirdetné azt, mit épen a jelen körülmények közt üdvösnek vagy szükségesnek tart. Járjunk körül hazánkban s egyik határától a másikig nem fogunk találni törvényhatóságot, — alig egyeseket, — kik bizonyos tárgyak iránt lelkesedve ne volnának; s ha az egyes megyékben visszamegyünk a pártok keletkezésére, meggyőződhetünk, hogy alig van kérdés oly csekély, mely lelkesedésre való hajlamunknál fogva egy párt alakulásának alapjául nem szolgálhatna, s mely mellett és ellen a legnemesebb érzelmek, a legerősebb szenvedély nem lépne föl. Nem a lelkesedés, az *egység* az, mi e nemzetben hiányzik, s ha e hiány pótoltatik, ha mindazon lelkesedés, mely e hazában most száz tárgy között szétágazik, e nemzet határtalan reményei s vak bizodalma egy nagy nemzeti czélnak kivivására irányoztatnak: a magyar bátran tekinthet jövője elébe. Egység nélkül nincs erő, nincs lelkesedés, mely valami valóban nagynek létrehozásához vezetne. Valamint a gőz hatalma rejtve volt a világ előtt, míg az összeszorítva bizonyos

czélra nem irányoztatott: úgy van az minden erővel, minden legnemesebb emberi törekvéssel. A gőz, melylyel most a tenger s művelt világ folyói keresztül szántatnak, s mely villámként vonja terheinket vasutainkon: hasztalan párává válik, ha elveszed az erőművet, mely egyes részeit összetartja. Minden lelkesedés és honszeretet, mely Róma történetének kezdetétől Caesarig az emberi nem legnagyobb szerűbb állományát alkotá, semmivé válik, ha elveszed a nagy gondolatot, mely mind e törekvéseket Róma nagyságának hasznára fordítá; s úgy az anyagi, mint szintén az erkölcsi világban igaz marad, hogy minden erő csak bizonyos határok közt működhetik. Egység az, mi által nemzetek fennállanak, fejlődnek s nagygyá válnak, s míg e hon minden polgárait ennek érzete nem hatja át, míg az egyes polgár, az egyes társulat, törvényhatóság vagy rend személyes érdekeit sőt hiúságát — mely nem más önösségnél, csak hogy az önösségnek azon neme, mely által nemesebb természetek romlanak meg — fogja követni: addig e hazának jövője biztosítva nincs, addig mindazon mozgás és fáradság, melylyel minden egyes emelkedésre törekszik, ingadozást idézhet elő, de csak olyat, mint tenger fölött a szélvészé, nem pedig dagályhoz hasonlót, melyben az egész egyszerre emelkedik, s a mellette álló téreket fényes habjaival elborítja.

De hisz ezt tudja mindenki — így fognak szólni olvasóink; — és a *Pesti Hirlap* előbbi szerkesztőjének e tárgyról annyiszor s annyi lelkesedéssel kimondott meggyőződése hazánk jobbjával kétségen kívül megérezteté azon egység hiányát, mely kifejlődésünknek útjában áll. A kérdés csak az: vajon e hiány miként pótoltassék; vajon van-e reményünk jelen helyzetünkben, van-e valószínűség arra, hogy az egység Magyarország szétszakadozó részei között valaha létrejöhessen, hogy e nemzet egyes osztályai ugyanazon egy czélt tűzzék ki magoknak s elérésére egyesült erővel törekedjenek. Mi e részben nyugodtan kimondjuk meggyőződésünket: míg Magyarországnak szabad törvényhozása van, addig szétágazásának megszüntetése, addig jövőjének biztosítása csak önmagától függ, függ egyedül attól, hogy a törvényhozásban erős akarattal egyesülve,

csak tőle várja munkássága irányának meghatározását, csak benne helyezze reményeit.

S ez az, miben nézeteink a *Pesti Hírlap* előbbi szerkesztőjének nézeteitől talán különböznek, — ez azon meggyőződés, mely minket a journalistika pályájára fölhívott, s mely minden munkásságunknak s törekvéseinknek iránya volt s leend. Kossuth Lajos, kinek érdemeit már csak azon bosszúság is eléggé bizonyítja, melylyel a *Budapesti Híradó*, mióta ő az időszaki sajtó mezejéről lelépett, ellene majdnem minden cikkelyében kikél, 1843 decz. 7-én írt cikkelyében e nemzet jövője felett majdnem kétségbeesik, s kifejlődését, ha az csakugyan várható volna, csak egyes társulatok s egyéniségek törekvéseitől várja. Mi, habár tökéletesen értjük is a fájdalmat, melylyel a férfiú keble eltelik, midőn férfiúi erejének legjobb részét egy szent ügynek szentelve, látja, hogy a cél, mely után fáradozott, annyi nehézségek után még látszólag meg sem közelített: mégis e részben nem osztjuk nézeteit; bátran kimondjuk azon meggyőződésünket, hogy Magyarország egész kifejlődését csak törvényhozásától várhatja, de ettől várhatja biztosan mindaddig, míg ezen eszközt, melylyel jelen viszonyaiban bír, más, talán pillanatra czélszerűbbnek ajánlkozó eszközökkel felcserélni nem fogja, míg reményeit másban nem helyezendi, mint a hol azok valósággal fekszenek: törvényhozói hatalmában.

Vannak pillanatok, midőn egész népeket is egy eszme körül látunk egyesülve; az elnyomott nép, mely szabadság után vágyódik, a nemzet, mely becsületeért vagy felsőbbiségeért küzd, néha egy emberként állnak előttünk; egy nagy, általános szenvedély ragad meg ily pillanatokban minden keblet, s maga az önösség inkább a közös irányt követve, mint annak ellentállva, keresi kielégítését. E pillanatok azonban ritkák, s még ezekben is a lelkesedés legfőlebb a célra s általános elvekre terjeszkedhetik ki, de soha sem az egyes eszközökre, melyek kivívásukra kívántatnak. Szükséges következése ennek, hogy minden nemzetnek, mely nagy célok után törekszik, az általános lelkesedésen kívül, melylyel bizonyos tárgyakat körülfogott, még másra is van szüksége, t. i. oly valamire, mi által törekvései

irányoztassanak, mitől egyes teendő lépéseinek kijelölését várja; — egy szóval a lelkesedésen kívül szüksége van minden nemzetnek bizodalomra — s a nemzet, mely ezt keblében nem tudja feltalálni, pillanatokra nagyszerű tetteket vihet véghez, de nagygyá válni nem fog; mert a nagyság, mint egyeseknél, úgy nemzeteknél is, nem egyes pillanatok, hanem csak hosszú törekvések által vívatik ki.

A *Budapesti Hiradó* nem szereti, ha a külföldre hivatkozunk; nem tudjuk, azért-e, mert maga is érzi, hogy tanaira alkotmányos országokban nem sok pártfogó szótatot találhatna, vagy talán azért, mert fél, hogy nem alkotmányos országokban akadhatnánk példákra, melyek nem igen szolgálhatnának állításainak népszerűkké tételére; azonban bárhogy legyen is, a *Budapesti Hiradó* nem szereti a külfölddel való összehasonlításokat, s azért sem Hellast, sem Rómát, sem Európa déli vagy nyugoti részét nem fogjuk fölhozni annak bebizonyítására, hogy soha nemzet, mely egyes ember vagy testület iránt erős bizalommal viseltetni nem tudott, nagygyá nem válhatott. Egy tekintet éjszak felé (hisz ettől a *Budapesti Hiradó* talán nem iszonyodik annyira!) meggyőzhet mindenkit, mivé válhatik egy nemzet, mely senkiben bizni nem tud, mely egyes polgáraiban erényeket föl nem tesz, mely bizodalom által választott képviselőit inkább a hon árulóinak, mint védőinek tekinti; s ki a szüntelen való gyanúsítást az alkotmányos élet szükséges föltételei közé számítja, az Lengyelország utolsó történeteiből talán meg fog győződni, hogy nem rágalmazókra, hanem oly valamire van szüksége minden népnek, miben bizhassék, s főkép oly pillanatokban, midőn kifejlődése forog kérdésben.

Igen, bizodalom az, mi e nemzetnél hiányzik, csak ennek hiányában fekszik az ok, mely miatt a hajdan erős magyar semmi iránt nem képes állandó kitartással lelkesedni; csak ki ezt tud ébresztteni a nemzet kebelében, az fogja lehetségessé tenni, hogy a nemzet eszmék iránt általánosan lelkesedjék, hogy lelkesedése ne röpöngen el hasztalanúl, mint az őszi szél, mely száraz leveleken végigsuhan. S e bizodalom ugyan hol központosulhatna, ha nem a törvényhozásban?

Hazánknak nem hiányzanak férfiai, kikre a nemzet méltán büszkélkedhetik, s kiknek csak a halál nimbusa szükséges, hogy nagyoknak neveztesse; de bármi érdemesek legyenek ők honfitársaik bizalmára, bármi nagy mértékben bírták vagy bírnák is azt: senki nem remélheti, hogy nemzet állandóan egyes egyediségekbe fogja központosítani egész bizodalját. A szabadság, mely az egyszerű polgárt honfitársai köréből kiemelve, nagygyá tette, hasonló emelkedésre másokban is vágyat gerjeszt, s mint Rómában, úgy minden polgári diadalnál nem hiányzik az ócsárlók nagy serege, mely érdemét kétségbe vonja, az általános tisztelet s bizodalom ellen harczra kél, a legnemesebb jellemet gyanúsításokkal porba rántani igyekszik. Ki Washington életét ismeri, az meggyőződhetik, hogy soha szabad hon polgára nemzetének általános bizalmát sokáig nem bírta. Nem egyes személyek iránti bizalomgerjesztés az, mi e hon jövőjét biztosíthatja; sőt mi a féltékenységben, melylyel kitünőbb polgárait tekinti, azon szeretet jelét látjuk, melylyel szabadsága iránt viseltetik. Csak törvényhozása az, mi e nemzet bizalmát igényelheti, csak a bizalom ezen neve az, mi kifejlődésére szükséges s mi nélkül minden törekvés, mi nélkül minden egyes polgár legáltalánosabb lelkesedése célhoz vezetni soha nem fog.

Mi nem tartozunk azok közé, kik büszke önhittségben e hon határain túl tekinteni nem akarnak, s a más nemzetek példájára való hivatkozást »utánzási viszketeg«-nek nevezik. Fölfogásunk szerint szükség tisztán ismerni e hazának jelen helyzetét s azon viszonyokat, melyeken keresztül nemzetünk jelen állapotáig fejlődött; de szükség egyszersmind teljes figyelemmel tekinteni más népek állapotát s történetét, hogy valamint történetünk könyvéből e népnek multját ismerni tanultuk, úgy jövőjének képét lássuk azokból, kik őt kifejlődésében megelőzték; — hogy testvérnépeink jó s balsorsát látva, példájokból tanuljuk meg, mi után fáradnunk s mitől őrizkednünk kell. Fordítsuk figyelmünket a külföldre e fontos kérdésre nézve is, s ugyan mily tanulságot adnak a világ történetei? Lengyelországban a nemzet azon része, mely politikai életre fejlődött, minden összetartás nélkül csak egyedi törekvéseitől várja biztosságát, s az egyes nemes

veszélyeztetve gondolá szabadságait, ha egyedi vetojával nem léphete föl a törvényhozás ellen; — s Lengyelország elveszett.

Az egyesülési eszmét a közép-koron át sehol általánosabban kifejtve nem találjuk, mint Németországban; a városokban minden egyes mesterség s iparág, a tudományos világban minden egyes universitas, gymnasium, academia, mindannyi erős morális egyediségeket alkotnak; s ha ez országnak magas értelmi kifejlődését, ha a polczot, melyre e nemzet egyesei szellemi s anyagi kifejlődésre nézve emelkedtek, az egyesülési szellemnek tulajdoníthatjuk is: vajon állami tekintetben képes volt-e kivívni azt, hogy e nemzet, mely a jelennek majdnem minden nagy nemzetében sarjadékait láthatja, mely a tudományokban s művészetekben annyi csudákat tőn, magához méltó állást foglaljon el? Vajon képes volt-e megakadályoztatni, hogy ugyanazon nemzet, mely elég erős volt Rómát megdönteni, mely elég lelkesedéssel bírt kiküzdeni a vallásszabadságot, századokon át szétdaraboltságban megsemmisítve, tehetetlenül álljon Európa nemzetei között, s XIV. Lajos rablásait túrni kényteleníttessék? — Hol látunk oly erős, oly kifejlett municipalis életet, mint Olaszországban? S Génua, Velence, Florencz s annyi nagy történetü kis államok romjaiból egyesült-e egy nagy Olaszország? A mult század nagy conflagratiójából fölemelkedett-e előttünk az olasz nemzetiség phönix? És mindazon lelkesedés, melyet Francziaországban látunk, lelkesedés a keresztes hadjáratok alatt, lelkesedés az albigensisek ellen és a dicsőség mellett, s a tudományok és művészetek iránt, s lelkesedés mindig, minden tárgyban, maga a szolgaság iránt, — mert hisz e nemzet XIV. Lajos és Napoleon ellenében kétszer mutatta meg, hogy önlealázásán is tud lelkesedni, — ugyan hová vezetett? Nem oda-e, hogy megfosztva mindazon jogoktól, melyeket egykor nagyobb kiterjedésben bírt, mint bármely más nemzet a közép-korban: szabadságát csak véres küzdelmek árán szerzé vissza, s visszaszerezve, egy tizedig sem tudá megtartani? S vajon, ha a történeteknek ennyi szomorú oktatása után, látva, miként sem egyedi törekvések, sem egyesületi szellem, sem kifejlett municipalis élet,

sem maga a legáltalánosabb lelkesedés egyes nemzetekeket szabadságra vezetni nem tudott, szemünket azon egy országra fordítjuk, hol a szabadság legidősebb, s hol annak áldásai rég elfeledteték az áldozatokat, melyekbe kivívása került, s látjuk, hogy e nemzet kifejlődése egyedül szabad törvényhozásának köszönhető, melyben az angol nép szabadságának formáit fönntartotta, köszönhető annak, hogy az angol nép mindig a törvényhozásban keresé azt, mitől kifejlődését várá, hogy minden nehéz, minden nagyobb fontosságú pillanatban e körül egyesült, ettől várá tetteinek irányát; ha — mondom — látjuk mindezt, s östörténeteinkbe visszamenve meggyőződünk, hogy e nemzet is azt, hogy mint nemzet fönnáll s magát szabadnak nevezheti, sem municipalis szabadságainak, sem annak, hogy egyes tárgyak iránt mindig lelkesedni tudott, hanem egyedül törvényhozása létezésének köszönheti, mely nemzeti egységének s szabadságának emlékét s csiráit hordá magában: ki kételkedhetik, hogy ez az, miben jövőnk reménye fekszik, hogy ez az, mi körül egyesülnünk kell, miben bízunk szükséges?

Előre látjuk mindazon ellenvetéseket, melyek ez állításunk ellen tétetni fognak. Magyarország törvényhozása nem képviseli a nemzetet, hanem csak egyes osztályait, elrendezése nem olyan, hogy reá a nemzet minden érdekeit nyugodtan bízhatná — így szólnak sokan —; de midőn mi mindezen bajokat teljes kiterjedésökben elismerjük, s orvoslásuk iránti nézeteinket tisztelt olvasóinkkal majdan közölni annyival inkább kötelességünknek tartjuk, mennyivel inkább meg vagyunk győződve, hogy Magyarország kifejlődésének egész reménye törvényhozásában fekszik: mégis nem titkolhatjuk el magunk előtt, hogy törvényhozásunknak azon legnagyobb baja, miként általa csak egy osztály képviseltetik, még sokkal nagyobb mértékben létezik törvényhatóságainknál is; s hogy mindezen létező bajok orvoslására vezető egyetlen mód az, ha a nemzet, átlátva, miként egész jövője törvényhozásának működésétől függ, egész erejét arra fordítandja, hogy a létező hibák kijavíttassanak; de hogy e mód biztos, s minden kétségen kívül célhoz vezet, példaként áll ismét előttünk Anglia. Azt gondolja

valaki: az angol parlament mindig azon mindenhatósággal volt felruházva, melyben azt most látjuk?

Midőn Erzsébet királynő alatt a parlament a királyné kedve ellen fölirt, tüstént föloszlatás követte e bátor lépést, sőt a királyné egyszer meginteté az alsó-házat, hogy ne vegyüljön állami dolgokba. Midőn Wentworth — mert egy beszédében a királynéről azt mondá, hogy súlyos hibákat követett el — az alsó-ház parancsára a Towerbe záratott: egy hónapi fogság után a királyné egyszerűen tudtára adatá a parlamentnek, hogy különös kegyénél fogva Wentworthnak szabadságát s követi ülését visszaadni méltóztatott (mint azt Humeban bárki olvashatja); és a parlament nyugodtan elfogadá e királyi kegyességet, mely minden parlamentáris kiváltságait semmivé tevé. Az angol parlament állását I. Károly, sőt az 1640-ki zendülés után II. Károly s II. Jakab alatt mindenki ismeré, s ugyan mit tett az angol nép e viszonyok alatt? Vajon elhagyta-e törvényhozását; vajon azt nyilatkoztatta-e ki, hogy a parlamentet gyöngébbnek tartja, semhogy érdekeinek őrzését reá bízna, s municipalis életének körébe fog visszavonulni, mely Angliában szintén erősen ki vala fejtve, mely szintén nemzeti szabadságának csiráját hordá magában, mint nálunk a megyei szerkezet? Vagy azt gondoljuk, ha az angol nép nem így cselekszik, ha az előbbi század alatt, vagy a mostaninak kezdetén, parlamentjének mindenhatósága ellen föllép azért, mert az nem az egész nemzetet, hanem csak az arisztokrátiát képviseli, s benne Rottenboroughok ülnek — e nemzet mostani állását kivívhatta volna? Az angol nép nem vált el törvényhozóitól, s csak így történhetett, hogy a törvényhozók, érezve a kor szükségéit, önmagokat reformálták; csak így, hogy az egykor gyöngé angol parlament érezve, miként egy egész népre támaszkodhatik, megerősödött; s ez az, mit mi hazánkban kívánunk, ez az egyedüli út, melyen a nemzet való, csak törvényes renden alapuló szabadsághoz juthat, s melyre honfitársainknak csak néhányait is vezethetni legnagyobb büszkeségünknek fogjuk tartani.

S most még néhány szót a *Budapesti Hiradóhoz*. E lap három, egymásra következő cikkében (Össz-

hangzás az intézkedésekben; Még néhány szó a pártok elnevezése fölött; Néhány eszme az ultima differentia megértéséhez) némelyeket méltóztatott fölhozni a jelen *Pesti Hirlap* politikai állásáról. Mennyire állnak egymással összhangzásban e cikkek, melyeknek egyikében az mondatik, hogy a jelen *Pesti Hirlap* nem tekinthető az előbbi folytatásának, másikában, hogy e lap két szerkesztősége közt különbség jóformán nincs, mert hisz csak «a municipium mindenhatósága» jelszavunk a törvényhozás egyik részének, s ép azon részének mindenhatóságával cseréltetik föl, mely a municipiumokat képviseli, — nem minket illet megvizsgálni; részünkről igen természetesnek tudjuk, hogy azon lap, mely a központosítás ellenének vetette föl magát, eszméiben sem tűr egységet és központosítást, s nem is akarunk annak fejtegetésébe ereszkedni, mennyire czélszerűek azon politikai iskolának tanai, mely gyökeres változtatások helyett csak egyes kerekeket akar behelyezni az alkotmányos gépbe, mintha bizony egyes kerekeknek behelyezése nem föltételezné az egész gépnek megváltoztatását, vagy oly szerfölötti szerencse volna, ha valamiben — a német közmondás szerint — egy kerékkel több forog; csak annak kinyilatkoztatására éreznők magunkat kötelezve, hogy mi sehol sem szólunk a törvényhozás egy részéről, hanem mindig az összes törvényhozásról, s hogy valamint szavaink elferdítésére joga senkinek nem volt, úgy midőn azt tesszük, senkinek joga nincs valakit közülünk azzal vádolni, hogy az alkotmányos alapok körén kívül választjuk álláspontunkat, vagy hogy a megyéknek politikailag való megsemmisítésére törekedünk. Igen, mi hatalmas törvényhozást kívánunk; mi a politikai világban fő feladatnak nem azt tartjuk, hogy az egyes részek közti egyensúly fenntartassék, hanem azt, hogy minden egyes rész a maga körében czélszerűen működjék. Az összes törvényhozás és egyes megye közt — felfogásunk szerint — súly- és egyensúlyról szó nem lehet, s ki hazánkban az egyes törvényhatóságoknak oly jogokat követel, melyek által a törvényhozás irányában ellensúlyt képezhessenek, az nem akar mást, mint e honnak szétदारabolását — vagy, ha nem akarja is,

oly tanokat véd, melyek ha elfogadtatnak, oda vezetnék hazánkat. Igen, mi hatalmat, mely az összes törvényhozás felett vagy mellett állna, nem ismerünk; mi e nemzetnek alsó- s felső-táblája által kimondott s a felség által szentesített akarátát oly valaminek tartjuk, minek senki, legyen az egyes társaság vagy törvényhatóság, ellene nem szegülhet, s azért fölhíva érezzük magunkat mindent elkövetni, hogy ezen tétel, mely fölfogásunk szerint minden alkotmányos élet alapját teszi, hazánkban ne csak elméletileg fogadtassék el, hanem valósággal életbe lépjen; s ez politikai hitvallásunk első és legfőbb ágazata.

Mennyire követjük ezután azon ösvényt, melyet a *Pesti Hirlap* előbbi szerkesztője magának kijelölt, csak akkor fogjuk meghatározhatni, ha ezen férfi, kinek jeles tehetségeit a journalistika mezején senki inkább nem nélkülözi, mint mi, e pályán újra föllépend. Midőn Kossuth Lajos a journalistika terén föllépve, s látva a nemzeti életet, mely az egyes törvényhatóságokban oly erőssé fejlődött, egész tehetségét arra fordítá, hogy a csirázó elemeket növelje, hogy a megyékben önéretet gerjesszen s azokat a legtágabb körökben való munkásságra fölhívja: felfogásunk szerint azt tevő, mit tenni a hon körülményei közt lehetséges és okszerű volt; s habár felfogásunk szerint a municipalis élet köre általa szélesebbre terjesztetett, mint mennyire azt mi czélszerűnek tartjuk, habár az egyes törvényhatóságoknak olyatén jogokat látszott is követelni, melyeket mi szabad törvényhozás hatáskörével összeférhetőnek nem tartunk; habár véleményünk szerint hibázott, midőn azon meggyőződését nyilvánítá, hogy Magyarország újjászületését csak egyes társulatoktól várja, társulatoktól, melyeknek fennállása csak szabad törvényhozás által biztosíttatik: mi szívesen megismerjük, hogy annyi egyébben egy ösvényen járunk vele, s ezen ösvényen járnunk nem lehetne, ha e hazában létező annyi ferde fogalomnak kiigazítására, az alkotmányos élet gyarapítására ő nem munkálkodott volna. Teljes meggyőződésünk szerint tételeink következesei azon előfeltételeknek, melyek a *Pesti Hirlap* előbbeni szerkesztőse által felállíttattak, s ez értelemben mi a volt *Pesti Hirlap*

folytatóinak tartjuk magunkat, annyival is inkább, mivel visszatekintve elődünk összes munkásságára, lehetetlen róla feltennünk, hogy valahányszor a magyar törvényhozás erejének növelése forog kérdésben, ő velünk kezet fogni nem akarna.

Mik azon különbségek, melyek az egykori *Pesti Hirlap* véleménye s a jelené közt léteznek, azt, reméljük s örömmel reméljük, a közel jövő fogja kimutatni. Talán a statuarius jog, talán az utasítások, talán az adózási rendszer körül fognak egymástól eltérni véleményeink; arról azonban biztossá tehetjük a *Budapesti Híradó* vezérét, szerkesztőjét s minden szerkesztő-társait, hogy sem a *Pesti Hirlap* egykori szerkesztőjétől oly valamit, mi szabad törvényhozásunk gyengítéséhez, vagy csak gyengesége fenntartásához vezetne, nem fognak hallani, sem a jelen *Pesti Hirlap*ban nem fognak oly indítványokra találni, melyek által a helyhatóságoktól bármi jognak elvétele czéloztatik, a nélkül, hogy ezen jog oly kezekre bizandónak nyilatkoztattatnék, melyek a szabadságnak ép oly biztos, de még erősebb védői; biztossá tehetjük, hogy az ultima differentia, mely köztünk és a *Budapesti Híradó* közt a jelen pillanatban létezik, az: hogy mi az egyes törvényhatóságok jelen állását csak azon esetben tartjuk megváltoztathatónak, ha azon garantiák helyében, melyeket a nemzet eddig törvényhatóságaiban keresett, a törvényhozás hatalma növeltetik, míg a *Pesti Híradó* a municipiumok jelen állásának a kormány irányában való megváltoztatását semmi föltételekhez nem köti; ezen ultima differentia, mely az alkotmányos s nem-alkotmányos kifejlődés közt létezik, szintűgy létezni fog a *Pesti Híradó* s azon lap között, melyek vezérlését a *Pesti Hirlap* egykori szerkesztője felvállalandja, bármik legyenek is azok a véleménykülönbségek, melyek a *Pesti Hirlap* egykori s mostani szerkesztője közt fennállnak.

A BUDAPESTI HIRADÓNAK VÁLASZ.

Lord Oxford mondá több mint félszázaddal ezelőtt Anglia pártjairól szólva, hogy ő esztelen whig és esztelen tory között különbséget nem ismer. Szintén azt mondhatjuk mi hazánkban a centralisatio s municipiumok esztelen védőiről, kik között más különbséget nem ismerünk, mint hogy amazok egyenes úton, emezek az által segítik az absolutismust, hogy türhenné teszik a szabadságot. — Mi részünkről valahányszor a központosításról szólunk, azt csak az általunk felállított föltételek alatt akarjuk értetni, egyedül azoknak ezáfolatába ereszkedvén, mik egyenesen a *Hirlap* állításai, nem mik általában a centralisatio ellen felhozatnak.

Tetszett B. úrnak a *Pesti Hirlapban* a »Központosítás és helyhatóság« czíme alatt irt czikkeink fölött végítéletet mondani.

B. úr jellemezve mindenek előtt korunknak irányát, s a *P. H.* és *B. H.* egymás irányábani állását, azon, reánk nézve igen biztató állítással lép föl, hogy mi, mint Mártha, a jobb részt választottuk magunknak; az idő rohanásával egy irányban véve utunkat, jóformán könnyű dolgot művelünk, mert csak a habokat hajtjuk lefelé, míg ő — a *B. H.* t. i. — e nemzet eredetileg kifejtett jó intézeteit az idő viszontagságai ellen megóvni törekszik, mire kérdésen kívül sokkal több elmetehetség s elmeszilárdság szükséges, mint azon szerep kivitelére, melyet mi választottunk. Ha ezen állítást a *B. H.* azon elbizott hangulatához hasonlítom, melylyel az csak

néhány hetek előtt törekvéseinket azzal gúnyolá, hogy terveink szépek s jók volnának, ha a megyék nullificálásukba beegyeznének, s a kormány egész hatalmával ily működéseket nem fogna megsemmisíteni, — nem titkolhatjuk el őszinte örömünket, midőn látjuk, hogy az, mi egy hónap előtt gúnyolva lehetlennék hirdettetett, most immár oly könnyűnek találtatik, s pedig ép azon B. H. által, mely minden lapjában valamely helyzetet vagy tényt szokott constatirozni, s így a helyzetek és tények constatirozásában kétségen kívül a mindennapi gyakorlat egész ügyességét szerezte meg magának.

Ezen bevezetés után B. úr ígéri, hogy vizsgálat alá fogja venni, vajon egyetlenegy törvényhozás képes-e nagy országban kielégíteni az emberek különféle vágyait (!!!); — hogy tapogatni fog az időnek ismét az Atlanti-tenger partján készülöben levő azon változása körül, mely Irlandból valószínűleg nyomulni fog kelet felé. És most B. úr egyenesen a megyei rendszer s központositásról irt cikkeinkhez fordulva, mindenekelőtt kijelenti sajnálkozását, hogy br. Eötvös, vagy legalább azon iskola, melynek ő egyik szóvivője, nem sokat gondol a nemzet multjával, s hogy Kollár Ádám, Katona, Kovachich, Fejér, számukra hasztalan gyűjték roppant históriai adataikat, mert hisz ők ezektől a megvetésnek bizonyos fenhéjázó nemével fordulnak el. Legyen szabad br. Eötvösnek azon iskola nevében, melynek ő egyik szóvivője, hasonlóan kijelenteni sajnálkozását, hogy B. úrban egy olyan ellennel találkozott, ki a történettudományokban ugy látszik a magyar nagy kútforrás-gyűjtők neveinél nem sokkal jutott messzebbre, vagy legalább még eddig tökéletesen ignorálni látszik, hogy bizonyos nevek, melyek különböző korokban feltaláltatnak, még ugyanazon institutio létezését egyáltalában nem bizonyítják. Olvassa az igen tisztelt úr, ha csak francia-gyűlölsége által vissza nem tartatik, Thierry könyvében — *Dix années de l'Histoire* — azon cikket, mely a király-név különböző értelmei fölött iratott, s talán ha később majd régibb törvényeink vagy irományainkban comitatusról olvas, valamivel kevesebb önámítással fog e tárgy körül okos-

kodni, s híres nevekre, minők Kollár, nem fog hivatkozni oly állítások bebizonyítására, melyek, mint az, hogy a magyarországi megyék jelen helyzete a mohácsi ütközetnél régibb, mindazok által, kiket B. úr felhozott, nem igen fognának védetni.

Mi megyéink jelen helyzetében leginkább azon szomorú időszaknak eredményét látjuk, mely alatt Magyarország a török járma alatt nyögött, és ha szemeinket azon egy országra vetjük, melynél még néhány évek előtt majdnem hasonló viszonyok léteztek, ha látjuk, hogy Spanyolországban a maurok általi elfoglalás a municipalis életnek egy ép oly túlságos kifejlődéséhez vezetett, mint nálunk a török járom: mi B. úr ellenében azt fogjuk állítani mindig, hogy művelt nép institutióinak kifejlődése sokkal inkább helyzetétől, mint nemzeti jellemétől függ; mindaddig legalább, míg B. úr az idézett írókból bebizonyítani nem fogja, hogy jelen megyei szerkezetünk, miként az létezik, a mohácsi veszedelmet megelőzte; ámbár azon esetben is, megvalljuk, legalább is furcsának fogjuk tartani mindig, ha azon cikkelyben, mely a megyék szétdaraboltságának fentartására iratott, a mohácsi vésznap is a megyei szétdaraboltságnak tulajdonítatik.

De hagyjuk a multat. — B. úr maga áttér azon tέρre, melyre mi állánk, s valóban oly jeles tárgyismeretet fejt ki e tekintetben, hogy kár volna, ha olvasóinkat azon gyönyörben nem részesítenők, melyet mi e nézetek olvasásánál élvezénk. B. úr szerint, kivéven Észak-Amerikát, a központosítás eszméjét látni elterjedve az egész civilisált világon; és ekkép megy végig az egyes országokon:

Angliában a chartisták zavargásai és a nép nyugtalansága Walesben arról győzik meg őt, hogy ezt sem a törvényhozásnak, sem a kormányzásnak egyes bal lépései nem okozzák, hanem az alkotmány belszerkezetéből sajtolta az előhaladt idő, mert hisz a chartisták s rebeccaiták kérelmeik nem a parlamenti szótöbbségben, hanem az alkotmány gyökeres változtatásában kereshetők. Francziaországban az egész állomány minden kérdésen kívül hibás, hisz a sociálisták és communisták alkotmányfölötti régiókba szállongnak föl, és ki a megmondhatója, mily napok követendik Lajos Fülöp

halálát? Maga a szétdarabolt Németország (pedig a sors szép daraboltsággal áldotta meg) nem egészen ment e bajoktól, a pálinka-ivás naponként nagyobb romlással terjed el a nép között, az országos cselédrendszer mindenütt sikertelennek mutatkozik, a gazdagok és szegények közti különbség folyvást nagyobb jelentőséget kezd magára ölteni; s ezt mind kétségkívül csak azon központosítás okozza, mely Németországnak minden szétdaraboltsága mellett még létezik. Spanyolországról, hol, valamint mindenki tudja, a központosítás mindenütt megvan, B. úr szólni sem akar, hisz mindenki ismeri a szörnyű rázkódtatásokat, melyeken ez ország keresztül ment. — Igen, az egész világ beteg, s központosítás az, mi életét veszélybe hozza; jertek népek, s a *B. H.* szerk. hivatalában B. úr praescriptiója szerint készen találjátok a gyógyszert, mi bajaitokon segitend; jertek angolok, nektek csak megyei rendszerünk kell, s a chartisták nem fognak alkalmatlankodni parlamenteknek petitiókkal, hanem megyei szervezetektől fogják várni nagy, alkotmányos terveik kivívását: s a rebeccaiták is, kik a *B. H.*-nak, úgy látszik, egészen originalis angol levelezője szerint, kérelemmel jártak a törvényhozáshoz, ép oly keveset fognak alkalmatlankodni ezután, mint Sobri és hires bandája nálunk. Ti francziák, szabadulni akartok communistáitoktól? Csak megyei rendszert nekik; ha majd minden korlát nélkül közmunkákra hajtának, ha a departementalis budget minden befolyásuk nélkül évenként megváltozik, fogadom, föl fognak hagyni socialis álmodozásaikkal; és ha most nem tudjátok, mi történendik Lajos Fülöp halála után, a megyei rendszer biztossá tesz, hogy semmi sem történik. — Ti németek! ismerjétek bajaitokat: még fölötte nagyok a részek, melyekre földarabolva vagytok, Lippe, Detmold, Reusz, Greiz még mind fölötte nagy részek, csak osszátok el; mihelyt a megyei rendszer behozatott, a pálinkaivás meg fog szünni, a gazdagok és szegények közti különbség nem létezik többé, a cselédrendszer be fog hozatni, s a Rajna partjain egy Eldorádó támad, minót az ököljog megszünte óta nem élvezétek. Ti pedig spanyolok, ne higgyetek Krisztina királynénak és a reactionarius pártnak, mely nálatok

mutatkozik; mind revolutionariusok, meg akarják szüntetni municipalis szervezeteket s pedig kétségenkívül minden rázkódtatásoknak oka csak az volt, hogy a basszok s minden egyes tartományok fölötté nagy központosítás alatt nyomattak el — hogy ajuntamentóitok eddig nem valának, — hogy megyei szervezetek hiányzott, hisz tudjuk — jertek népek, jertek mind — hisz tudjuk, hogy ugy is már régen feljutandni vágytok azon ponthoz, melyet mi már elértünk, a *B. H.* ugy is megmondta nekünk, s mi szivesen osztozkodunk boldogságokban.

De a *B. H.* szerény, s azért a helyett, hogy a szenvedő világot önszerkesztői hivatalába utasítaná, inkább Amerikára figyelmezteti, melytől az agg Európának olykor-olykor van mit tanulni; figyelmezteti azon mozgalmakra, melyeket a nagy agitator Irlandban megkezdett. Kötelességünknek tartjuk figyelmetessé tenni olvasóinkat, miként a *B. H.* kétségenkívül nemzeti irigységből, nehogy Európa népei minket követve fölötté boldogokká váljanak, őket rossz helyre utasítá; miután jelesen Amerikában mindazon veszélyes institutiók, melyeket mi a központosítás eszközeiként ajánlottunk, teljes mértékben léteznek, s az öreg O'Connell távolról sem gyanítá azon alkotmányos kifejlődés maximumát, melyre a *B. H.* fölemelkedett.

Ugyanis mi az, mit a *B. H.* indítványaink közt legveszedelmesebbnek tart? A verificatio, a petitiók, az utasítások megszüntetése, az évenkinti országgyűlések, s ugyan mily lélekkel utasíthatja B. úr olvasóit Amerikához? Elvonatkozva most attól, hogy Észak-Amerika republica, s hogy institutiói monarchikus állományainkban soha egészen nem alkalmazhatók, — B. úr, ki, a mint látszik, az európai politikát Angliában a chartisták s rebeccaiták, Franciaországban a communisták és socialisták irányában műveli, e lényeges különbségre nem sokat ad; nem lévén most tekintettel arra, hogy Amerika nem egy ország, hanem státus-szövetség — mi B. úrra nézve szintén közönyös, mert hisz szerinte egy törvényhozás nagy országoknak nem elég, s az országos többség a népre kínos nyomást gyakorol, — de vajon hát Amerikában ép azon veszedelmes köz-

pontosítás; melyet mi ajánlánk, nem létezik e teljes kiterjedésben; teljes kiterjedésben, ha először az egyes státusokat tekintjük, mikről Tocqueville, kire B. úr oly szívesen hivatkozik, ezeket mondja: »Az egyesült státusokban a gouvernementalis központosítás a legnagyobb mértékben létezik.« Könnyű volna megmutatni, hogy a nemzeti hatalom ott inkább központosított, mint Európa monarchiájának bármelyikében, — nemcsak hogy minden státusban csak egy testület létezik, mely törvényt alkothat, de még a districtusok vagy grófságok számos gyülekezeteinek összehívása is elkerültetett, nehogy ily számos gyülekezet fölhíva érezze magát, kilépve tisztán igazgatási köréből, a kormány akadályozására. Amerikában minden egyes státus törvényhozása előtt nincs semmi, mi annak ellent állhatna; hatáskörének egyedüli határa — tulajdon akarata. De ha elmellőzzük is azt, hogy legalább Észak-Amerika státus-szövetség, mivé mi legalább Magyarországot átalakítani nem akarjuk; ha tisztán az unióra fordítjuk szemünket, vajon hát nem találjuk-e ott az egység biztosítékait, melyeket hazánkban hasztalan keresünk? Vajon B. úr tökéletesen ignorálja-e az amerikai unió főtörvénszékének, azon institutiónak roppant hatását, melynek az unió nagyságát köszönheti? Vagy midőn a verificatio ellen fölszólalt, azon állományra hivatkozhatik-e, mely nem egyes megyékből, hanem státusokból alakult s mégis mind senatusának, mind a képviselői táblának a verificatiói jogot teljes szabadsággal átadá? Onnan fogja-e bebizonyítani az instructiók jóságát, hol azok nem léteznek? Azon népnek gyarapodását fogja ellenünk fölhozni, midőn évenkénti országgyűlést követelünk, melynek törvényhozása évenként deczembertől júliusig együtt ül? Valóban nem tudjuk, azt bámuljuk-e inkább, hogy a XIX. század közepében valaki Amerika ezen állását ignorálhatja, vagy azt, hogy ismerve a tényeket, — min mi Tocqueville annyi idézése után nem kételkedhetünk, — oly határtalan tudatlanságot tehetett föl valaki olvasóiban, s ily viszonyok alatt Amerikára hivatkozott?

De hisz miért bámuljuk mi ezt? A hivatkozás, mely O'Connellre történik, távol elhagyja maga mellett mind

azt, mit e nemben egész életünkben hallottunk. Ki nem ismeri O'Connell nevét s munkásságát? — Az ír nép, mely századunkban majdnem 9 millióra emelkedett, nem tűrhetve az angol parlament zsarnokságát, független törvényhozást, azaz Angliáétóli elválását követel. Irland az uniótól óta Anglia egy részét teszi, s mert látja, hogy az összes törvényhozás az ő jogait s főkép érdekeit a nagyobb britt sziget érdekeinek alárendeli, tökéletes elválást kíván, föltartva azonban mind fejedelmére, mind egyes közös törvényhozási tárgyakra nézve Angliával egy bizonyos összeköttetést; — a kérdés Irlandban az, hogy e sziget Anglia kiegészítő részéből Anglia szövetségesévé váljék, hogy azon viszony helyett, melyben eddig állt, olyanba lépjen, minőben az amerikai szövetséges státusok, vagy Svéczia s Norvégia egymáshoz állnak. És ugyan ki hitte volna, hogy korunk legnagyobb férfának ezen törekvése valaha például fog használatni olyanok által, kik nem külön népek elválása, hanem egynek szétdarabolása után törekvesznek; hogy azok ellen, kik e hazának kifejlődését törvényhozásától várják, annak példája fog felhozatni, ki hazájának kifejlődését lehetetlennek tartja, mig az külön törvényhozást birni nem fog; hogy midőn nálunk az instructiók megszüntetése, a verificatiónak országgyűlésrei áttétele, szóval azon intézkedések hozatnak indítványba, melyek nélkül független törvényhozás képzelhetlen, ép azon nagy férfi neve fog felhozatni, ki koldusokból egyesülés által egy nagy népet tud alkotni, s irtóztató átkot mondana az első irlandira, ki nem a nagy Erin, hanem Limeric, Dublin grófságok törvényhozási jogaikról szólana.

Nem nem Amerikában, nem a nagy agitátornál, — az, ki hazánk jövőjét szétdaraboltságától várja, kinek az egyes személyek egyenkinti méltóságai s tekintetességeik e hon javánál inkább szíven fekszenek, ki a központosítást a státus-formák legérzékenyebb nyavalyájának tartja, az forduljon a *B. H.*-hoz, ott fogja találni tanainak raktárát; — ott fogja tanulhatni, hogy nagy országnak egyetlen törvényhozás nem elég, hogy az országos többség a megyei többségnél kínosabb nyomást gyakorol a népre, hogy az adókivetés jogával korlát-

lanul fölruházott helyhatóság a szegénység sanyarait enyhíteni szokta, hogy általában kár oly törvények tanulására idejét s hozatásukra pénzt fecsérelni, melyek azt szabnák meg: egy hold földtől Csongrádban s Szepesben mennyi fizettség? S hogy e szerint jobb volna a hadi-adó kivetését is egyes törvényhatóságokra bizni. Mi részünkről nem irigyeljük a *B. H.* ezen szerepét; s midőn hazánk multjára s jelenére tekintve annyi szenvedésekkel találkozunk, midőn látjuk a szomorú kútforrást, melyből mindezek eredtek: részünkről mindent el fogunk követni, mi által azon szétágazási irány helyébe nemzeti egység utáni vágyat gerjeszhetünk hontársaink kebelében, — habár nyílt vád, s titkos gyanúsítás használtatnék naponta ellenünk s a *B. H.* majd minden létező hatalmak ellentállásával fenyegetne, majd azzal vádolna, hogy igen is könnyű munkássági tért választánk magunknak.

VÁROSI ÜGY.

Kimondtuk több ízben, hogy hazánk előmenetelének legnagyobb akadályát minden központosítás hiányában találjuk, s e baj csak úgy orvosoltathatik, ha mindaz, mi az egész országot érdekli s most egyes megyék által határoztatik el, a törvényhozás cselekvés-körébe vonatik. Ideje, hogy törvényhozásunk jelen állását figyelembe véve, azon változásokról szóljunk, melyek nélkül, felfogásunk szerint, törvényhozásunk belé helyezett magas várakozásainknak meg nem felelne. A *Buda-pesti Híradó* 7. számában, Angliáról szólva, igen helyesen jegyzi meg, hogy a parlamentáris kormány ez országban csak azért emelkedett legnagyobb fokra, mert a nemzet s kormány egyesült ereje a parlamentben központosult. — Ez a mi meggyőződésünk is. — A statusban fennálló hatalmak körét nem annyira törvények, mint azon állás határozza meg, melyet a közállományban elfoglalnak; s midőn mi törvényhozásunk hatáskörét tágítani kívánjuk, minden fáradozásaink nem volnának egyebek gyáva ábrándnál, ha egyszersmind nem iparkodnánk, hogy nálunk is törvényhozásunkban központosuljon a nemzet s kormány közereje.

A mint a dolgok jelenleg állnak, mi nem mondhatjuk ezt törvényhozásunkról.

S ki a magyar törvényhozást más országok hasonló testületeivel összehasonlítja, s egyszersmind azon okok vizsgálatába ereszkedik, melyek törvényhozásunk működésének útjában állanak, három fő okot fog találni,

melyekre majdnem minden létező bajok visszavihetők. Az első: hogy a magyar törvényhozás nem képviseli az egész magyar nemzetet, hanem csak annak egyes osztályait, — a második: hogy a magyar törvényhozás nem képviseli még azon osztályokat sem, melyek benne folytonosan részt vesznek; — a harmadik: hogy a magyar törvényhozás nem bír azon függetlenséggel, mely nehéz feladatának kellő betöltésére szükséges. — Vessük ma figyelmünket e bajoknak csak elsőjére.

Arra, hogy alkotmányos kormány czéljának megfeleljen, szükséges, hogy azon hatalom, mely a nemzet nevében a törvényhozást gyakorolja, a nemzetnek minden osztályát azon arányban képviselje, melyben ezen osztályok számra, vagyonra és politikai képességre nézve egymáshoz állanak. Alkotmányos országokban, hol ez nem létezik, hol a törvényhozói befolyás csak egyes osztályokra bízott, melyeknek érdekei az egész nemzet érdekeivel sokszor ellentétben állanak: a törvényhozó test a népet nem képviseli, s épen mert nem képviseli, törvényeiben a nemzet lépcsőnkinti kifejlődését soha nem fogja követni, hanem vagy önösségből azon osztály érdekeit fogja pártolni, mely által választatott, vagy nemes lelkesedéstől ragadtatva, meghaladni korát s a nemzet szükségait, — a mi nem kevésbé veszélyes.

Azon országosan elfogadott előitéleteknek, melyek a hazai viszonyaink elrendezése körül mutatkozó tévtanoknak alapul szolgálnak, egyike az, hogy a magyar alkotmány vagy épen nem, vagy csak igen csekély mértékben változott, hogy jelen institutióink mellett nyolczszáz évnek tapasztalása szól. Ez az, mi országgyűlésünk elrendezése közben is nem kevésbé zavarja nézeteinket. Valamint ha gót épületnél az ívek ékességei s azon finom szobrászi munka, mely azt egykor díszíté, fennmaradt, s épen csak az épület alapja s főtámaszai inogtak meg, az avatatlannak szeme csalódhatik, de a művész látja, hogy az oly épnek látszó egésznek fenntartását többé semmi nem biztosítja: úgy van az alkotmányunkkal is. Megtartottuk külső formáit, — az alap megváltozott. Őseink szép hagyományainak fennállása még csak azon összetartástól függ, melyet minden régi épületnél látunk, de mely, ha valóságos támaszok

által nem segítetik, az idő viharai ellen biztosságot nem nyujt. Így van az nemességünkkel, mely látszólag jogait s kiváltságait fenntartá, de mióta fölmentetett azon kötelességektől, melyek befolyásának alapjául szolgáltak, mióta a hon védelmét másoknak engedé át: létének alapját vesztette el; így van az törvényhozásunkkal is. Ez utóbbi jelenleg csak a népnek kiváltságos osztályait képviseli; de azért csalódik, a ki azt hiszi, hogy ez mindig így vala, s hogy azon századokban, melyekre büszkeséggel tekintünk vissza, a törvényhozás ugyanazon kiváltságos osztályok kezében volt.

Az az alkotmány, mely szerint — mint nálunk a közép-korban — minden személy, azaz minden valóságos birtokos és minden sz. kir. város törvényhozói befolyással bírt, melyben — mikor valóságos befolyást s politikai képességet ez osztályokon kívül hasztalan keresnénk — ezen osztályok képviselve valának, nem hasonlítható össze a jelennel, melyben — miután e honban lakó nem nemes polgárok mind műveltségre, mind vagyona nézve tetemesen emelkedtek — mégis minden valóságos befolyás csak a nemes osztályok küldötteire szoríttatik, s ki hazánk történeti fejlődését figyelemmel követi, meg fogja vallani, hogy a jelen s azon múlt között, melyre törvényhozási tekintetben oly szívesen hivatkozunk, azon egész különbség létezik, mely egy, a nép minden politikai életre képes osztályait képviselő, s egy tisztán privilegiált osztályok érdekében működő törvényhozás közt tapasztalható.

Ez nem maradhat tovább így; — a mint Livius mondja: *»ubi pars virium, ibi et imperii pars est«*; s a ki Magyarország kifejlődését vagy emelkedését kívánja, kinek a haza jövője szíven fekszik, s ki egyszersmind inkább szereti a szabadságot, mintsem hogy e hon kifejlődésére más, mint törvényes eszközöket akarna elfogadni: az át fogja látni, hogy oly törvényhozás, melynek tagjai csak kizárólag egy osztályt képviselnek, melyek utasításokkal lekötve, a magyar nemesség részéről nem csak érdekeinek, hanem előítéleteinek védelmére is kötelezvék, Magyarországot a haladás pályáján célhoz nem vezetheti, s hogy bármennyi nemeslelkűség

létezzék a magyar nemességben, s bármennyi belátás, szilárd akarat s kitűrés küldötteiben: haladnunk nem lehet, míg törvényhozásunk egy más elemet nem vesz föl magába, mely abból eddig kizárattott, vagy legalább minden befolyás nélkül hagyatott. Nem csak, mert nehéz föltenni, hogy azon esetekben, midőn a nemesség érdeke a haza érdekével ellentétben áll, a magyar nemesség többsége önhasznát a közjónak mindig fel fogja áldozni, hanem mert még azon esetben is, ha ezt az egész historia ellenében föltesszük, a nemesség érdekei fel fognak ugyan áldoztatni, de a nélkül, hogy más osztályok érdekei elősegíttetnének, melyek törvényhozásunk által nem képviseltetvén, általa kellőleg nem is ismertetnek.

A dolgok ezen állásában azon kérdés támad előttünk: mik azon módok, melyek által e bajon segíthetünk? S e tekintetben mi kimondjuk azon meggyőződésünket, hogy a városi kérdés czélszerű eldöntése által, melyhez jelen viszonyainkban most már csak igazságszeretet s a külön érdekek kellő méltánylása szükséges, törvényhozásunk ezen legnagyobb hiánya, ha nem is egészen, legalább nagy részben pótoltatni fog. Kétséget nem szenved, hogy a kir. városok felvétele is csak egy lépés, melyet a tökéletes képviseleti rendszer felé teszünk, s én teljesen meg vagyok győződve, hogy e nemzet nem fog megállani ennél, hanem a szabadságot a városok szűk korlátain túl is ki fogja terjeszteni idővel. Jöni fognak idők, hol a magyar alkotmány nem százezreknek, hanem egy népnek leend tulajdona. Nemzetek nőnek, erősbödnek az idő haladásával, s minden alkotmány s így a miénk is, részt fog venni a fejlődésben, vagy el fog enyészni. De itt nem annyira az a kérdés: mi végső célunk, hanem inkább: mit kíván a jelen pillanat? S e tekintetben törvényhozásunk hiányai nézetünk szerint csak a királyi városoknak törvényhozói befolyása által pótolhatók. Vannak, kik más módot tartanak alkalmasabbnak, s azt hiszik, hogy bajainkon segíthetnénk, ha azon műveltebb s részint kereskedéssel, részint műiparral foglalkozó osztályoknak a megyékben választói jogot adnánk, mi által a megyei követek tisztán a nemesség követeiből egyszersmind ezen osztályok küldötteivé válnának. S ha föladatunk csak az volna,

hogy ezen osztályoknak bizonyos politikai jogok szereztessenek, kétségenkívül e cél a választási jog ily kiterjesztésével el lenne érve; de ha föladatunk a jelen pillanatban nem annyira az, hogy törvényhozásunkban bizonyos személyek, mint az, hogy bizonyos érdekek s osztályok képviselve legyenek: ily intézkedés által keveset nyertünk volna, s a ki választói joggal fölruházott nemességünk számát tekintve egyszersmind figyelembe veszi, mily kevés nemtelenek adatnék ez által az egyes megyékben szavazati jog: nem fogja tagadni, hogy ezen intézkedés által a kereskedelmi s műipari érdekek, szóval minden nem-nemesek érdekei, az egyes megyékben, követválasztásnál, örök kisebbségre ítélve, magukat törvényhozásunkban nem látandják képviselve. A városoknál, hol ezen osztályok oly nagy majoritásban vannak, föltehetjük, hogy azoknak követei majdnem kizárólag ezek érdekeit fogják képviselni, sőt követeikül nagy részben oly egyedeket fognak választani, kik, mint ezen osztályhoz tartozók, pótolni fogják a hiányt, mely tisztán törvénytudókból álló alsó táblánknál minden anyagi érdekeket illető kérdésnél észrevehető.

Fölfogásunk szerint mind azon kérdések közül, melyek jelenleg hazánkban vitatás alá vétettek, egy sincs, melynek nagyobb fontossága volna, s szükségesnek tartottuk figyelmeztetni erre olvasóinkat, habár azzal vádoltatnánk is, hogy sokszor mondottak ismétlésével fárasztjuk türelmüket.

Mi ismerjük mindazon nehézségeket, melyek e kérdés megoldása elé gördülnek, s melyek azon összeköttetésből származnak, miben a városok törvényhozói befolyásának s belső elrendezésöknek kérdései egymással állanak. Képviselői táblánk egy osztály által választatva, azon érdekeknek, melyekről a törvényhozásnak gondoskodnia kell, csak egy igen csekély részét képviseli, s ép e hiány az, mi a kir. városok törvényhozói befolyását igényli. De kérdem, ha némelyeknek célzata szerint, a nélkül, hogy a városok belszerkezetében változások történnének, a városi szavazatoknak alsó táblánkon befolyást engedünk, mit nyertünk? Azon 47 városi magistratus s önmagát kiegészítő választott polgárságnak követe fogja-e képviselni e nemzet polgári rendét?

Fogja-e repraesentálni annak kereskedelmi s műipari érdekeit? Azon törvénytudó férfiak, kiket most a városok közönségesen országgyűléseinkre követekül küldeni szoktak, anyagi érdekeket illető tárgyakban több felvilágosítást fognak-e adhatni, ha 40 vagy 50 városi polgár által, mint ha egy pár ezer nemes által küldetnek? Egy szóval, vajon, ha a követeknek választásánál, ha magában a választó testületben változások nem történnek, azért, mert szavazataik számíttatni fognak, inkább érdemlik-e a polgári rend képviselőinek nevét, mint most, midőn e nevet talán önmagok sem mernék maguknak tulajdonítani? Azon nehézségek, melyek a városi képviselet kérdésének a belső elrendezés kérdésével való összeköttetéséből származnak, a föntebbi kérdéssel válhatlan kapcsolatban vannak. Mi, bármik legyenek is e kérdés jelen állásának szomorú kilátásai, nem tarthatjuk-e nehézségeket föloldhatatlanoknak, sőt azt hiszszük, hogy e kérdés egyes részleteinek feloldására is csak méltányosság szükséges. A városok belső szerkezetének elrendezésére nézve léteznek bizonyos elvkérdések; léteznek mások, melyek csak ez elvek alkalmazását illetik; már ha ezen elvkérdéseken végig megyünk, meggyőződhetünk, hogy a különbség, mely a hazában jelenleg a városi kérdésnél nyilatkozó vélemények között létezik, nem ez elvkérdések körül nyilatkozik. *Az első elvkérdés az:* hogy a városok igazgatása, azon zárt testületek helyett, melyek most azt gyakorolják, oly nagyobb számú testületeknek adassék át, melyek a lakosok minden egyes osztályainak érdekeit képviselik. Valamint Brougham Angliáról igen helyesen észreveszi, hogy azon törvényes intézkedések, melyek által a választásokból semmi néposztály ki nem záratik, a szabadságot s az egyes osztályok érdekeit sokkal inkább biztosítják, mint ha minden egyes egyednek valóságos választói képesség adatnék: úgy mi a képviseleti rendszernek helyességét mindig nem abban kerestük, hogy minden egyed, hanem abban, hogy minden osztály képviseltessék, annyival inkább, mert minden városi rendszernél *második elvkérdés az:* hogy a városokban befolyással fölruházott testület függetlensége biztosíttassék; e függetlenséget pedig valamint a

csekély szám, úgy az által is veszélyeztetve látjuk, ha jogokkal ruháztatnak fel olyanok, kik azoknak gyakorlatára képességgel nem bírnak.

A *harmadik elvkérdés az*: hogy a mennyiben a kir. városok a törvényhozásba befolynak, az országgyűlésre küldendő követek választásuknál fogva a városi polgárok képviselőinek tekintethessenek.

A *negyedik végre*: hogy a középponti kormány azon főfelügyeleti jogtól, mely nélkül legfontosabb kötelességét — örködni a törvények végrehajtása fölött — nem teljesítheti, meg ne fosztassék; másrészről pedig e főfelügyeleti jog korlátok közé szoríttassék, hogy a polgárok függetlenségére s önállására soha veszélyes ne lehessen.

Ha a vélemény-különbségek, melyek a városi kérdés elrendezését eddig lehetetlenné tették, ezen elvek körül mutatkoznának, mi nem tartanók azt feloldhatónak; mert teljes meggyőződésünk szerint bármennyire kívánjuk is e fontos ügynek eldöntését, nem akarnók azt megvásárolni oly elvek feláldozásával, melyek ha nem alkalmaztatnak, az egész városi ügy elveszti azon fontosságot, melyet e hon kifejlődésére nézve bír vala. A mint azonban a dolgok jelenleg állnak, midőn sem általános szavazat senki által nem követeltetik, sem egy bizonyos qualificatio felállításának szüksége nem tagadtatott; midőn a főfelügyelés elvére nézve annak szükségén senki nem kételkedik, s legfőlebb egy igen kis fractio létezik, mely azt annyira akarná terjeszteni, hogy az által a polgárok szabadsága s önállósága veszélyeztetnék, egy szóval, midőn nem elvi, hanem csak alkalmazási kérdéseket látunk, melyeken ez oly fontos kérdés hajótörést szenvedhetne: mi nem mondunk le azon reményekről, melyekkel e kérdést mostanig tekintettük; s valamint nemzeti büszkeséggel tölt el keblünk, midőn láttuk, hogy Európa minden kiváltságos osztályai közt csak épen a magyar az, mely minden külső kényszerítés nélkül honfitársainak jogát becsülni tudja, s azoknak önmaga adja vissza azon törvényhozási befolyást, melytől őket idők viszállyai megfosztották: úgy sokkal inkább tiszteljük nemzetünket, mint hogy föltehetnénk, hogy azon ügy, melyet annyi lelke-

sedéssel fölkarolt, melynek szükségéről oly általánosan meggyőződött, csak azért, mert bizonyos elvek részletes alkalmazása körül még vélemény-különbségek léteznek, elintézetlenül fogna maradni. Teljes mértékben elismerjük mi azon egyes kérdések fontosságát, melyek körül egység még nem létezik; de tudjuk azt is, hogy épen ezen kérdéseknél az egyes intézkedések hatásáról apodictikus bizonytságot még senki nem szerezhett magának, hogy senki a meghatározott qualificatióknak az egyes városokra való hatásáról biztossággal nem szólhat, hogy senki az általa ajánlott felügyeleti módról nem mondhatja, miként annál célszerűbb nem létezhetik, hogy egyáltalában, legalább e nemzet józanabb része közt, egy sincs, ki előre nem látná, hogy a városok szervezetének, bármiként rendeztessék is az, a tapasztaltak után még bizonyos változásokon kell átmennie; s midőn a dolgok ezen állásában másrésről azon apodictikus bizonyosság áll előttünk, hogy a városi ügynek elrendezése csak akkor sikerülhet, ha, szigoruan ragaszkodva az elvekhez, a részletekben minden párt engedékenységre lesz hajlandóbb, midőn általánossá vált azon meggyőződés, hogy a városok elrendezésének kérdése honunk fő szükségéi közé tartozik: mi nem kételkedhetünk reményeink teljesülésén.

Minden politikai pártnak, minden férfinak, ki közdolgokkal foglalkozik, első kötelessége, hogy elveihez hív maradjon, s mindenben, mi ezeket illeti, meggyőződéséhez ragaszkodjék; de a második, melynek követése sokkal nehezebb, de nem kevésbé fontos, — mert minden párt, mely erről megfeledkezik, örök tehetlenségre ítéli önmagát, — az, hogy ne feledkezzék meg a dolgok kivihetőségéről, s fogadjon el mindent, mi, ha felállított elveinek nem is legjobb alkalmazása, de legalább velök ellentétben nem áll, s előkészíti az utat, melyen célja felé tovább haladhat. Csak e kettős kötelességnek érzete szükséges, s ha minden párt, minden ember ezt tartja szem előtt: a városi kérdés nem fog feloldatlanul maradni.

A KÖZELEBB MULT ORSZÁGGYÜLÉS S A BUDAPESTI HIRADÓ.

Törvényhozásunk befejezvének munkálkodásait, az időszaki sajtó első feladatai közé tartozott: körültekinteni azon eredményeken, melyek országgyűlésünkben hazánkra háramlottak. Midőn ezt egyik előbbeni számban tevők, két, felfogásunk szerint tagadhatatlan tény állá előttünk. Az első: hogy a jelen törvényhozás országunk termédek szükségéinek nagy részét pótolni nem volt képes, s így óhajtásainkat egészen nem elégítette ki; — a második: hogy mindemellett, akár azon törvényeket tekintsük, melyeket alkotott, akár főképen az eszméknek kifejlődését, melyeknek egyik főszközét hazánkban országgyűlési tanácskozásaink teszik, — a közelebb mult törvényhozást eredmény nélkülének igaztalanság nélkül nem mondhatni.

Mi következik ezekből? »Nemde az — így szól a *B. H.*, — hogy nemzeti fejlődésünk s haladásunk ügyében a magyar törvényhozás ellen nincs mit panaszkodnunk; nemde az, hogy a magyar törvényhozás magas hivatását ismeri, s annak meg is akar felelni?« S mert cikkelyünkben mi a fentebbi előzményekből más következtéseket vontunk, a *B. H.* nagy örömjajt út a »logikai fiascón, mely regényben is megrovást érdemel.« Miután e tárgy, fölfogásunk szerint, a legfontosabbak egyike, s miután azon szórakozás, melylyel a *B. H.* cikkelyünket

vádolja, őt magát annyira megragadta, hogy épen praemissióinknak legtermészetesebb következései nem jutottak eszébe, legyen szabad visszatérve olvasóinktól kérdeni: vajon abból, hogy törvényhozóink magas feladásukat ismerve, azt teljesíteni akarták, s mégis annyi tárgy bevégezetlenül maradt, nem következik-e mindenekelőtt az is, hogy törvényhozásunk belső organisatiójában hibáknak kell létezni, melyek az egyedeknek legszentebb törekvéseit megghiusítják? S ha az üdvös eredmények, melyeket jelen országgyűlésünk után előmutathatunk, intésként állnak is előttünk, hogy bizodalunkat, mint eddig, ugy ezentúl törvényhozásunk működéseibe helyezzük: nem következik-e ép a jelen törvényhozás tapasztalásaiból az is, hogy minden hazafinak első kötelességei közé tartozik fölkeresni s tehetősége szerint orvosolni azon hiányokat, melyek törvényhozásunk belső organisatiójában léteznek? A ki utolsó cikkelyünkben, melyben ezt kimondottuk, következetlenséget lát, azt csak szánhatjuk, s pedig annyival inkább, ha e tévedés nem logikai hiánynak lett volna következése.

Igen, mi még egyszer mondjuk, közelebb mult törvényhozásunk nem folyt le a legnagyobb eredmények nélkül, melyek közül, felfogásunk szerint, a legfontosabb azon meggyőződés, mely minden elfogulatlanak keblét, ki törvényhozásunk fáradhatlan működését az eredménynyel összehasonlítja — eltölti: hogy törvényhozásunk jelen állásában nem maradhat többé. Gyöngeszavunk, melyet a törvényhozási központosítás, a felelősség, az utasítások megszüntetése mellett emeltünk, a mult országgyűlésben nagyszerű igazolást talált; s ha szavunk elhangzanék is, a nemzet nem fogja feledni tapasztalásait, bármi szomoruan hallassa a *B. H.* kesergő szavát; s ha, mint annak tisztelt vezére mondja s mi magunk hiszszük, évenkénti országgyűlés, alkotmányos központosítás, utasítási jog eltörlése s felelősség lesznek jövő törvényhozásunkon napirenden, bizonyosan nem a *Pesti Hirlap* agitatóinak, de mult országgyűlésünk példájának leszen ez következése, következése annak, mert e hazában, hála a Mindenhatónak, vannak polgárok, kik pillanatnyi érdekeiknél magasabb szempontokat ismernek,

kik legszentebb jogait anyagi jólét lencsetálaiért áruba bocsátani nem szokták.

Ha meggondoljuk, hogy midőn az utasítások megszüntetése és a felelősségi rendszer mellett emeltünk szót, a *B. H.* tisztelt vezére vala az első, ki ellenünk felszólalt: valóban nem titkolhatjuk el bámulásunkat, melylyel ugyanezen férfinak ugyanezen lap 88-ik számában közrebocsátott cikkelyét olvastuk. A t. úr keserű panaszt emel törvényhozásunk ellen, melynek hibái által az annyi reményekkel kecsegtető hitelintézet életbe nem léphetett. »Soha, mióta magyar országgyűlés létezik, — így ír, — nagyszerű és lehető javítás menthetlenebb ügyetlenséggel és könnyelműséggel nem szalasztatott el, soha a siker lehetetlenné tételére alkalmasabb eszközök nem használtattak, soha kevesebb státusférfiui tapintat és kiegyenlítési szellem magyar törvényhozó testület által még ki nem fejtetett, mint a jelen esetben!«

Nem szándékunk e szavak megvitatásába ereszkedni; a törvényhozó oly magasan áll, hogy azon milliő ítéletek közt, melyek felőle mondatnak, egyesektől olyanokra is számolhat, mint minő a fönn elmondott szavakban foglaltatik; s annyival nyugodtabban türehet ily kitöréseket, mennyivel inkább érzi azoknak igaztalanságát. Mi ezekre nézve csak arra érezzük fölhíva magunkat, hogy az egyes vélemény ellenében fölállítsuk a magunkét, s hogy valamint a rosszalás leplezetlenül mondatott ki, úgy kimondjuk tisztán, hogy a törvényhozás ép e jelen esetben csak azt tevő, mit első legszentebb kötelességének tartunk. Egy általunk őszintén tisztelt országnagytól hallottuk a felső tábla tanácskozásai között, hogy minden alkotmányos szabadságnak biztosítéka csak vagy a felelősségben, vagy abban fekszik, hogy a nemzet törvényeinek végrehajtásában magának bizonyos részt fenntartott, s hogy e szerint merő balgatagság felelősségről szólni, míg a végrehajtás eszközei nem központosítottak azok kezeiben, kik a felelősség alatt állnak. De vajon ezen theoriának, melyet mi egész kiterjedésében helyesnek ismerünk, nem világos következése e az, hogy míg a nemzet szabadságának azon biztosítékát, mely a felelősségben fekszik, nem

birja, addig arról, melyet a törvények végrehajtására gyakorolt befolyás nyújt, lemondania nem szabad; hogy tehát törvényhozó testünk, miután a hitelintézet igazgatására nézve a felelősség eszméjét be nem hozhatá, miután maga a *B. H.* szerint is, remélhető sem vala, hogy ezen elv kellőleg ki nem fejtve elfogadásra találjon: országgyűlésünk nem is tehetett egyebet, mint hogy szorosan ragaszkodva az általa javaslott országgyűlési bizottmány felügyeléséhez, (mely minden adminisztrationalis hiányai mellett legalább bizonyos biztosítékokat nyújt), inkább lemondjon az anyagi hasznokról, melyeket a hitelintézet ígért, mint alkotmányos szabadságunkról, melynek fenntartásával küldői által megbízottott.

És vajon a dolgok ez állásában, midőn törvényhozásunk alkotmányos állásánál fogva ez annyira fontos intézet vezetését egy, a kormány által kinevezett egyediségnek csak azon esetben adhatta volna át, ha az teljes felelősség alá vonattatik — e felelősségnek létesítése pedig a t. vezér önszavai szerint leginkább azért nem vala remélhető, mert ez elv kellőleg ki nem fejtetett, — miként vetheti a *P. H.*-nak szemére, hogy oly intézkedések létesítése mellett fárad, melyek nélkül a felelősség életbeléptetése örökké lehetetlen leend, s melyek ha ma életbeléptetnek, a hitelintézetnek s minden hozzá hasonló javításoknak már semmi sem áll utjában? Vagy azt hiszi a t. vezér, hogy a felelősségi rendszer jelen eldaraboltságunk mellett létesíthető? — Vagy azt gondolja, hogy e nemzet le fog mondani mindenről, miben eddig szabadsági biztosítékait kereste, a nélkül, hogy jogait máskép biztosítaná? Vagy hogy e hazában mást, mint törvényhozási központosítást fog előidézhetni szónoklatával?

De hagyjuk ezt; s vajon hát ezen törvényhozás, mely ellen a *B. H.* oly keserű panaszokra fakad, nem olyan vala-e, minőt a *B. H.* Magyarország helyzetében legalkalmasabbnak tartott? Nem külföldi minták, nem a *P. H.* kívánatai szerint organisált idegenszerű kamara, hanem csak a nemesi rendből álló anya- s pótlékutatisításokkal ellátott szép országgyűlés, minő egyenesen a magyar nemzet géniusából fejlődött, milyenre maguk hét vezéreink büszke örömmel tekint-

hetnének. És hát ha mind e mellett a hitelintézet mégis megbukott, a *B. H.* csak a követek egyediségében keresheti ennek okát? Mutassa meg a t. vezér, hogy ez annyira szükséges intézet azok által buktatott meg, kik utasításaikat megszegék; nevezze meg azokat, kik könnyelműségből vagy más vétkesebb indulatokból küldőik világos akarata ellen e reményeket meghiusíták; s ha ezt, mint erősen hiszszük, megmutatni nem tudja: nem bámulhatjuk eléggé azon politikát, mely egy részről az országgyűlési követtől minden szabadságot elvon, másikról pedig minden felelet-terhet reá vet.

De menjünk tovább; a t. vezér sajnálkozását nyilatkoztatja, hogy a közös teherviselés elve, e kiszámíthatlan eredményű haladás, summabeli különbségek miatt meghiusított. Senki sem sajnálhatja ezt inkább, mint mi, — de vajon hát azon néhány napi győzelem, melyet e szent elv törvényhozásunknál kivitt, az utasításoknak vala-e következése? Vajon azon többség, melyre oly büszkék valánk, létezik-e csak egy napig is, ha törvényhozóink közt nem találkoznak olyanok, kik szent buzgalmukban érzék, hogy a törvényhozónak vannak szentebb kötelességei, mint melyekkel egy megyének tartozik; kik nem irtóztak a legnehezebb felelősségtől, mert látták, hogy a jövő még azok előtt is igazolni fogja tetteiket, kiknek neheztelését most magukra vonták? — S ha midőn a közös teherviselés elve nem általánosan, hanem csak három évre mondatott ki, ha, midőn az összeg annyira leszállított, hogy belőle eredményt, melylyel magokat igazolhaták, nem remélhetének többé, ugyanazon követek visszaléptek: vajon őket illeti-e a vád, vagy nem inkább azokat, kik őket utasításokkal ellátták, azaz a magyar nemesség többségét, — nem inkább azon rendszert-e, mely az egyes törvényhozót arra kényszeríti, hogy önmeggyőződése elien szavazzon?

És a városi kérdés, és a büntető-törvénykönyv, és a megyei kihágásokra nézve alkotandó törvény, és a kerületek rendezése, és annyi más tárgy, azért nem végeztetett-e be, mert az utasítások a követek által megszegettek? Nevezzen nekem egy tárgyat a *B. H.*

vezére, melynek bevégzése az által akadályoztatott, hogy a követek küldőik utasításba adott akaratok ellen nyilatkoztak; ha pedig ily tárgyat nevezni nem tud, ha azon általános tüneményt tagadni nem akarja, mely szerint magyar törvényhozásunknál épen azon tárgyak, melyekre legtöbb előkészületek történnek s melyekre e szerint legtöbb utasítás adatik, nem végeztetnek be, minden üdvös eredmények pedig majdnem kizárólag az országgyűlések utolsó napjainak köszönhetőek, hol senki magát utasítása által szorosán lekötelve nem érzi: akkor vallja meg, hogy az utasítások iránt előadott nézeteiben csalódott, vagy legalább ne háritsa országgyűlésünk eredményeinek felelősségét egyesekre, holott az teljes meggyőződésünk szerint nem követeink, hanem törvényhatóságaink többségén fekszik.

De a pillanat közelg, hol törvényhozóink megjelenve küldőik előtt, sáfarkodásukról számot adandanak, s hála a Mindenhatónak, a pillanat még távol van, hol a *B. H.* véleménye e nemzet választói többségének ítéletét irányozhatná. Számoltassuk tehát őket szigoruan — mint a *B. H.* mondja, — adják urát, miért hogy nem tudtak hitelintézetet létesíteni? Adják urát, miért hogy nem alkudtak meg a körülményekkel; miért engedék, hogy a közösteherhiviselés elve meghiusuljon; — s ha e számolásból az tűnnék ki, hogy ez eredmény oka abban fekszik, mert nem ragaszkodtak utasításaikhoz, hogy abban fekszik, mert, mint a *B. H.* mondja, antipatiáiknak a sikert, elméleteiknek a gyakorlatilag lehető fölládozták: akkor ám mondjuk ki a *B. H.* által kimondott ítéletet egész szigorúságában. De ha, mint mi hiszszük, a hiba nem az egyes emberekben, hanem az institutiókban fekszik; ha a számolásból kitünendik, hogy küldötteink hiven eljárta a reájok bízott nehéz hivatalban; — hogy ellenállhatatlan akadályok ellen küzdve, fáradozásaik oly körülmények által hiusítottak meg, melyek elhárítása nem tőlük függött; ha egy szóval nem az emberekben, hanem az institutiókban fekszik a hiba, akkor fordítsuk egész szorgalmunkat azon okok fölkeresésére, azon akadályok elhárítására, melyek a jelen pillanatban annyi reményektől fosztottak

meg; s ha a jövő országgyűlésig egyesületek által hitelintézetek nem létesíthetnének is, ha országgyűlésünk organismusának megváltoztatása még a jövő törvényhozás által életbe nem léptethetnék is: maga az, hogy a nemzet való szükségéit megérté, hogy azon irány felé fordul, melyen haladását biztosan eszközölheti, oly eredmény, melynél nagyobbat eddig törvényhozás nem szült.

A KÖZTEHERVISELÉS DOLGÁBAN.

I.

A *Budapesti Híradó* 117-ik számában a közelebb tartott pestmegyei gyűlésről közölt tudósításában említést tesz Rosti Albert, Kossuth Lajos és Besze János táblabíró urak nyilatkozatairól, melyekben adómentességökről lemondván, magokat a házi- s hadi adónak — a mennyiben az birtokukat aránylagosan illeti — felvállalására készeknek nyilatkoztatták. A hang, melylyel e tudósítás a közönséggel közöltetik, megérdemli, hogy reá néhány őszinte szavakkal válaszoljunk.

•Mindent összefogva (így szól a *Budapesti Híradó* a fentemlített tudósítás után) ezen improvisált és sok tekintetben olesó lelkesedések langyosan fogadtattak, s mondhatni, a fiasco tökéletes volt, olyan t. i., melyet a dolog érdemlett. Azon sok baklövés, melyet a liberális párt az országgyűlésen tett, a közös teherviselés dolgában, ily silány pötterhek által sem helyre nem hozathatik, sem feledékenységre nem döntethetik.

Nem szándékunk ez alkalommal az adó kérdésének bővebb tárgyalásába beléereszkedni (tenni fogjuk kétségen kívül, s törvénykönyvünkkel kezünkben be fogjuk bizonyítani, hogy a magyar nemesség nemcsak az eszjog, hanem alkotmányunk rendelkezései szerint is az adó viselésére köteles, s hogy midőn adómentességéről lemond, nem jól szerzett kiváltságról, hanem csak egy soha nem igazolható visszaélésről mond le); de kérdjük: vajon azon lap, mely mindig a közös teherviselés barát-

jának vallá magát, mely büszkén hirdeti, hogy ezen ügynek megbukása az utolsó országgyűlésen azoknak tulajdonítható, kik ellen mint politikus ellenek ellen, szüntelen harczol, szólhat-e így, a nélkül, hogy elveivel ellentétbe jöjjön, — a nélkül, hogy eszünkbe juttatná, miként mind azon lelkesedés, melylyel eddig a közös teherviselés mellett küzdeni látszott, nem vala egyéb pusztá szavaknál?

»A fiasco tökéletes volt«, így szól a *Budapesti Híradó* nagy meglepéssel. De, miben áll e fiasco, ha szabad kérdeznünk? Abban, hogy Rosty Albert tb. nyilatkozata Pest vármegyében csak két követőre talált? De hiszi-e, meri-e csak föltenni a *Híradó* Pestmegye Rendeiről, hogy azon közönségben, mely a közteherviselés elve mellett annyi felelősséggel felszólalt, melynek utasításai a legigazságosabb ügy mellett kiadott manifestumok, melyeknek legnépszerűbb férfiai az általok bírt közbizodalmat leginkább azon állandóságnak köszönik, melylyel adózó népünk érdekeit védik, — ez így maradand; — hogy Pestmegye Rendei között több nem fog találkozni e három férfiúnál, ki meggyőződését követve, a közterhekből reá eső részt magára vállalandja még azon esetben is, ha példája az ország többsége által nem követtetnék? Nem bizonyítja-e ezt a Kossuth Lajos táblabíró által tett indítványnak elfogadása, melyet tenni vagy elfogadni czéltalan vala, ha a közönség között, mely azt elfogadá, nem találhatnak többen, kik magokat e példák követésére készeknek érzik? És ha e Pestmegyében adott nemes példák nem fognak követés nélkül maradni, hol itt — ha szabad kérdenünk — a fiasco?

De ha ezen reményünkben csalódtunk, ha e példák Pestmegyében követőkre találni nem fognak, s a nyilatkozatok, mint mondani tetszett, csakugyan fiascot csináltak: miként mondhatja a *Budapesti Híradó*, hogy azok fiascot érdemeltek? Méltóztassék megmagyarázni nekünk, ugyan miért? — Egy ember, mióta férfivá nőtt, azon meggyőződésben él, hogy a nemességnek adómentessége magában igazságtalan s a haza kifejlődésére káros, — elkövet mindent, hogy e kiváltság a szokott törvényes uton megszüntetessék, s miután látja,

hogy ez nem történhetett, legalább részt nem akarva venni abban, mit igazságtalannak tart, önként lemond kiváltságáról, s részt vesz azon terhekben, melyek meggyőződése szerint őt is illetik; mi van ebben, mi által megérdemlené, hogy gúny tárgyául tétessék? Az, hogy ilynemű meggyőződésre jutott? A *Budapesti Híradó*, ki eddig mindig a közös teherviselés elve mellett szólt föl, nehezen mondhatná ezt. Vagy talán az, hogy meggyőződését követi? A *Budapesti Híradónak* igaza lehet, hogy a kik meggyőződésüket követik, személyes előmenetelőket illetőleg az életben nem egyszer fiascot csinálnak. De ebből az következik-e, hogy azt megérdemelték? Vagy tán a közterhekben részt venni oly valami, mi a magyar nemesnek tilos? Ha az volna, következetesen azt kellene mondani, hogy mert a nemeség katona-állításra nem köteleztetik, neki katonának beállania nem szabad. Vagy talán nevetséges, elhagyva pártját, oly valamit tenni, miben az egész had által, melylyel politikai zászlók körül egyesültünk, nem követteünk még akkor is, ha a mit teszünk, azon párt elveinek szükséges következésénél nem egyéb? Mintha midőn pártokkal a szabadság mellett küzdünk, személyességünkről lemondanánk; — mintha nem volna valami, mi pártszínezetünknel több: meggyőződésünk; — mintha a férfinak, ki magával tisztába jött, várni kellene, hogy nézeteiben a többség osztakozzék, ha azoknak életbe léptetése által senkinek jogkörébe nem vág! De nem, nem ezen okok azok, melyekért a *Budapesti Híradó* a szerinte történt fiasconak örül; jó kedvének oka: mert Bezerédj Istvánnak s mindazoknak, kik nemes példáját követék, kétségen kívül az vala szándékuk, hogy »azon sok baklövéseket, melyeket a liberális párt az országgyűlésen a közteherviselés dolgában tett, helyrehozzák s feledékenységbe döntsék, s mert ez ily silány és sok tekintetekben olcsó pótszerekkel nem történhetik«, azért dörzsöli kezeit a *Budapesti Híradó* ártatlan megelégedéssel. — Nem vizsgáljuk, mennyire illő, hogy hirlap, főkép olyan, mely magát conservatív hirlapnak szereti nevezni, a törvényhozás egy részének többségéről — mert hisz a kisebbség baklövéseket nem követhet el — ily hangon szóljon; azt sem fogjuk megvitatni, hogy

ha hibák történtek, azokat illeti-e a vád, kik az általok indítványozott három, — vagy azokat, kik az ajánlott egy milliót sine qua non-nak nyilatkoztatták; de legyen szabad figyelmessé tenni a *Budapesti Hiradó*-t, hogy a politikában történő baklövések legnagyobbika a tárgyakat oly neveken nevezni, melyek alatt minden józan ember egészen más fogalmat ért, s hogy ezen neme a baklövéseknek soha nem követték el nagyobb mértékben, mint ha az, mi a múlt országgyűlésen indítványoztatott, s meggyőződésünk szerint nem a liberális, hanem egy egészen más párt hibája által megbukott, közös teherviselési elvnek neveztetik.

Ha valaki, bizonyosan mi szivünkől sajnáljuk, hogy az országgyűlésnek el kelle oszlani a nélkül, hogy a nemesség a közjó előmozdítására csak valami terhet vállalt volna magára. Mi, ha többet kivinni lehetetlen vala, örömmel járultunk volna az egy millió elfogadásához is; de ebből az következik-e, hogy azon egy millió egy részének elfogadása által a közös teherviselés elve vitétetett keresztül? Elfelejtettük-e, hogy az összes házi és hadi adó, a katonatartás és közmunkák teljesítése egészen az adózó nép vállain hagyatott? S ha a haza közérdekében czélszerű volna az adót egy millióval megnagyobbítani, ha dicséretes, hogy a nemesség az adónak nagy részét magára vállalá, ha azon rendelkezések, melyek ez adó kezelésére nézve javaltattak, a legüdvösebbek: valóban az önámításnak szép tehetsége volna szükséges, hogy ezen — minden egyéb tekintetben czélszerű — törvényhozási rendelkezésben a közös teherviselés elvének életbeléptetését lássuk. Ezen szent elv megbukásának egyedüli oka csak abban fekszik, hogy a közadóztatás országgyűlésünk egyik kiegészítő testénél sem nyerhete többséget; a vád csak azokat illetheti, kik ily többségnek alakulását fondorkodások által lehetetlenné tevék; s valóban ha van valaki, nem a liberális párt az, melynek érdekében feketik, hogy mik az országgyűlés alatt s előtte történtek, feledékenységre döntsessenek.

De ha ezt pártunkról általánvéve épen úgy megengednők, mint azt most tagadjuk: lehet-e rendkívülibb állítás, mint e célzással ép azokat vádolni, kik midőn

magokat az adó felvállalására készeknek nyilvánítják, az e tárgy iránti discussiót újra felhívják? Olcsónak nevezik e lelkesedést, s ebben igazok van; ha valaki csak azt adja, mire magát lelkiismerete szerint kötelezve érzi, kétségen kívül nem büszké!kedhetik nagy áldozatokban; mondjuk, hogy pótolni nem fogja a múlt törvényhozás mulasztásait, s ez ismét helyes, mert az egyesnek e hatalom nem adatott; de ha azt állítják, hogy ez áldozatok azért történtek, hogy velök a törvényhozás azon hibája, miszerint a közös teherviselést életbe nem lépteté, feledékenységbe döntessék: önök oly valamit állítanak, mit bebizonyítani ép oly nehéz, mint hinni, s mivel Bezerédj Istvánt, s azokat, kik példáját követik, vádolni még ellenek sem szabad.

Ha van valami, miért mi az eddig történt nyilatkozatoknak örvendénk, ez épen abban fekszik, hogy általok a közadóztatási elvnek kivívása feledékenységbe sülyedni nem engedtetik. Az anyagi haszon, mely abból, hogy egyes nemesek magokat a közadónak alá vetik, a népre háromol, csekély; a morális hatás, melyet ily nyilatkozatok tesznek, felszámíthatatlan, s ez az, miért e férfiak köszönetünket érdemlik, mire a nemzet részéről ép oly biztosan számolhatnak, mint a gyűlölségre, melyet most tettökért bizonyos emberek részéről aratnak. Nevezzék önök lelkesedésöket nevetségesnek, mi nem feledjük el, hogy nagy dolgok, főkép olyanok, melyek — mint a közös teherviselés elve — érdekeket sértenek, nem azok által, kik legjobban örködni, hanem azok által, kik legmelegebben lelkesedni tudtak, vívatlak ki mindig a világon. Nevezzék agitationalis esz-köznek e nyilatkozatokat; — mi tudjuk, hogy ha van érdem a polgári életben, a legnagyobb azoké, kik kortársaikat nemes czélok felé lelkesíteni tudák. E példáknak, teljes meggyőződésünk szerint, sem a jelenben követői, sem a jövőendőben méltánylata nem fognak hiányozni.

II.

A nemes nyilatkozat, mely által Bezerédj István tisztelt honfitársunk magát Tolna megyében az adózók sorába iktattatni kéré, a *Hírlap* olvasóinak bizonyosan elevebb emlékezetében maradt, mintsem hogy azt ismételni kénytelenítették; hogy e szép példa hazánk törvényhatóságainál már is követőkre talált, szinte tudva van előttök; s miután az adónak önkénti elvállalása iránt nézetünket már e lapoknak egyik korábbi számában előadtuk, most nem is szólnánk e tárgyról, ha gr. Széchenyi István, a *Jelenkor* 9-ik számában »A pistoly időelőtti elsütése« czim alatt irt cikkelye nem feküdnék előttünk, melyben drága hazafiait minden az adó iránt teendő, de facto lépések elhagyására felszólítja, s őket kéri, hogy ehhez hasonló extremitásokra ne fakadjanak. Sokkal inkább tiszteljük a méltóságos úr véleményét, sokkal inkább ismerjük befolyását, melyet nálánál senki nemesebb eszközökkel nem szerzett magának, mint hogy ezen nyilatkozatot szó nélkül hagyva, elmulaszthatnók részünkről is válaszolni azon okokra, melyek a grófot annak tételére birták.

Az okok, melyekért a méltóságos gróf Bezerédj István tettét hibásnak tartja, a mennyire azokat cikkelyében gyenge tehetségünkkel feltalálhattuk, következők. Először: hogy az adónak önkéntes elvállalása időelőtti. A rendkívüli czimnek, melyben az időelőtti szón kívül minden egyéb metaphora, alig lehet más

értelme. Másodszor: hogy vajmi kevés haszonnal jár. Harmadszor: hogy visszahatást fog szülni, hogy az általa támasztott ellenhatás hihetőkép erősebb lesz hatásánál, holott nekünk, főképp ha összeköttetésünk-ről nem akarunk megfélekedezni, inkább egy czélra való összpontosításról kellene gondolkoznunk.

Ezen okokon kívül a m. gr. czikkelyében még más tárgyak is foglaltatnak. Jelesen előadatik, miket volt kénytelen hallani gr. Széchenyi barátjáról, Bezerédj Istvánról, és pedig oly társaságban, hol mindezek legkisebb ellenvetésre sem találtak, sőt hahotát okoztak. Mi részünkről épen ellenkező ítéleteket hozhatnánk fel, melyek jelenlétünkben, épen e tetteire nézve, Bezerédj Istvánról elmondattak, ha a férfi, kiről szó van, ily magasztalásokra szorulna, ha Bezerédj István nevét kimondva, e férfiú jellemének s tehetségeinek megítélését olvasóinkra nem bizhatnók, kik velünk hihetőkép egy véleményben leendenek arra nézve, hogy Magyarországon oly társaság, melyben azok, miket gr. Széchenyi hallani kénytelenítettett, ellenmondásra nem találának, a ritka dolgok közé tartozik.

Fordítsuk tisztán az okokra figyelmünket.

Az adónak önkéntes elvállalása időelőtti. Ugyan miért? — ha szabad kérdezni. Általánosan azért-e, mert időelőttinek tartjuk, hogy a magyar nemesség 1845-ben az adó minden nemében a nem-nemesekkel egyiránt részesüljön? Ha meggondoljuk, mennyien voltak e hazában, kik, midőn a mult országgyűlés alatt a felső tábla által 1.000,000 fr. egy részének a nemesség által viselése elvállaltatott, a közös teherviselés elvének győzelmét látták; ha naponként halljuk mindenfelől, hogy a nemességet az adónak, azaz mondjuk ki egyszerűbben, legszentebb adósságának fizetésére még lassankint szoktatni kell: úgy látszik, nem hibáznak, kik az adónak a nemesség általi elvállalását csakugyan általán véve még időelőttinek tartják; de a nemes gróf, ki mindig a közös teherviselés elve mellett harczolt, ki szintűgy tudja, mint mi, hogy a nemességnek adómentessége nem jog, hanem csak óriási visszaélés, melyet századok nem szentesítének, mondhatja-e ezt; s midőn a *Budapesti Híradó* 127. számában e kérdésre

nézve maga azt vallja, hogy nem nagylelküségéről, hanem kötelesség-vállalásról van szó, s így ugyanazon szavakkal él, melyekért e lap előbbi szerkesztőjét anynyiszor s oly élesen megtámadták: lehet-e feltenni, hogy gr. Széchenyi az egész adónak általános elvállalását mondhatá időelőttinek? — Távól legyen tőlünk, hogy ezt feltegyük; a tisztelt gróf sokkal jobban tudja, hogy az adó, mint előbb mondók, nem egyéb valóságos adósságnál, melylyel az egyes polgár hazájának tartozik, s miután újabb törvényeink az egyes hitelezőt adósainak irányában biztosították, nem vélheti időelőttinek, ha végre e legnagyobb, legelső hitelezőnek, a hazának megszereztetik a magáé azoktól is, kik, ha a haza nem lenne a hitelezők legtürelmesbbike, rég megérdemlették volna, hogy tőkéjük is felmondassék.

Nem az adó minden nemeinek a nemesség általi aránylagos elvállalása tartatik tehát Széchenyi által időelőttinek; az időelőttiség csak abban fekszik, hogy az adó néhány nemes egyedek által elvállaltatott, még mielőtt az összes nemesség többsége magát törvény által arra kötelezte volna. De vajon, ki az összes nemesség adómentességét nem csak korunk, hanem az állomány eszméjével is valóságos ellentétben látja, ki a közös teherviselés elvének alkalmazásában nem nagylelküséget, hanem csak kötelesség-elvállalást lát, mondhatja-e ezt? Vegyünk egy példát, olyant, mely által perlekedő országunkban gondolatunkat talán érthetőbbé tehetjük.

Valaki, teszem, adóssági követelésre nézve pert folytat több adóssai ellen, tegyük fel: tettes B., C. és D. urak ellen. A per folyama alatt B. egyszerre meggyőződik, hogy A.-nak tökéletes igazsága van, s hogy követelése őt Isten és a világ előtt megilleti. B. elkövet C.- és D.-nél mindent, hogy a perlekedéssel felhagyva, adósságukat A.-nak lefizessék, de ezek élni akarnak a törvények kedvezésével, s minden módon húzni-vonni a pert, hogy hitelezőjük a lehetőségig későn jusson tulajdonához. Már ha most B. a helyett, hogy az igazságtalan pert tovább folytatná, azt, mi a tartozásból őt illeti, önkényt lefizeti, s C. és D.-t tovább hagyja perlekedni: ki fogja mondani, hogy cselekedete időelőtti volt? Előbb fizetett, mint kénytelen vala; de ki

fogja rosszallani tettét, ki nem fogja magasztalni igazságszeretetét, melylyel a törvény kedvezéseiről lemondott, mihelyt azok meggyőződésével ellentétbe jöttek? — C. és D. zugolódni fognak talán, mert társuknak elvállalása által ügyöknek igazságtalansága még szembetűnőbbé vált, s mert magokat talán épen ez által B. példájának követésére látják kényszerítve; de vajon oly nagy szerencsétlenség-e, ha e világon az igazság pár nappal előbb diadalmaskodik, mint a dolgok közönséges folyása magával hozná?

Alkalmazzuk e példát a jelen esetre. Az adó nem egyéb valóságos adósságnál, melylyel az egyes polgár hazájának tartozik. E tételt, úgy tartom, senki, s kivált gr. Széchenyi nem fogja tagadni. Magán dolgaiban törvényeink a nem-nemesnek is megadták actoratusát; közdolgookban azonban a nemzet nem-kiváltságos részének érdeke még mindig a kiváltságos osztály azon része által védetik, mely felfogásunk szerint a nemes címet leginkább érdemli, s ezek, kik között Széchenyi István a legkitűnőbbeknek egyike, pert indítottak a kiváltság ellen, s azon követeléssel léptek fel, hogy a nemesség tartozását az adóbani aránylagos részvét által rója le. A kiváltságos osztályok szóval s dorongokkal védelmezik magokat, s mert törvényhozásunk e kérdésre nézve, némi tekintetben legalább, csakugyan úri-székhez hasonlít, hol egy rész a maga ügyében hozza ítéletét: a nem kiváltságos osztályok eddig nem nyerhettek kedvező ítéletet. Ha már most a kiváltságos osztálynak egyes egyedei kilépve a többiek sorából, mint az előbbi esetben B., mert az ellenök formált követelésnek igazságát általlátják, mert százszor kimondák ebbeli meggyőződéseiket, a végső ítéletet bevárni nem akarják, hanem önkényt lefizetik, mire magokat Isten s ember előtt köteleseknek érzék, — nem gratiából, hanem kötelességökérzetében: — vajon mi volna ebben időelőttiébb, mint B. tettében, ki szinte kötelességének teljesítését a per bevégezésére halasztani nem akarta, — ha csak valaki azt nem akarná állítani, hogy azt, mire egyesek irányában magát mindenki kötelestnek érzi, a haza irányában teljesíteni nevetséges érzélgés; vagy azt, hogy a morálnak első parancsa, mely szerint másnak birtokát használni nem

szabad, a közéletben nem alkalmazható. Igen, de az áldozat vajmi csekély haszonnal jár, így vélekedik a gróf; szinte kár vala azt tenni. De ha mellőzzük is, hogy Bezerédj István s azok, kik az adónak önkéntes elvállalásában példáját követték, nem annyira valamely haszon elérését, mint inkább egy kötelességnek teljesítését tűzték ki magoknak czélul, — vajon ha a haszon, mely az adónak önkéntes elvállalása által nem-nemes polgártársainkra háramlik, csekély marad: kit illet a vád? Azokat, a kik, mint Bezerédj István, az adónak reájok eső részét magokra vállalják, vagy azokat, kik őt e pályán követni nem akarják? A nemességnek egy nagy, s talán legtehetősebb része nyilatkozott az adó mellett; nincs megye e hazában, melynek gyűlésein a nemességnek adómentessége visszaélésnek, igazságtalanságnak, sőt égbekiáltó bűnnek nem neveztetett volna; hírlapjaink között — a magyar időszi sajtó dicsőségére legyen mondva — nem találkozik egy, mely az adó mellett nem nyilatkozott volna; kérjük, vajon ily viszonyok alatt az optimismusnak nagy foka vala-e szükséges Bezerédj Istvánban arra, hogy, midőn nyilatkozatát beadá, azt azon meggyőződéssel tehesse, miként példája követtetni fog, követtetni fog azok által is, kiknek erszényükre, igaz, legnagyobb szükség van, de kik közül sokan, oly lelkesen küzdve e szent ügy mellett, mint bárki más, midőn elveik alkalmazásra kerülnek, magokat a nem-fizetés sánczai megé vonni bizonyosan nem fogják? Mi ebben nem utópiát, hanem csak egy erős meggyőződésnek azon természetes következtetését látjuk, mely szerint Bezerédj István, ki elveit hirdetve, magát annyiaktól pártolva látá, nem gondolhatá, hogy, ha majdan ezen elveket alkalmazásba veendi, elhagyatva álland. S ha ezen reménye teljesül, ha — mint mi most is erősen hiszszük — példája legalább azok között, kik eddig mindig a közös teherviselés elve mellett nyilatkoztak, számos követőkre fog találni: vajon akkor is azt fogja mondani valaki, hogy tette kevés haszonnal járt, — hogy a könnyebbség, melyet az adónak ily módon elvállalása a hon nem-nemes polgárainak szerzett, csekély, — vagy hogy e lépés a jelen pillanatban, midőn az adózó nép

az adónak terhe alatt legörnyedt, s mint a számos restantiák mutatják, elviselésére elégtelen, az adónak önkénti elvállalása időelőtti vala? Tiszteljük mindenkinek személyes meggyőződését, de hogy azon cselekedet, melynek arra, miszerint a legnagyobb tette válják, mely béke idejében előmutatható, nem szükséges más, mint hogy azok által követtessék, kik elveikhez ragaszkodva alig tehetnek egyebet; csekély parányi agitációs eszköznek nem nevezhető, az előttünk világos; s úgy hisszük, kiváltságos osztályainknak azon része, mely adómentességéhez leginkább ragaszkodik, alig fogja osztani gr. Széchenyi azon nézetét, hogy az adónak némelyek által történt önkéntes elvállalása csekély hatású ténynek nevezhető.

A tisztelt grófnak nézete szerint a mennyivel kisebb a haszon, mely Bezerédj István tettéből hazánkra háramlik, a mennyivel csekélyebb a hatás, melyet tőle várhatunk: annyival nagyobb ellenhatást fog szülni, s ép ez azon harmadik fő ok, mely őt leginkább arra bírja, hogy honfitársait Bezerédj István példájának követésétől elintse. »Hazánknak jelen gyenge állapotában minden erőknékösszpontosításaszükséges, ha legázoltatni, elolvasztatni nem akarunk, s azért kerülnünk kell mindent, mi táborunkban szakadást idézhetne elő, őrizkednünk azon erőltető túlzóktól, kik nagy közönségben mindig meglesznek, s tetteikkel okvetlenül visszahatást provocálnak.»

Mindenek előtt legyen szabad azon ellentétre figyelemztetni olvasóinkat, mely nézetünk szerint a tisztelt grófnak ezen s előbbi oka között létezik. Ha az adónak Bezerédj István által történt elvállalásából csak kevés hasznot várhatunk, ha gr. Széchenyi nézete szerint e példa, főkép nemzetünk dúsabb osztályai között, kevés követőkre találna: akkor mi fogja szülni az ellenhatást? Miként támadjon szakadás táborunkban, mely csak talán azért, mert 20 vagy 50 közüle oly valamit tesz, a mit a többiek nem helyeselnek, azért mindjárt széteszlani nem fog? Ha pedig — mint mi hisszük — a tolnai példa számos követőkre találand, s így — megengedjük — bizonyos oldalon ellenhatást idézend elő: ki nevezheti csekély haszonnak azt, ha adózó népünk vállairól a tehernek tetemes része nemes kezektől levétetett?

De nem szándékunk ezen, valamint más ellentéteken, melyek felfogásunk szerint a kérdéses cikkelyben foglaltatnak, dialektikánkat gyakorlani. Tekintsük a tisztelt grófnak ezen okát, melynek, mint látszik, legfőbb fontosságot tulajdonít, önmagában véve, s kérjük: vajon Bezerédj István tette fog-e csakugyan ellenhatást, s az adózni akarók táborában szakadást idézni elő?

Hogy azoknál, kik a nemesi kiváltságok mellett küzdve, az adónak minden nemétől szent borzalommal visszajjednek, s nemesi privilegiumaikat, melyeknek nagy része — mint a középkor alatt mindenütt, úgy nálunk is — verekedve szereztetett, most verekedve védelmezik, az adónak némelyek által történt elvállalása kedves hír nem lehetett: azon egy perczig sem kétkedünk. Ez urakat tőlünk meggyőződés s legszentebb érzelmeink rég elkülönözték; egy hazában születünk s élünk, más rokonság nincs közöttünk; s gr. Széchenyi csalódik, ha azt hiszi, hogy azon érdemei, melyek nevét minden jobb magyar előtt örökre dicsővé tevék, ezen urak által valaha meg fognak bocsáttatni; hogy az ellenszenv, mely kebleikben a haladás elvei s férfiai ellen létezik, valaha enyhülni fog, bármennyi nem érdemlett kimélettel lépnénk is fel ellenök, bármennyire vigyáznánk, hogy az ellenhatást, melyet nem modorunk, hanem elveink szültek, ne neveljük. Az ellentét, mely köztünk s ezen urak között létezik, állásunk természetes következése. Ha valamit csak azért kellene elhagynunk, mert ezen urak között ellenhatást gerjeszthetne, nem cselekednénk sokkal józanabban oly hadvezérnél, ki az ellenséget csak azért nem akarja megtámadni, mert hihetőkép védelmezni fogja magát. Egyikünk győzni fog, kibékülni nem fogunk soha.

De ha az ellenhatás magunk között, ha a szakadás öntáborunkban történik, mit mondunk akkor? — Akkor azt mondjuk, hogy e szakadás történhetik Bezerédj István nemes tette után, de bizonyosan nem ennek következtében, sőt, hogy alig hiszünk valakit oly merésznek, ki, ha eddig az adó mellett nyilatkozott s most elveitől eltér, e nemes férfiúnak cselekedetét csak ürügyül is merné használni. Minden pártnak vannak álhívei, s hol taps biztosított, komédiások nem hiányoznak soha, kik hiúság által buzdítva, a kedvelt sze-

repeket magokra vállalják. Ha a párt diadalához közelít, főképp ha győzelme híveinek is áldozatokba kerül, ezen urak él szottak válni, s ez történhetik, sőt fog történni kétségen kívül az adó kérdésénél is; nem küzdöttek oly szent ügyért az emberek, melynek bajnokai között hasonló példákat nem mutathatnánk fel. De még ezek is, ha a zászlókat elhagyva, melyeknek egyedül köszönhetik, hogy nevök eddig tisztelettel említettett, a közös teherviselés buzgó barátaiból egyszerre ellenségeivé válnak: fogják-e mondani, hogy ezen lépéseknek oka az, mert néhányan magokat az adónak önként alája vetették; s ha mondanák, ki lesz az, ki ezen motivatiót kaczagás nélkül hallhatná, mely más szavakkal nem más, mint ha valaki barátjának százszor ajánlva egész értékét, midön az tőle egy ízben száz forintot kölcsön kér, a megtagadásnak azon okát adná, hogy bizonyosan, valamint eddig, úgy ezentúl is egész életén át előbbi ígéleténél maradt volna, ha vigyázatlan barátja által annak teljesítésére föl nem szólítottatik.

És ha a közös teherviselés barátjainak ezen neme tőlünk elválnék, ha e lépését egyenesen Bezerédj — mint mondják — időelőtti lépésének tulajdonítanák: vajon gyengébbek vagyunk-e, ha hadunk az ellenfélnek ezen titkos frigyeseitől megszabadul? A tisztelt gróf Bezerédjnek azon reményét, hogy szép példáját a tehetősbegeknek eddig az adó mellett nyilatkozott része követendi, szép utopiai álomnak nevezi; legyen szabad erre válaszolnunk, hogy ha akár a tisztelt gróf, akár más valaki azt hívé, hogy az adónak ügyét oly majoritás vívhatja ki, melynek tagjai, mihelyt látják, hogy hangosan hirdetett akaratiuk tette válik, pártjuktól elszakadnak: az utopia, melyben él, a valóság világtól sokkal távolabb fekszik, mint az, melyben akár tisztelt barátunk, Bezerédj István, akár más valaki e hazában él. — Az adó kérdését sokkal tovább, sokkal élénkebben vitatták nemcsak egyesek, hanem tömegek is, mint hogy annak megoldását mástól, mint valóságos majoritástól várhatnók. A taktikát, mely nemes célokra használtatik, az ügyességet, melylyel a minoritás véleményét néha keresztül viszi, senki sem tisztelheti inkább, mint mi, de épen a mi az adó kérdését illeti,

azt hisszük, hogy ezeknek ideje megszűnt, s hogy csak a többségnek az adó elvállalása szükségéről nyert meggyőződése, s mi azt néha pótolhatja, a közvélemény hatalma fogja kivívni diadalát; s a zalai program, melyre gróf Széchenyi hivatkozik, a mennyiben legalább mi azt felfogtuk, e részben szinte nem tart mást, épen Zalának azon férfja, kire egész hazánk méltó büszkeséggel tekint, levén az, ki tett által megmutatá, hogy az adónak kérdését olyannak tartja, mely iránt transigálni nem szabad, melyre nézve senki sem követ-
het egyebet, mint tulajdon meggyőződését.

A mondottakból látni fogják olvasóink, hogy mi Bezerédj Istvánnak, s azoknak tettét, kik példáját követve, magokat az adó minden nemeinek önként alávetették, sem időelőttinek, sem csekély hasznúnak, sem olyannak nem tartjuk, mely által pártunkban szakadás történhetnék, sőt hogy azon örömmel üdvözlöttük e tettet, melyet keblünkben minden nemes cselekvés gerjeszt, s e pillanatban azon meggyőződés nevelt, hogy e szép példa hazánk nemessége között nem fog számos követők nélkül maradni, habár a *Budapesti Híradó* — mint 127-ik számában mondá — ezen eseteket soha másnak, mint fel- és kitűnni vágyásnak tekinteni nem fogja, mi által kétségen kívül azt hiszi, hogy mind azok, kik e példákat másképp követni készek valának, magokat azonnal vissza fogják ijesztetni.

A *Budapesti Híradó* a kitűnni vágyást az ocsmány bűnök, vagy legalább azon gyengeségek egyikének tartja, melyek férfihoz nem illenek; mi ezen vágyat, mely emberi természetünk legszebb hajlamaiból veszi eredetét, minden indokok közül, melyek embert önmeggyőződésén kívül tette buzdíthatnak, a legnemesebbnek tartjuk, s azt kívánhatjuk hazánknek, hogy polgárai között minél több találkozzék, kinek nemes ösvényen dicsőséget aratni az anyagi haszonnál kedvesebb legyen. Nemes tettek vagy áldozatok által polgártársainak tiszteletét, kitüntetését víni ki magának oly cél, melyet a férfiú pirulás nélkül megvallhat; ki a közéletben e cél után fáradni megszűnt, — s távol legyen tőlünk, hogy a *Budapesti Híradó* dolgozó-társait azok közé számítsuk, — azt csak sajnálhatjuk.

III.

Gróf Széchenyi István a *Jelenkor* 17-ik számában :
»Adó? dehogya az! csak liberum oblatum« czim alatt
közlött cikkében újra szót emel azok ellen, kik részint
magukat a haza közös terheinek önként alávetették,
részint a Bezerédj István által megkezdett eljárást jónak
s helyesnek állíták; legyen szabad a gróf e cikkelyére,
főképp annak azon részére, mely ellenem íratott, czáfo-
latúl némely észrevételeket tennem. Iparkodni fogok,
hogy gróf Széchenyi István *Kelet népének* 381. lapján
adott tanácsát, »hogy az értelem mezején forogva, okok-
kal küzdjünk«, másoknál inkább követve, e vitatko-
zásban minden személyességet mellőzzek.

A cikknek engem illető része azon ígéretem említé-
sével kezdődik, melyet a grófnak magánbeszélgetés-
ben az iránt tettem, hogy a *Pesti Hirlap* sem a tisztelt
gróf személye, sem tendenciái ellen nem fog működni.
Miután ez ígéretem a jelen cikkben oly módon említ-
tetik, mintha az e lapok 430-ik számában írt cikke-
lyem által megszegetett volna, legyen szabad kinyilat-
koztatnom sajnálkozásomat a fölött, hogy a méltóságos
úr, ki ép ezen cikk írása alkalmával oly rendkívüli
pontossággal hozza föl Bezerédj István és Kossuth
Lajos urakat illetőleg az egyes dátumokat, melyek alatt
ők bizonyos dolgokat mondtak, reám nézve nem
követte szint' azon pontosságot. A közönséget talán
érdekelheté, hogy azon privat beszélgetés, melyre a

méltóságos úr hivatkozik, mindjárt az országgyűlés után, azaz oly időben történt, hol a jóslói tehetségnek valóban nagy mértéke kívántatott volna annak előre-látására, hogy gróf Széchenyi Bezerédj Istvánt oly módon fogja megtámadni, mint azt tevő, főkép oly lépésért, melynek legalább indokai előtte nem lehettek kevésbé szentek, mint bárki előtt e hazában. Igen, én a t. grófnak megígértem, hogy a *Pesti Hirlap*; melyet — a mennyiben lapot, mely politikai nézeteinket képviseli, így nevezhetünk, — szívesen tulajdon lapomnak vallok, személye s tendenciája ellen nem fog működni; s ezen ígéretet, melyet hihetőkép nemcsak a grófnak, hanem másoknak is tevők, mely azokra nézve, kik e lapokban fölállított elveknek barátai, önként értetik, e lap szerkesztőjének s dolgozó társainak helybenhagyásával én gr. Széchenyi István irányában annyival inkább tettem, mennyivel inkább meg valék győződve, hogy a nemes gróf s a *Pesti Hirlap* tendenciái öszveütközésbe jöni nem fognak. Miután a nemes gróf teendőink alphájának a közös teherviselést tartja, s a *Kelet népe* 355-ik lapján ezek állanak: »Kész vagyok aránylagosan minden közterhekben részt venni, s értsük meg egymást, nem bizonyos terhekben s nem szabad ajánlásként egyedül, de törvényes kötelességileg, s mi több, a reám vetett adónak mire-fordítását sem kívánom ellenőrizni mindaddig, míg a polgár és pór ilyesből ki van szorítva;« miután nemzetiségünk felvirágzását attól várja, ha mindig több honpolgárt veszünk föl alkotmányunk sánczai közé; miután a debreczen-pozsonyi vasútra nézve nyilván kimondá, hogy annak elleneihez nem tartozik, a fiumei vasút s kikötőre nézve legbuzgóbb pártolónak vallja magát; miután Pozsonyból csak azért utazván le Pestre, hogy a megye követinek aug. 28-án az adó tárgyában lehetőségig tágas utasítás készíttessék, a gróft az országgyűlési utasítások barátjának tartani nem lehetett; miután a múlt országgyűlés alatt a felső táblánál végre leginkább neki köszönhetjük, hogy az országos pénztárra nézve azon kezelési rendszer fogadtatott el, melyet mi a közigazgatás minden nemeire kiterjeszteni kívánnánk, s mely ha egyszer csak igazgatásunk egyik ágában léphet is életbe, kétsé-

gen kívül általánossá válandik; miután, mondom, mind-ezeknél fogva meg valék győződve, hogy a nemes gróf tendenciái a *Pesti Hirlap* tendenciáival összeütközésbe jönni nem fognak, személyes megtámadások s gyanúsítások pedig e lapnak föladatai közé soha nem tartoztak: a gróf úrnak tett ezen ígéretem csak politikai állásának vala következése, vagy helyesebben mondva, azon nézetnek, melyben én állásáról voltam. Ha gróf Széchenyi István ígéretemet máskép érté, ha azt hívé, hogy minden, mit tenni vagy szólni szükségesnek látand, a *Pesti Hirlap* által pártoltatni fog, még akkor is, ha — mint a jelen esetben — oly ügyeknek, melyeket én a gróf egész politikai élete főtendenciáinak tartok, ártalmára volnának; ha azt gondolá, hogy midőn oly férfiakat, mint Bezerédj István, kiket barátainak vall, s kiknek barátságára én részemről büszke vagyok, a nagy közönség előtt megtámad: a *Pesti Hirlap* hallgatni fog, vagy hogy e lapok még akkor sem fognak szót emelni, ha a méltóságos úr azon rendszert, melyet az országos pénztárra nézve az utolsó országgyűlésen ő védett legbuzgóbban, később rántott csibéhez hasonlítja, noha hihetőkép tudja, hogy a bécsi kedvencz étel készítésére mindenek előtt a csibe földarabolása szükséges, s így a hasonlatosság a centralisatióra nem fölötte szerencsésen választatott; ha, mondom, ígéretem így véte-tett: csak sajnálhatom, hogy szavaim gróf Széchenyi István által rosszul értettek, s kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, hogy ilynemű ígéretet tenni sem hatalmam-ban nem áll, sem szándékomban nem volt, sőt kinyilatkoztatni azt, hogy valamint soha a méltóságos úr politikai életére gyanút vagy homályt vetni nem fogok — bár, mint az utolsó cikkelyében történt, erre maga a gróf szólítana fel s adna példát, — úgy e lapban én magam szabadon fogom emelni szavamat mindig, valahányszor valaki által oly valami hozatik fel, mi azon ügyeknek árthat, melyeknek kivívását én mindig gróf Széchenyi István legfőbb tendenciáinak hittem, s részemről egész politikai életem fő feladásának tartok, — hogy föl fogok szólalni ily esetekben mindig, habár ön tendenciáit maga a méltóságos úr ellen kellene védelmeznem, ki minden nagy sakkozó létére nemzeti

sakkjátékunknál néha szintén hibás huzásokat tesz s taktikai combinatiói között feledi, hogy a legszebb csataterv mellett csatát nyerni nem lehet, ha a seregekben, melyekkel küzdünk, minden lelkesedést elnyomtunk.

Ennyit tett ígéretemre nézve. A mi azokat illeti, miket gr. Széchenyi cikkében személyes helyzetem nehézségeiről mondani méltóztatott, én, ki helyzetemről egész fejezeteket írni nem szoktam, s jól tudom, hogy ember sem azok szerint, miket magáról maga mond, sem azok után, mik polemizáló cikkekben ellene felhozattak, megítéltetni nem szokott, legfőlebb annak említését tartom szükségesnek, hogy csakugyan annak helyzete, ki az adó mellett szólva gr. Széchenyi István ellen ir, nem kellemetes, főkép ha világosan nyilatkozva a gróf állításai ellen, személyét nem akarja megtámadni, s így cikke, mint mondatik: »akarom is, nem is, langyos eljárás színét viseli«; — hogy azonban helyzetemet mégis kellemesebbnek tartom, mint ha két pad között a földön, majd nyugoti s keleti szelektől csapkodva, mint lapda szünetlen levegőben kellene magamat éreznem, s így megjárni a felső s alsó régiókat, habár senkinek fátylát nem gyujtanék is.

S most nézzük gr. Széchenyinek ellenem felhozott okait.

Az első az, hogy a kötelesség terére iparkodom vinni a saját megadóztatás ügyét, s ezt a gróf legnevezetesebb s különösbnek tartja, mert »bizony nem ártana egy kis nagylelkűségi fényvel megaranyozni a keserű labdacot. Semmi nem neveli valamely nemzet valódi erejét annyira (így szól gr. Széchenyi *Kelet népének* 369. és köv. lapjain), mint ha minden tagja ugyancsak derekasan betölti s férfiasan megállja helyét... Bizonyos kötelességérzet felébresztése és közönségessé tétele tehát az, mi helyzetünkben leginkább kívántatik. Ébresztük s tápláljuk e zarándoki érzést minden alkalommal, míg úgyszólván szokássá nem válik bennünk«. E szavak, melyeknél szebbeket nem írhatnék, szolgáljanak feleletül az ellenem emelt vádak elsejére, melyekhez csak azt akarom adni, hogy miután számos közállományt tudok, mely túlvitt hiúság által semmivé lett, s nem ismerék olyat, mely nem az által vált nagygyá, mert polgáraiban erős kötelességérzet élt, én részemről, hol kötelességre

hivatkozhatom, hiúságot nem fogok kecségtetni; pedig hogy azt ez esetben tehetém, a közelebbi lapok egyikében a *Jelenkor* szerkesztője kérdésére: »Per quam regulam nem jog a nemesség adómentesége?« be fogom bizonyítani.

Második oka a t. grófnak e kérdésekben fejeztetik ki: »Az emberi kötelességeket in abstracto lehet-e, szabad-e polgári kötelességekkel egybekeverni? S vajon minden forradalomnak nem az vala-e legfőbb tényezője, hogy e két eszme mindig egybezavartaték?« Ámbár e kérdés sem misericordianus fráterekhez, sem Don Quixoteokhoz, sem selenis táblabirákhöz (örvendünk ez új táblabirói speciesnek), sem románirókhöz, s így hozzám sem intéztetett: legyen szabad reá válaszolnom, s feleletemben nem csak a fönne elősorolt páriákra, hanem valóságosan gyakorlati status-férfiakra, sőt még azokra is hivatkoznom, kik nem regényeket, hanem lovakról vagy versenyekről s üdvleldéről írtak.

Ha az kérdeztetik: lehet-e, szabad-e másokat morális kötelességek teljesítésére kényszeríteni, — a felelet nem lehet más, mint az, hogy nem szabad. Ha ellenben magunkról van szó, s kérdeztetik: szabad-e a kötelességeknek két nemét magunkra nézve összezavarni, azaz, szinte oly híven eljárni emberi, mint polgári kötelességeinkben, — feleletem az, hogy nem csak szabad, de kötelesség; én legalább nem hiszem, hogy oly ember, ki csak polgári, azaz oly kötelességeit teljesíti, melyeknek mulasztásaért büntethetnék, megérdemelné tiszteletünket. Ha tehát Bezerédj István s azok, kik példáját emberi kötelességek érzetében követék, mások ellen, kik azt tenni nem akarják, akár polgári büntetést, akár más kényszerítő eszközöket indítványoztak volna, kétségen kívül oly valamit tesznek, mi nem szabad; ellenben, midőn kötelességek teljesítésében tulajdon személyekre szorítkoznak, tettökben semmi gáncsolható nem lehet, sőt mindenki meg fogja vallani, hogy ez által legalább azon köszönetet megérdemelték, melyet attól, ki szükölködően segít vagy koldusnak alamizsnát ad, megtagadni nem szoktunk. Szinte ez áll a gróf úr második kérdésére nézve is, miután én részemről oly forradalmat nem ismerek, melynek okai között az hozatnék fel, hogy a kiváltságos osztályok akár egészen, akár

egyed tagjaik által a polgári s emberi kötelességeket összezavarva, mindkettőt egyiránt teljesíték.

Gróf Széchenyi Bezerédj István ajánlatát nem adónak, hanem csak oblatum-nak nevezi, s ebben tökéletes igaza van, miután az adónak nevét csak azon teher érdemli, mely törvény által s bizonyos elvek szerint mindenkire egyenlőn vettetett ki; ha azonban benne azon tatár-módoni liberum oblatum variatióját látja, mely az adó ügyének hazánkban annyit ártott, csalódása mindenki előtt világossá váland, ki a jelen esetet más oblatumokkal összehasonlítja. Az adónak némely nemes egyedek által csak tulajdon személyökre történt elvállalása másoknak, kik e példát nem követik, nem-fizetés ürügyül nem szolgálhat, s ha csak egész emberi természetünk meg nem változott, nem tartom valószínűnek, hogy valaki csak azért, mert kiváltságáról személyesen lemondott, egyszerre másokra nézve a nem-adózás barátjává válnék.

Hasznos vagy káros volt-e Bezerédj István lépése az adó ügyére nézve, a jövő fogja bebizonyítani; hogy azonban e lépés csak a nemes gróf úrnak számos éveken át nyilvánított tendenciái előmozdítására történt — noha talán nem azon módon, melyet a méltóságos úr kívánt — arról szinte oly bizonyos lehet, mint arról, hogy ha az adó ügye majdan ismét országgyűlési tanácskozásra kerül, Bezerédj István szabad testülete (Frey Corps) meg fogja tenni kötelességét. Adja az ég, hogy a gróf legionariusai között oly kevés hagyja el zászlóit, mint e kis, de Isten segedelmével nagyobbra növendő szabad csapat közül!

A PESTI HIRLAP ÁLLÁSA.

Többször hányatott a *Pesti Hirlap*-nak szemére, hogy állításaival az általánosságok mezején maradva, nem inkább elveinek egyes napi kérdésekre való alkalmazása által igyekszik nézeteit tisztába hozni. Csak a napokban emeltetett e vád a *Budapesti Híradó* 145. számában a lap Δ dolgozótársa által ellenünk. Szívesen engedünk a felszólításnak, melyet e vádak magokban foglalnak, s annyival több készséggel, mennyivel bizonyosabb, hogy a *Pesti Hirlap* eddig is azon kérdésekre nézve, melyeket napirenden látott, nézeteit tisztán előadni soha nem vonakodott, csak azért nem terjeszkedve mindenre, nehogy felette sok tárgynak felhozása a fogalmakban zavart okozzon; annyival több örömmel, miután látjuk, hogy a lap nézetei azok által, kikkel egy párthoz tartozni dolgozó-társai dicsőségeknek tartják, osztatnak s minden általánosság mellett, melylyel vádoltatánk, legalább elleneink által helyesen fogattak fel.

Az *Erdélyi Híradó*-nak, melynek nézetei — azon egyetlen lapé, mely velünk ugyanazon czélok elérése után törekszik — előttünk mindig a legnagyobb tekintetben állnak, f. é. 20-ik számában olvassuk, hogy a törvényhatósági rendszer józan barátai e rendszert helyesen csak addig kívánhatják fenntartani, míg az jobb rendszer által feleslegessé nem tétetik; míg ellenben a központosítás barátai mindaddig, míg hazánk egy valósággal parlamentáris kormány minden

kellékeit ki nem vihatá magának, mindazokban, mik törvényhatósági rendszerünk fenntartására s kifejtésére szükségesek, a törvényhatósági rendszer barátaival kell hogy kezet fogjanak.* Erdélyi barátaink 338. számunk *Reform* című czikkelyében, mely, mint reméljük, eddig kezeikben van, ugyanezen nézeteket olvashatják, melyek Kolozsvártt s Pesten talán ugyanazon órában irattak, s melyeket mint központosító elveinek magyarázatát itt e lapnak egyik hozzánk igen közelálló dolgozótársa, kivel soha vélemény-különbségben nem voltunk, a megye gyűlésében szóval is előadott. Az *Erdélyi Híradó* s *Pesti Hírlap* között, mint e két lap nézeteit jelenleg kifejté, épen törvényhatósági rendszerünkre nézve nem létezik vélemény-különbség. Az *Erdélyi Híradó* nyilván kimondja, hogy »a törvényhatósági rendszert csak addig kívánja fenntartani, míg jobb rendszer által feleslegessé tétetik«, a *Pesti Hírlap* pedig az említett számban ünnepélyesen kijelenti, hogy »a helyhatósági garantiákról csak azon arányban fog lemondani a központosítás kedvéért, a mennyiben más, hathatósabb garantiákat tudnánk magunknak kivívni.« Hogy pedig a *Pesti Hírlap* ezen számában nem valami új, előbb be nem vallott irányt tűzött ki munkásságának, azt a *Budapesti Híradó* martius 11-én s így a *Pesti Hírlap* czikkelyénél két nappal előbb megjelent czikke legvilágosabban bizonyítja, hol a *Pesti Hírlap* tendenciája e szavakban jellemeztetik: »Ezen formák (a parlamentáris kormány formái) által föltételezik ők (a *Pesti Hírlap*) a középonti hatalmak azon befolyásának megalapítását, melyet közvetlen a rend s így a szabadság érdekei napról-napról sürgetőbben igényelnek. Csak ezek folytában akarják megszüntetni a törvényhatóságok túlfeszített hatáskörét.«

Mi, kik az *Erdélyi Híradó* szerkesztésével foglalkozó férfiaknak egy részét ismerjük, meg valánk győződve mindig, hogy e lap s a *Pesti Hírlap* között a fölvekre nézve lényeges különbség nem létezhetik; hogy ezt a lapoknak Pesten s Kolozsvártt majdnem ugyanazon napon kijött nyilatkozatai mások előtt is világossá tették, annyival több örömmel tölti el szívünket, mennyivel inkább meg vagyunk győződve,

hogy haladásunk s nemzetiségünk annyi ellenei között e honnak felvirágzása csak akkor lehetséges, ha mindazok, kik azt valósággal kívánják, barátságosan kezét fogva, a mennyire lehet, egy úton haladnak kitűzött céljok felé.

Mielőtt azonban a részletes kérdéseknek megvitatásába belé ereszkednénk, melyekkel lapunk ezentúl főképp foglalkozni fog, legyen szabad némelyeket jelen állásunk megmagyarázására snémiképönigazolásunkra felhozunk. Szemünkre hányták, hogy törvényhozási központosítást s parlamentáris kormányt tűzve ki zászlóul, azon pártban, melyhez magunkat is büszkeséggel számítjuk, szakadást okozánk. A végezel, melyet magunknak kitűztünk, némelyeknek nézete szerint annyira távol fekszik, hogy annak kimondása legalább időelőttinek, sőt miután — ismert akadályoknál fogva — nézeteink minden teljes kimondása lehetséges nem vala, vesélyesnek neveztethetik. Minek szólni törvényhozási központosításról s parlamentáris kormányról már most, midőn annak elérése még oly távol fekszik? Minek gyengíteni törvényhatósági szerkezetünket hibáinak kiemelése által, míg más alkotmányos garantiákra szert nem tehattünk? Nem vala e jobb s célszerűbb a *Hirlap* újabb szerkesztőségének egészen azon ösvényen maradni, melyen előzője haladott?

Legyen szabad e vádakra röviden válaszolunk; először, hogy az időszaki sajtónak az levén feladása, hogy a közvéleménynek irányt adjon, felfogásunk szerint minden hirlap első kötelességei közé tartozik nyíltan s világosan kimondani nézeteit nemcsak a napi kérdésekről, hanem azon végső, távolabb célokról is, melyeket magának kitűzött, nehogy oly dolgokat látszassék helybenhagyni, mik nézeteivel ellentétben állanak. Legyen szabad vádlóinkat figyelmeztetni másodsor azon változásokra, melyeken olvasó közönségünk a legutóbbi időben a *Pesti Hirlap* egykori szerkesztőjének nem kis érdeme nélkül keresztülment, s azon tapasztalásokra, melyeket utolsó törvényhozásunkon tevénk, s melyek után a törvényhozási központosítás és parlamentáris kormány elvének felállítása halaszthatatlan szükséggé vált.

Az *Erdélyi Híradó* úgy vélekedik, hogy »a kor igényei szerint ennek szükségéből fölmerülő eszmék törvényhatósági szervezetünk tökéletesítése által életbe fognak léptethetni; oly törvényhozási központosítás pedig, mely alkotmányos szabadságunkat biztosítaná, csak távol jövőben érethetik el.« Mi mind a két tekintetben ellenkező véleményben vagyunk.

A mi törvényhatósági szervezetünket illeti, míg más, erősebb alkotmányos biztosítékokra szert nem tehetünk, az *Erdélyi Híradó* nem ragaszkodhatik e szervezethez nálunknál inkább. Alkotmányos szabadság mindenkéltől, ez jelszavunk, s nincs anyagi jólét, nincs közigazgatási rend, melylyel ezt elcserélnök. A törvényhatósági rendszer tökéletesítése s korszerű kifejlődhetése iránt nem élünk azonban oly vérmes reményekben, mint erdélyi barátaink, sőt, habár fájdalommal, azon meggyőződésünk nyilvánítására érezzük magunkat kénytelenítve, hogy »igen sok, a kor igényeiből és szükségéből fejlődött javításoknak életbeléptetése törvényhatósági rendszerünk mellett, bármiként tökéletesítsük azt, a lehetlenségek közé tartozik«, mely nézetünkben hogy magányosan nem állunk, csak a mult országgyűlésre hivatkozunk, hol mindazon tárgyakban, melyekre nézve nagyobb szerű újítások történtek, a jelen törvényhatósági rendszer mellőzésével, a törvényhozási központosítás rendszere fogadtatott el törvényhozóink által. Így az országos pénztárra nézve, melynek kezelése egy a felség által kinevezett tisztviselőre bízott, így a börtön elrendezése iránt készült munkálatban, hol a főigazgatás egy, a helytartótanácsához tartozó, s az országgyűlésnek felelős külön osztályra bízott.

Szintűgy különböznek nézeteink az általunk felállított rendszer kivihetőségére nézve is, miután nekünk magyaroknak azon rendszert, mely összes törvényhozásunk által az említett esetekben elfogadtatott, kivihetetlennek nevezni, s így törvényhozóinkat azzal vádolni, hogy e haza felvirágzására legszükségesebb újításokat oly kezelési rendszerrel kötötték össze, melyet magok viszonyainkban lehetetlennek tartottak, nem lehet.

Már miután meggyőződésünk ez vala, el kelle azt

titkolnunk? Tovább kell-e folytatni a túlzott magasztalásokat, melyekkel egy idő óta törvényhatósági rendszerünkről annyian szóltak, nekünk, kik belsőképp meg vagyunk győződve, hogy hazánk kifejlődése e rendszer mellett lehetetlen? Midőn láttuk, hogy már utolsó törvényhozásunk, felfogva helyzetünket, legnagyobbrendűbb újításait a törvényhozási központosítás és felelősség rendszerére állapította, mi ne mondtuk volna, hogy nemcsak ezen, hanem minden valóságos haladás csak ezen úton eszközölhető, — s miért ne?

Igaz, ez úton sok keserüséget elkerülhetünk. Azok, kiknek bizodalma s barátsága életünk fő kincsét teszi, nem fordultak volna el tőlünk, nem lettünk volna kénytelenek hallani, hogy mióta e lapot mi kezeljük, a haladó pártnak nincs organuma; de vajon eleget tettünk volna-e kötelességünknek, mely szerintünk mindazokra, kik nagyobb közönséghez szólnak, e szavakban mondatik ki: »Vitam impendere vero?»

Ne ámítsuk magunkat; a törvényhatósági rendszernek, melynek alkotmányunk fenntartását köszönhetjük, szintén megvannak külön veszélyei. Valamint szerfeletti központosítás minden egyes erőnek elnyomásához, úgy a törvényhatósági rendszer, ha természetes kifejlődésében nem akadályoztatik, feloszláshoz, s a nemzeti egységnek oly állapotra való átváltoztatásához vezethet, milyennek példáját jelenleg a szerencsétlen Schweizban látjuk. Tagadja valaki ezen állításunkat. Ti erdélyi barátaink, kiket az egy nyelv, melyen szólnak, nem köt inkább hozzánk, mint azon érzelmek, melyek szívetekben a magyar faj felvirágzása után vágyódnak, tekintetek körül honotokon s mondjátok, ezen elkülönzés nem hasonló viszonyokból vette-e eredetét, mint a melyeket helyhatóságainkban látunk? Nem kell-e félnünk, hogy a mi nálatok történt, a mit Horvátországnál minmagunk tapasztalunk, tovább terjedve, egyes törvényhatóságainkat is mind inkább elválasztandja egymástól, míg e honnak minden egyes megyéje külön tervezve közmunkáit, szoros utasítások által lekötött követekkel járulva a törvényhozáshoz, az egységnek, mint Schweiz, már csak külső színét tartja fenn, míg minden egyes törvényhatóság külön életet élve, statuarius hatalmánál fogva,

kis köre számára külön kis törvényeket alkot. Tekintsetek vissza a multa, s mondjátok, vajon ezen félelmek talán csak képzeletünk agyrémei? Tekintsetek a mult országgyűlés tanácskozásaira s mondjátok, azon ország, melynek törvényhozói utasításaiknál fogva vagy valóságos többséggel, vagy legalább igen nagy kisebbséggel kimondák, hogy a követek verificatiójának kérdése nem a törvényhozó test teendőihez tartozik, hogy az országgyűlésnek évenként összehívása nem kívánatos, hogy a törvényhozás az egyes törvényhatóságok házi adójának maximumát nem határozhatja meg, mondjuk, azon ország, hol mind ezek a törvényhozás körében többségek, vagy majdnem velök felérő kisebbségek által kimondattak — mindig azon motivációval, hogy helyhatósági szerkezetünk csorbát ne szenvedjen — nem forog-e az általunk felhozott veszélyben; nem jutott-e azon állapotba, hol minden becsületes embernek kötelességévé válik figyelmessé tenni honfitársait a fenyegető bajra, habár tudná, hogy ez által népszerűségét veszti el, melyet, ki azt becsületesen szerzte, bizonyára nagyra becsül, de nem annyira, hogy érte gyáván meggyőződését tagadja el.

Ez az ok, melyért lapunkban úgy léptünk fel, mint azt tevők, s még egyszer átgondolva helyzetünket, mind azon nehézségek mellett, melyekkel eddig küzködünk, mi nem sajnálhatjuk nyíltságunkat, annyival kevésbbé, mennyivel inkább meg vagyunk győződve, hogy a cél, mely után törekszünk, annak tiszta kijelölése nélkül soha nem volna elérhető.

Nem vagyunk ábrándozók, s tudjuk, hogy megrázkódtatás nélkül, — melyet a haza érdekében senki könnyelműen elő nem idézhet — jelen törvényhatósági rendszerünk parlamentáris kormánynyá nem fog átalakulni. Nézetünk szerint, miután a hazánk felvirágzására legszükségesebb újítások jelen szervezetünk mellett nem alkalmazhatók, közigazgatásunk minden egyes ágának behozásánál egy részről a felelősségnek azon része, mely ezen ágat illeti, be fog hozatni, míg a másiktól törvényhatósági rendszerünk ily javítással ellenkező részletei megszüntetnek, a mint erre már utolsó törvényhozásunk is példát adott, midőn t. i. az orszá-

gos pénztárra nézve törvényhatóságaink végrehajtás előtti felirási jogaiból épen annyit engedett el, a megnyiben régi garantiáink a kezelő felelőssége által nélkülözhetővé váltak.

Ez nemzeti átalakulásunk lassú, de biztos processusa. A cél, melyet magunknak kitűzünk, az, hogy miután valósággal alkotmányos nemzet alkotmányos végrehajtó hatalom nélkül nem képzelhető, mi is más alkotmányos nemzetek módjára parlamentáris kormányt vívjunk ki magunknak. Az eszköz, mely által e célhoz juthatunk, abban áll, hogy szemünk előtt tartva a célt, minden egyes újítást úgy eszközöljünk, hogy benne azon tökéletesebb organismusnak, mely után törekszünk, egy hozzáillő kiegészítő rész készíttessék, azaz, hogy követve a mult országgyűlésnek az országos pénztárra nézve adott példáját, minden újabb intézkedéseinket a felelőség alapjára állítsuk, épen annyit engedve eddigi törvényhatósági jogainkból, a mennyit a felelőség új garantiája mellett szabadságunk veszélyeztetése nélkül engedhetünk. — De hogy ezt tehesük, mindenekelőtt szükség, hogy magunkkal tisztába jöjjünk, szükség, hogy azon látszólag még távol fekvő célra, melynek megközelítésére azonban már most is sokat tehetünk, fordítsuk figyelmünket.

A mult országgyűlés itt is intő példaként áll előttünk. Törvényhozóink a nélkül, hogy kimondanák, mintegy ösztönszerűleg érezék, hogy nagy újítások jelen szerkezetünk mellett kivihetetlenek, s a mint mondók, a mult országgyűlés által fölvettek között alig van nagyobb szerű tárgy, melyben a törvényhozói központosítás meg nem kísértetett volna. De mit tapasztalunk? A városok statuarius jogára nézve az indítványoztatik, hogy a statutumok a h. tanácsnak felterjesztetvén, ez legyen ebbeli eljárására nézve a törvényhozásnak felelős. A börtönrendszernél a központi hatalom a helytartótanácsnak egy külön alkotandó sectiójára bizatik, s ez tétetik felelőssé; az országos pénztárra nézve végre azon rendszerhez folyamodánk, mely szerint a kezelés s felelőség egy a kormány által kinevezett személyben központosíttatik. Mind magunk, kik akkor nem remélhettük, hogy collegialis rendszerhez szokott hazánkban

individualis kormányt indítványozva visszhangra számolhassunk, pártoltuk e két első indítványt, noha velök a felelősségnek csak egy igen hiányos módja érethetik el, — pártoltuk mondom, mint első lépést, mely szükségkép az egyedi kormányhoz fog vezetni. De e bizonytalanság, melyet a törvényhozás lépéseiben észreveszünk, az ingadozás collegialis és egyedi kormány, collegialis és egyedi felelősség között, nem bizonyítja-e, hogy eljött az idő, melyben e kérdések tisztába hozása szükségessé vált? Nem bizonyítja-e, hogy részünkről a közönséget ezen határtalan fontosságú tárgyakra figyelmessé tenni nem volt idő előtti? Ennyit igazolásunkra.

Az általunk tisztelt *Erdélyi Híradó* csak távol jövőben látja célunk elérhetését. Mi, a mi egész rendszerünk minden ágainak életbeléptetését illeti, megengedjük, hogy az a jövő s még talán a harmadik országgyűlés által sem fog eszközöltetni. De a mi rendszerünk részleteit illeti, egyszersmind bátran kimondjuk meggyőződésünket, hogy e honban semmi nagyobb szerű újítás még a legközelebb jövőben sem fog történni, mely nem a központosítás és felelősség rendszere szerint történnék, s ez elég arra, hogy e rendszer minden kellékeinek tisztába hozására minden egyes kérdéseknél is, melyekről szólandunk, magunkat felhíva érezzük.

S most még néhány szót a *Nemzeti Ujság*-hoz, mely ez évi 39. számában az általunk felállított rendszerről oly módon szól, mintha az a sanctió pragmaticával ellentétben állna. Oly egyedek irányában, kik, midőn valakit felségsértési s hívtelenségi bűnnel gyanúsítanak, anonimitás leple alá burkolódnak, magunkat mentgetni szükségtelen; olvasóink — s reméljük, a *Nemzeti Ujság* olvasói is — önmaguk meg fogják ítélni a lapnak becsét, hol ilyenek történnék. Miután azonban a kérdés ezen oldala is felhozott, s miután azon érzelmeknek kinyilatkoztatása, melyekkel e lap dolgozó társai a felséges uralkodóház s a monarchiához való szövetség iránt viseltetnek, kötelességgé válik, midőn felőlők, habár a legutolsó ember által, kételyek mondatnak ki, röviden kinyilatkoztatjuk, miszerint mi a birodalom egységét hazánk előmenetelére nézve annyira nem tekintjük gátnak, hogy inkább minden, mi hazánk

anyagi s erkölcsi emelkedéséhez vezethet, teljes meggyőződésünk szerint, közvetve az összes birodalom egységét erősíti, hatalmát növeli.

Miután az 1791:10. Magyarországnak függetlenségét s külön törvényei szerint leendő kormányzását biztosítja, valamint az, hogy hazánk alkotmányával birt, melyet a birodalom többi tartományai nélkülöztek, annak egységét nem veszélyezteté, úgy az egység sem gyengülhet, ha alkotmányunkban oly változások történnek, melyeknek tételét már a *sanctio pragmatica* előre látta, midőn azokat a király s rendek megegyezésétől feltételezé. Hogy pedig a kormánynak elkülönzése a szövetséget nem veszélyezteti, azt a *Nemzeti Ujság*, valamivel kevesebb tudatlansággal, Svéczia és Norvégia példájából láthatta volna.

Mi nem abstrahálunk a létező viszonyoktól, nem főképen azon szövetségtől, melynek e hon köszönheti, hogy a török járomtól előbb szabadult meg, mint azt önerejével teheté, s melyhez erősen ragaszkodva, e nemzet legjobban teljesítendő hivatását, mely abban áll, hogy a mívelt világot egy más barbarismustól őrizze meg; de midőn egy részről hazánkat sok tekintetben más népektől elmaradva látjuk, s más részről tapasztaljuk, hogy az összes birodalom Magyarországgal való összeköttetéséből nem vonja mind azon erőt s hatalmat, melyet ez Istentől megáldott országból vonhatna; midőn meg vagyunk győződve, hogy e kettős bajnak csak hibás alkotmányos szerkezetünk az oka: el fogunk követni mindent, hogy e szerkezetnek oly megváltoztatását idézzük elé, mely mellett mind hazánk kifejlődése, mind az összes birodalom erősödése eszközöltessék; — s a *Nemzeti Ujság* anonim rágalmait nem fognak visszatartóztatni ösvényünk követésétől.

A SZABADSÁG AZ Ó- ÉS ÚJ-KOR FOGALMA SZERINT.

1.

A *Jelenkor*-ban megjelent hasonló című értekezés szövegében nem tétetik ugyan említés a *P. Hirlap*-ról, miután azonban — a »tudományos« s »szellemdús« czimek daczára is, melyeket elfogadnunk csak annyiban lehet, a mennyiben bennök azon régi barátságunk tanuságát látjuk, melylyel a czikk szerzőjéhez köttetünk, — azon férfiak alatt, kik hazánkban a központosítást követelik, alig érthetünk másokat minmagunknál, kik e tárgyról lapunk hasábjain annyi ízben szólottunk volt: annál szivesebben fogadjuk el a vitatkozást ez ellennel, a mennyivel károsabbnak tartjuk, ha oly tekintélyű férfiaknak, minő honunkban az említett czikk szerzője, hibás állításai czáfolat nélkül hagyatnak, s a mennyivel inkább meg vagyunk győződve e czikk olvasása után, hogy — ezen ellenünk által legalább, ki egész okoskodását tudományos doctrinára alapítja, — »doctrinair«-eknek csufoltatni nem fogunk.

Az idézett cikkely írója azon általános állításból indulva ki, hogy a szabadság nevével minden korban más fogalom köttetett öszve (mely állítás oly való, hogy nemcsak a szabadságról, hanem minden oly szavakról, melyek által nem tisztán anyagi dolgok fejeztetnek ki, épen oly helyesen elmondathatik) az ó- s új-kornak szabad-

ságróli fogalmaiban nagy különbséget lát. »Az ó- és közép-kor« (igen csodáljuk, hogy oly tudományú férfiú, mint ellenünk, az ó- s közép-kor között nem állított fel különbséget, holott mi részünkről nem ismerünk tudóst, ki az ó-világ s a keresztyén közép-kor fogalmait ugyanazonosítaná; de hagyjuk ezt most!) tehát »az ó- és közép-kor — úgymond — szabadság alatt csak azt értette, hogy a főhatalom az államban a népnek közvetett vagy közvetlen kifolyása legyen, s hogy az egész nép, vagy legalább annak tetemes része közvetlenül folyjon be a közdolgok igazgatásába. — Az új korban a szabadság leginkább személy- és birtok-biztoságban áll, ezek az új birodalomnak alapkövei.« Hogy ily különböző alapfogalmaknak egészen különböző következtetésekhez kelle vezetniök, magában természetes: »hogy az egyedek személy- s birtok-bátorsága nem volt eléggé biztosítva, ezzel az ó- és közép-kor fia nem sokat gondolt, felfogása szerint az állomány mindig több tekintetet érdemlett, mint akármily egyed« (egyet talán mégis kivéve, s az mindeniknél saját maga vala). »Ha korunkban az angoltól kérdezzük, miben találja szabadságát (alig hihető, de mégis) azt feleli, abban, hogy háza a leghatalmasabbnak önkénye ellen is bevehetetlen erősség; abban, hogy személyében csak törvényes idézés és honfitársainak ítélete után bántathatik! »A francziák a szabadság fogalmával az egyenlőség eszméit kötik össze, innen azután azon egészen különböző eredmények, melyeket az ó- és új-korban találunk; »az athenei polgárok legkitünőbb társaikat, Aristidest és Themistoklest, tíz évi száműzetésre kárhoztatták, nehogy befolyásuk szabad institutióik felforgatására használtassék.« (Ellenünk terjedelmes ismereteinél fogva, melyekkel a görög litteraturában bír, némi szorgalommal talán még más okokat is fogna találhatni). »Korunkban az állomány legfőbb céljai is, midőn az egyed szerzett jogaival összeütköznek, csak úgy létesíthetők« (de vajon kevésbé létesíthetők-e azért?) »ha azon egyed tökéletesen kármentesített s jogaiból törvényes úton kisajátított. A személy- s vagyon-bátorságnak ezen tisztelete szülte újabb korunkban az ipar-területek (vulgo czéhek) föloszlatását, a kereskedési

szabadságot s azon szabad versenyzést, mely a pauperismust, az európai társaságok ezen rákfenéjét idézte elő. (melytől, úgy látszik, ellenünk véleménye szerint az ó- és középkor ment vala). »S kétségbe kellene esnünk, ha az egyediségnek ezen bálványozása (vajon a személyes vagyombiztosságnak tisztelete, melyről föntebb szólt, értetik-e ez alatt?) lassan nem kezdene szünni, s ha mély jogbölcészek nem fáradoznának combinációk keresésében, melyek az ó- és új-kor fogalmait a szabadságról egyiránt kielégítenék (azaz azon fogalmat, mely szerint a vagyon s személy biztossága tekintetbe nem vétetett, combinálni azzal, mely egyenesen ezen alapszik).« Adja az ég, hogy e mély jogbölcészek e bölcsek kövének felkeresésében szerencsésebbek legyenek, mint azon tudós eldődek, kik az örök mozgony körül fáradoztak, legalább egy politikai Bombastus Theophrastus Paracelsus kívántatik ez ellentétek kiegyenlítésére!

Hogy ha már a magyar alkotmányt a szabadság ezen kettős szempontjából tekintjük, ellenünk szerint »azt fogjuk találni, hogy ebben az ó-kori szabadság fogalma uralkodik, hisz a közgyűlés végzése kárpótlás nélkül foglalja el a tért, melyen országútakat épít (hozzá lehetett volna tenni: és kárpótlás nélkül dolgoztatja a nép legszamosabb s legszegényebb részét ugyanez utakon, hogy rajta mások kényelmesen kocsikázzanak), és a nemesség bőven kipótoltaknak tartja azon sebeket, melyeket alispánok s szolgabírák eljárásai néha a személyes vagyon-bátorságon ejtenek (a nemességre nézve mi is egyetértünk ellenünkkel) azon közvetlen befolyás által, melyet választások s megyei határozatoknál fogva nemcsak a törvényhozásban, hanem a közigazgatásban is gyakorol.« — É szerint egész alkotmányunk valóban antik, szoros értelemben classikus, csak a római vagy görög alkotmányokhoz hasonlítható; kár, hogy a hasonlatosságnak bővebb bizonyítására nem tétetett említés arról, hogy e hon lakóinak tizenkilenc huszada mintegy semmi jogokkal nem bír, mi szinte, mint ő igen jól tudja, az ó-világ államainak jelleméhez tartozik.

A szabadság ezen felfogása, mint igen természetes, meg nem egyezhetik a külföldön divatozóval; hazánk a szabadságot a közigazgatásban való személyes rész-

vétben, a külföld a személy- s vagyoni béli bátorságban találja, s azért — ellenünk megjegyzése szerint — nincs mit csudálkozni azon, hogy vannak nálunk is férfiak, kik közéletünk alapelvét a szabadsággal, — mi náluk nem egyéb, mint tökéletes személy- és vagyoni bátorság, — összeegyeztethetőnek nem tartják. (Felfogásunk szerint valóban csudálatosabb, hogy találkoznak szellemdús és tudományos férfiak, kik a szabadságot nem a személy s vagyoni teljes bátorságában keresik). Az idézett cikk írója ellenben a sors egyik legbecsesebb ajándékának hiszi, hogy az ó-kor fogalma a szabadságról a magyarnál azon időig életben maradt, melyben az egyedi szabadság korlátlansága egy újnemű rabszolgaságra vezetett, mint azt az angol gyárnépességnél s az egész francia nemzetnél láthatjuk, melynél az egyenlőség cultusa a nemzet minden osztályait és tagjait egyenlőn megerőtleníté (olyannyira, hogy századunkban majdnem egész Európát elfoglalák, s csak az egész művelt világ hosszú erőlködései szoríthatták ismét határaik közé), úgy hogy — mondja ellenünk — a kormánynak, ha ez törvénytelenységbe merül, csak általános zendülés és forradalom által állhatnak ellent (s hogy e forradalom, mi a gyöngeséget még inkább bizonyítja, csak három napig tart, míg Spanyolország, mely magát a központosítás mételetől megőrzé, már évekig a legszebb zendülésben él, s végre majdnem oda jutott, honnan kiindult).

Mindezekből — a *Jelenkori* cikkiró szerint — látni, hogy midőn a pauperismus bajai ellen óvószereül különösen a népnek közvetlenebb befolyása igényeltetik a beligazgatás több ágaiba: akkor nálunk (hol a népnek — épen azon népnek, azaz a dolgozó osztályoknak — semmi befolyás nem adatott, s hol a nemesség nem a beligazgatás több, hanem minden ágaiban, nem közvetlenebb, hanem közvetlen befolyást gyakorol), — ellenünk nézete szerint legalább — meg van már alapítva azon rendszer s százados szokások által megoldva azon kérdés, melyet más nemzeteknél csak kard fog keresztülvág-hatni.

Minek ismét tagadhatlan következése az, hogy ámbár a megyei rendszer némely visszaélései (azok, melyeket

mi nemesek észreveszünk) orvoslást kívánnak: az egész rendszer változtatásáról gondolkozni valóságos képtelenség lenne, miután tisztelt barátunk, a cikkíró, nem lehet meggyőződve arról, hogy a megyei rendszer a törvények szigorú végrehajtását lehetetlenné tegye, s erélyes kormányval összeütközés nélkül össze ne férjen.

Ez a *Jelenkor*-beli cikk okoskodásának folyama, melyet hosszabb kivonatban közleni szükségesnek tartottunk, nemcsak hogy czáfolatunk azzal ne vádoltassék, miszerint ellenünk előadásából lényeges valamit elhagytunk, hanem mert oly férfúnak elmékedései, minő e cikkely írója, még tévedéseikben is érdekesekek, s mert lehetnek olvasóink között, kik a *Jelenkor*-ban közlött cikkelyt még nem ismerik.

Most a cikk egyes állításait fogjuk vizsgálat alá venni.

2.

Tisztelt barátunk s ezúttal ellenfelünk azon általános nézetből indul ki, hogy azon fogalom között, melyet a szabadság szavával az ó- és középkor összekötött, s a között, melyet e szóval újabb időkben összekapcsolunk, tetemes különbség létezik. Nézete szerint az ó- és középkor »szabadság alatt csak azt értette, hogy a főhatalom az országban a népnek közvetett, vagy közvetlen kilyása legyen, s hogy a nép, vagy annak tetemes része közvetlenül folyjon be a közdolgok igazgatásába; újabb korban a szabadság leginkább a birtok- s személybátorságban, vagy — mint a francziáknál — az egyenlőségben kerestetik; innen van, hogy mig az ó- és középkorban az egyednek érdeke az állomány érdekének irányában tekintetbe sem vétetett, századunkban az egyednek bálványozása annyira vitetett, hogy az állomány czéljai csak miután az általok sértett egyedek törvényesen kármentesítették, létesithetők«.

Ez azon alapnézet, melyből a *Jelenkor*-beli cikkely írója okoskodásaival kiindul. Szokássá vált egy idő óta, — s mi nem hiszszük, hogy a történet-tudományok e

szokás által sokat nyertek volna — az emberi nemnek egyes korokbani kifejlődését geometrikus problémaként egyes egyszerű tételekre visszavezetni, melyek által azután minden egyes tünemény jól vagy rosszul megmagyaráztatik. Főkép a francziákat látjuk ez irányban haladni. E nemzet, melynek, úgy látszik, minden dolgok egyszerűsítése természetes hajlamaihoz tartozik, a történet-tudományokban is nem szívesen tűri azon változékonyságot, melyet az emberi nem kifejlődése előnkbe tüntet, s tudósai minden korban felkeresve az alapeszmét, melyből egyes tünemények megmagyarázhatók, benne azon kulcsot hirdetik feltalálnak, mely előtt a múltnak minden titkai megnyílnak. A németek, kik semmiben, mi felett mélyen elmélkedhetni, nem szoktak hátramaradni, metaphysikus lelkesedéssel követték ugyanezen irányt, s az emberi nem általános történetéről s egyes korairól szebbnél-szebb systemákat birunk, melyeknél akaratlanul Heine versei jutnak eszünkbe:

Zu fragmentarisch ist Welt und Leben!
 Ich will mich zum deutschen Professor begeben,
 Der weiss das Leben zusammen zu setzen,
 Und er macht ein verständlich System daraus,
 Mit seinem Mützen und Schlafrockfetzen
 Stopft er die Lücken des Weltenbaus.

Az emberi nem története három korszakra osztatik: az ó-világ, a közép-kor, s az új idők; az ó-világban az emberek így gondolkoztak, a közép-kornak ezek voltak fogalmai, mi újabb időkben így okoskodunk: ez a közönséges mód, melylyel a történet-tudományok műveltetnek, s habár a korszakok két elsője egy ezrednél többet foglal is magában, s habár maga a természetes ész, ha hozzá semmi tudomány nem járul is, azt mondja, hogy a különbség, mely századunk s a XVI. század között létezik, nem nagyobb annál, mely a római caesarok kora s azon kor között létezett, hol Brutus fiait a hazának áldozá, mit árt az nekünk? Systema kell, s azt ily osztályozás nélkül miként állíthatnók fel? Az emberi nem mindig fejlődő eleven fája helyett, mely vészek s derült napok között elveszti s újra hajtja ágait, időről-időre megfosztva ékességeitől, de csak hogy újakat hajtson, néha mozdulatlanul, mintegy kihálva

százados télnek meresztő hatalma alatt, de hogy újra ébredve az első sugárnál, még szebben fejlődjék nyugalma után, — e helyett egy pár kihalt törzsöket állítunk fel, csak azért, hogy száraz, mozdulatlan ágaira kényelmesebben aggathassuk fel theoriáinkat.

Felfogásunk szerint minden eszme, mely az emberi nem történetének ezen osztályozásán alapszik, magában hibás, s hamisságának bebizonyítására nem szükséges egyéb, mint megmutatni, hogy az osztályozás az iskolán s nem a természetén alapul; ámbár nem tagadhatni, hogy azon kor, melyben a keresztyén vallás a már lelketlenné vált görög s római isteneknek helyét elfoglalá, úgy mint az, melyben a reformatió által a szabad vizsgálat szelleme a világon elterjedett, nagy változásokat idézett elő; s így, ha már szükségkép osztályoznunk kell, ez a legzezszerűbb időpont. De mit mondjunk oly theoriáról, melyben, mint az, mely a *Jelenkor* cikkelyében fel van állítva, kétségen kívül azért, hogy még több egyszerűség érettesék el, az ó- és közép-kor között sem állítatik fel különbség, s hol a római s görög világ fogalmai ugyanazonosíttatnak azon századok fogalmaival, melyekben a népvándorlások által egészen új nemzeti egyediségek lépnek fel a világ színhelyén, melyekben a keresztyénség ellentállhatlan befolyása alatt minden eszme megváltozik, s maga a művészet egészen új utakat tör magának? Szellemdús férfiak sokszor gyönyörködnek különbségekben, s néha paradoxonokat állítanak fel, csakhogy azt, mi védelmezhetetlennek látszik, védelmezhessék; de midőn ellenünk az ó- s közép-kornak az álladalomról és szabadságról való fogalmait ugyanazonosítá, meg kell vallanunk, mégis meg valánk lepetve; soha a tudományos világban ily merész tétel nem állítatott még fel, s csudálkozásunkat csak az nevelheté, midőn láttuk, hogy azon szabadságról való fogalom, mely szerinte az ó- s közép-korban egyiránt uralkodott, sem az ó-, sem a közép-korban egészen fel nem található; hogy azon különbség, mely a jelen s ama korok között létezik, egészen máshol fekszik, mint miben ellenünk azt keresi.

Hogy az egyednek személy- s birtokbátorsága nem volt eléggé biztosítva, s ezzel az ó-világ fia nem sokat

gondolt: ugyan honnan vette ezt a cikk írója? Talán abból gyanítja, mert a római patriciusok többször inkább az egész közállományt hozák veszélybe, mintsem hogy adósaikat tartozásaiktól felmentsék, vagy hogy csak azon jogokról lemondjanak, melyek szerint az adóst szabadságától megfoszthassák, mi ellenünk szerint talán nem vagyunk biztosítása végett történt? Vagy talán annak tudása hozta őt e gondolatra, hogy a régibb római törvények, mint Solonéi, bizonyos censust felállítva, a gazdagabbaknak tetemesen több jogokat adtak, mi által kétségen kívül nem oda céloztak, hogy a birtokviszonyoknak az állomány fennállására szükséges biztosság szereztessék? Vagy ellenünk épen a gracchusi zendülések történetét olvasta, hol a tribun agrarius törvénye ellen a gazdagok ugyanazon okokat hozák fel, melyeket naponként hallhatunk, valahányszor a communismus szóba kerül? Nem akarunk könyvet írni, s azért nem fogjuk felhozni mindazon eseteket, melyek csak a római történelemben egyenesen azt bizonyítják, hogy valamint az új-, úgy az ó-világ fia birtokának biztosításával igen sokat gondolt. Még kevésbé magyarázhatjuk meg magunknak, miként jöhetett az író azon gondolatra, hogy az ó-világ polgárai a személyes bátorságot nem nagy tekintetre méltaták. »Ha korunkban angoltól azt kérdezzük — így szól, — miben találja szabadságát, azt fogja felelni: abban, hogy személyében csak törvényes idézés s honfiktársainak ítélete után bántathatik;» de kérjük: hát a római (az ó-világból csak ezekről szólunk, kiknek története mindenki előtt ismeretes) mit fogott volna felelni? Nem ugyanazt-e? Miben állt jus libertatisának legfőbb bece? Nemde abban, hogy személyében csak törvényes ítélet, sőt főbenjáró dolgokban csak az egész nép ítélete után szenvedhetett? Vagy talán az, hogy az athenei nép Themistokles és Aristides irányában igazságtalanul ítélte, azt bizonyítja, hogy az athenei nép az ítélet kimondását az egész népre bizván s a személybátorságot a leghatalmasabb garancia alá állítván, azt nem becsülte? Hasonló logikával, ha — a mi már kétségen kívül történt — Angliáról azt bizonyítná be valaki, hogy egy ízben egy igaz-

ságtalanul vádolt a jury által elítéltetett, azt kellene következtetni, hogy az angol nép az egyedek személyes bátorságával nem sokat gondol.

Ellenünk a francia népnek különösségei közé számítja, hogy nála a szabadság fogalmával mindig az egyenlőség eszméje köttetik össze; kár, hogy midőn ezt írta, nem vevé csak egy perczre kezébe Liviusát, melynek minden könyvében láthatta volna, hogy e nézet nem annyira új s francia, mint minőnek talán látszik, s hogy a római nép azon percztől, hol a plebeiusok a városból a szent hegyre vonultak vissza, a szabadság végső perczéig annyira hasonlólag fogta fel e tárgyat, hogy egész története alig egyéb egy hosszú küzdelemnél, melyben a nép legnagyobb része egyenlőséget akart magának kivívni.

De ha az ó-világ polgára az egyednek személy- s vagyonsbeli bátorságával nem sokat gondolt, ha az egyenlőségnek eszméje, mely, ha tőlünk áldozatok kívántatnak, mindenesetre egyike a legvigasztalóbbaknak, előttök becsesél nem birt: hát mi volt az, mi az ó-világnak közállományait fenntartá, mi a polgárokat a legnagyobb szenvedések eltűrésére, a legbámulatosabb tettek elkövetésére bírta?

•Maga a közállomány, mely előtte mindig több tekintetet érdemelt, mint bármily egyes, az, hogy a főhatalom az állományban mindig a népnek közvetett vagy közvetlen kifolyása volt«, így szól a cikkiró. Ha már magában is igen különös az ó-világ minden egyes polgáráról annyi belátást s önmegtágadást tenni fel, hogy saját érdekeiket a közállomány érdekeinek mindig alárendeljük, s ezt feltéve, alig foghatjuk meg: az Üdvözítő miként adhatá parancsát, hogy felebarátunkat mint minnenmagunkat szeressük, ha a korban, midőn az emberek között fellépett, az önösségnek annyira nem akadunk nyomára, mint azt ellenünk gondolja; ha mi részünkről azt sem foghatjuk fel tisztán, miként lehet a főhatalomnak választás által való betöltése felette nagybecsű azok előtt, kik azt nem személyes s vagyonsbeli bátorságuk biztosításának eszközeül használják: vajon az ó-világ története, — noha az oly írók által jutott hozzánk, kik önnemzetök dicsőítésén fáradtak —

igazolja-e ezen állítást? Maradjunk a példánál, melyeket ellenünk állításának bebizonyítására önmaga felhozott. Ki az, kinek Aristides számkivetését köszönheti? Nem Themistokles-e, ki ez erényes férfinak a nép között nyert befolyását, mely őt terveiben akadályozá, irigyelve, a tömeget igazságtalan ítéletéhez elcsábítá? S vajon hát hazájának érdeke vala-e az, mi Themistoklest e cselekvésre bírá? Vagy azon híressé vált tudatlan, — ki mert irni nem tudott s Aristidest nem ismeré, őt magát kérte, hogy nevét a táblára írja, melylyel számkivetésére szavazott, s midőn ez kérdezte tőle: miért szavaz így, azt felelé: csak azért, mert nem türhetem, hogy Aristidest mindenki igazságosnak nevezi — azon magas szempontból indult-e ki, melyből a czikk írója az athenei népnek ezen tettét magyarázza? Egyáltalában szükség-e más magyarázatot keresni az egész történetre, ha tudjuk, hogy Aristides s Themistokles két különböző párthoz tartozva, az elsőnek számkivetése nem egyéb, mint egy párt győzelmének következtése, mely Athenében, mint mindenütt a világon, hol politikai pártok léteznek, pártgyűlölsége közben az egyes érdemeiről megfeledkezett? A mi Themistoklest illeti, még igen kétséges, mennyire alaptalanok azon vádak, melyek a nagy férfi ellen a közpénzek kezelése s az atheneiek alattvalóinak zsarolása miatt tétettek, s mennyire nem volt számkivetése érdemlett; mindenesetre bizonyos, hogy ezt a spartaiak működése eszközlé és pedig az athenei aristokratiai párt segédelmével, melyre a lacedaemoniak itt, mint Görögország minden városában, nagy befolyást gyakoroltak, s mely által később Themistoklesnek Argosból való száműzetését eszközlék, miben talán még ellenünk sem keresendi azon állításának bebizonyítását, hogy az ó-világ polgárai az egyed személyes bátorságát a közállomány-nak mindig alárendelték.

A ki a régiek felől többet tud, mint a mit iskoláinkban hallott, hol — s talán igen helyesen — a gyermek előtt inkább csak magas példákat állítanak fel, hogy követésükre lelkesíttessék, s nem épen az ó-világ kritikus története taníttatik: kétségen kívül helyeselni fogja állításunkat, hogy soha a régiség semmi, bár

rövid korában a szabadság fogalma egészen az önmegtagadás szempontjából — mint az író állítja — fel nem fogatott, sőt hogy minden korlátolt ismeretünk mellett is, melyekkel újabb korunkat vádoljuk, s bár szomorító, hogy gyermekségünk legszebb ideáljai sokszor elvesztik fényüket, midőn tetteiket közelebbről tekintjük: tanulásunk közben legalább azon vigasztalást találhatjuk, hogy az emberi nem története nem egy hosszú sülyedés, mely alatt a magas polcra, hol a régiség félistenei álltak, aljas önösségünkbe sülyedtünk. A számos megvesztegetések, melyeket Görögország legszebb korában és épen legnagyobb tettei között szemlélünk (a perzsa és peloponnesosi háborút értjük), s melyek, mint azt a régieknél világosan feljegyezve találjuk, a delphii oraculumig terjedtek ki, s a befolyás, melyet megvesztegetések épen a legfényesebb tettekre gyakoroltak, eléggé bizonyítják, hogy a régiek nekünk önösség tekintetében szemrehányásokat nem tehetnek, ha a római történetekről elvonatkozunk is, hol a plebs, mint mindenki tudja, arra, hogy a patriciusoktól engedményeket facsarjon ki, mindig oly pillanatokat választott, hol a közös haza legnagyobb veszélyben forgott, s ezt csak azon feltétel alatt védelmezé, ha neki egyes magistratusokhoz való képesség, vagy a connubium, vagy más valami, mit épen kívánt, megadatott, — mi, úgy hiszszük, ellenünk állításával homlokegyenest ellentétben áll.

A mi a középkort illeti, melynek a cikkíró a szabadságra nézve ugyanazon eszméket tulajdonítja, melyeket a régieknél feltalált, nem szükség, hogy hosszasak legyünk. Alig hihetjük, hogy az író e tekintetben komolyan szólt; legalább nem láthatjuk által, miként állíthatja valaki komolyan azt, hogy a középkor alatt az egyes személyes és vagyonbeli bátorságát az állomány eszméjének feláldozá, holott épen a középkor alatt az egyedi függetlenség szüntelen harcban áll a közállományal, s várában minden egyes lovag, s falai között minden kisváros a közállomány parancsait megveti, s ha a vallás az embereket egy kötéllé nem fűzi össze s néha közös cselekvésre nem buzdítja, minden társasági viszony feloszlott volna; legalább a közállomány

eszméje, melynek felfogására az egész kor képes nem vala, bizonyosan nem tartotta volna össze öseinket. Hogy többre ne hivatkozzunk, vegye kezébe ellenünk Németország közép-kori történelmét, vagy, ha úgy tetszik, hazánkét, s ha például a tatárjárás leírását végig olvassa, vagy, ha inkább szereti, akármily más korszakét, azokat kivéve, hol a nemzet egy hatalmas fejedelem által egyetértésre kényszerítettet: — mondja meg, közép-kori történetünknek ugyan melyik lapján találta annak bebizonyítását, hogy az egyesnek személyes érdekei a közállomány tekintetének alárendeltettek? — Mi azonban alig volna nehezebb, mint annak megmutatása, hogy «a közép-kor szabadság alatt csak azt értette, hogy a főhatalom az állományban a népnek közvetett vagy közvetlen kifolyása legyen,» miután ellenünk jól tudja, hogy mihelyt Nagy Károly grófsági szerkezete megszűnt, s a missi dominici-k elveszték befolyásukat, a főhatalom az egész közép-kor alatt — kevés kivétellel — örökségként egyes családoknál maradt, s a szabad alkotmányokkal bíró városokban is majdnem mindig egyes — nem választás, hanem születés által jogosított — patriciusi családok által gyakoroltatott.

A mondottakból láthatják olvasóink, hogy a *Jelenkor*-i cikkben felállított egész theoria nem áll, s hogy azon eszmék, melyeket az ó- s közép-korról feltett, a történetek által nem igazoltatnak. Részünkről, ha — ámbár csak mindenki által ismert történeti adatokat hoztunk fel — mégis hosszasabbak valánk: tettük, nehogy a minden bizonyítás nélkül előadott állításokra hasonlólag feleljünk, s mert meggyőződésünk szerint minden hibás okoskodások között nincs veszedelmesebb — tehát olyan, mely alaposabb czáfolatot igényelne, — mint ha a historia idéztetik oly dolgok bebizonyítására, melyek nem állnak.

3.

Ha az ó- és közép kornak a közállományról való fogalmait összehasonlítjuk, kétségen kívül találunk bizonyos szempontokat, melyekben egymáshoz hasonlítanak, s melyek által egyszersmind e kettőnek eszméi újabb korunk eszméitől lényegesen különböznek; s ez az, mi nézetünk szerint ellenünket tévedésbe hozá.

Látjuk először, hogy a közállománynak azon fogalma, melyet mi birunk, sem az ó-, sem a közép-kor által nem ismertetett. Az ó-világnak közállománya egyes város, melynek polgárai foglалások által birodalmunkat néha messze kiterjeszték, de a nélkül, hogy közdolgaiknak kormányzásában másoknak, mint épen a város lakóinak befolyást engednének. Következésképen alkotmányuk városi szerkezet, s ezért csak addig tarthatja fenn magát, míg egy városnak lakóira szorittatik, mint azt Róma példája legvilágosabban mutatja, hol a nép nagy tulajdonai s az alkotmány erős belső organisatiója mellett a szabadság veszte azon perczben kezdődött, melyben a római polgárság jogai Olaszország más népeire kiterjesztettek. Az egyetlen kötelék, mely a közép-kor alatt egész nemzeteket összefűzött, hadi szerkezetökben állt; míg a hont közös ellen fenyegeti vala, egy egész országnak népeit — ámbár ezt sem mindig — együtt találjuk; a veszély megszűntével mindnyájan ismét szélylyel mennek, s legyen az város, vagy zászlós, vagy egyes nemes, úgy gondoskodik magáról, a mint legcélszerűbbnek látja. Az, hogy egész nagy ország milliókból álló népe, valamint elleneinek összesített erővel ellent áll, úgy béke idején közösen igazgatta közdolgait, ez a régiség s a közép-kor előtt ismeretlen vala, s felfogásunk szerint épen ezen eszme uralkodásának köszönhetjük, hogy korunk a régiekét mindenben, mi békés kifejlődés által elérhető, annyira meghaladta.

A második hasonlatosság, melyet az ó- és közép-kor közállományi eszméiben találunk, abban fekszik, hogy mindkettő a polgári jogok gyakorlatát, mint kiváltságot, csak a nép egy részére, csak bizonyos

osztályokra szorítá, míg minden ezekhez nem tartozó emberek vagy rabszolgák, vagy jobbágyok nevezete alatt minden jogokból kizárattak; korunk között, hol az amerikaiakat kivéve, hála a keresztyénség áldó befolyásának, a szabadságot csak bizonyos osztályok vagy népfajok számára senki nem meri követelni, s az ó- és közép-kor között e tekintetben óriási különbség létezik; s ha e két nagy különbséget, mely a jelen, az ó- és közép kor közállományi fogalma között létezik, szemünk előtt tartjuk, könnyen által fogjuk látni mindazon különbségek okait, melyek nem a szabadság fogalmára, hanem annak gyakorlatára nézve e korok között léteznek.

Az athenei vagy római polgár, midőn népről s annak jogairól szólt, mindig csak magát értette; a szolgaság, melyben az embereknek nagyobb része élt, oly természetesnek látszott, hogy az még a régiség bölcsei által sem támadtatott meg. A közép-kor alatt, melynek közállományai foglалásokon alapulnak, az elfoglaló, ki magát később nemesnek nevezé, szinte megfélekedezett arról, hogy hazájában kivüle még mások is élnek, — nép alatt szinte csak magát érté (mire nézve Verbőczyknben példát láthatunk), szabadság alatt szinte csak tulajdon jogait gondolá, s így természetes, hogy a választói s egyéb politikai jogoknak az egész népre való kiterjesztése nem tartatott lehetetlennek. A választóknak száma nagy vala, de mindig csak a lakosságnak kisebb részét foglalá magában; s ha az egész ugynevezett nép tanácskozott, maradtak mindig sokkal számosabb szolgák, kik helyettök dolgoztak. Az egyes polgár az ó-korban csudálatos lelkesedéssel védelmezi közállományát, de miért? Mert önnön érdekeiről megfélekedezik? Korántsem ezért, de mert az egész közállomány olyan, mint egy közös birtok, melynek minden polgár egy részét élvezi, míg a többi lakók, azok, kik a privilegiált osztályokhoz nem tartoznak — e birtokot munkájukkal jövedelmezővé teszik. Látjuk, hogy az ó- és közép-korban azok, kik polgároknak neveztetnek, a közigazgatás majdnem minden ágában egyenes részt vesznek, a nélkül, hogy az által a közállomány sokszor szenvedne; az ok a közállományok csekély kiterjedé-

sében s a közigazgatás egyszerűségében tűnik fel előt-
tünk.

Az, mi a régiek által »szabadságnak neveztetett, nem egyéb azon hatalomnál, melyet egyes osztályok az egész felett gyakoroltak, s mely minden szabadságnak való-
ságos ellentéte«, s hogy ezen értelemben a magyar szabadság csakugyan az ó- és közép-kor eszméje szerint idomított, azt nem fogja tagadni senki; igen, népünk tizenkilencz huszada majdnem minden jogok gyakor-
latából kizárattott, hazánkat száz törvényhatóságra talál-
juk felosztva, melyek mindegyike teljes függetlenségre törekszik; alkotmányunk egészen az ó-, vagy legalább a közép-kor eszméinek felel meg, honnan eredetét vette; mi ezt nem tagadjuk, nem tagadtuk soha; a kérdés csak az: mennyiben helyes ellenünk azon állítása, mely szerint »a sors legnagyobb adományának tekin-
hető, hogy a szabadság ezen fogalma magát nálunk eddig fenntartotta;« mennyiben kívánatos, hogy az ezentul is eddigi formájában fenntartassék? S e tekintetben mi a *Jelenkor* czikkirójával soha nem fogunk egyetérteni.

Nem fogunk arról vitatkozni, mennyiben lehetséges alkotmányunknak jelen állapotában való fenntartása még azon esetben is, ha azt valamennyien akarnók. A spartaiak s mindazon népek, melyek másokkal érintkezésben maradvá, alkotmányukat minden más népek alkotmányaitól egészen különböző alapokra akar-
ták építeni, példájokkal megmutatták, hogy ez lehetetlen, s hogy az érintkezés előbb-utóbb assimilatióhoz vezet; de kérjük: mennyiben lenne ez kívánatos, ha hatalmunkban állna is?

Ellenünk sokat szól a pauperismusról, s cikkelyét olvasva, úgy látszik, hogy korunknak ezen mételyét, fel-
fogása szerint, csak azon rend idézte elő, melyet a köz-
pontosság a művelt világ közdolgaiba behozott; de ignorálja-e tisztelt barátunk, hogy a pauperismus nem azon országban találtatik legnagyobb kiterjedésben, hol a központosság legmagasabb fokára emeltetett? — Hogy Franciaország e tekintetben sokkal kedvezőbb helyzetben van, mint Schweiz, mely mégis egészen azon formák szerint kormányoztatik, melyektől ő a paupe-

rismus megszüntetését várja? Megfelelnek-e Irlandról, megfelelnek-e saját hazájának épen azon részéről, melynek egyik megyéjét az 1840-diki országgyűlésen dicsően képviselte, s hol pauperismust láthat a nélkül, hogy a központosítás eszméi elrontották volna e nép jólétét? Nem jut-e eszébe, hogy noha a multnak nem voltak De Gerandói, kik figyelmüket a szegényebb osztályokra kiterjeszték: ez osztályoknak állapotja mult századokban nem volt kedvezőbb, s hogy a pauperismus nem századunkban támadt, noha századunké a dicsőség, hogy figyelmét minden előbbieknél inkább a munkás, szenvedő osztályokra terjeszté? Végre nincs-e meggyőződve önmaga, hogy a pauperismusnak legkönnyebb neme a szolgaság, s hogy a szabadság azon neme, mely az ó- s közép-korban létezett s neki oly kivánatosnak látszik, csak azon feltétel alatt állhat fenn, ha a nemzetnek nagyobb része minden jog gyakorlatából kizáratik.

A nemesség bőven kipótoltaknak látja azon sebeket, melyeket néha alispánok, szolgabírák eljárása a vagyonszemély-bátorságon ejt, azon közvetlen befolyása által, melyet gyakorol; de vajon megelégedhetünk-e ezzel, s ellefelelhetjük-e azon milliókat, kik ily sebeket többször érzenek, s kiknek alkotmányunk ily pótlékot nem nyújt? S a magyar népnek fogalma, melyért ellenünk oly melegen érez, Verbőczy szerint csak a nemességet zárná magába? Keble, mely szabadság után vágyódik, kielégítve érzene magát, ha néha az éven át egy-egy választáson vagy a megyei gyűlésen részt vehet, hol a nemesség az adózó nép előfogatain behozatva, közvetlen befolyásával azt végzi, hogy a közterhekben részt ne vegyen; — hol félre csapva kalapját, büszkén a szent korona tagjának érezheti magát, s a mennyiben az, a ki borral tartja, engedi, szabadon kiáltja éghez határozatait; ein nützliches Volk (mint Luther mondja), alles zu verzehren, was auf Erden ist, und dafür ihre Beschlüsse in die Luft zu rufen für die Langeweile? Mi részünkről a szabadságot ily értelemben soha nem vettük, soha oly jogoknak gyakorlatát fenntartani nem kívánjuk, melyeknek gyakorlata azon perczen lehetetlenné válik, melyben azok közön-

ségessé tétetnek ; és sokkal inkább tiszteljük ellenünket, kiben a haladásnak egyik leghivebb bajnokát láttuk, mint hogy róla nem hasonló érzelmeket tennénk fel, s nem lennénk meggyőződve, hogy ő maga az első, ki bővebb meggondolás után e cikkben előadott állításainak következéseit vissza fogja utasítani.

Az egész tévedés, felfogásunk szerint, a kérdés hibás felállításában fekszik. A cikk írója azt kérdi magától: vajon a megyei rendszer a törvények szigorú végrehajtását lehetetlenné teszi-e, megférhet-e az erélyes kormányval? S e kérdések elsejére tagadva, másikára igennel felel magának. Felfogásunk szerint, ha csakugyan az összes nemzetet alkotmányunk sáncaiból ezentúl is kiszorítani s minden szabadságot a nemesség számára monopolisálni nem akarunk, itt még azon kérdés fejtendő meg, vajon miként működendik a megyei rendszer akkor, ha arra nemcsak a nemesség, hanem az összes nemzet befolyást gyakorland? S mi nem hiszszük, hogy ellenünk így állítva fel kérdését, arra úgy fogott volna felelni, mint azt tevé. Mi részünkről teljesen meg vagyunk győződve, hogy a megyei rendszer, miként az most létezik, azaz minden egyes választónak a közigazgatásba s a törvényhozási utasítások készítésébe adott közvetlen befolyás mellett, az egész nemzetre nem terjesztethetik ki a legnagyobb zavarok nélkül; s mert ezt hiszszük, s mert más oldalról minden, mit a haladó párt, melyhez tartozunk, eddig tett, a legóriásibb következetlenséggé válik, ha minden politikai jogok gyakorlatát ezentúl is csak a nemességnek akarjuk fentartani: mind addig szükségesnek fogjuk tartani megyei szerkezetünk megváltoztatását, míg valaki által arról meg nem győzetünk, hogy az ellentétben nem áll a jogegyenlőség eszméjével.

A CENTRALISTÁK VEZÉRESZMÉIRŐL.

1.

Hol politikai pártok léteznek — s azok léteznek s fognak létezni mindenütt, hol politikai életet találunk, — ott az igazság csak kölcsönös vitatkozás által hozathatik tisztába. Pártok prismája alatt minden tárgy bizonyos színezetben tűnik fel, s csak ha e különvált színek vitatkozás alatt ismét vegyülnek, remélhetjük azon tiszta világot, mely után vágyódunk. Ez levén meggyőződésünk, mi örömmel üdvözöltük Kovács Lajos úrnak az *Erdélyi Híradó* 31., 32. és 34. számában közölt cikkelyeit, s bár azok ellenünk irattak, midőn válaszunk irásához készülünk, nem titkolhatjuk el az örömet, melyet azoknak olvasásánál éreztünk, nem csak mert K. L. urat azon emberek közé számítjuk, kikkel, ha már egy zászló alatt nem lehet, szívesen találkozunk a vitatkozás mezején mint ellenünkkel is, hanem mert kénytelenek vagyunk megvallani, hogy mióta lapunk új irányban való működését megkezdé, soha senkitől és semmi alkalommal, mi pályánkon való állhatatos kitűrésre lelkesíthetne, ennyit, mint épen e cikkelyben, nem olvastunk.

Midőn a *Pesti Hírlap* új vezérlete alatt munkásságát most egy év előtt megkezdé, »Központosításés helyhatóságirendszer» czím alatt négy cikklet közlött, melyekben e lapok egyik dolgozótársa kimondá meggyőződését, miként az

erőtlen állapot, melyre törvényhozásunk jutott, az egész haza legnagyobb veszélye nélkül fenn nem tartathatik többé, s egyszersmind kijelölt némely tárgyakat, melyeknek az e czikkeben ajánlott módon való elrendezése által a létező bajok legalább némi részben orvosoltathatnának, s egyszersmind jövő czélszerűbb intézkedéseknek útja készítették elő. S midőn a *Pesti Hirlap* e négy cikkben kimondá eszerint nézeteit azok iránt, miknek életbeléptetését hazánk helyzetében szükségesnek tartotta, s azt már akkor lehetségesnek gondolá: egy nagy általános feljajdulás vala a hang, melylyel e nyilatkozat fogadtatott. A helyhatósági élet eltiprása, nemzetiségünk veszélyeztetése, az alkotmányos szabadság meggyilkolása: ezek valának a vádak, melyek kisebb s nagyobb körökben, a megyék tanácskozó termeiben úgy, mint baráti beszélgetések között a *Pesti Hirlap* ellen emeltettek. Még csak egy nyilatkozott a *Pesti Hirlap* dolgozótársai közül; csak azok adattak elő, mik e lap szerkesztői által már akkor szükségeseknek s kivihetőknek tartattak; csak még azon centralisatió vala ismerve, melyet K. L. úr most kegyesen br. Eötvös centralisatiójának méltóztatott nevezni; de a vészharang már megkondíttatott, s úgy látszott, kik e honban a szabadság zászlói alatt küzdöttek, nem tehettek ügyök előmozdítására semmi üdvösebbet, mint ha ez új, soraikból előlépett ellenséget, még mielőtt csak zászlóját kitűzhetette volna, eltiporják.

Ennyi ellenszenv, főkép midőn azoknál mutatkozott, kiktől tudtuk, hogy velünk egy czél után törekednek, kikkel egész életünkön át együtt munkálkodánk, s kiknek pártolására számítottunk, fájt; de meggyőződve, miként vannak dolgok, melyek a párt pillanatnyi érdekeinél magasabban állnak, s melyeknek, bármi nehéz, nem kevésbé kötelesség feláldozni személyes rokonszenveinket is: tántoríthatlanul megmaradtunk egykor választott irányunk mellett. S im egy rövid év elforgása után az *Erdélyi Híradóban*, azon lap egykori szerkesztője három cikkelyben, — melyeket a jelen szerkesztők semmi megjegyzéssel nem követnek, s melyeket mi e lap nézetei nyilatkozatának tartunk, — elmondja, miként br. Eötvös centralisatiója ellen kifogás

nem lehet*, (K. L. nem is foghatja fel, miért tetszett br. Eötvösnek rendszere számára e népszerűtlen nevet választani), mert hisz hogy a statuarius jog túlterjesztése ellen korlátok kellene, az adókievetés s közlekedési eszközök kijelölése a tartományi érdekek fölibe emeltessenek s országos szempontokból döntsessenek el, azt a megerendszer leghőbb barátjának is lelke mélyéből kell vala óhajtania. Azt, hogy a verificatio a törvényhozásra bizassék, szinte óhajtani kellett mindenkinek, sőt elismertetik, miként a »pótló utasításokkal való visszaélésnek megszüntetése kívánatos.«

Egy év, s im minden, mit a *Pesti Hirlap* említett cikkelyében mondott, s mi akkor annyi ellenszenvre talált, jelenleg az *Erdélyi Híradó*, azaz azon lap által elfogadtatik, melyet mi a két haza szabadelvü törekvései egyik leghívebb organumának tartunk, s a véleménykülönbség, mely első föllépésünknel e két lap között oly óriásinak látszott, arra vezetetik vissza, hogy a *Pesti Hirlap* minden utasításnak, az *Erdélyi Híradó* csak a pótló utasításoknak megszüntetését kívánja, holott minden kétségen felül áll, hogy a pótló utasítások megszüntével az utasításadási jog majdnem pusztá formassá válik, mely a külföldön divatozó eljárástól csak annyiban különbözik, hogy midőn ott a követ adja elő politikai nézeteit, s csak akkor választatik meg, ha azok a többség nézeteivel megegyeznek, nálunk a választók többsége adná elő akaratát, s a választott egyedre bizatnék meghatározni, elfogadhatja-e választását ily feltételek mellett vagy sem?

Ha visszagondolunk azon ellenszenvre, melylyel e nézetek — midőn általunk előadattak — fogadtattak; ha mult országgyűlésünk folyamára tekintve látjuk, hogy sem a verificatio kérdése, sem a pótló utasítások káros hatása, sem annak szüksége, hogy a háziadó maximuma a törvényhozás által határozassék meg, még azon párt hivei között sem volt elismerve, mely alkotmányos kifejlődésünk körül fáradozik, holott most az *Erdélyi Híradó*ban olvassuk, hogy mindezek jelenleg ezen párt által elfogadottaknak tekinthetők: nem titkolhatjuk el örömünket a felett, hogy helyesen sejdítettük az irányt, melyen a közvélemény haladni fog, s hogy majdnem

elhagyatva állván, midőn fölléptünk, most azokra nézve, mik első négy cikkelyünkben mondattak, azon párt segedelmére számolhatunk, melyet az *Erdélyi Híradó* képvisel.

Lesznek, kik ezeket olvasva talán mondani fogják, hogy ez eredmény előidézésében a *Pesti Hírlap*nak nincs érdeme, s hogy mindez elérhető, habár a centralisatio zászlója sohasem tüzetik is ki, s mi az elsőt illeti, mi nem fogunk vitatkozni elleneink ezen állítása ellen; az időszaki sajtónak nem az feladása, hogy egy új irányt teremtsen, hanem inkább az, hogy az utat keresse föl, melyen bizonyos létező irányok céljokat elérhetik, s valamint az anyagi, úgy az eszmék világában bizonyos előzmények mindig bizonyos következtetésekhez vezetnek, s az egyes, kit gyermeki hiúság el nem kábit, el fogja ismerni, hogy a hatalom, melyet látszólag gyakorol, csak addig tart, míg magát az eszmék szükséges sorozatához alkalmazza; magunk azonban meg vagyunk győződve, hogy az eszmék, melyek mellett felszólaltunk, feltűntek volna nálunk nélkül ép úgy, mint velünk, s szintoly bizonyosan győznének, ha a *Pesti Hírlap* ellenök, mint most, midőn mellettök nyilatkozik, mert a dolgok természete úgy hozta magával, hogy a nemzet ez eszmékhez jusson, mert alkotmányos szabadságunk fennmaradása teszi szükségessé, hogy győzzenek; de vajon, mi a másikat illeti, nem könnyíti-e ezen eszmék győzelmét az, hogy azon elvvel hozattak kapcsolatba, melynek szükséges kifolyásai; hogy végre valaki találkozott, ki azon elvet, melyet eddig annyian követtek, s mégis mindenki ócsárlott, ki merte mondani; — hogy, rövidesen mondva, a centralisatiót választottuk jelszavunknak? K. L. úr azt hiszi, hogy azok ellen, mik az új *Pesti Hírlap* első cikkeiben ajánlottak, — kivevén az utasítások megszüntetését, — senkinek kifogása nem volt, hogy azoknak legnagyobb részét a megyei rendszer leghőbb barátjának forrón kell vala óhajtania; de honnan van hát, hogy, miután a mult országgyűlésen azon párt, melylyel az *Erdélyi Híradó*, úgy látszik, minden fontosabb kérdésre nézve egyetért, az alsó táblánál legalább többségben volt, mégis ez ajánlatoknak nagy része kisebb-

ségben maradt? Egyetértünk K. L. úrral, hogy mind a verificatió kérdésének országgyűlési tárgyalását, mind azt, hogy a házi adónak maximuma országgyűlésileg határozottassék meg, maga a megyerendszer érdeke kívánja; de miért hozatott fel hát ez indítványok ellen a megyék úgynevezett autonómiája? Miért buktatták meg azokat épen azon ürügy alatt, hogy a municipalis szabadságot veszélyeztetik? Felfogásunk szerint ennek oka abban fekszik, hogy az indítványok nem a megyerendszer kifolyásai, s hogy miután újabb időben hazánk lehető kifejlődése tisztán a megye rendszerétől váratott, miután folyvást a központosítás veszélyeivel ijesztettünk, nem lehetett föltenni, hogy oly indítványok többséget találjanak, melyek egyenesen ennek részint következesei, részint előkészületei.

Ha megyei rendszerünk leghőbb barátainak, K. L. szerint, mindezeket forrón kell vala óhajtaniok, e megyerendszer hó barátainak egyszersmind át kelle látniok azt is, hogy minden központosítás ellen rajongva, ezen óhajtás teljesülni nem fog, s hogy mindezen üdvös intézkedések csak azon meggyőződésnek lehetnek következesei, miként honunk kifejlődésére megyei rendszerünk egymaga nem elégséges, miként oly eszközökről is kell gondoskodni, melyek által bizonyos tárgyakra nézve központosítás eszközöltetik; s ez az, miért a *Pesti Hirlap* zászlójára a centralisatió elvének kitűzését szükségesnek tartá. K. L. úrnak nem lehet nem csodálkozni, midőn az új *Pesti Hirlap* első beköszöntésével a centralisatiót választá jelszavául, daczára azon ellen-szenvnek, mely nem vala titok, s daczára azon előszeretetnek, mely a megyerendszer iránt Magyarhonban létezett. De kérdjük K. L. urat, ha csakugyan czélszerű vala, hogy azon tárgyak mellett szólaljunk fel, melyek mellett első czikkeinkben felszólalánk, — mit K. L. úr nem fog tagadni, mert hisz mindezek a megyerendszer leghőbb barátainak legforróbb óhajtásai közé tartoztak, — mikor szólalhatott volna fel a *Pesti Hirlap* irántok czélszerűbben, mint midőn azok országgyűlési tanácskozásaink tárgyát tevék? — Vajon K. L. úr nem csodálkozott volna-e még inkább, ha zászlóinkra centralisatió helyett megyerendszerünk határ-

talán bámulalát írjuk fel? Hisz akkor más szavakkal így kell vala szólanunk: »Hontársaink! szerkezetünk-nél nincs a föld kerektségén tökéletesebb; terjeszszük azt minél inkább, engedjünk inkább akármit, mintsem hogy ennek hatásköre megszoríttassék, s azért a követi verificatiót s a házi-adó maximumának meghatározását, mely eddig a megye által gyakoroltatott, bizzuk a törvényhozásra, a statuarius jognak pedig szabjunk korlátokat. Hontársaink! mindig ellenszenvet mutattatok minden központosítás ellen, s ez igen szép s dicséretre méltó tőletek; maradjatok meg ellenszenvetek mellett, s őrizkedjetek, a mennyire csak lehet, minden központosítástól; a közlekedési eszközök kijelölését azonban bizzuk az országgyűlésre, azoknak elkészítésüket pedig hagyjuk egy, a kormány által kinevezett s a törvényhozásnak felelős egyedre, kinek minden egyes megye engedelmeskedni tartozik.« Mit mondott volna K. L. úr akkor, ha a *Pesti Hirlap* ekkép kezdi meg új munkásságát?

Volt egykor egy tisztartó — olvasóinknak nagy része s talán K. L. úr is hallottak fölöle, — ki Pesten lakó földesurának télen vadat küldve, ahhoz ily levelet írt: »Itten küldök nagysádnak hat fáczánt, melynek hárma sneff.« Vajon ha a *Pesti Hirlap* új föllépésénél zászlajára a centralisatió helyett még több rokonszenvre találó jelszót ír fel, s mégis azon indítványok mellett szól, melyeket K. L. úr oly üdvöseknek tart: nem teszi-e magát minden ember előtt szint oly nevetségessé; nem érdemlette volna-e a legnagyobb következetlenség vádját mindjárt első föllépésénél?

Az eljárás, melyet a *Pesti Hirlap* választott, talán nem vala a legügyesebb. Ha ildomosabb férfiak módjára elvünk egyes következései mellett küzdünk, s magát elvünket elhallgatjuk, sőt ellene lépünk fel, talán több rokonszenvre számíthatánk, több népszerűséget s kevesebb ellenszegülést találtunk volna ez úton; de az ügy csak világosság által nyerhetett, és, mint K. L. igen helyesen jegyzé meg, »egy öröklött nagy közönség méltó igényei nem hagyhatók tekintet nélkül«, azok között pedig, felfogásunk szerint, az első s legméltóbb, hogy a kik hozzá szólnak, »önmeggyőződésü-

ket, s a mennyire lehet, egész meggyőződésüket mondják ki.

Egy éve, hogy a *Pesti Hirlap* általunk vezetetik.

Ugyanazon ajánlatok, melyekkel eleinte fölléptünk, s melyek akkor annyi ellenszenvre találtak, most, egyet kivéve, e hon szabadelvű többségének egyik főorganuma által elfogadtatnak.

A centralisatiót tűztük ki jelszavúl, s így nem kecsgettünk semmi előítéletet, nem vadásztunk népszerűséget, sőt oly elv mellett szólaltunk fel, mely ellen hontársaink között ellenszenv létezett, s mégis elvünk következményei, s ép azok, melyeket már életbe léphetőknek gondolánk, elfogadtattak.

A mi személyeinket illeti, nem találtunk köztapsot, hiúságunk nem ünnepeelt nagy diadalokat, de megyei szerkezetünknek majdnem általános imádása helyett jelenleg alig van, ki annak sok hibás oldalait nem látná által; a helyett, hogy — midőn az időszakai sajtó mezején felléptünk — minden központosításra anathema kiáltatott, jelenleg alig van, ki által nem látná, miként a központosítás csak túlzás és az által veszélyes, ha nem a szabadság kezében történik, s alig van, a ki kételkednék, hogy a központosítás bizonyos nemei nálunk is szükségessé váltak.

Mi egy évi fáradságunk ezen eredményével meg vagyunk elégedve.

* * *

Nagy szójárások spanyol-falakhoz hasonlók, melyek azért állítatnak fel, hogy megettők oly dolgok tételhessenek, melyeknek czélszerűbb titokban tartatni; nem tehetünk józanabbat, mint ha ezeket félretoljuk; nyelvünk kevésbé pompás leend, de mit árt, ha tisztábban fogunk látni.

Sokat írhatnék még. A nagyszerű és semmit nem jelentő szójárások tárgya hazánkban, fájdalom, kimeríthetetlen; de időm eltelt, máskorra hagyom. Isten öökkel!

Azon vádaknak, melyek köztárgyakkal foglalkozó emberek ellen emelhetők, egyik legterhesbire, nézetünk szerint, a következetlenség. Hogy magunkat ez ellen biztosítsuk, szükségesnek tartottuk tisztán felállítani azon elvet, mely munkálkodásunknak irányul szolgál, s daczára azon ellenszenvnek, mely a központosítás ellen létezett s titok nem vala, s daczára azon előszeretetnek, mely hazánkban a megyei rendszer iránt létezett, miután meggyőződésünk szerint csak oly intézkedéseket javasolhatánk, melyek a központosítás elvének kifolyásai, centralistáknak neveztük önmagunkat, inkább egy utált nevet fogadva el, mint hogy a közönséget törekvéseink végső céljára nézve bizonytalanságban hagyjuk.

Sok, ki — ha csak egyes indítványok körül szólunk — kétségen kívül nem vonta volna meg lapunktól munkásságát, de mihelyt elvünket kitűztük, tőlünk visszavonult; sok, ki, ha nem a központosítás utált nevét tüzzük ki jelszavúl, lapunkat talán megelégedéssel olvassa, mihelyt e nevet kimondtuk, visszaborzadva kilépett a *Hirlap* olvasóinak sorából. Mi előre láttuk mindezt, s azzal vigasztalhattuk magunkat, hogy azok, kik velünk való egyetértésüket kijelentik, tökéletesen egyetértenek velünk, s hogy senki által következetlenséggel nem vádoltatunk. A többi hazai lapok valahányszor lapunk egyes cikkelyeiről szóltak, szinte hibául tulajdoníták következetességünket, s maga az *Erdélyi Hiradó* is, kivel majdnem minden egyes kérdésre nézve egyetérthetni szerencsések valánk, többször kijelenté sajnálkozását, hogy ha egy vagy más tárgyra nézve, nézete szerint, helyesen nyilatkozánk, mindig alapelvünkhöz, a centralisatióhoz térünk vissza. Meg valánk nyugtatva, hogy annyi vádak között, melyekkel illettek, legalább a következetlenség vádjától meg fogunk kíméltetni.

Utalódtunk. K. L. úr, kinek — mint maga mondja — a hirlapi következetességről saját szerü nézetei van-

nak, fölfedezte, hogy a *Pesti Hirlapban* egy csepp következetesség sincs, s miként Eötvös a lap többi szerkesztői között a lehetőségig legszerencsétlenebb, tökéletesen izolált állásban áll, oly annyira, hogy talán K. L. alig foghatja meg, miként írhat még szegény barátunk Eötvös ezentúl is a *Pesti Hirlapban*, s miként nem oszlott fel az egész szerkesztőség régen? K. L. ezen egész fölfedezést a *Pesti Hirlap* nyomtatott hasábjában tevő, s hosszú idézésekkel, melyeket több cikkből vesz, be is bizonyítja. A *Pesti Hirlapnak* e szerint két centralisatiója van: egy, mely Eötvös —, a másik, mely Irinyi centralisatiójának neveztetik. Eötvös centralisatiója magában ártatlan, sőt bizonyos tekintetben dicséretes, Irinyié szörnyeteg, melytől minden magyar embernek irtóznia kell; a kettő között ott áll Szalay és Trefort, ki sem az egyik, sem a másik mellett nem nyilatkozik, de mindenesetre gyanús s inkább I-hez látszik szítni, főkép Szalay, ki a 402-ik számban felelős kormányról s a rendi alkotmány képviselőitív alakításáról szól s ez által K. L. úr előtt minden bizodalját elveszté.

K. L. úr, úgy látszik, komolyan állítja, sőt talán hiszi mindezeket, s azért, bár nehéz, iparkodni fogunk, hogy e vádra komolyan feleljünk, előre engedelmet kérve olvasóinktól, ha védelmünkben némely régibb előadásaink ismétlésére kényszerítettünk.

A magyar időszaki sajtó, mint K. L. igen jól tudja, azon rendkívüli, mondhatjuk: természetelleni helyzetben van, hogy úgy szólván az egész politikai irodalmat pótolnia kell. Más, a műveltség magasabb fokára emelkedett nemzeteknél a journalistika tisztán napi kérdésekkel foglalatatoskodván, minden egyebet röpiratoknak vagy tudományos munkáknak enged át; nálunk, hol, mint tudva van, a tudományos élvezetet a közönség nagyobb része csak egyes kis adagokban, minőkben azt az időszaki sajtó nyújtja, fogadja el, röpirati irodalom úgyszólván nincs, s nagyobb politikai munkák, habár azok — a mint példával megmutathatnánk — a legérdekesebb tárgyokról s a legnépszerűbb férfiak által íratnának is, olvasatlanul hagyatnak, az időszaki sajtónak e természetes körén túl kell terjeszkednie; itt tőle sokszor

elveinek tudományos megvitatása kívántatik, s elkerülhetlenül szükséges, hogy a napi kérdéseken kívül néha távolabb jövőre is vesse figyelmét, s kifejtse, bizonyos elveknek alkalmazása hova vezetheti a nemzetet.

Időszaki sajtónk ezen állásában, főkép mi, kik a híres francziával hiszszük ugyan, hogy az ember soha nem ér messzebbre, mint mikor nem tudja, hova megy, de kik az ily bizonytalan haladást, melynek vezéreül a véletlen szolgál, veszélyesnek tartjuk, szükségesnek láttuk, hogy a *Hirlap*-ban szinte nemcsak a pillanat legközelebbi teendőiről szóljunk, de hogy egyszersmind azon következményeket is kifejtsük, melyeket elveink elfogadásától várunk.

Midőn a *Pesti Hirlap* újabb szerkesztése alatt munkásságát megkezdé, az a tekintet, hogy törvényhozásunk még akkor együtt ült, szükségessé tevé, hogy, mint az egész sajtó, úgy lapunk is a jelen pillanat teendőivel foglalkozzék, s »Központosítás és helyhatósági rendszer« című négy cikkelyünkben előadtuk e felől való nézeteinket, világosan kimondva, hogy indítványaink elfogadásában csak vezérelvünk alkalmazásának megkezdését látjuk, de oly kezdetet, mely szükségkép tovább fogja vezetni nemzetünket. Szavaink cikkünk végén ezek valának:

»Hogy ezen kívánataink teljesítése, valamint azon veszélyeket, melyeket némelyek a központosításban látnak, nem fogja előidézni, úgy a központosítás jótéményeit sem fogja előteremteni egészen s egyszerre, azt tudjuk; de tudjuk azt is, hogy, ha valahol, úgy bizonyosan népek alkotmányos életében minden első lépés nehéz; de mihelyt megtörtént e lépés, szükségkép további haladáshoz fogja vezetni nemzetünket.«

Midőn országgyűlésünk bevégezte után nálunk, mint minden alkotmányos nemzetnél, melynek törvényhozása csak hosszabb időszakban ül egybe, a journalistika teendői arra szorítvák, hogy kis számmal hozott új törvényeink mikénti alkalmazásáról szóljon, s a jövő törvényhozás útját előkészítse: jónak látszott, hogy az általunk felállított központosítási elv elfogadásának végső következményeit előadjuk, s mert főczélunk a

tisztaság, egy másik dolgozótársunk, I. J., ismét négy cikkben vázlatát adá azon állapotnak, melybe hazánk jutna, ha a cél, mely után törekszünk, teljesen elérték, azaz más, valósággal alkotmányos nemzetek módjára, felelős kormányval bírnánk, mely mindig a törvényhozó test többségének kifolyása.

Hogy csakugyan ez vala e cikkelyek célja, világos azoknak félremagyarázhatatlan szavaiból:

„Mi itt egész átalakulásunkról szólunk, s ennél fogva több oly dolgokat mondunk, melyek nem a holnap nap teendői. Ezen sorok által tökéletes vázlatát, képét akarjuk adni a dolognak, a végeztelt akartuk kijelölni.»

Már most kérjük K. L. urat: kitől s mióta hallotta, hogy azon lap, vagy, ha úgy tetszik, ugyanazon ember, ki az iránt nyilatkozva, mit valamely tárgyra nézve a legközelebb jövőben tenni akar, egészen másokat mond, mint ha ugyanazon tárgy későbbi kifejlődéséről kérdeztetnék, következetlenséget követ el? Gondoljon vissza K. L. úr saját politikai életére, vagy válaszsza ki magának politikai férfiaink között azt, kit következetességre nézve a legkitünőbbnek tart, s mondja meg: hány kérdés van, hol, ha az iránt kérdeznék meg, mit a legközelebbi pillanatban szükségesnek tart, nem egészen másképp válaszolna, mint ha csak három évvel később kérdezzék, s vajon ki fogja K. L. urat azért következetlenséggel vádolni, talán a khinai mandarínokat kivéve, kiknek politikai bölcseségök abban áll, hogy mindent örök vesztelésben tartsanak?

Nem vagyunk következetesek magunkhoz? Ha úgy van, mutassa meg K. L. úr a különbséget, mely E. és I. elvei között létezik; ne mondja csupán, de bizonyítsa be, hogy az úgynevezett Eötvös-féle centralisatió Irinyi centralisatiójával ellentétben áll.

Eötvös megyei szerkezetünket oly körülményekből fejlődött institutiónak tekintvén, melyek korunkban megváltoztak, kimondja meggyőződését, hogy ezen institutió megváltoztatása is szükségessé vált.

Ennyiben, úgy hisszük, K. L. sem fog közte s Irinyi között különbséget találni.

De Eötvös alkotmányunknak egyik garantiáját találva törvényhatóságaink működésében, annak megváltozta-

tását mindaddig, míg alkotmányunknak más garantiák nem nyujtatnak, lehetetlennek tartja.

»Ha reményünk nem lehetne — így szól Irinyi a 433-ik számban — a parlamentáris kormányhoz, mi ugyan soha nem emelnénk szót a centralisatió mellett s nem nyujtanánk kezét a megyerendszer megszorításához.«

Hol itt ismét a különbség a kettő között, kiknek elseje kinyilatkoztatja, hogy a mennyiben a megyei rendszer alkotmányunk garantiáját teszi, annak megváltoztatásában csak más, erősebb garantiák elnyerése után fog megegyezni; másodika ünnepélyesen kijelenti, hogy soha a centralisatió mellett fel nem szólalt volna, ha erősebb biztosíték elérhetéséhez, melyet megyei rendszerünk csak pótol, reménye nem lehetne?

De mik azon garantiák, melyekért megyei rendszerünket föl akarjuk cserélni; talán ezekre nézve létezik köztünk különbözés?

Irinyi cikkelyeiben világosan kimondja, miként czélunk »a megyei önkormány helyett egy nemzeti önkormány elérése, mely az »alkotmány« szót valósággá tévén, egyszerűen összeforrasztva tartja a kormányt s nemzetet s felelős végrehajtási műszert állít elő«, s K. L. éppen ebben látja Eötvös és a *Hirlap* egyéb dolgozótársai között létező különbséget, mert hiszen mint harmadik cikkelyében mondja: »mikor Szalay a 402. számban felelős kormányról s a rendi alkotmánynak képviselőivé alakításáról szólt, akkor tűnt ki azonnal, hogy közte s báró Eötvös között az eltérés végtelen.«

Ha K. L. úrnak b. Eötvös nézeteiről csakugyan ez a meggyőződése, mi nyíltan megvalljuk: nem látjuk által, miként szólhat K. L. úr, mint oly ember, ki mindig hazánk alkotmányos szabadsága mellett buzgókodott, Eötvösről ennyi kimélettel, miután azon ember, ki arra törekszik, hogy alkotmányunk fennálló garantiái elvétessenek, s nem iparkodik, hogy mielőtt ez történék, más, biztosabb garantiák állíttassanak az előbbieket helyébe, inkább gyűlöletet és megvetést, mint kiméletet érdemel; s biztossá tehetjük K. L. urat, hogy az nap, melyen dolgozótársaink akármelyike ily tévútra jutna, mint a melyen b. Eötvöst látni akarja, s

Hirlap dolgozótársainak sorából ki fog töröltetni; de kérdjük, ugyan mi által adott b. Eötvös K. L. úrnak arra alkalmat, hogy ellene ily váddal lépjen föl?

K. L. nemcsak olvasta, sőt inkább áttanulta báró Eötvösnek a központosítás s helyhatósági rendszerről írt cikkelyeit; igen sajnáljuk, hogy e cikkelyek K. L. úrnak ennyi fáradságot okoztak; de ha ez így van, ugyan miként kerülhették el figyelmét báró Eötvösnek az említett cikkelyek negyedikében azon világos szavai, hol kimondja, miként nézete szerint »a kormány csak annyiban központosíthat, a mennyiben a törvényhozó testet képviseli, s foglalatosságainak miként való teljesítéséről a törvényhozást időről-időre tudósítja«, mi által más szavakkal, úgy hiszszük, elég világosan kimondatik, hogy báró Eötvös a megyék hatáskörének megszorítását szinte a kormány felelősségétől tételezi föl.

Ily politikus műveltségű s hazánk irodalmi viszonyait annyira ismerő férfiú, mint K. L., báró Eötvösnek ezen szavait talán megérthette volna; azonban úgy látszik, K. L. csak azt akarja érteni, a mi a lehetőségig legvilágosabban kimondatik, s abból, hogy Eötvös a felelősséget világosan ki nem mondá, czélszerűnek látta azt következtetni, hogy Eötvös a kormányi felelősséget nem kívánja. Legyen szabad sajnálkozásunkat jelenteni ki a felett, hogy K. L., ki Eötvös első négy cikkelyét áttanulta, ezen terhes foglalatosságban annyira elfáradt, hogy Eötvös későbbi cikkelyeinek még olvasására sem maradt ideje; máskép azon cikkelyből, mely 406-ik számunkban jelent meg, alkalmasint kiigazíthatá vala tévedését, miután e cikk végén báró Eötvös ekkép szól:

»E bajoknak oka mélyebben fekszik, — fekszik azon bizodalmatlanságban, mely létezni fog mindaddig, míg a felelősség kimondása által e bajnak gyökerei el nem vágatnak; fekszik abban, hogy egy törvényhozás helyett 52 törvényhozást birunk, melyeknek mindegyike a másiktól különvált irányt követ, s hogy nincs hely, melyen a kormány központosított érzete szabadon nyilatkozhatnék, hol érdekei valósággal képviseltetnének. Felelős kormány s törvényhozási összpontosítás: ez vala első szavunk, melylyel a journalistika mezején fölléptünk; kik hazánk kifejlődését más úton keresik,

azoknak tisztelhetjük szándékaikat, de bennök mindig politikai elleneket fogunk látni.«

A mondottakból olvasóink s reméljük K. L. is által fogja látni, hogy a modoron kívül, mely az író egyedisége szerint változik, Irinyi s Eötvös cikkelyei között csak azon különbség létezik, melynek léteznie kell, midőn az íróknak egyike a jelen pillanat teendőiről, másika egy bizonyos rendszer távol kifejlődéséről szól; az elvekben különbséget találni alig sikerült volna K. L.-nak, és ha a helyett, hogy Eötvösnek négy cikkelyét áttanulta, a többieket is legalább átolvasta volna — mely fáradsága által azon kérdést önmaga meg fogja magának fejthetni: melyik centralisatiót tekintse tulajdonkép a *Pesti Hirlap* centralisatiójának, Eötvösét vagy Irinyiét? — ha K. L. a jelen pillanatra tekintve kérdez: nem szenved kétséget, hogy a *Pesti Hirlap* dolgozó társai, Irinyi mint Eötvös, azt fogják felelni, hogy hazánk jelen állásában, míg bizonyos előzmények nem tétettek, leginkább csak azon indítványokat tartják kivihetőknek, melyeket báró Eötvös első cikkelyeiben érintett.

Ha törekvéseink végső céljáról kérdeztetünk, azt fogjuk válaszolni, hogy célunk egy parlamenti kormány elérése s hogy e kívánatunknak minden következéseit elfogadjuk; míg ezt elérnünk nem lehet, állandóan fogunk ragaszkodni jelen megyei szerkezetünkhöz, melyen kívül szabadságunknak más biztosítéka nincs, sőt ragaszkodni fogunk e rendszer némely kinövéseihez is, ha látjuk, hogy azoknak szabályozása által a megyék biztosítékai természetöket elvesztenék.

Úgy hiszszük, e programm elég világos; nem is képzeltük soha, hogyan maradhata valaki ezen eljárásunk iránt, melyet már annyiszor kimondánk, kételkedésben.

3.

Czikkelyeiben még két vádat emel K. L. ellenünk, melyeket válasz nélkül nem hagyhatunk.

Az első az, hogy törekvéseink által az alkotmányos szabadságot veszélyeztetjük, mert hisz ha annak egyedüli biztosítéka, a megyei rendszer, végre sírba dől, ki lesz annak oka, mint azok, kik ezen institúció depopularisatiója körül fáradoznak?

A második az, hogy világos, már létező biztosítékokat pusztá álmokért, minő a ministeri felelősség, cserélünk fel, s sajtószzerű birodalmi kapcsolatunk miatt elérhetetlen czélok után fáradozunk.

Midőn ma e vádak elsejére felelünk, épen mivel az annyira fontos, ne vegye rossz néven senki, ha egész őszinteséggel szólunk, s midőn magunkat védelmezzük, röviden azon eljárásra is kiterjesztjük figyelmünket, melyet a haladó párt azon tagjai, kik magokat a megyerendszer barátainak nevezik, eddig követtek, s melyet az *Erdélyi Híradó* mindig helyeselni látszott.

Mindenekelőtt meg kell vallanunk: midőn K. L. czikkelyében azt olvastuk, hogy a megyék depopularisatióját lapunknak tulajdonítják, a tárgy egész komolysága mellett nem nyomhattuk el mosolygásunkat. K. L. azon megye állapotának leírásával kezdi meg czikkelyeit, melyben egykor — s teljes meggyőződésünk szerint a közügy nagy hasznára — a közdolgok vezetésében évekig részt vett. »Láttam gyűlést fegyveres erő által szétveretni — úgymond, — voltam conferentiában, hol egyhangulag kimondaték, hogy azon napi gyűlésen életem forog veszélyben. Voltam gyűlésen, hol házunk szétromboltaték s csak egy jó emberünk örködése s kora híradása menté meg életünket. Voltam számos gyűlésen, midőn a féket bontott tömeg vad dúlongásai előtt reményt veszve némult el az intelligentia, s decretáltak nem azt, mire fölhíva voltak, sem nem azt, mit vezetőik akartak, hanem épen mi eszökbe jutott. Láttam gyűlések helyén borzasztó csatát, sokszoros halált s százakra menő sebesülteket. Láttam, miként merült el

minden más tekintet a legparányibb tárgy vitatásánál, egyedül a pártok ereje mérkőzék a tusában. Láttam a megyén száz ellenszegülést világos törvény ellen; száz feltámadást egyesektől a megye ellen. Hallottam mondani: mi a megye? holnap én vagyok, ha tetszik! Szóval anarchiát, minőt csak Magyarhon ismert ily alakban. S miután mindezeket látta, hallotta, tapasztalta, miután mindezeket oly lelkesen előadá: akkor végre kisül, hogy a megyei rendszer depopularisatiójának okai mi vagyunk. A megyerendszer azon buzgó barátai, kik, a mint egy- vagy a másiktól jobban fizettek, a haladás mellett vagy vele szemközt ellentétben, meggyőződésüket ólmos botokkal vívák ki, a kik a legfontosabb ügyet a legparányibb pártérdekeknek feláldozták, a kik a megyét oda vezették, hogy világos törvényeknek ellene szegüljön, mindazok nem tettek semmit a megyerendszer depopularisatiójára, s minden ellenszenvnek oka egyedül a *Pesti Hirlapban* fekszik; valóban, ha a tárgy nem volna oly szomorúan komoly, jóízűt nevetnénk a vádon, mi egészen az egykori farkasra emlékeztet, mely, mint tudva van, az egy patak-ból sokkal alantabb ivó bárányt azzal vádolá, hogy vizét felzavarja.

De hagyjuk ezt; fogadjuk el, ha úgy kell, a vádat, hogy jelen megyei rendszerünk depopularisatiójára nézve lapunk nem volt minden befolyás nélkül; de ha ezen rendszeren igen közel jövőben változások történendének, és pedig oly változások, melyek által megyéink hatásköre tetemesen megszoríttatik, csak mi leszünk-e ennek okai?

Kétségen kívül — így fog válaszolni K. L. e kérdésre; — hisz ki az, ki a megyerendszer megszorítását minden czikkelyében újra kívánja? Ki szól központosításról? Ki indítványozá, hogy alkotmányunk biztosítékát inkább felelősségben, mint megyei rendszerünkben keressük, nem a *Pesti Hirlap-e*? Hisz azért mondunk neki ellen szüntelen, az a különbség köztünk s e lap tanai között, hogy míg a központosítás iskolája megyei szerkezetünket a lehetőségig szűk korlátok közé szorítja, mi azt inkább terjeszteti, vagy legalább jelen állásában fenntartani kívánjuk.

Igy hát önök, a központosítás azon ellenei, kik a haladás zászlóihoz esküdtek, meg akarják tartani megyei szerkezetünket, melynek mi megváltoztatását kívánjuk? Mi nem kételkedünk szándékuk tisztaságán, de lássuk egyszer a módokat, melyeket önök e czél elérésére választának.

Magyarország nagy átalakulás korában él, a közéletnek alig van ága, melyben változások szükségessékké nem váltak volna; nézzünk végig az indítványokon, melyek önök által tétettek, s fontoljuk meg röviden — nem azoknak helyességét, mert hisz azon mi nem kételkedünk, hanem azt: mennyiben egyeznek meg azok az önök által vallott azon czállal, hogy megyei szerkezetünk szűkebb korlátok közé ne szoríttassék?

Az első, mi szemünkbe tűnik, a népképviselőlet kérdése. A haladó-párt egyik főkérdésének tűzte ki ezt, s az *Erdélyi Híradó* a központosítás ellen többször nyilvánított ellenszenvé mellett is, — K. L.-ről előbbi politikai életéből azt bizonyosan tudjuk, — kétségen kívül meg fogja vallani, hogy a népképviselőlet keresztülvitele programjához tartozik.

A népképviselőlet, mint e tárgyról régebben irt cikkeleinkből látható, a megyei rendszer tetemes megváltoztatása nélkül nem létesíthető, sőt ha mindazok, mik általunk akkor mondattak, nem fogadtatnának is el, senki nem fogja tagadni, hogy a népképviselőlet legalább azt igényli, hogy a megyei gyűlések választott képviselőkből alakíttassanak, azaz ős népgyűlésekből, mely név egykor annyira tetszett, képviselői gyűlésekké váljanak.

A népképviselőlet eszméje azon gyakorlattal, mely jelenleg nálunk létezik, miszerint nem a polgárok bizonyos száma, hanem csak egyes törvényhatóságok küldenek a törvényhozásba követeket, már magában sem fér jól össze, azonban mégis képzelhető, hogy a népképviselőlet eszméje csak annyiban alkalmaztatnék, mennyiben a választási jog a nemzet minden osztályára különbség nélkül kiterjesztetik, a nélkül azonban, hogy az arány, melyben az egyesek e joggal élnek, egyenlővé tétetnék, miként azt Angliában még a reform után is találjuk, hol a választói jog minden egyesre,

ki bizonyos census alá esik, kiterjed, azonban egyes városok választói tetemesen kisebb számmal lévén, mégis ép annyi követet küldenek, mint más sokkal nagyobbak. Mondjuk, a népképviselőt ily módon való alkalmazása lehetséges, azonban ha a haladó-pártnak a múlt törvényhozásban felállított programját tekintjük, alig gondolhatjuk, hogy az szándékai közé tartozhatott.

Csak a városok szavazatának elrendezése forgott kérdésben s az alsó tábla haladó többségének határozata az vala, hogy az egyes városok szavazata lakosaik száma szerint határozottassék meg, s hogy nem mindenkinek egyenlő, hanem a legnagyobbaknak tizenhat-szor nagyobb nyomatékú szavazat adassék, sőt hogy egyes kisebbek választói kerületekben egyesíttessenek. Mi által, a mint mindenki látta, a haladó-párt az egyes törvényhatóságok képviselőit elvél elhagyva, a való-ságos képviselői rendszer mellett nyilatkozott.

Törvényhozásunk átlátta, hogy minden reform, mely csak közjogi kérdésekkel foglalkozik, örökké meddő marad, s azért oly tárgyakra is kiterjeszté figyelmét, melyek közelebről az egyes polgárok személyes viszonyait illetik.

Büntető-törvénykönyvünk javítása volt az első, mi e tekintetben munkásságukat kíváná. S mi volt programja e tekintetben ezen pártnak, melyhez magát K. L. úr is számítja?

A perbe fogás — mely most nemesekre nézve a közgyűlést illeti — perbe fogó esküdszékre (grand juryre) bízott.

Az ítélet hozása — mely most a megye által választott vagy a főispán által kinevezett bírákat illeti, — esküdszékre, azaz oly bíróságokra bízott, mely a megye választásától független.

Az ítélet végrehajtása — mely most egészen a megye önkényétől függ — az országgyűlés által kidolgozandó tömlöczrendszer által vala meghatározandó s egy különös helytartótanácsi osztály alakítása indítványoztatott, mely csak a törvényhozásnak felelven, a tömlöczrendszer pontos megtartására felvigyázni s az egyes megyéket arra kényszeríteni tartozzék.

A közmunkákra s közlekedési eszközökre nézve épen

a haladó-párt által tett azon indítványra ki nem emlékezik, miszerint minden közlekedési eszközök építése iránt az elhatározás a törvényhozásra, a végrehajtás egy, a felség által kinevezett s csak az országgyűlésnek felelős egyedre bízott? Noha semmi nem szorítható meg inkább a megyei hatóságot: ki fájlalta e törvénynek el nem fogadását inkább, mint épen a haladó-párt?

Csak a főbeket említjük, de nem hallgatjuk el azon lelkesedést, melylyel a haladó-párt ezenkívül még a szabad községek fontos ügyét is felkarolta s bizonyosan nem őt illeti a vád, ha nagyobb községeink, melyek magokat az uri hatalom alól kiválták, még jelenleg is minden saját hatóság nélkül szűkölködnek.

Ezek valának a haladó-párt programjának főpontjai, ezek azok, melyekért mi is magunkat mindig ahhoz számítók, s K. L. bizonyosan büszkeséggel fogja megvallani, hogy mindezen pontok kivívása mellett mindent, mi hatalmában áll, elkövetett. Föltenni, hogy azok, kik ezen ügyek mellett felszólaltak, azoknak létrehozását nem kívánták, a legnagyobb balgatagság vagy rossz lélek volna mindenki részéről; sőt azt kelle óhajtaniok, hogy buzgalmuknak minél hamarabb s minél tökéletesebb eredménye legyen.

Tegyük föl, hogy ez óhajtás sikerült s a haladó-párt programja csakugyan tökéletesen életbe lépett: mily hatást gyakorland ez az annyiaktól megtartani kívánt megyei rendszerre?

Megyei gyűléseink a népképviselő elvének elfogadása által ös-népgyűlésekből képviselői gyűlésekké változtak; az utasítás-adási jognak gyakorlata vagy lehetlenné vált, vagy az országgyűlési követeknek kétfokú választását teszi szükségessé.

A büntető perbefogásnak joga a megyei gyűléstől elvétellett.

A büntető bíraskodás legfontosabb része a megyétől egészen független esküdtzékekre bízott.

Maguk a tömlöczök mikénti elrendezése s tartása már nem a törvényhatóság teendői közé tartozik.

A közmunkák használata s a közlekedési eszközök elrendezése körül a megye hatalma megszűnt s valószínű központosítás hozatott be.

Minden község, mely magát megváltja s így a községi rendszer gyakorlatába jő, a megye hatáskörét székre szorítja.

S most kérjük olvasóinkat, kérjük K. L. urat: volt-e valaha nagyobb önámítás, mint midőn azok, kik felszólaltak ezen indítvány mellett, melyeknek mindegyike a megyei rendszer tetemes megszorításához vezet, kik évekig küzködnek, hogy azokat életbe léptessék, kik az egyesülési jogban a szabadság egyik legfőbb jótéteményét tisztelik s minden közcélú egyesületben részt vesznek, noha minden nagyobb egyesület azon közéletnek, mely elébb kizárólag a megyében működött, egy részét fölemészti; ha, mondjuk, azok, kik ezt teszik, egyszersmind a jelen megyei szerkezet legbuzgóbb barátainak nevezik magukat, kérjük: volt-e nagyobb önámítás a világon, mint ha azok, kik újabb időben alig tettek oly indítványt, mely nem a jelen megyei rendszer megszorításához vezetne, mégis oly határozottan felszólalnak azok ellen, kik e rendszer megváltoztatásának szükségét kimondani merészelék; volt-e nagyobb következetlenség — bocsánatot e szóért, — mint azoké, kik a védegyelet s iparegyesület elrendezésében minden módon központosításra törekedtek, s midőn ez elv alkalmazása a haza közdolgaira nézve követeltetik, azt károsnak s veszélyesnek hirdetik, mintha nem volna egy nagy védegyelet alkotmányunk is, mely által szabadságunkat őrizzük; mintha az egész haza nem volna egy óriási iparegyesület, melyben millió polgárok, mindenik saját körében, a haza felvirágzásán dolgozik.

K. L. úr kijelenti bámulását a felett, hogy báró Eötvös oly indítványok elébe, melyek az összes haladó-párt által elfogadtattak, a központosítás népszerűtlen elvét tűzte ki. Legyen szabad kijelenteni még nagyobb bámulásunkat a felett, hogy a haladó-párt, midőn majdnem kizárólag oly indítványok mellett küzdött, melyek megyei rendszerünket megszorítják, az elvet, melynek ez indítványok következményei, csak népszerűtlensége miatt hallgatta el; legyen szabad kijelenteni sajnálkozásunkat a felett, hogy ez történt, mert mi részünkről alig ismerünk egy nemzet haladása korszakában valami

veszélyesebbet, mint ha törekvéseiknek alapelvét a pártok ki nem jelölvén, az egész haladás a véletlennek engedtetik által.

Vegyük a jelen esetet. Megyei szerkezetünk, miként azt most gyakorlatban látjuk, nem fér meg a haladással. Ennek szükséges következménye az vala, hogy számos oly indítványok tétettek, melyeknek elfogadása által, mint olvasóink már a fentmondottakból láthatták, a megyék hatásköre megszorítottatik. Erre nézve köztünk s a haladó-párt között nem létezik különbség, sőt ha az egyes tárgyak iránt tett indítványokat tekintjük, az irás modorán kívül alig fog valaki az előbbi s mostani *Pesti Hírlap* között különbséget találni.

A haladó-párt azon része azonban, mely a jelen *Pesti Hírlap* működését veszélyesnek hirdeté, azon meggyőződésből indul ki, hogy bárha ezen egyes indítványai elfogadtatnának is, a megyerendszer, mely most alkotmányunk biztosítékát teszi, jelen erejében fenntartja magát.

Mi az ellenkezőről vagyunk meggyőződve, s midőn ugyanazon indítványok mellett felszólalunk, egyszersmind annak szükségét látjuk által, hogy, miután mind ezen haladási kérdések eldöntése megyei szerkezetünket annyira megszorítja, hogy alkotmányunk biztosítéka többé nem lehet, helyébe más biztosítékokról kell gondoskodnunk. Itt fekszik a köztünk s a haladó pártnak jelenleg ellenünk fellépő része között létező különbség, mint azt K. L. igen helyesen megjegyzé, midőn a 34. számban kinyilatkoztatta, hogy Eötvös centralisatiója ellen nehézségei nincsenek; csak midőn a 402-ik számban a felelős kormány s rendi alkotmány képviselőitvé átalakításáról tétetett szó, vevé észre a különbséget.

Kinek felfogása helyesebb: a jövő, s úgy hisszük, egy közel jövő meg fogja mutatni. Azok működtek-e célszerűbben, kik midőn oly indítványokat tesznek, melyek által jelen megyei rendszerünk sokkal szűkebb korlátok közé szorítottatik, arról, hogy alkotmányunk ezen garanciáját mással kell pótolni, hallani sem akarnak, vagy azok, kik a megyei rendszernek a haladás által szükségessé vált megszorítását előre látván, a nemzetet

szüntelen arra intik, hogy új biztosítékokról gondoskodjék: a nemzet előbb-utóbb bizonyára igazságosan meg fogja ítélni, s habár a megzaklatott megyei institutio hanyatlásnak indulna, s a hatalomnak esnék is martalékául, a felelet-terhet bizonyosan nem azokra fogja vezetni, kik őt szüntelen e fenyegető veszélyre emlékeztetik.

Fogjuk össze röviden a mondottakat.

Azzal vádoltatánk, hogy az alkotmányos szabadságot veszélyeztetjük, mert annak egyedüli biztosítékát, a megyei rendszert nem más, mint mi fogjuk sirba dönteni, kik azt depopularisáltuk.

A mi azt illeti, hogy a megyerendszert mi depopularisáltuk, hivatkozunk K. L. idézett soraira, s kérjük olvasóinkat, vajon a *Pesti Hirlap* hasábjain olvastak-e valaha valamit, mi e rendszert inkább depopularisálhatná, mint K. L.-nak szónokilag előadott leírása azon megyéről, melyben oly üdvösen működött?

Azon vádra nézve, hogy megyéinket szűkebb hatáskörbe akarjuk szorítani, megmutattuk, hogy az a haladás minden barátai által szintúgy kivántatik, s hogy a mi s az ő törekvéseik között alig létezik egyéb különbség, mint az, hogy mi a megyék hatáskörét megszorítván, az elvet, mely szerint az történik, t. i. a központosítást, kimondottuk s a nemzetet figyelmessé tettük, hogy szabadságának új biztosítékairól kell gondoskodnia.

Mi szívesen elfogadjuk ezen eljárásunk egész felelősségét.

4.

Az utolsó ellenvetés, mely K. L. úr s vele igen sokak által politikai rendszerünk ellen felhozatik, céljaink kivihetlenségében fekszik. Szemünkre hányatik, hogy pusztá, főkép sajtászerű birodalmi kapcsolatunk miatt kivihetetlen álmoknak áldozzuk fel alkotmányunk legfőbb biztosítékait.

Valahányszor valamely tétel megfoghatatlannak látszik, — így szól Pascal — meg kell vizsgálnunk annak ellen-

kezőjét, s ha azt világosan hamisnak találjuk, az elsőt, bármí megfoghatatlannak látszassék, bátran elfogadjuk.

A nagy gondolkozónak ezen szabálya szerint felfogásunk helyességének bizonyítására, valamint a legkönnyebb, úgy talán a legezélszerűbb mód volna megmutatni, hogy azon politikai rendszer alkalmazása, melyet politikai elleneink maguk elé kítűztek, — ha ez eljárás csakugyan rendszernek nevezhető, — a lehetlenségek sorába tartozik; miután azonban, ki utolsó cikkelyünket figyelemre méltatá, már az ott mondottakból láthatta, miként sok azon indítványok közül, melyek a haladó-párt által hazánkban majdnem általában elfogadtattak, megyei rendszerünkkel meg nem fér: most az ellenünk tett ellenvetés megezáfolására a nehezebb utat választjuk, s azon kérdést állítjuk fel magunknak: vajon csakugyan kivihetetlen-e az általunk védett rendszer, és miért?

Felfogásunk szerint csak két ok lehet, minélfogva azt mondhatnók.

Az első, mert az elv, mely mellett felszólalánk, e hazában többségre soha nem számolhat, s azért alkotmányos uton behozhatatlan.

A második, mert habár rendszerünk az országban többséget nyerne is, a kormány azt sajtószzerű birodalmi kapcsolatunk miatt el nem fogja fogadhatni.

Lássuk.

Mi az elsőt illeti, az ellenszenv, mely a központosítás elve ellen létezett s melyről K. L. szól, kétségen kívül nem vala titok előttünk sem, s habár, mióta a *Pesti Hirlap* új irányában működik, ez ellenszenv tetemesen kevesbült s jelenleg többet számíthatunk elvbarátaink közé, mint első föllépésünk alkalmával egy év múlva tehetni reméltük, s habár az *Erdélyi Híradó* 28-ik számában olvasva, miként az *Erdélyi Híradó* is a központosítást s ezzel kapcsolatban a parlamenti kormányt tüzte ki azon czélnak, melytől honunk egykori felvirágoztatása föltételeztetik, s melyre munkálni a honfi-feladatok leghasznosabbikái közé számítja, nem panaszkodhatunk többé, hogy elkülönzött állásban vagyunk: mégis megengedjük, hogy a központosításnak,

főleg neve miatt, e hazában még számos ellenségei vannak.

A központosítás ellenei kétfelé oszlanak.

Első sorban állanak azok, kik conservativ nevezet alatt minden haladásnak, legalább annak, mely a szabadság érdekében czéloztatik, ellentmondanak s a *Budapesti Híradót* s a *Nemzeti Ujságot* választák organumoknak.

Velök többnyire ellentétben, de a mennyiben ellenünk lépnek föl, egy értelemben azok állanak, kik a megyei szerkezetet az ellenzék leghatalmasabb eszközének tartják.

K. L. úr, mint III. cikkében mondja, »minél inkább elmerült azon idő s körülmények egybevetésébe, midőn a *Pesti Hírlap* a megyerendszer elleni ostromát megkezdette, annál világosabb lőn előtte, hogy újra az ismételtetik itt, mi a történezsnet lapjain annyiszor előfordul, s ez nem egyéb, mint hogy merőben ellenkező czélok felé törekedő erők az eszközök megválasztásában bámulatosan egy pontra jutnak.« Valóban csudálatos, hogy K. L. úr nem jutott ezen gondolatra inkább akkor, midőn a lelkességet látá, melylyel a *Budapesti Híradó* s *Nemzeti Ujság* a központosítás ellen felszólaltak s így merőben ellenkező czélok után indulva, politikai elleneikkel bámulatosan egy pontra jutottak. Való, senki nem ura gondolatainak s valamint Newton talán nem teszi nagy fölfedezését, ha alma helyett körtvét lát a fáról hullani, úgy K. L. nem tehet róla, ha gondolatai épen a *Pesti Hírlap* olvasásánál támadnak föl benne; azonban K. L. meg fogja bocsátani, ha őt figyelmessé teszszük, hogy azon egyetértés, mely a haladó párt egy része s a conservativ párt között a fölött létezik, hogy megyerendszerünk mindkettőjük által védelmeztetvén, minden központosítás mindkettőjük által veszélyesnek állittatik, sokkal nagyobb annál, mely köztünk — kik megyei rendszerünkről csak azon föltétel alatt akarunk lemondani, ha helyébe más alkotmányi biztosítékokat szerezhetünk magunknak — s azok között észrevehető, kik megyei rendszerünk korlátozását minden föltétel nélkül követelik.

Mi már conservativ elleneinket illeti: önámítás

volna hinni, hogy e párt, míg létezik, alapelvünkre nézve velünk valaha megegyezhetne. Ha azok, kik a szabadságnak lényege helyett csak formáit akarnák megtartani, a törvényhozási központosítás és parlamenti kormány ellen nyilatkoznak, ők czéluk kivívására nézve igen jó téren állanak s eljárásuk teljesen okszerűnek nevezhető. Nézzünk végig a conservatív párt tudományos auctoritásain: alig van közöttük, ki nem a megyei vagy tartományi szerkezet mellett szólalna fel, s így e tekintetben a statutudományok nagy restauratora, X. Károly ministerével tökéletesen egyetért, s nincs közöttük, ki, ha már alkotmánynak lenni kell, a provincialis rendszert a törvényhozási központosításnál sokkal czélszerűbbnek nem hirdetné. S igen helyesen, alkotmányos élet ellenzék nélkül alig képzelhető. Ha már az alkotmányos élet ez egyes tartományok vagy megyék körébe szorítatik, bizonyos, hogy a kormány, melyet természetes egysége szerint képviselője az egyes tartományban egész hatalmával képvisel, mindig csak az egyes tartomány vagy megye ellenzékét látja maga ellen föllépni; a kormány egész hatalma tehát mindig csak az ellenzék egy kis részével áll szemközt, mi által hatalma szükségkép tetemesen növekszik. A mi tehát conservatív elleneinket illeti, nem is remélhetjük, hogy a helyzet, melyet főelvünk irányában elfoglaltak, valaha változni fog.

Egészen másképp áll a dolog, ha figyelmünket azokra fordítjuk, kik mint a haladás buzgó barátai, velünk majdnem minden egyes kérdésben tökéletesen egyetértenek s csak alapelvünk elfogadásától vonakodnak. Való, naponként történnek e párt legkitünőbb egyedei által felszólalások a központosítás ellen, megyei szerkezetünk megsztaltatik, s a *Pesti Hirlap* azzal vádoltatik, hogy midőn a nemzet ezen palladiumát megtámadá, az egész hazát veszélybe hozta; de nem tesznek-e ugyanakkor ugyanazok, kik ellenünk ekkép felszólalának, oly indítványokat, melyek, mint mindenki láthatja, egyenesen a megyei rendszer tetemes korlátozásához s alapelvünk következményeinek elfogadásához vezetnek? Nem történnek-e országgyűlésről országgyűlésre lelkes felszólalások épen e párt részéről a felelősség mellett, noha, ki a statutudományokban nem egészen járatlan, első tekintetre

láthatja, hogy ez központosítás nélkül képtelenség, s hogy az, ki a felelősség mellett felszólalt, már azon pillanatban megyei rendszerünk fentartása ellen szavazott, s más szavakkal ugyanazt mondá, mit mi, hogy t. i. a megyei rendszer pótlék gyanánt csak addig tartandó fenn, meddig más, hathatósabb biztosítékokkal föl nem cserélthetjük. A dolgok ezen állásában valóban nem felette nagy optimismus szükséges, hogy azon reményünket fejezzük ki, hogy mindazok, kik e hazában a haladás zászlói alatt állanak, velünk nem sokára, és pedig alapelvünkre nézve is, kezét fognak fogni; hisz e remény nem más, mint azt remélni, hogy kik indítványainkban megegyeznek, egész munkásságunk alapelvét végre el fogják ismerni, s miután a fogalmat elfogadták, a szótól, melyben az kimondatik, nem fognak többé irtózni.

Új névvel tiszteltetünk meg s K. L. által codificatoroknak neveztetünk — kétségen kívül, mert tisztelt ellenünk e szavat más értelemben veszi, mint az a tudományos világban vétetni szokott; — de hiszszük, hogy e név is legalább azok előtt, kik újabb időben mindent codificálnak, s nemcsak a büntető- és váltó-törvénykönyvet, hanem minden nagyobb törvényjavaslatot codex-formában készítenek, nem idézhet ellenünk annyi ellenszenvet, hogy elfelelhetnék, miszerint azon indítványok által, melyeket tettek, a megyei rendszer tetemesen korlátoztatik, s hogy ha csak alkotmányunkat biztosíték nélkül hagyni nem akarjuk, új garantiákról, azaz parlamenti kormány megállapításáról kell gondoskodnunk. Ezen nézetektől vezéreltetve, mi meg vagyunk győződve, hogy bármennyi ellenszenv mutatkozzék még most is az általunk felállított elv iránt, már talán a jövő törvényhozás a törvényhozási központosítás zászlói alatt egyesítve fogja látni azon egész pártot, mely hazánk haladását s kifejlődését tűzte céljául. Nézzük most, mennyiben olyas törekvésünk, hogy az, birodalmi kapcsolatunk miatt, a kormány által el nem fogadtathatnék.

Nem tagadjuk, hogy alkotmányos s nem-alkotmányos országoknak egy birodalomba való egyesítése bizonyos nehézségekkel jár. Ezen nehézségek azonban léteznek, s miután föltennünk nem szabad, hogy valaki által alkot-

mányos állásunk felforgatása czéloztatik, senki nem lehet, ki ezen nehézségek megszüntetését a birodalom állására szükségesnek ne tartaná; egyedül azon kérdés áll tehát előttünk: vajon ezen alkotmányos állásunkból fejlődő nehézségek növekednének-e vagy sem, ha alkotmányunk azon változásokon menne keresztül, melyeket mi szükségeseznek tartunk? S mi ezen kérdésre azzal felelünk, hogy meggyőződésünk szerint alkotmányos rendszerünk megváltoztatása nem kevésbé fekszik az összes birodalom, mint saját hazánk érdekében.

Összeköttetésünknel fogva a birodalomnak hazánkban két nagy érdeke van.

Az első, hogy Magyarország jóléte a lehetőségig kifejlődjék.

A második, hogy azon erők, melyek e kifejlődés által támadnak, a birodalom közczéljaiban munkások legyenek, hogy Magyarország egész hatalma a birodalom súlyát növelje, s ha kell, akármikor azon czélok kivívására használtathassék, melyek a birodalommal s hazánkkal közösek.

Hogy jelen alkotmányi szerkezetünk ezen érdekek elsőjének előmozdítására nem alkalmas, azt kár volna okokkal bizonyítani, miután a tapasztalás e részben elég világosan szól, s Európa minden népei között alig mutathatunk olyat, mely kifejlődésében annyira hátra maradt volna, mint mi sokat magasztalt alkotmányunk mellett. Hogy alkotmányunk ezen birodalmi érdekek másodikára nézve sem működött üdvösebben, szintén nem nehéz bizonyítani.

Mert vajon az organisált szétदारaboltság, ezen rendszeresített rendetlenség, melyet szerkezetünk mellett találunk, nem állit-e fel ellenállhatlan akadályokat arra nézve, hogy nemzetünk egész erejével bármely eszme körül egyesülhessen? K. L. a megyékben létező rendetlenséget s kicsapongásokat nagy részben a magyar kormány elnézésének s folytonos be nem avatkozási rendszerének tulajdonítja, s mi nem akarjuk vizsgálni, mennyire következetes azok eljárása, kik megyeink autonomiáját alkotmányunk egyedüli biztosítékának tartva, a kormány be nem avatkozási rendszerét hibának tulajdonítják; de kérdjük, K. L. vagy bárki azt

hiszik-e, hogy ha a kormány ezen rendszerétől eltér és semmit el nem néz s mindenbe beavatkozik, ez által ereje növeltetni fog?

A végrehajtás erőtlenségének oka hazánkban azon bizodalmatlanságban fekszik, mely nem egy vagy más, hanem általában véve minden kormány ellen létezik, bármily személyekből alakíttassék az, s vajon nem látja-e mindenki, hogy e bizodalmatlanság csak növekedik, ha a kormány az egyes megyék benső dolgaiba beavatkozva, ötvenkét törvényhatóságban naponta új harcokat vív? E bizodalmatlanságnak megszüntetésére mi, mint már egy előbbi czikkelyünkben mondtuk, csak egy módot látunk, s az a kormány felelősségében fekszik. Míg ezen elv alkotmányunkba fölvéve nem lesz, haszontalan sopánkodunk a felett, hogy a haladás iránya czélszerűen csak a kormány által tűzethetik ki, mi miatt néha a kormány legczélszerűbb rendeletei ellenállásra találnek: a jelen, mind a kormány, mind saját erőtlenségünkhöz vezető állapotnak meg kell maradnia, mert hisz alkotmányunknak nincs más biztosítóka, s ha Isten választott népét önmaga arra inté, hogy Egyiptom húsos tállait a pusztá fáradságteli szabadságával cserélje föl, ki veheti rossz néven a magyarnak, ha őseitől öröklött szabadságát anyagi jólétért árúba bocsátani nem akarja?

Mondassék ki a felelősség elve ma, s a bizodalmatlanság, mely a kormány lépteit akadályoztatá, megszűnik, a nemzet egész ereje a törvényhozás többsége szerint haladó kormánynyal együtt működik, a jelenleg minden egyes törvényhatóságokban vívott apró csaták megszűnnek, s velök azon keserűség, mely a kormány lépteit kíséri. S vajon, hogy ez történjék, nem fekszik-e szintűgy az egész birodalom, mint hazánk érdekében? Vajon föltehetjük-e, hogy kormányunk oly rendszerhez ragaszkodjék, mi által alkotmányos kormányoknak minden kellemetlenségeiben részt vesz, s azon erőt nélkülözi, mely többséggel bíró alkotmányos kormánynak rendelkezésére áll; hogy oly állapotnak fentartását kívánja, mely mellett a nemzet szabadsága biztosítására csak nem-tevési hatalmával (*vis inertiae*-vel) bírván, a kormány nemcsak minden nagy törvény-

telenség, hanem egyáltalában minden nagynak véghezvitelében akadályoztatik, bármennyire üdvös volna is az?

Fogjuk össze röviden a mondottakat.

Azzal vádoltatánk K. L. által, hogy oly indítványok mellett szólalva fel, melyek a haladó-párt által általán véve elfogadtattak, mégis a központosítás népszerűtlen nevét választottuk jelszavúl. Megmutattuk, hogy e jelszó általunk csak azért választatott, mert indítványaink egyenesen ez elvnek voltak kifolyásai.

Következetlenség hányatott szemünkre. — Előadtuk, miként e szemrehányás igazságtalan, s miként azon különbség, mely E. és I.-nek központosításról írott cikelyeikben létezni látszik, csak onnan vevé eredetét, hogy az első tisztán a jelen pillanatról, a második elvünk végeredményeiről szólt.

Mondatott, hogy a megyék depopularisatiója által alkotmányunk egyedüli biztosítéka veszélybe döntetik. — Mi figyelmessé tettük olvasóinkat, miként megyeink jelen hatásköre tetemesen korlátoztatik, ha a haladó-párt által tett indítványok elfogadtatnának, s hogy éppen azért alkotmányunk azon biztosítéka, melyet megyei szerkezetünkben találunk, többé fel nem tartathatván, más biztosítékokról kell gondoskodnunk.

Végre a mi politikai rendszerünk kivihetetlenségét illeti: előadtuk, miként alapelvünk az egész haladási-párt által, ha csak eddigi tetteit meghazudtolni s egészen új programmal fellépni nem akar, szükségkép el fog fogadtatni, s miként annak alkalmazása a kormánynak inkább érdekében fekszik, mintsem hogy szándékaival, ha azok törvényesek, ellentétben állana.

Mindezekből által láthatják olvasóink, hogy a pályát, melyen eddig haladtunk, munkásságunk ezen új évében is állandóan követni fogjuk.

Azon korszakhoz jutottunk, hol a megyei szerkezet nem lehet többé alkotmányunk biztosítéka.

Minden lépés, melyet a haladás pályáján előbbre teszünk, megyei szerkezetünk gyöngítéséhez vezet.

Más biztosítékokról kell tehát gondoskodni, s ezek csak a törvényhozási központosításban s kormányfelelősségben kereshetők.

Felelősségről szólni, a nélkül, hogy egyszersemind központosításról szólanánk, lehetetlenség után vágyódás. Ki az elsőt akarja, ha nem álmodozó, kénytelen elfogadni a másodikat is.

Ez felfogásunk szerint az egyedüli út, melyen hazánk kifejlődése lehetséges, mely az egész birodalom állásának szilárdításához vezet. S gyanúsítások vagy nem motivált ellenszenvék nyilvánítása minket nem fognak soha visszatartóztatni ösvényünk követésétől.

A „PESTI HIRLAP“ ELVEIRŐL.

I. JÖJJÜNK TISZTÁBA.

A *Budapesti Híradónak* méltóságos vezére nem rég a cikkelyeknek egész sorozatát bocsátá közre, melyekben szüntelen »tisztelt barátjának« nevezve, az általam — mióta e lapok vezetésében némely barátaimmal részt veszek — vitatott nézeteket a gúny és elmésségnek minden hatalmában álló fegyvereivel megtámadja. Én, ki az »inimicus causae, amicus personae«-nak nagy barátja soha életemben nem valék, sőt — megvalloim gyengeségemet — nem is foghatám fel tulajdonkép soha, hogy azok között, kik egészen ellenkező utakon járnak, a barátság szoros kötelékei miként tarthatják fenn magukat: a méltóságos vezér úrnak keserű hangulatát, melylyel cikkelyeiben rólam, tisztelt, sőt egy helyen »drága« barátjáról szól, rossz néven nem veszem, s valamint csak önbelátásom hiányának tulajdoníthatom, hogy a tisztelt vezér úrnak elveit egykor az enyéimmal ugyanazoknak gondolva, őt barátaim közé számítám, úgy most kénytelen vagyok eltűrni, hogy »szerencsétlenségemre«, mint ő maga mondja, itt van ő, ki »elaltató hosszadalmasságú cikkelyeimet« megczáfolva, olvasóit figyelmessé teszi: mi módon akarja b. E. J. »tisztelt, sőt drága barátja« rászedni honfitársait, miként akarja ábrándokért feláldozni hazája valódi szabadságát stb. stb. Nem fogom ismételni mindazt, mit a vezér úr barátsága lángérze-

tében tisztelt barátjáról mond, s e részben azon cik-
kelyekre utasíthatom olvasóimat, melyek a *Budapesti*
Hiradó-ban a 210. számtól kezdve egymásután meg-
jelentek, úgy is, ki a *Pesti Hirlap* tanainak helyessé-
géről kételkedik, alig olvashat jobbat e czáfolatoknál,
melyek, mint Macchiavelli híres munkája, csak azon
rendszer keserű kigunyolására látszanak írva lenni,
melynek állítólagos védelmezői. Én, mint mondám,
a tisztelt vezér úrnak keserű hangulatát nem veszem
rossz néven; van azonban számíthatatlan elmésségei
között egy, melyet nem hallgathatok el, s pedig azért,
mivel nem csak lapjaiban, de más lapokban is öblb-
ször ismételtetett, s mert a tisztelt közönséget t őe
csak úgy remélem megmenthetni, ha reá egyszer válta-
szolok; s ez azon igen jó izü tréfa, hogy b. E. J.
regényíró és költő.

Igen, én írtam regényeket. Jókat-e, vagy rosszakat,
ártottam-e velők irodalmunknak, vagy magamat tettem
általok nevetségessé, azt sem a *Budapesti Hiradó*, sem
annak vezére egymaga elhatározni nem fogja; de
vajon mi következik ebből? A *Budapesti Hiradó* nézete
szerint kétségen kívül az, hogy b. E. J., mert regé-
nyeket írt, másra, főkép politikára képtelen. De hogy
a *Budapesti Hiradónak* egy kedvelt szójárásával éljek,
„constatirozzuk a helyzeteket”. Mig én regényeket írtam,
ugyan az igen tisztelt vezér úr mit tett? Gazdaságán
kívül haszonbérbe vevé egy nagy alföldi községnek
korcsmajogát. Kétségen kívül ezen kereset ép oly tisz-
teletreméltó, mint bármi más, — megengedem, sokkal
szebb s hasznosabb a regényírásnál, de a kérdés nem
ez; a kérdés e helyen csak az lehet: a korcsmajog
kibérlése annyival jobb előkészület-e a politikai pályá-
hoz, hogy ki körülé fáradozott, a felett, ki költészettel
foglalatoskodott, már ez által kiszámíthatlan felsőbb-
séggel bírna? S e kérdésnek megfejtése nehezebb, mint
a méltóságos vezér úr talán hiszi. Ha álokoskodással
akarnék élni, mondhatnám, hogy ily haszonbérléshez
a költői tehetségnek szinte nem kis mértéke szükséges,
miután a haszonbérelő csak annyiban vállalhat magára
tetemesebb évenkénti fizetést, amennyiben jóslói lelkével
azon száz meg százezer meszely bort és pint pálinkát

előre látja, melyet korcsmaiban meg fognak inni, mi által nemcsak költővé, de valóságos vatessé emelkedik: én azonban nem akarok ily okoskodással élni, s miután a t. vezér úr a költői tehetséget, úgy látszik, nagy hibának tartja, mint kétségenkívül kedves udvariasságot, azt vallom, hogy őt egészen prózai embernek tartom. De mit bizonyít ez? Azt-e, hogy már azonnal politikai capacitássá vált? Vagy hogy haszonbérloői tapasztalásainál fogva több képességgel bír azoknál, kik költészettel foglalatostkodnak? Ez, felfogásom szerint, egy azon állítások közül, melyekről csak tapasztalásból ítéltünk, s e részben a költő, ki politikával foglalkozik, nem nélkülöz előzményeket. Macchiavelli, — kit talán a méltóságos vezér úr sem számítand az érzelgős politikusok közé, — költeményeket s vigjátékokat írt, Richelieu szomorújátékok készítésén fáradozott, nagy Fridrik költőnek tartá magát, Canning igen csinos versei mellett is nem egészen velőtlen politikusnak tartatik, úgy szinte az egész utolsó whig ministerium sem, mely majdnem kizárólag költőkből állott, s mig többsége tartott, Angliát azért nem rosszul kormányozá. — Többeket említeni e helyen szükségtelen. És vajon fog-e tisztelt vezér úr ennyi példát felhozni azok közül, kik valaha a világ bármely országában korcsmaárendával foglalkoztak s később nagy statusférfiakká váltak? Ha a méltóságos vezér úr ezt teendi, szemrehányásai, melyeket költő-létem ellen tesz, talán valamivel fontosabbakká válhatnak; így elmésségei, mint elmésségek, azon hibával birnak, hogy nem újak s már gróf Sz. által többször használtattak, mint okok, pedig egy hajszállal sem kevésbé nevetségesek, mint ha én abból, mert eddig nagy statusférfiut nem ismertem, ki előbb bormérést haszonbérlett volna, ellenben sok költőt tudok, ki nagy politikai capacitásnak mutatkozott: vagy azt akarnám következtetni, hogy a vezér úr közdolgok vezetésére alkalmatlan, vagy azt, hogy én erre képes vagyok. Hagyjunk föl — ez véleményem — minden személyességekkel, s fordítsuk egész figyelmünket az előttünk fekvő kérdésekre, s úgy tartom, ily eljárás által mind a közönség, melyhez szólunk, mind minmagunk csak nyerhetünk.

S most a dologra.

Sok vita folyt egy év óta a *Budapesti Híradó* és *Pesti Hírlap* között. Mindazon egyes kérdések alapján, melyekre nézve e két lap többnyire ellenkező véleményeket nyilvánított, egy fő kérdés fekszik, s ez az, melynek megfejtése mindenképp előtt szükséges.

Nézetünk szerint, mint mindjárt első fellépésünk után nyilván kimondottuk: hazánknak kifejlődése alkotmányunk jelen formáihoz ragaszkodva lehetetlen. Ha tehát haladni akarunk s egyszersmind alkotmányunkat nem akarjuk megfosztani minden biztosítékaitól, szükség, hogy oly alkotmányos formákról gondoskodjunk, melyek a haladással ellentétben nincsenek, s egyszersmind szabadságunkat megtámadásoktól megóvhatják.

Ily biztosítékot mi a kormányi felelősségen kívül nem ismerünk, s azért a kormányi felelősség kivívása azon cél, melyet munkásságunknak kitűztünk.

Önök, a *Budapesti Híradó* vezére s bajnokai, e részben másképp vélekednek. Elismerik, miszerint alkotmányos rendszerünknek tetemes változásokon kell átmennie, hogy általa mint eszköz által a célt, mely nem lehet más, mint az összes nemzet anyagi és szellemi tökéletesedésének folytonossága, elérnünk sikerüljön. Állításuk szerint kívánatuk csak az, hogy hazánk sem alúlról, sem felülről jövő despotismus útján, hanem alkotmányos úton viruljon fel, s hogy ezen eredmény az ausztriai-birodalmi összeköttetésünk fentartása, sőt ezen kapocs állandóságának szilárdítása mellett jöjjön létre; szóról-szóra ugyanaz, mit mi munkásságunk céljául kitűztünk. Csak ezen cél felé törekvés eszközeire nézve létezik közöttünk különbség. Mi e céloknak elérését csak úgy tartjuk lehetségesnek, ha az alkotmányos törvényhozás mellé egy szintén alkotmányos, azaz felelős végrehajtó hatalom állíttatik; önök panaceájokat, természetesen bizonyos hozzáadásokkal, a megyerendszerben keresik, vagy mit mondunk, keresik? — találják; hisz önök minden kételkedésen felül emelkedtek! Kinek van köztünk igaza ezen egy főkérdésre nézve, azaz, minek megvitatása szükséges, ha az eldöntetett, a többi magától következik.

Önök ugyan, nem az elmélet mezején forgó, ország fér-

fias közbirodalmi, sőt európai állás szempontjáig felemelkedett férfiak, azon meggyőződésüket nyilvánítják, hogy a vitatás nem sokat fog igazítani, míg azt cselekvés nem fogja felvilágosítani és kalauzolni. (Vajon nem azon cselekvés értetik-e, melylyel a közös teherviselés elve eldöntetett?) Mi azonban, kik tömegek által nem istápoltatunk és csakugyan azon csalódásban élünk, hogy minmagunkat kormányozzuk, miután azon törvények, melyeknek értelmétől semmi hatalomnak eltérni nem szabad, megegyezésünkkel alkottatnak, ily tárgyak megvitatásától több eredményt várunk, s ezért felhíva érezzük magunkat egy kissé megrostálni azon állításokat, melyek a t. vezér által oly büszke hangon hirdettetnek.

II. MI TESZI MEGYEI RENDSZERÜNKET AZ ALKOTMÁNY BIZTOSÍTÉKÁVÁ?

•Ha egyesek, kik közdolgokkal foglalkoznak, vagy egész politikai pártok a nép előtt gyűlöletesekké tétetnek, azok, kik velök szemközt állanak s ellenkező célok után küzdenek, azonnal közbámulat tárgyává fognak válni. Körülbelől ily formán szól, munkáinak nem tudjuk mely helyén, mert a könyv nincs kezünkben s csak emlékezetből idézünk, Macchiavelli, azon férfiú, kit, ha árnyrajzkép nevét érdemlené, vagy az emberi nemnek rossz tulajdonain kívül nem volnának jók is, a legnagyobb emberismerőnek nevezhetnénk. Hogy a *Budapesti Hiradó* férfiai — kiknek ritka tudományosságáról mást föltenni különben sem lehetne — a nagy olasznak e mondását ismerék, kitetszik a vitatkozási módból, melyet irányunkban követnek, s mely röviden kimondva abban áll, hogy a *Pesti Hirlap* tanai s azok, kik e tanokat hirdetik, a közönség előtt gyűlöletesekké tétessenek.

A *Pesti Hirlap* egyik vezéreszméjeként állítá föl, hogy, miután minden institutio csak addig működhetik üdvösen s csak addig biztos megtámadások ellenében, míg

természetes körében marad, s miután megyei rendszerünk egész politikai életünket elnyelé s jelenleg oly dolgokkal is foglalkozik, melyek vagy a törvényhozás vagy a községi rendszer teendőihez tartoznak: ha a megyei rendszert — mint olyat — biztosítani akarjuk, a törvényhozás szilárdításáról s erős községi rendszer teremtéséről kell gondolkoznunk; vagy más szavakkal: a megyék jelenleg mind az egyes községek, mind az összes törvényhozás hatáskörébe belevágnak, s ha akarjuk, hogy alkotmányunk céljának megfelelően és megyei szerkezetünk minden megtámadás ellen biztosítsák: szükség, hogy az annyit emlegetett önkormányzást valósággá tegyük, azaz közéletünket úgy rendezzük el, miszerint öndolgait csakugyan mindenki önmaga intézze, t. i. a mi csak egy községet illet, nem a vármegye, hanem csak a község maga, mi az egész országot érdekli, ismét nem a megye, hanem az országgyűlés vagy egyedül neki felelős tisztviselő, és a megye csak azon tárgyakkal foglalkozzék, melyek egy községnél többet, vagy az egész megyét, de nem az egész országot érintik.

Ezt mondtuk mi, s ím a *Budapesti Híradó* oly módon szól, mintha a megyei szerkezet tökéletes megsemmisítése volna célunk; a lap t. cz. vezére — egy új Marius Carthago romjai fölött — már az ötvenkét megye dűledékein képzelve magát, feljajdul azoknak istentelensége ellen, kik e dicső alkotmányt feldúlták s kiket a jövőkor birói széke elébe idéz.

Nemzetiségünk fentartása első kötelessége minden magyarnak. Mi mindig éreztük ezt, s a főokoknak, melyek miatt a törvényhozási központosítás mellett szót emeltünk, talán egyike azon meggyőződésünk vala, hogy hazánk különajkú népességei mellett, hol általánosan magyarnak csupán a törvényhozást nevezhetjük, nemzetiségünk annyival biztosabban áll, a mennyivel nagyobb s általánosabb azon befolyás, melyet törvényhozásunk az ország minden részeire gyakorol. Hogy ezen nézetünk nem vala alaptalan, sőt hogy, miután az úgynevezett municipalis jogok nemzetiségünk legigazságosabb követeléseivel ellen már eddig is felhozattak, e veszély az által még nagyobbá

válik, ha nem-nemes honfitársainkat, kik között a magyar elem aránylag még gyengébb, politikai jogainkban részesítjük, ki fogja ezt tagadni? — A nemzetiség azonban tisztán törvényes rendelkezések által nem tartathatik fenn; az egész világ tapasztalása mutatta, hogy a hol különböző nemzetiségek érintkezésbe jöttek, a győzelem mindenkor azé maradt, mely aránylag miveltebb, azaz nem anyagi, hanem szellemi tekintetben erősebb vala. Míg csak törvényeket alkotunk, sokat tettünk, de nem eleget, hogy célunkat elérjük, csak ha a magyart a műveltség magasabb fokára emeltük, biztosítottuk nemzetiségét igazán. Minden, mit a műipar, a kereskedelem, a tudomány emelésére teszünk, mindannyi bevehetetlen bástya nemzetiségünk körül.

Ezek voltak nemzetiségünk terjesztésére nézve elveink, s a *Budapesti Híradó* 213. számában nagy zajt üt a nemzetiség mellett, melyet megyei szerkezetünkkel együtt sárba akarunk dönteni, s mind ő, mind mások a magyar végső óráját hiszik bekövetkezettnek, mivel mi s barátaink a műipar emelését célul tűzve, néhány német műiparos beköltözését szívesen látnók; mintha bizony oly nemzetiség, mely Európa közepett csak akkor tarthatja fenn magát, ha khinai fallal körülvéve, minden idegen érintkezéstől megőriztetik, nem hordaná már magában az enyészet magvát; mintha minden törvényhozási dajkálás fentarthatná azt, miben semmi életerő nincsen.

Mondtuk, hogy megyei szerkezetünket sem czélszerű, sem — főkép ha egyedül áll — elég erős alkotmányi biztosítéknak nem tartjuk, s hogy épen azért — fenntartva addig egész megyei szerkezetünket — új biztosítékokról kell gondolkoznunk, hogy egy felelős kormány törvényes uton való kivívására kell fordítani minden igyekezetünket, — s im a *Budapesti Híradó* azzal vádol, hogy alkotmányunkat biztosítékaitól akarjuk megfosztani.

Sőt még kis jegyzeteskékben azon panaszszal is föl kelle lépni ellenünk, miszerint a közönség tapsának önmeggyőződésünket áldozzuk fel, noha — s ez egyet nem mondjuk minden büszkeség nélkül — e lap, melyet egy évnél tovább vezettünk, meggyőzhető mindenkit, hogy ha honfitársaink helybenhagyása s bizalma a leg-

nagyobb kincs is előttünk, melyet ismerünk, s mely után mint fáradságunk jutalma után vágyódunk, meggyőződésünk leplezetlen kimondása által szívesen kockáztattuk ezt is, mihelyt felfogásunk szerint a haza java úgy kíváná.

Hisz csak gyűlöletessé tegyük a *Pesti Hírlap*-ot s az egész ellenzéket (mert hisz hasonló loyaltással bántak mások ellenében is) a közönség előtt, mint Macchiavell mondá, ez azonnal szeretettel fog viseltetni irántunk. A nép hölgyhöz hasonló: nem szívesen marad szerető nélkül; ha előbbi kedvesével összeveszett, ez a legjobb pillanat, hol kegyeit megnyerhetni. Így terveztek önök.

A számolás jó s helyes, benne csak két hiba követetett el. Az első: hogy az, kinek kegyeit önök helyhatósági dithyrambusaikkal vadászszák, önöket régen ismeri, s bármint vonja is el bizalmát a jelen ellenzékthől, irántuk való haragjában soha sem fog annyira menni, hogy csak azért — par dépit — azokat válaszsza kedvesének, kik új köntösben, vendéghajjal s ifjúra festett arczczal jelennek meg előtte, de valamint redőiket el nem takarhatják, úgy a régiek maradnak minden tekintetben, azok tudniillik, kik mindig állított kedvesök gyámkorúságán élösködtek.

A második: hogy valamint vezérök a mi, úgy mi az önök szerencsétlenségére itt vagyunk s el fogjuk oszlatni a ködöt, melybe a *Budapesti Híradó* által minden kérdés burkoltatott.

Fordítsuk most figyelmünketönökazon állítására, miszerint megyei rendszerünk alkotmányunknak nemcsak a jelen pillanatban teszi egyik fő garantiáját, hanem egyszersmind olyan, melynél mi, magyarok, helyzetünkben jobbat s biztosabbat nem találhatunk.

Elemezzük ez állítást.

Mi által válik megyei szerkezetünk az alkotmány biztosítékává?

Felfogásunk szerint két tulajdona által.

Először: mivel a megye, mint politikai vitatkozások színhelye, a közvélemény kifejlődésére s hatályos nyilatkozására alkalmat nyújt, s egyszersmind — miként a *Budapesti Híradó* 213. számában megjegyeztetik — midőn sok emberben a közdolgok iránt figyelmet gerjeszt, s így a

hivatalnokot, bírót, szónokot s országférfiut (?) képezi, a nemzet nagy részében azon politikai bátorságot ébreszti, mely nélkül — mint a *Budapesti Híradó* ismét megjegyzi — egy nemzet sem tudta még alkotmányosságát megőrzeni.

A megyei szerkezet második tulajdona, mely által alkotmányunknak biztosítékul szolgál, felirási jogában s azon befolyásban fekszik, melyet választott tisztviselői által minden végrehajtásra gyakorol.

Ki a megyei szerkezet ezen tulajdonait figyelemmel tekinti, meggyőződik, hogy a garancia, melyet megyei szerkezetünk alkotmányunknak nyújt, nem épen egészen illusorius; de meggyőződik arról is, hogy ezen biztosíték egymagában soha elégséges nem lehet.

A megyei élet a sajtószabadságot soha nem pótolhatja, de mindamellettsz felszámíthatlan azon haszon, mely a megyékben divatozó szabad discussio által hazánkra háramlik; politikai bátorságot ébreszt, hivatalnokot, bírót, szónokot (?) s országférfiut (?) képez. A megyék felirási joga megóvhatja alkotmányunkat egyes sértésektől, minden esetre a törvénytelen lépéseket nehezíti, sokáig hátráltathatja, s mindez kétségen kívül alkotmányosságunk biztosítására szolgál; de vajon, kérdjük még egyszer, elegendő-e?

Képzelnék magunknak in abstracto kormányt, mely a törvényességnek még színe után sem vágyódik, — mert hiszen, ha ily állapotot nem számítunk a lehetőségek közé, minek kellene alkotmányos garantiákról gondoskodnunk? — vajon ily kormány ellenében a felirási jog nyújthat-e biztosítékot? A felirási jog a dolgok természete által korlátozott és soha valóságos ellentállássá nem válhatik, s mi történik, ha a kormány minden felírás mellett is előbbeni szándékánál megmarad? Minden politikai bátorság, mindazon szónokok s országférfiak képessége, mindazon gyönyörű szókötésekben fogalmazott feliratok fognak-e segíteni a bajon, s mi mást idézhetnek elő, mint hogy a kormány iránti keserűség még inkább növekedni fog, s parancsolatjainak hanyag teljesítése még azon kevés jót is megsemmisíti, mit talán más úton tehete. Kérdjük még egyszer, egy ily eljárásu kormány ellen (és csak

ilyenkor volna szükségünk leginkább alkotmányos garantiákra), fogjuk-e használni megyei rendszerünket? S ha e kérdésre máskép, mint tagadva felelni alig lehet: nem kell-e megvallanunk, mikép megyei rendszerünk, a garantiáknak bár legjobbika, de tulajdonképen csak akkor az, midőn garantiákra nincsen szükségünk?

Lesznek, kik e paradoxnak látszó állításnál fejöket rázzák, mert felfogásuk szerint az következnek belőle, hogy alkotmányunk eddig semmi biztosítékkal nem bír. De e felfogás hibás. Alkotmányunk birt és bir még most is biztosítékkal, csakhogy e biztosítékok legfőbbike nem a megyei rendszerben, hanem a törvényhozásban fekszik, s ki alkotmányos kifejlődésünket nem felületesen tekinti, s figyelmét főkép azon korszakokra fordítja, melyekben alkotmányunk a megtámadások ellen megerősített, meg fogja vallani, hogy ezen eredményt tisztán törvényhozásunknak köszönhetjük. A megyék, mint azt e század folyama alatt tapasztaltuk, hív őrei alkotmányunknak, s mivel a végrehajtó hatalom nagy része kezökben fekszik, a központi hatalom lépéseinek száz akadályt gördíthetnek elébe, de a sérelem orvoslása, az alkotmány valóságos biztosítása csak a törvényhozás által eszközöltetik, és nálunk, mint széles e világon, az alkotmányosság valódi garantiája a törvényhozásnak az adó és hadsereg meghatározására birt jogaiban fekszik.

Ez állításunk, úgy hisszük, nem fog paradoxnak tartatni senki által, sőt annyira nem is foglal magában semmi újat, hogy elhallgattuk volna, ha nem tapasztalnók, hogy sokan ezen állításnak legelső és legtermészetesebb következményeit tagadják meg.

Ugyanis, ha alkotmányunk fő, sőt majdnem egyedüli biztosítéka törvényhozásunkban fekszik, lehet-e helyeselni azoknak eljárását, kik törvényhozásunk erősítésére szükséges indítványokat azon ürügy alatt elleneznek, mert elfogadásuk által a megyei rendszer gyengítenék; kik nem akarnak évenkénti országgyűlést, ellenzik a verificatio kérdésének az országgyűlésre való általtételét, ellenzik, hogy törvényhozóink, utasításoktól függetlenül, tisztán meggyőződésöket kövessék, s mindezt

csak azért, mivel a törvényhozás ily rendelkezések által erősödnék ugyan, de a megyék gyengülnének.

Állításunknak továbbá eredménye az, hogy miután megyei rendszerünk törvénytelenségek elkövetését nem teszi lehetetlenné, hanem azt csak nehezíti — a menyiben azon befolyást, melyet alkotmányos nemzetnek a törvények végrehajtására is birni kell, ezek gyakorolják, — megyéink ezen hatáskörének fentartása csak addig szükséges és czélszerű, míg a törvénytelenségek elhárítására oly czélszerűbb eszközöket nem fogunk találni, melyek a nemzetnek a törvények végrehajtása fölött szükséges befolyását úgy rendezik el, hogy általa a kormány szabad működése ne akadályoztassék, s ne történjék, hogy, a mit most sokszor tapasztalunk, csupa törvénytelenség elleni őrizkedésből a törvény kellőleg végre nem hajtathatik.

III. MIT SZÜKSÉGES ERŐSÍTENÜNK, TÖRVÉNYHOZÁSUNKAT-E VAGY MEGYEI RENDSZERÜNKET?

Ritka az, ki egy világosan igaz állítást egyenesen tagadni merne; a mód, miszerint az emberek kétségbevehetetlen tények vagy nem tagadható igazságok következéseinek zsarnokságát ki szokták kerülni, abban fekszik, hogy ignorálják. Ez az, mit a cikkünk címének választott kérdés megfejtésénél e hazában sokan tesznek. Hogy alkotmányunk főbiztosítéka törvényhozásunkban fekszik, azt nem tagadja senki; tudja mindenki, hogy a legjobb megyei rendszer egy óráig sem tarthatja fenn magát, mihelyt a törvényhozás anynyira elgyengült, hogy annak védelmére elégtelen; míg ellenkező esetben: gyengüljön el bármennyire megyei szerkezetünk, egy széles alapokon nyugvó s jó választási rendszer által erős törvényhozás alkotmányos országunkat egymaga minden megtámadások ellen biztosíthatja, s csakhamar ki fogja igazítani a megyei szerkezet hiányait is. S mégis, noha ez állítások való-

ságát senki sem tagadja, mit tapasztalunk? Nemde azt, hogy valahányszor oly indítványok tételnek, melyek törvényhozásunk erősítését czélozzák, mindannyiszor a megyei rendszer állítólagos gyengítését hozzák fel ellenökül, mindannyiszor megkondíttatik a vészharang, mely mindenkit figyelmessé tegyen arra, miként alkotmányunk egyetlen biztosítéka támadtatott meg.

Az okoskodások e nemében, melyek azon egyszerű tény szándékos ignorálásán alapulnak, mikép törvényhozásunk alkotmányunknak szinte egyik, sőt leghatalmasabb biztosítéka, természetesen a *Budapesti Híradó*-nál senki inkább nem remekel s valóban érdemes 213. számában »A központosítók tévedései« cím alatt előadott nézeteit figyelemmel követni, ha csak azért is, hogy mi, szegények, elvégre eligazodhassunk (ezek a czikk tulajdon szavai), miként gondolkoznak e kérdésről oly férfiak, kiknek politikai nézeteik országosra, országférfiásra, európaira vergődtek. (Olvasóink megengedik, hogy a lehetőségig a *Budapesti Híradó* szavaival éljünk; cikkelyeink unalmassággal vádoltattak; úgy hisszük, ez idézések mulatni fogják olvasóinkat, már azért is, mivel belölök elleneink rendkívüli szerénységét láthatják.)

Mindenek előtt a *Budapesti Híradó* kinyilatkoztatja, miként »ő azt tartja, hogy a következetességben magában semmi érdem nem fekszik; a tételnek kell igaznak s valónak lenni, ellenkezőleg a legszebb logikai összefüggésben egymásból folyó okoskodások sem bizonyítanak semmit is.«

Tehát való tételek kellene. Nézzük:

»A közdolgok ezen nyilvános kezelése, (mely a megyében a nép szemei előtt s tudtával történik, ennélfogva a politikai jogok iránt, melyek, nem mint egyebütt, merőben és szárazon választás körül forognak) érdeket és pedig meg nem szünő érdeket keletkeztet nem csupán keveseknél, hanem azoknál is, kik befolyási kiváltsággal nem bírnak, minek ismét az a következése, hogy azon alkotmánynak, melynek mindenki, ki jogai-val élni akar, nem csupán egyszer-másszori, hanem folytonos cselekvő tényezője lehet, honunkban annyi védőjére találhatni.«

Ez tehát a *Budapesti Híradónak* első való tétele. Megyei szerkezetünk mellett a közdolgok kezelése a nép szemei előtt történik; bennök az, ki jogaival élni akar, az egésznek folytonos cselekvő tényezője lehet, miből ismét világosan következik, hogy e szerkezet azoknál is, kik befolyhatási kiváltsággal bírnak, rendkívül népszerű.

A másik, minden kétségen felül álló tétel az, hogy törvényhozásunk a hallgatóságtól függ.

S most jönnek a következmények:

Első következmény, hogy mivel törvényhozásunk a hallgatóságtól függ, megyei gyűléseinkről pedig, hol senki hallgatni nem szokott, ezt nem mondhatni: vigyáznunk kell, hogy törvényhozásunk egészen azon állapotjában tartassék, mely által a hallgatóság uralkodása alá jutott.

Második következmény, hogy a verificatio s. az utasítás-adási jog gyakorlatára nézve változásokat tenni nem szabad, nehogy a megyék, melyekben a nemzeti vagyon s értelmesség legfőbb tényezői összpontosulnak, ez által gyengítettessenek, s a megyében kevesebb nagy szónok és statusférfitű növeltessenek; pedig nagy szónokokra és statusférfiakra van szükségünk, máskép hogyan találhatnánk oly országgyűlési követeket, kik megyéik szoros utasítását, akkor is, ha az meggyőződésökkel ellentétben áll, szép szavakkal védelmezni tudnák.

Harmadik következmény. Olvasóink talán gondolják, hogy a *Budapesti Híradó* nézetei szerint törvényhozásunkkal fel kellene hagynunk. Isten mentsen! A *Budapesti Híradó* mindezekből azt következteti, hogy a megyék olyanokba, mik a törvényhozás teendőihez tartoznak, belé ne avatkozzanak, a mi — ha az utasítási jog által minden kérdésnek valóságos eldöntése a megyékre vezettetik vissza — úgy hiszszük, nem igen nehezen fog eléretni, miután a törvényhozásnak valóságos teendője, mibe valaki beleavatkozhatnék, úgy sem igen marad.

Ez a *Budapesti Híradónak* legújabb logikája, ezek azon való, minden kétségen felül álló tételek, mikre

okoskodásait építi, s melyek által, ha mást nem, legalább azon állítását bizonyítja be: mennyire terjed azon bátorság, melyre a megyei rendszer azokat, kik vele éltek, bizonyos esetekben növelheti. Bátorság, mondjuk, mert vajon e tulajdonnak nem nagy mértéke kell-e — Magyarország közepett, hol megyei szerkezetünket mindenki ismeri — azt merni állítani, hogy jelen megyei szerkezetünkben minden, ki jogaival élni akar, az egésznek cselekvő tényezője lehet; hogy, mert a megyeház tereme nem-nemes kezek által suroltatik, vagy az udvart — hol egy idő óta gyűléseink némely helyen tartatni szoktak — nem-nemesek rendezik, a közdolgok kezelése a nép szemei előtt történik; hogy mivel a tettes karok és rendek sokszor a nép előfogatain hozatnak a tanácskozások helyére, mivel határozatainknak végrehajtása az ő költségeken s munkájok által történik, s így a megye tanácskozásai csakugyan érdeket gerjesztenek azokban is, kik befolyhatási kiváltsággal nem bírnak: ezen érdek olyan, mely által a nem-kiváltságosok között csak egy is a megyei szerkezet barátjává válnék. Kérdjük: volt-e valaha merészebb állítás, vagy volt-e keserűbb gúny, mint a mely ez állításban foglaltatik; főkép midőn azt oly lapban olvassuk, mely néhány héttel később 242. számában alkotmányosságunkat ekkép értelmezi: »Az alkotmányosság, mely nem más hazánkban, mint egy pár százezer kiváltságos előjogainak summázata, azon tömegek rokonszenve által nem támogattatik, melyeknek anyagi s szellemi emelésére a kiváltságosok eddig eleget teljességgel nem tettek.«

Bizonyítsák be nekünk önök, hogy létező megyei szerkezetünk által »a közdolgok kezelése csakugyan a nép tudtával s szemei előtt történik«, mutassák meg, hogy benne csakugyan mindazok, kik arra míveltségük fokára nézve képesek, ha jogaikkal élni akarnak, cselekvő tényezőkké válhatnak; adják elő azon tényeket, melyekből lássuk, miképen a nemzeti vagyon s értelmesség tényezői a megyében nemcsak központosulnak, de eldöntő befolyással is bírnak; melyekből meggyőződünk, hogy ezen institutio csakugyan azoknak is érdekében fekszik, kik befolyási kiváltsággal nem bírnak; feleljenek azokra, mik

által nem rég megjelent czikkelyeinkben megmutattuk, hogy míg megyei szerkezetünk jelen alakjában fennáll, a kiváltságosak a nép anyagi s szellemi emelésére eleget sohasem tehetnek; vagy ha ez nem lehet, iparkodjanak önök is, hogy megyei szerkezetünk úgy rendeztessék, miszerint minde követeléseknek eleget tehessen, s meg fogunk hajlani ezen institutió előtt, nem mivel benne régi szerkezetünket, de mert egy oly újat látunk, mely legfőbb kívánatainkat kielégíti. Ha megyéink ilyenekké válnak, buzgóbb magasztalójok s védőjök nem lesz, mint mi; míg ez történni nem fog, a legelméőbb szójátékok sem fognak bennünket sokszor előadott nézeteink helytelenségéről meggyőzni, sem a legszebb ígéretek, minőket önök 216-ik számukban tesznek, miként »mindenki egyenlő lehet hazánkban a törvény előtt, viheti a közterheket igazság szerint, hogy megyéinkben születésrei tekintet nélkül, vagyon s értelmesség combinált működései biztosítsák az alkotmányt s kezeljék a közigazgatást, terjeszthetünk a nép minden osztályaira műveltséget, alkotmány iránti rokonszenvet, stb.» mindezen ígéretek (mert hisz mit nem ígérnek önök e nagy boldogságkatalogusban, melyből minden, az egésznek nem hasznos előjogok megszüntetése, a képviseleti rendszer sem maradt ki) mindezen ígéretek csak arra emlékeztethetnek, hogy teljesítésök, jelen szerkezetünk mellett, lehetetlen. Míg a megyei szerkezet, a mint az most van, s önök azt 242. számukban igen helyesen értelmezték, nem más, mint egy pár százezer kiváltságos jogainak summázata, (pedig mostani formában e szerkezet alig lehet más, mert gyenge eszünkkel csakugyan nem foghatjuk meg, hogy az önök kívánsága szerint, széles talpra fektetett helyhatósági rendszer az utasítás-adási joggal miként férhet össze), addig mi azt a nép érdekében működő institutióknak tartani nem fogjuk, hanem tartani fogjuk a legaristokratikusabb intézetnek, mely valaha a világon létezett; habár annyira fajulnának is megyei tanácskozásaink, hogy bennök füttykössel fölfegyverzett tömegeken kívül más nem jelennék meg, habár az aristokratia minden hibáihoz a legtűlzottabb demokratia minden kinövésai járulnának is e szerkezetben.

Ennek elkerülésére, felfogásunk szerint, csak egy mód van: az, hogy e megyék természetes hatáskörükbe szoríttassanak, s tisztán a törvényhozáshoz tartozó tárgyakkal ne bizassanak meg. Azaz, hogy megyéink fenntartására s elkerülésére annak, hogy helyhatósági szervezetünk elfajuljon, épen az ellenkező utat kell követni, mint melyet a *Budapesti Híradó* ajánl.

NÉMELY ÉSZREVÉTELEK

A „BUDAPESTI HIRADÓ“ 242. SZÁMÁRA.

Minden alkotmánynak biztosítékokra van szüksége. Ezt, úgy hiszszük, a *Budapesti Híradó*-nak vezére és serege sem fogja tagadni, már csak azért sem, mivel ez által az ellenünk emelt legfőbb vádat semmisítené meg, mintha t. i. mi, a *Pesti Hírlap* emberei, alkotmányunk létező s szükséges biztosítékait pusztá álmoknak áldoznók fel.

Oly biztosítékokat találni, melyek az alkotmányt minden megtámadástól megőrzik, s mind e mellett úgy rendezvük, hogy általok a végrehajtó hatalom köteletségének teljesítésében ne akadályoztassék: ez teszi minden országlási tudomány egyik legnehezebb s egyszerűsmind legfontosabb feladatát.

Mit mond e részben a *Budapesti Híradó*? Mik azon biztosítékok, melyeket ez alkotmányos szellemű lap országos jogaink megóvására szükségeseknek tart? Miután a t. vezér azt akarja, hogy sem felülről, sem alulról jövő despotia útján, hanem tisztán alkotmányos úton viruljon fel hazánk, s így a despotiának e két nemét a lehetőségek közé számítja, — különben miért készülne ellenök ily lelkesedéssel? — talán statusférfiui tapintatával nem csak országos, de birodalmi, sőt európai szempontból is gondoskodott már az alkotmány biztosítékairól? Mi e részben, fájdalom, semmi bizonyost nem mondhatunk még olvasóinknak. Szerencsétlenségünkre

a *Budapesti Híradó*, mint maga mondja, magában a következetességben nem nagy érdemet lát, s innen van, hogy mindössze is csak annyit tudunk, miként e lap alkotmányunk főbiztosítékát július 6-án, sőt mint látszik, az egész hónap alatt még a megyei rendszerben kereste, hogy azonban ezen nézete augusztus 31-én megváltozott, s most már — mert e lap egy bizonyos irányban csakugyan derekasan halad — a 242. számban kimondja, miként alkotmányunknak fő biztosítéka a kormány becsületességében fekszik. Azonban meg kell vallanunk, hogy bennünket statusgarantiáinak ezen egészen új elmélete által, melyet Hofmann kifejejtett könyvéből, nem kis zavarba hozott.

Feleletre szólíttatánk fel, sőt a *Budapesti Híradó* egyenesen a jövő kor ítélőszéke elébe idéz, midőn nem kis pathoszszal ekkép szól: »Mentse magát a jövendő előtt az, ki elég könnyelmű, kézből szalasztani akarni a valódiságot (alkotmányunk valódi garantiáit) oly formák kedvéért, melyek,« stb. stb.; s most egyszerre tudtunkra adja, hogy azon valódiság, azon garancia, melyet kezünkől kiszalasztanunk nem szabad, a kormány becsületessége, azaz más szavakban, hogy garantiánk az, hogy garantiákra nincs szükségünk.

Mi önök iránt, *Budapesti Híradó* férfiai, való sympathiával viseltetünk. (Épen pathoszhoz készültünk, s most vesszük észre, hogy a cím, melylyel önöket felszólítottuk, minden költői szónoklatot megront; nem szeretik, ha conservativeknek neveztetnek, — nem is volna igazságos, ha e névvel élnének, miután alkotmányunk lényegéből keveset akarnak conserválni; — a fontolva haladók nevezete a tyukodiak által elveszté jó hírét; kormánypártnak nem tarthatjuk önöket; legyenek önök oly kegyesek, gondoljanak ki önmagok valami címet, melylyel vitatkozásaink között irányukban élhetünk; nevezék magokat »nagy statusférfiaknak«, a »jobbaknak«, mint már most tevék, nekünk mindegy, csakhogy találjunk oly nevet, mely által magokat sértve nem érzik; ha önök vele éltek egy ideig, a közönség bizonyosan úgyis meg fogja tanulni valódi értelmét.) Tehát mi — miként mondottuk — önök, a *Budapesti Híradó* emberei iránt, — ez alka-

lommal még e czímmel élünk, — valódi rokonszen-
 vel viseltetünk. Hisz azok után, miket 216-ik számuk-
 ban, mint politikájok következményeit, ígérnek, ki nem
 viseltetnék önök iránt rokonszen-
 vel? Mindenki egyenlő
 lesz a törvény előtt, igazság szerint vinni fogja a
 közterheket, mindenkinek személyét, szabadságát s
 vagyonát egy jó büntetőtörvény fogja védeni, virágzó
 városaink élénk politikai életre fejlődnek, nagyszerű
 vasutak s csatornák, roppant kereskedés stb. stb.; még
 a képviseleti rendszert, s a főrendiség alakját, formáját
 is meg fogják változtatni, sőt gyakorlatba veendik a
 közhivatalnoki felelősség elvét (természetesen csak az
 alsóbb hivatalnokokra nézve), s mindez ugyan nem
 lesz egy nap, sőt nem is egy pár évtized műve, de
 csak várjunk s századok után kétségenkívül be fog
 következni. — Önöknek nemes czéljaik elérésére csak
 még néhány kicsinység szükséges. Mindenekelőtt az,
 hogy rajtunk egy kissé igazítsanak, azután hogy a
 megyei rendszert lehetőleg kizsákmányolják (magok
 élnek lapjuk 214. számában e szép kifejezéssel), végre,
 hogy — miként 217-ik számukban mondják — a
 jobbak rokonszenvére támaszkodva s istápolva a töme-
 gek által*, léphessenek fel.

Mi ezen ígéretek után természetesen nem kis rokon-
 szenvet éreznék támadni keblünkben önök iránt, kik,
 miként 216-ik számukban olvashatni, a végcélra nézve
 a *Pesti Hirlappal* megegyeznek, azon kis különbséget
 kivéve, hogy a mit mi még a XIX. században léte-
 sítetni akarnánk, azt önök a XX. vagy talán a XXIII.
 században ígérnek kivinni; de épen ezen rokonszen-
 vnél fogva ne vegyék rossz néven, ha egy szerény tanács-
 csal alkalmatlankodom, mely egyszerűen abban áll,
 hogy ha nemes czéljaik kivitelében, mint maguk
 mondják, a »jobbak rokonszenvére« számítanak, s
 szüntelen azt hirdetik, miként hazánk felvirágzására nem
 szükséges más, mint hogy dolgaink »a létező biztosí-
 tékok sérelme nélkül« rendeztessenek el, s hogy ennél-

* Szeretnők tudni, vajon mily tömegek lehetnek azok, melyek
 a *Budapesti Híradóban* külön említettvén, úgy látszik, sem a
 jobbakhoz, sem azokhoz nem számíttatnak, kik a rend után sovárgó
 anyagi érdekeket képviselik.

fogva balgatagság új biztosítékokról gondoskodni: nem igen ildomos eljárás önök részéről, ha — mint 242. számukban teszik — mindenkit arra emlékeztetnek, miként alkotmányunknak jelenleg legfőbb biztosítóka csak a kormány becsületességében fekszik. Azon jobbak közül, kiknek rokonszenvére számolnak, találkoztanának, kik — habár azon férfiak becsületességén, kik most a kormány élén állanak, egy perczig sem kételkednek, nem levén ezen tisztelt urak halhatatlanságáról meggyőződve, — talán mégis azt gondolhatnák, hogy alkotmányos nemzetnek ezen biztosítékon kívül még más garantiákra is van szüksége, s önök ily vigyázatlanságuk által e hazában épen a legjobb rokonszenvét veszthetnék el.

Módosítsák tehát önök ez alkotmányellenesen hangzó állítást, s tegyék helyébe inkább ezt: »Alkotmányunknak egyik fő biztosítóka a fejedelem szent szavában s becsületességében fekszik«, s így minden jobbak, sőt minmagunk is, kik nem vagyunk oly szerencsések, önök által a jobbak közé számíttatni, örömmel elfogadjuk azt; csak hogy e tételnek ily modorú felállításával nem sokat tettek felvilágosításunkra. Hogy jobbágyi tisztelettel szeretett királyunk szent ígérete alkotmányunk egyik főbiztosítékát teszi, ki kételkedik ezen? A dolog épen oly világos, mintha például valaki azt mondaná, hogy a királyi hatalomnak nincs erősebb támasza s biztosabb védőfala azon szeretetnél, melyet nemzetünk az uralkodóház irányában mindig tanusított s fog tanusítani, valahányszor arra alkalom leend. De vajon ki volna elég balgatag abból azt következtetni, hogy mivel a királyi hatalomnak a nép szereteténél biztosabb támasza nincs, a trónt más biztosítókkal körülvenni felesleges? S vajon abból, mivel királyunk szent szavához határtalan bizalommal viseltetünk, józanabb, de csak egy hajszálnyival józanabb-e azt következtetni, hogy nem a király s az összes nép az, kinek egymás irányában biztosítékok kellene, hogy a népnek s királyának érdekei elválaszthatlanok, s hogy a nemzet, midőn uralkodójának külső hatalmát vérevel terjeszti, s a király, midőn népe boldogításáért fárad, ha tisztán önzésök tanácsait követnék, sem tehetnének

józanabbat. De a királyon s az összes népen kívül még minden országban lehetnek mások, olyanok, kik szívesen szólva a nép nevében, hiuságuk- vagy hatalomvágyuknak a nép legszentebb érdekeit feláldozzák, s olyanok, kik minden önkényt szívesen a főhatalom tisztelt palástjával takargatnak; s mert, mondjuk, ily emberek létezhetnek mindkét oldalról: szükség, hogy mind a királyi hatalom, mind a nemzet jogai erős garantiákkal vétsessenek körül, természetesen csak oly esetekre nézve, mikben nem a felség, de a kormány becsületessége, s nem a nép, hanem azoknak szeretete, kik védelmezői nevét bitorolják, a trón vagy szabadság védelmére nem lennének elégségesek.

Mindezeket, miknek kétségbevonását a *Budapesti Híradó*-ról annyival kevésbé tettük föl, minél többször s hangosabban hirdeté, hogy alkotmányosságunk fő és egyedüli garantiáját a *Pesti Hírlap* veszélybe ejti, kétségen kívül nem hoztuk volna fel, ha az említett 242-ik számból idézett sorokat nem olvassuk, s a *Budapesti Híradó* irányunkban követett vitatkozási modora által nem ébreszti vala bennünk a gondolatot, hogy azok, kik a *Híradó*-t vezetik, azon véleményben vannak, hogy alkotmányunknak a kormány becsületességén kívül csakugyan nincs más biztosítékokra szüksége. Mert ugyan mit teszen a *Budapesti Híradó*?

Egyrészt kimondja, mikép alkotmányunknak megyei rendszerünkön kívül nincs más biztosítéka; világosan kimondja 213. számában, hogy ezen természete, ezen mivolta a megyei szerkezetnek nem valamely egyes jogból, nem annak valamely egyes kellékéből és tulajdonából fejlődik ki, hanem mindezek összefüggéséből, combinált működéséből áll össze. Itt minden egymást tartja és istápolja. Egy összefüggő láncolat az egész, melyben, ha egy kapcsolat megszakad, egy láncszem megtörik, az egész erejének, cohaesiójának mulhatatlanul el kell vesznie, az alkotmánynak tartaléktámasz s összefüggés nélkül maradnia. S másrészt, midőn mi, kik megyei rendszerünket gyöngé biztosítéknak tartjuk, de meggyőződve, hogy kivüle a jelen pillanatban mással nem birunk, s hogy — valamint a *Budapesti Híradó* maga hinni látszik — megyéink csak addig

fognak alkotmányunk biztosítékai lenni, míg azok mostani erejükben megmaradnak, s az egész összefüggő lánczolatból nem szakad meg egy kapcsolat, nem törik meg egy láncszem; midőn — mondom — mi, kik a *Budapesti Híradó* ezen meggyőződésében ennyire osztozunk, látva, hogy e megyei rendszernek, mely csak jelen állapotjában lehet alkotmányos garancia, megváltoztatása czéloztatik, ily intézkedések ellen felszólalunk: a *Budapesti Híradó* bennünket vádol következetlenséggel. Mintha első föllépésünk óta nem mondtuk volna ki százszor, hogy megyei rendszerünk megváltoztatásába, a mennyire tőlünk függ, beleegyezni mindaddig nem fogunk, míg helyébe más biztosabb garantiákra nem támaszkodhatunk; mintha bizony a nélkül, hogy arra a *Budapesti Híradó* 211. számában a vezér különösen intsen, nem tudtuk volna magunktól, hogy a ki megyei rendszerünkben, melynek ereje egész compagensében fekszik, addig, míg alkotmányunknak új biztosítékairól nem gondoskodott, változást enged, a méltóságos vezér igen kedves szójárása szerint, »csakugyan rászédette magát«.

A méltóságos vezér úr a 213. számban minket igen szép szónoki fordulattal a jövő kor ítélőszéke elébe idéz. Reméljük, vitatkozásaink nem fognak e bíróság elébe jutni, máskép igen félünk, hogy utódaink, azon tisztelet helyett, melylyel eldődeikre emlékezniök kellene, hihetőkép csak sajnálkozással néznének vissza reánk, kiknek ily dolgok fölött, s a mi fájdalmasabb, honfitársaink ellen kelle vitatkoznunk. Azon kérdésnek eldöntésére: ki következetesebb, azok-e, kik megyei szerkezetünket a lehető legjobb alkotmányos biztosítéknak tartva, miután kimondák, hogy e biztosíték nem a megyék egyes jogaiban, hanem működésöknek egészében fekszik, mégis örömmel látják benne a változást, vagy azok, kik új biztosítékok kivívása után törekednek, de míg e czélt el nem érték, a létező garantiák gyöngítését minden erejükkel ellenzik; ezen kérdésnek eldöntése végett, mondjuk, nem szükség a jövőre hivatkoznunk; a jelen, melyet a *Budapesti Híradó* oly gyöngének tart, maga elhatározhatja e kérdést, s mi nyugodtan várjuk ítéletét.

JÖJJÜNK KI A SZEMÉLYESSÉGEKBŐL.

A *Budapesti Híradó* tisztelt vezére kijelenti a feletti tünődését: miért nem tettem néhány hetek előtt írt cikkelyem elébe e szavak helyett: »Jöjjünk tisztába,« inkább ezeket: »Jöjjünk bele a személyességbe?« Remélem, a cím, melylyel jelen cikkelyeimet megkezdtem, s mely egyik fő vágyamat mondja ki, ki fogja elégíteni kívánatát. — Csak még néhány szót az előbbiekre vonatkozólag, s nem én leszek oka, ha cikkelyeimben ezentúl csak egy szó is találtatik, mely akár saját, akár másnak személyes állására vonatkozhatnék.

A méltóságos vezér úr hosszasan s érzékenyen előadja az okot, minélfogva engem, valamint eddig, úgy ezentúl a *journalistika* mezején is »tisztelt barátjának« fog nevezni; — megnyugtatta azonban elvbarátait, hogy »e megszólítási cím egyszerűleg a vitatkozás formáihoz tartozik.« — Én részemről nem tudom, azon háladatoságon bámuljak-e inkább, mi által gr. D. E. magát irántam lekötelezve állítja s pedig oly tett miatt, melyre én hasonló viszonyok között magamat minden ismerőseim iránt — ide értve ellenségeimet is — lekötelezve érezném, vagy azt csodáljam, hogy a tisztelt gróf barátságának bebizonyítására nem ismer jobb módot, mint úgynevezett barátját *mystificatornak*, olyannak, ki honfitársai rászedésén fárad stb. nevezni? Azonban mindenkinek megvannak sajátosságai, s ezek

szerint máskép bizonyítja be érzelmeit is; nincs jogom e felett vitatkozni; csak egyet legyen szabad egyszerűen előadnom, az okot t. i., minélfogva én a méltóságos úr irányában a journalistika mezején baráti czímmel élni ezentúl sem fogok. Okom egyszerűen az, mert hirlapban mindig plurálisban szólván, az egyes, legyen az vezér vagy közlegény, csak pártja vagy legalább lapja nevében szólhat, s hogy én részemről ép oly nevetés-gesnek tartanám, ha gr. D. E.-t a *Pesti Hirlap*ban barátunknak (azaz a *Pesti Hirlap* barátjának) nevezném, mint ha gr. D. E. iránta állítólag tett nagy baráti érdemeimet ekkép beszéli el: »1841-ben kilencz hétig veszedelmes epeláz miatt nyomtuk az ágyat. Az igen veszedelmes nyavalya közel víve sírunkhoz, s egy ideig bennünk is kialudt már minden remény. Rendes orvosunk nem mindig lehetett jelen stb. stb.« Gondolja meg a tisztelt vezér úr a hatást, melyet a történetnek ily módoni előadása olvasóira tesz. Az összes *Budapesti Híradó* kilencz hétig epeláz miatt ágyát nyomván, önmaga is lemond minden reményről. S miként megyek azután én hófuvatok miatt alig járható úton Sáros-Patakra (mellékesen mondva, az út épen nem volt oly rossz, mint azt a méltóságos úr leírja), hogy a nagy beteg felgyógyítására Paternos orvostanár urat hívjam, — nem fogja-e e kép kaczagásra készíteni legkomolyabb olvasóját? — S ha a méltóságos úr ezt maga is érezé s a szokott pluralistól ez alkalommal eltérve, olvasóit egy valóban jó tréfa élvezésétől megfosztá, kérem, ha már barátsága megszerzésére állítólag tett érdemimet singularisban méltóztatott elmondani: miért a jutalomnál ennyi nagylelkűséggel a pluralist használni, melyet — Isten látja lelkemet — a *Budapesti Híradótól* sem nem kívánok, sem nem érdelek?

Politikai lapnak csak elvbarátai vagy elvellenei lehetnek, s ki e helyen a »barát« czímet más értelemben használja, oly vitatkozási formával él, mely nem csak semmi szellemi jelentőséggel nem bír, de egyszersmind helytelen. Ez legalább az én nézetem e tárgyról, melyet követni fogok; ki máskép vélekedik, tegye ellenkezőjét, — sem jogom, sem kívánatom valakit e kedvtöltésében akadályoztatni, főkép miután a baráti címnek használása,

mint a tapasztalás mutatta, a *Budapesti Híradó* olvasóit egy jó tréfától sem fosztja meg, mely vezérének eszébe jut.

S most a tárgyra. — A *Budapesti Híradó* némi öntudattal említi, hogy júliusban közrebocsátott cikkelyei a *Pesti Hírlapban* s *Erdélyi Híradóban* együttvéve 16 cikket idéztek elő, s ámbár kissé neheztelni látszik a miatt, hogy irányában a *Pesti Hírlapban* csak egyetlen egy bók találtatik, nem titkolhatja el az örömet, melyet annak látása benne gerjesztett, miként néhány cikkével egész kis irodalmat idézhetett elő. Nehogy azonban a vitatás mindig szélesebb körökre terjedve, olvasóinak unalmassá válnék, nyolcz pontot jelöl ki, mi körül a vitatásnak ezentúl folyni kellene. Követjük a példát, azon különbséggel, hogy e nyolcz pontot ketőre szállítjuk le.

Az első: vajon helyes-e állításunk, hogy a megyeszerkezet alkotmányunk biztosítéka ezentúl nem lehet?

A második: vajon az, mit a megyeszerkezet helyébe pótlékul ajánlunk, fog-e alkotmányunknak biztosítékul szolgálhatni, s mennyiben remélhetjük, hogy azt a birodalommal való összeköttetésünk gyengítése nélkül életbe léptethetjük?

Ha ezen pontokra nézve tisztába jövünk, a többi, közöttünk fenforgó kérdéseknél nagy nehézségeket nem találunk.

Az elsőre nézve több ízben kijelentettük már azon meggyőződésünket, hogy megyei szerkezetünk jelen körülményeink között alkotmányunk biztosítéka többé nem lehet. Sokszor szóltunk e tárgyról, s úgy hiszszük, nem kevés okot hozánk fel nézeteink bizonyítására. — A főbbek ezek valának: 1. Hogy miután a megyék leginkább az által válnak alkotmányunk biztosítékaivá, mert semlegesség által a hatalom törvénytelen lépéseit akadályoztathatják, s miután e semlegesség, mely nem egyéb, mint az adminisztrációnak egy ágban tökéletes megakadása, soha nem használtathatik a nemzet nagy kára nélkül: korunkban, midőn a haladás szüksége mindenki előtt világossá lett, ilynemű alkotmányi biztosíték a legdrágább, melyet a nemzet magának választhatott volna. — 2. Alkotmányunk jelenleg csak egyes kiváltságos osztályok tulajdona. A magyar szabadság

privilegium, s épen azért minden inkább, mint oly valami, mit az egész nemzet tulajdonának nevezhetünk, s mit az egész nemzet egyesült ereje védelmezne. Ha ez állapotot meg akarjuk változtatni, — pedig mi akarjuk, s a *Budapesti Híradó* legalább mondja, hogy szint' ezt óhajtja, — szükség úgy módosítani alkotmányunkat, hogy azt a közrend megzavarása nélkül az egész nemzetre ki lehessen terjeszteni, mi mindaddig lehetetlen, míg megyei szerkezetünk jelen alakjában megtartatik, azaz, míg a megyei szerkezetnek egész complexusában változások nem történnek.

Ezek valának fő okaink, melyeket azon állításunk bebizonyítására, hogy alkotmányunk biztosítékát megyei szerkezetünkben nem kereshetjük többé, nem egyszer hosszasan előadtuk. S mit felel erre a *Budapesti Híradó*? Hát csak egyszerűen azt, hogy e thesist hibásan állítottuk fel, hogy egész tévedésünk az alkotmány és alkotmányi biztosítékok összezavarásából vette eredetét, szóval, hogy nem értünk a dologhoz, s hogy ha minden, mit a megyei szerkezet ellen felhozánk, míg a jelen visszaélések tartanak, állna is: mindez azonnal megszűnik, mihelyt az úgynevezett municipiumok egyszer úgy rendeztetek el, mint azt a *Budapesti Híradó* célszerűnek hiszi.

Ha azok, kik minden lapjukban a felelősség ellen emelnek szót, végre annyira belészeretnek fő elveikbe, hogy véleményeik indokairól felelni nem akarnak, nincs mit bámulni; azonban kénytelenek vagyunk megvallani, hogy oly ellenek irányában, kik a helyett, hogy okainkra felelnének, a discussiót oly t érre viszik, melyről tudják, hogy rajta elleneik szabadon nem mozoghatnak, vitatkozni csakugyan a legháládatlanabb feladások közé tartozik. A vitatkozás ezen modora mellett, igaz, nem fogunk diadalmaskodni önök felett, s önök nem fognak legyőzteni, de a dicsőség, melyet ez által aratnak, alig leend nagyobb azon seregénél, mely mindig jókorabb futott el, hogyses utólérhették volna, s épen azért soha nem veretett meg.

A közvélemény kormánya, mely után önök vágyódnak, nem olyan, mint az, melyet hazánkban fentartani akarnának; a közvélemény feleletre szokta vonni veze-

tőit; puszta állítások, habár a legelbizottabb módon adatnának elő, s üres phrasisok, habár való status-férfíui pathoszszal mondatnak, nem bizonyítanak semmit. Kérjük, emlékezzenek meg önök erről, s ne feledjék, hogy miután a nép csak annak szokott hinni, ki vagy csudákat tesz, vagy állításait bebizonyítá, ez utolsó mód mégis a legkönnyebb lesz, mi által magoknak hitelt szerezhhetnek. Bizonyítsák be önök, hogy állításunk alaptalan, hogy azon haladási kérdések, melyekről mi egyenkint megmutattuk, hogy jelen megyei rendszerünk fentartása mellett keresztül nem vihetők, e szerkezet egész complexusának fentartása mellett feloldhatók; mutassák meg, hogy a jogok, melyeket jelenleg egyedül a nemesség élvez, az egész nemzetre kiterjesztethetnek a nélkül, hogy belőle zavar következék: s legyőzötteknek fogjuk magunkat vallani; míg azt tenni nem fogják, mi hallgatásukat mindig csak azon egyszerű, de önökre nézve nem igen diszes oknak fogjuk tulajdonítani, hogy nem tudnak felelni.

Oh, de nem, önök fognak felelni, feleletök kész volt, mielőtt e cikket olvasták, nemde? — s az pompás és nagyszerű lesz, mint minden, mit a *Budapesti Híradóban* olvastunk; — valóságos mannához hasonló, melynél, az írás szavai szerint, mindenki azon ízt gondolhatja magának, mely ajkainak legkedvesebb.

•Midőn mi — így fognak önök beszélni — megyei szerkezetről szólunk, nem azt értjük, mivé ti a megyét tettétek; (sokan önök közül a régi barátság emlékéből, melylyel egykor az ellenzékhez viseltettek, néha még kegyesen tegezni szokták szegény pártunkat); mi minden salakjától megtisztított oly megyéket értünk, minők Magyarorszában még eddig nem voltak, valóságos minta-megyéket, olyakat, hogy ti, nem statusférfiak, alig álmodhattok ily tökélyről. — De ugyan hát miért nem lépnek fel e megyei ideáluk részletes leírásával? Miért nem adják elő azon változásokat, melyeket szerkezetünkben szükségeseknek tartanak, s melyek olyak lesznek, hogy általok a megyék hiányai kijavittatnak, azon akadályok, melyeket e szerkezet haladási kérdéseknek elébe gördít, elháríttatnak, s az egész mégis alkotmányunk biztosítéka marad? Szakítsák ketté önök

egyszer a fátyolt, melylyel ideál megyei szerkezeteket Sais-szobraként eddig takarták, ne féljenek, hogy elfogunk borzadni a látmány előtt; higyjék el, mi elvagyunk készülve rá. Míg önök ezt nem teszik, mi a kérdésnek vitatásába: mennyiben fér össze a megyei szerkezet, mint alkotmányi biztosíték, a czélba vett haladással? — tovább nem ereszkedhetünk, s ma csak még egy tárgyra szorítjuk észrevételeinket.

Ki önöknek ellenünk eddig írt czikkelyeit figyelemmel olvasá, könnyen azt hiheté, hogy önök megyéink fő tulajdonait, melyek által azok alkotmányunk biztosítékává válnak, az utasítás-adási s követ-verificatiói hatóságban találják. 274-ik számuk meggyőzött, hogy e részben tévedénk. Annak bebizonyítására: mennyi biztosíték fekszik megyei rendszerünkben, — önök az 1822-iki esetekre hivatkoznak, azon időszakra, melyben — hogy önök szavaival éljünk — »alkotmányunk csak helyhatósági rendszerünk által tartatott fenn.« Mi ezen szomorú esetekre nézve máskép vélekedünk, mint talán mások, s a helyett, hogy törvényhatóságaink akkor kifejtett szilárdságát bámulnók, inkább elszomorodunk azon akkor tett tapasztalásnál, miként megyéink között mégis oly kevés találtatott, mely törvénysértés ellenében kötelességének eleget tett volna. De kérdjük a *Budapesti Híradót*: ugyan az utasítási vagy követ-verificatiói jog volt-e az, mi által e megyék 1822-ben a törvénytelenségek további folytatását megakadályozták? Vajon az, hogy miután tizenegy évig országgyűlés nem tartatott s így a megyék sem utasításadási, sem verificatiói jogukkal nem éltek, a megyék mégis elég erősek voltak a törvénytelenségnek ellentállni, nem bizonyítja-e világosabban, mint bármi más, hogy e két jognak a megyék által való gyakorlata arra, hogy törvényhatósági rendszerünk az alkotmány biztosítékává váljék, korántsem bir annyi fontossággal, mint azt a *Budapesti Híradó* olvasóival szívesen elhitetné; — mit, ha szándékai tisztaságán kételkednénk, azon tacticához hasonlítanánk, melylyel ügyes vezérek bizonyos pontokat különös fontosságúaknak mondanak, csak azért, hogy elleneik figyelmét másoktól, melyeknek megtámadását czélozzák, elvonhassák.

Nemcsak a legfőbb, de felfogásunk szerint az egyetlen eszköz, mi által megyéink az alkotmányt megtámadások ellen biztosíthatják, azon befolyásban rejlik, melyet a végrehajtásra bírnak, vagyis azon állásukban, miszerint a törvényteleniséget semlegesség által akadályoztathatják, s ki ezen még kételkednék, azt állításunk helyességéről az 1822-iki esetek megfontolása meggyőzheti.

Ki megyei szerkezetünket azért akarja fenntartani, mert bennök alkotmányunk biztosítékát látja, és csupán az utasítás-adási jogra s a verificatio kérdésére fordítja egész figyelmét, azt senki a megyei szerkezet barátjának tartani nem fogja, bármennyi dythirambust énekeljen is ez állítólag tisztán magyar s egészen nemzetünk szelleméből folyó szerkezet fölött.

Mi a vis inertiae-nek fentartását oly korban, midőn minden erővel haladni akarunk, nem tartjuk czélszerűnek, s mert alkotmányunk eddigi biztosítékát egyedül ebben látjuk, épen azért tartjuk szükségesnek más biztosítékokról gondoskodni. De erről többet jövő számunkban.

TOVÁBBI ÉSZREVÉTELEK A „BUDAPESTI HIRADÓ“ IRÁNYÁBAN.

1.

Nehogy ismét keserőséggel vádoltassunk, im bókkal kezdjük e cikkelyünket, midőn ünnepélyesen kinyilatkoztatjuk, hogy a *Budapesti Híradó* azon cikkelyeiben, melyekre jelenleg válaszolunk, meggyőződésünk szerint nagy igazságokat mondott ki.

A *Budapesti Híradó* 275-dik számában tudniillik világosan kimondja, hogy »a parlamenti kormány még magában nem biztosíték, hanem csak kormányzási forma, s hogy azon extremus esetekben, midőn t. i. a kormány alkotmányon kívüli állásba teszi magát (mit, ha alkotmányos garantiákról szólunk, a lehetőségek körében létezőnek mégis föl kell tennünk), ily esetekben az alkotmány valódi garantiája nem ezen formákban, hanem a nemzet erejében, lelkiületében, törvényeihez s jogaihoz való ragaszkodásában volna végkép és csupán feltalálható.« — Ki merné a *Budapesti Híradó* ezen állításainak helyességét csak egy perezig is kétségbe vonni? Minden alkotmány nem egyéb formánál, s hol a nemzetben jogai megőrzésére elég erő s szilárdság nem találtatik, ott a világ minden tudósai a szabadságnak biztosítékokat hasztalan fognak keresni.

Ha tehát parlamentáris kormányról vagy megyei rendszerünkről mint alkotmányos biztosítékokról szólnunk, e kétféle institúciónak nem absolut, hanem csak aránylagos becséről, csak arról lehet kérdés: melyik

czélszerűbb a kettő között? A *Budapesti Híradó* nézete szerint jelen szerkezetünk a parlamenti kormány fölött kitünő felsőbbbséggel bír. »Az elsőrendű állapot (t. i. a parlamenti kormány) — így szól 274-ik számában — csupán az anyagi erő nyers túlnyomóságától függeszti fel a győzelmet; míg ellenben a másodikban (hol az alkotmány megyei szerkezet által biztosítatik) az erőszaknak jogos és békés, tehát erős erkölcsi ellenállásokat kell előbb megtörnie, mielőtt végre az erőszakon erőszakkal venne győzelmet.«

Ezen ellenünk felhozott ok oly fontos, hogy a parlamenti kormány követelésétől kétségen kívül ez egymaga visszajeszthetne, ha t. i. a *Budapesti Híradó* kegyes volna előadni az alapokat, mikre ezen okát építi. Talán az hiszi, hogy ezt a dolgok természete úgy hozza magával? Mentsen Isten! A *Budapesti Híradó*-nak szerkesztősége miként nem tudná, hogy ott, hol parlamenti kormány létezik, tetteiről a kormány nem utczai tömegeknek, hanem a törvényhozásnak felelős, s hogy azon ultima ratio rerum, melyről a *Budapesti Híradó* szólt, e rendszer mellett is csak akkor léphet fel, ha a törvényhozásnak jogos és békés, tehát erős erkölcsi ellenállása semmi tekintetbe nem vétetett; s oly férfiak, minők a *Budapesti Híradó*t vezetik, miként nem látnák által, hogy ezen eseteknek szükségkép ritkábbaknak kell lenniök ott, hol az ellenállás az egész ország törvényhozásától, mint ott, hol az csak egy egyes megye bizonytalan többségétől jő? Vagy talán practikus ember létökre a *Budapesti Híradó* embereit a történetek tapasztalása győző meg a parlamenti kormány veszélyeiről? De miként történhetett ez, miután a historia épen ellenkezőt bizonyít, s azon ritka esetekben is, hol nem illusorius kormányi felelősséggel bíró országokban lázadások történtek, a lázadásnak oka soha nem a parlamenti kormányban, hanem mindig abban mutatja magát, mert a törvényhozás törvényes jogkörében megszorított.

Minden alkotmányi biztosíték, mint minden alkotmányos szabadság, általán véve csak az erőben, szilárd-ságban s törvényekhez ragaszkodásban találja való alapját; ez áll az alkotmányos biztosítékok mindegyi-

kére, s nem fogja tagadni senki, hogy vannak viszonyok, melyek alatt a megyei szerkezet s parlamenti kormány, szóval minden kigondolható kormányzási forma semmi biztosítékot nem nyújt; de mi nem ezen, a *Budapesti Hiradó* által is rendkívülieknek tartott esetekről szólunk, hol a kormány magát semmi törvényes formához tartani nem akarja, hanem szólunk a rendes esetekről, s kérjük, ily esetekben mi ad a nemzetnek több biztosságot az iránt, hogy törvényeiben nyilvánított akarata teljesíttetni fog: jelen megyei rendszerünk-e, vagy a parlamentaris kormány? — A felelet nem lesz nehéz.

Ha megengedjük is, hogy hazánk minden törvényhatóságai kötelességeikben híven eljárva, valahányszor törvénytelenység követtetik el, azt semlegességök által akadályoztatni fogják: azon biztosítás, melyet megyei rendszerünkben találunk, legfőlebb is negatív biztosítás a felől, hogy törvényeink positiv cselekvések által sértetni nem fognak. Alkotmányos nemzet létünkre megelégedhetünk-e ezzel? Csak arra nézve van-e hát biztosításra szükségünk, hogy törvényeinket a hatalom positiv cselekvései sérteni nem fogják? S nem kell-e épen úgy biztosításról gondoskodni arra nézve is, hogy törvényeink pontosan végrehajtassanak? S erre nézve megyei szerkezetünk ad-e csak némi garantiákat? Nem akarunk egyes példákra hivatkozni; exempla sunt odiosa, s mi nem akarjuk elkeseríteni e vitatkozást, de ugyan van-e olvasóink között csak egy, kinek — bármily keveset foglalkozik is közönségesen politikával — midőn ezeket olvasá, nem jutottak esetek eszébe — s pedig, fájdalom, több esetek, hol a legvilágosabb, szentesített törvény több év leforgása alatt még nem volt végrehajtva; s vajon míg ez tagadhatatlanul így van, míg senki nem állíthatja, hogy megyei rendszerünk ily esetek ismétlését lehetetlenné teszi, vagy csak nehezíti is: mi merjük-e azt állítani, hogy alkotmányunknak biztosítékokra többé nincs szüksége, hogy megyei szerkezetünk törvényes szabadságunkat minden kormányi felelősségnél jobban megőrzi? Mintha bizony alkotmányt nem lehetne vétkes mulasztás által épen úgy, mint vétkes cselekvés által sérteni, vagy

mintha a honpolgárnak, ki törvényeit végrehajthatlanul látván, elkeseredik, vigasztalásul szolgálhatna, hogy e szomorú tüneménynek oka ép annyiszor az egyes törvényhatóságokban, mint a kormányban fekszik.

Látjuk ezekből, hogy a biztosíték, melyet megyei szerkezetünkben találunk, miután alkotmányunkat mulasztások által elkövetett sértésektől meg nem őrizheti, elégtelen; s mégis képzelhetünk e alkotmányos biztosítékot, melynek birtoka annyi áldozatba kerülne? Kétségen kívül a felelősségnek szintén megvannak árnyoldalai, s ámbár a ki egy kis tapasztalással bír, nem fogja tagadni, hogy a bureaucratia bajai nem kizárólag parlamentaris kormányokkal bíró országok sajátságaihoz tartoznak, mégis ott, hol a politikai pártok hasonló erővel állnak egymással szemközt, a majoritások fluctuációja a kormányra kiterjedvén, a közdolgok vitelébe néha az egésze káros bizonytalanságot hozhat. Természete emberi intézkedéseinknek, hogy semmi annyira tökéletest nem találhatunk közöttök, minek rossz oldalai nem volnának; ez áll a parlamentaris kormányra nézve is. De hasonlítsuk össze azon bajokat, melyeket egy ily kormány hazánkra hozhatna, jelen szerkezetünk hibáival, — s a mérleg ugyan merre hajlik?

Ott, hol parlamentaris kormány létezik, a közjó sokszor egyesek hiúságának, hivatalvágyának áldoztatik fel; nem történik-e meg ugyanaz megyei rendszerünk mellett is, azon különbséggel, hogy a mi ott csak azon kevés egyeseknél történik, kik a legfőbb hivatalokra vágyódhatnak, itt százakra, sőt ezrekre kiterjed?

Parlamentari kormány mellett a legfontosabb kérdések nem annyira a közjó, mint pártok szempontjából tekintetnek; de hát megyei szerkezetünk mellett van-e kérdés oly csekély, mely többnyire nem pártok szempontjából tekintetnék?

A parlamenti kormány által, valahányszor a törvényhozó test körében megváltozott többség szerint a kormány személyzetében változások történnek, a közigazgatásnál bizonytalanságot találunk; de mi itt egyes esetekben feltűnik, nem teszi-e megyei szerkezetünk mellett a normális állapotot, miután a közigazgatásnál alkalmazott elvek bizonytalansága s az ebből következő

rendetlenség, oly rendszer mellett, hol a közigazgatásba semmi egység nem hozatott be, kikerülhetlenek.

Szóval mindazon bajok, melyek egy parlamenti kormány ellen felhozathatnak, megyei szerkezetünk mellett is léteznek, azon különbséggel, hogy a mit ott ritkább esetekben találunk, az nálunk a rendes állapothoz tartozik.

A *Budapesti Híradó* mindezt jóformán alig tagadja, s 274-ik számában azzal vigasztalja magát, hogy mindez csak addig tartand, valamíg a kormánynak elég ereje nem lesz, hogy minden hanyagságon s ellenszegülésen győzedelmeskedhessék; de ha ezen idő eljönne — mit mi, bízva nemzetünknek jogaihoz való ragaszkodásában, nem hiszünk, — ugyan fogja-e még valaki a megyéket alkotmányunk biztosítékainak nevezhetni? Ha a kormány annyi hatalommal ruháztatik fel, hogy a megyék, semlegességök által, törvénytelen vagy legalább általok azoknak tartott parancsainak végrehajtását nem akadályoztathatják, mily garantiát nyujthatnak még alkotmányunknak? — Igen, de a kormány e hatalmával csak akkor élend, ha a megyék nem-cselekvési hatalmukkal törvényes parancsok megakadályozására visszaélnének. Oh logica! A *Budapesti Híradó* azért, mert, mint mondja: »ha alkotmányos garantiákról szólunk, oly kormányt, mely törvényen kívüli állásba tette magát, a lehetőségek körében létezőnek fel kell tennünk«, fölteszi, hogy valamely kormány törvénytelenégeket elkövethet — hisz ép ezért van szükségünk alkotmányos biztosítékokra; — s épen akkor, midőn ezt teszi, oly hatalommal akarja a végrehajtást felruházni, mely által a megyék ellenállásán mindig győzedelmeskedhessék, teljesen meggyőződve arról, hogy azon magát törvényen kívüli állásba helyezhető kormány, mihelyt látja, hogy a megyék semlegességi jogukkal csak a törvény értelmében éltek, nem fogja hatalmát használni. Bizony tisztelt *Budapesti Híradó* vezére, ha ezentul ismét alkotmányi biztosítékokról akarnak szólani, térjenek vissza inkább ahhoz, melyre egy előbbi számunkban utasítottak, s mely önök szerint a magyarra nézve egyedül a kormány becsületességében fekszik. Van bizonyos érdem a következetességben is, van némi dicsőség elveink nyílt bevallásában; minek fosztják meg magokat önök ettől is?

2.

Utolsó számainkban újonnan előadtuk az okokat, melyeknél fogva mi, hazánk jelen viszonyaiban, a megyei szerkezetet alkotmányunk czélszerű biztosítékának többé nem tarthatjuk; hátra van, hogy a *Budapesti Híradó* azon állítására feleljünk, mely szerint a a jelennek helyébe általunk ajánlott rendszer alkotmányunk biztosítéka semmi esetre nem lehetne. A *Budapest Híradó* t. i., melynek vezére oly szívesen gyanúsítja elleneinek — természet szerint — csak logicáját, azon egészen új fölfedezést tevő utolsó cikkelyeinkben, hogy a rendszer, melyet ajánlunk, nem is parlamenti kormány, hanem valami attól egészen különböző, hogy jobban megértve a dolgot, tőle most már maga sem iszonyodik. Az említett lapnak ezen felfödözése, mely fölött még a *Jelenkor* sem hallgathatja el őszinte örömet, annyira érdekes és rendkívüli, hogy szükségesnek tartjuk reá néhány észrevételt tenni.

Mindenekelőtt a *Budapesti Híradó* azon meggyőződést mondja ki, hogy az általunk ajánlott rendszer józanul nem alkalmazható a közigazgatás minden ágára, sőt hogy azt nem igen sokra lehet alkalmazni. Ezen állítás bebizonyítására okul az hozatik fel, hogy »minden egyes tárgy miatt nem lehet új hivatalt teremteni.« De ugyan honnan vette a *Budapesti Híradó* azon gondolatot, hogy minden külön tárgyat külön személyre bízni rendszerünk főkéllékei közé tartozik? Vagy ha, mint a tapasztalás mutatja, igen sok s néha a legkülönbözőbb tárgyakat ugyanazon egy nem-felelős egyedre lehetett bízni, miért ne történhetnék ez a felelősség mellett is, miért volna csak akkor szükséges a munka felosztásában annyira menni, hogy, mint a *Budapesti Híradó* hinni látszik, a vas- és kőutak egy, — a folyók s csatornák ismét egy más egyedre bízasanak? Teljes meggyőződésünk szerint nincs oly ága a közigazgatásnak, melybe a felelősség be nem hozathatnék. Egyszerűen pedig azért hiszszük ezt, mert a felelősség behozatala csak azon tárgyakra nézve járhatna tetemes nehézségekkel, melyekre nézve a magyar köz-

igazgatás a birodalom közigazgatásától nincs különválva; már, miután mi oly tárgyat nem tudunk, hol ez törvényeink értelme szerint úgy lehetne, miután az 1608-iki koronázási eskü 10. czikke törvénykönyvünk-ből ki nem töröltetett: mi, valamint a magyar kormány-nak teljes függetlenségét találjuk kimondva törvényeinkben, úgy a felelősségnek behozatalát a közigazgatás semmi egyes ágában nem tartjuk lehetetlennek, — felszólítjuk a *Budapesti Hiradót*, jelölje ki azon közigazgatási tárgyak kijelölésére, melyeknél, állítása szerint, a felelősséget józanon behozni nem lehet.

A *Budapesti Hiradó* azon állítását, miként, habár közigazgatásunk egyes tárgyai, például a közlekedési eszközök, börtönök, vagy egyes más dolgok, felelős kormányi egyedekre bízvának, azért parlamenti kormány-nal még sem birnánk, bizonyosan senki nem fogja tagadni; — de vajon ki is állította valaha ennek ellenkezőjét? Ki mondta, hogy mihelyt közigazgatásunk egyes tárgyainál a felelősség behozatott, arról, mi által a megyék alkotmányunk biztosítékaivá válnak, le akar mondani? Sőt nem állítottuk-e mi épen ennek ellenkezőjét világosan s számtalanszor, kimondva, miként mi jelen megyei rendszerünket csak azon mértékben s azon tárgyakra nézve akarjuk megszorítani, mely mértékben s tárgyakra nézve törvényeink a felelősség által biztosítottak? S vajon, ha igaz is, hogy ha a közlekedési eszközök iránt a felelősség behozatnék, azért még nem fogunk birni parlamenti kormány-nal: nem épen oly kétségenkívüli az is, hogy megyei szerkezetünk, habár a közlekedési eszközök tárgyában semlegességi jogával nem élhetne is, azért még nem szűnt meg alkotmányunk biztosítéka lenni, a meddig minden egyéb tárgyakra nézve a törvényteleniséget nem-tevés által akadályoztathatja?

Nem ismerünk egyes tárgyat, hol a felelősségnek behozatala által sokkal jobb biztosítékokat nem nyerhetnénk, mint a melyeket megyei rendszerünk által birunk; és ugyan mikor mondtuk, hogy a megyék semlegességi jogának megszorításában tovább akarunk menni, mint a mennyiben a felelősséget életbe hozhattuk; vagy a *Budapesti Hiradó* igen urbanus s jóízű szójárással élvén, hogy nem „szórt szőrért akarunk cserélni“

A *Budapesti Híradó* igen barátságosan kérdi tőlünk: hiszszük-e, hogy ily úton lassanként az egész közigazgatást át lehet alakítani? Őszinte feleletünk erre az, hogy rendszerünk egyszer elfogadtatván, mi ezen lassankénti átalakulást nemcsak hiszszük, sőt hogy annak megtörténéséről meg vagyunk győződve, s egyszerűen azért, mert azt a dolgok természete így fogná magával hozni. Egy országban kettős kormány, melyeknek egyike felelős, másika nem az, sokáig nem állhat fenn egymás mellett; s a világnak minden nagy férfiai között — a *Budapesti Híradó* vezetőit kivéve — alig fog olyan találkozni, ki — mint lapjuk 274. számában ők tevék — lehetségesnek tartana oly állapotot, mely mellett a kormány egyes felelős tisztviselői által kiadott parancsok végrehajthatnának, míg más, nem az ilyen hivatalnok köréhez tartozó törvények vagy törvényes rendeletek végrehajthatlanul maradnának. Minden, ki a status-tudományoknak akár elméletében, akár gyakorlatában csak kissé is járatos, át fogja látni, hogy ily viszonyok alatt a két különemű kormány igen kevés idő múlva egymáshoz fog assimiláltatni. S ugyan a felelősség vagy nem-felelősség terjedéséhez van-e több valószínűség? A tizenkilencedik században élünk!

De mit árt ez a *Budapesti Híradó*-nak? »Ha minden egyes közigazgatási tárgyat felelős egyed kormányára bizunk is, ne csaljuk magunkat, azért még parlamenti kormányunk nem lesz«; ha a felelősség eszméje nem a francia vagy angol alkotmány modorában alkalmaztatik, a felelősség csalódás s nem más. A *Budapesti Híradó*, kitünő barátságánál fogva, több ízben figyelmessé tett a fogalmaknak azon általunk elkövetett összezavarására, melyből tévedéseink erednek; engedjék meg olvasóink, hogy a *Budapesti Híradó*-nak ezen kegyességét hasonló szolgálattal viszonzozzuk, figyelmessé tevén azon lapot, miként e valóban mulatságos tévedés, melyben őt látjuk, szinte csak némely factumok egy kis ignorálásából, s némely igen különböző fogalmak összezavarásából vette eredetét.

A felelősségnek, mint mondtuk, minél sikeresb alkalmazására különböző nemzeteknél különböző módokat látunk alkalmazva. Némely országban a kormány —

vagy hogy annak közönségesebb nevével éljünk, ministerium — noha a közigazgatás egyes ágai különböző egyek között osztatnak fel, mégis minden fontosabb esetben mint egység lép fel, úgy, hogy minden, a törvényeket netalán sértő eset mindig csak mint az összes kormány tette tekintethetik. Hol a kormány ezen elvek szerint vezetetik — s ily országokban a ministerium élén majdnem mindig elnököt találunk, ki a benne létező egységet mintegy külsőleg képviseli — a felelősség, minden fontosabb esetekben, a dolgok természete szerint mindig az egész kormányt illeti; ez az, mit Angol- s Franciaországban látunk. Ki azonban ebből azt következteti, hogy a parlamenti kormány csak ily viszonyok között létezhetik, az a kormányi felelősségnek eszméjét a kormányi egység eszméjével zavarja össze, s elfelejti, hogy számos kormány létezik, — ilyenek például az amerikai szövetséges statusok kormányai mind, — melyekben minden egyes tisztviselőnek felelőssége csak a reá bízott körre szorítottatik, s hogy valóban parlamenti kormányok, azért senki nem fogja tagadni.

Nem akarjuk megvitatni, mennyire czélszerű a kormánynak ily módon való elrendezése, s az egységnek hiánya nem gyengíti-e a kormányt nagyobb mértékben, mint azt maga a nemzet közérdeke kívánja; azonban a felelősségre nézve a kormányi hatalom illetén felosztása legfőlebb azon hatást gyakorolhatja, hogy általa a törvényhozó test irányában nem az összes kormány, hanem csak egyes kormányi személyek állván, a felelősség sikeres használásának mindig kevesebb akadályai leendenek.

Igaz ugyan, hogy a *Budapesti Híradó* állítása szerint azon esetben is, ha a közigazgatás minden ágaira behoztuk a felelősséget, csak az iránt biztosítjuk magunkat, hogy törvényeink a közigazgatás semmi ágában sértetni nem fognak; mi azonban beérjük ezzel, s azon kormány irányában, mely a közigazgatás semmi ágába be nem foly, mely a végrehajtó hatalmat nem kezeli, azaz nem kormányoz, nem is kívánunk különös biztosítékokat.

Fogjuk össze a mondottakat. A *Budapesti Híradó* nézete szerint a felelősségi rendszer nem hozható be

közigazgatásunk minden ágába. Mi az ellenkezőről vagyunk meggyőződve; de ha ebben csalódnánk is, miután megyéink hatáskörét csak azon tárgyakra nézve akarjuk megszorítani, hol az alkotmányi garancia, melyet semlegességünkben találtunk, a felelősség által pótoltatik, szükségkép egynek kellene történni a kettő közül: vagy behozatik a felelősség közigazgatásunk legfontosabb ágaiba, minő például összes finantiánk, s ezen esetben megyéink hatásköre annyira megszoríttatik, hogy azok alkotmányunk biztosítékai többé nem lehetnek, — de ezen haladásunkat akadályozó biztosíték helyett egy más jobbat vittünk ki magunknak, s a valóban alkotmányos nemzetek sorába léptünk, — vagy a legfontosabb tárgyokban a felelősség nem hozatik be, s ez esetben ily tárgyakra nézve megyéink megmaradnak jelen helyzetökben, azaz: a netalán elkövetendő törvénytelenégeket semlegességek által akadályoztathatják. S ugyan e kettő között mily esetben vádoltathatik a *Pesti Hírlap* azzal, hogy oly valamit javaslott, mi által alkotmányunk biztosítékaitól megfoszthatnék?

3.

Senki sem fogja bebizonyítani, hogy a még csak postulált parlamenti kormányformák synonymok mostani törvényeinkkel. — így szól 275-ik számában a *Budapesti Híradó*. Mostani törvények alatt, felfogásunk szerint, azon törvényeket kell értenünk, melyek törvénykönyvünkben foglaltatván, nem csak törvények által érvényteleneknek nem nyilatkoztattak, sőt melyeket későbbi törvények által megújítva találunk; ily értelemben véve a *Budapesti Híradó* állítását, vele ellenkezőleg azon meggyőződésünket nyilvánítjuk, hogy fennálló törvényeinknek a parlamenti kormányval való synonymitását megmutatni nemcsak nem lehetetlen, sőt sokkal könnyebb, mint ha az ellenkezőt tűztük volna ki magunknak feladatul.

Annak megmutatására, hogy a felelősséget a köz-igazgatás minden ágára nézve követelvén, nem valami alkotmányunktól eltérő, hanem oly institutió mellett emeltünk szót, mely annak egyenes kifolyása, nem azt szükséges megmutatnunk, hogy az igazgatás eldődeink által is ugyanazon formákban gyakoroltatott, mint azt napjainkban más alkotmányos nemzeteknél gyakorolva találjuk. Azon nemzeteknél is, hol az alkotmány lényegében változásokat nem találunk, a formákban — helyzetek s a különböző míveltségi fok szerint, melyet elfoglálnak — tetemes változásokat találunk, s noha nincs nemzet, mely régi formáihoz annyira ragaszkodnék, mint az angol, mégis — ha a hely engedné — könnyü volna megmutatni, miként azon formák, melyek szerint a parlament a kormányt számolásra vonja, aránylag nem régen fejlődtek ki. Ha bebizonyíttatik, hogy:

a) hazánk minden közdolgainak vezetése egykor törvény szerint kizárólag magyar, s így törvényhozásunk alatt álló tanácsnokokra bízott;

b) hogy a legfontosabb tárgyaknak elhatározása csak ezen tanácsnokok közbenjárásával történhetett;

c) hogy ezen tanácsnokok a törvényhozás által feleltre vonathattak, s hogy a törvénytelenések büntetése törvény által világosan kimondatott;

d) végre, hogy törvényhozásunk befolyása nemcsak belső viszonyainkban, hanem az ország külső viszonyaira nézve is törvényeink által biztosítva van:

ha, mondjuk, mindezek törvénykönyvünkől bebizonyíthatók: nem fogja tagadni senki, hogy a felelősség lényege eldődeink által bíratott, s hogy oly formák követelése, melyek által e jog korunkban alkalmazhatóvá válják, jogaink, vagy jobban mondva kötelességeink közé tartozik.

Mi az elsőt illeti: a *Budapesti Híradó* talán magasem fogja kétségbe vonni azon állításunkat, miként talán semmi alkotmányos jogunk nincs annyi törvény által biztosítva, mint az, hogy minden közigazgatási tárgyaink, más országok közdolgaitól különválva, kizárólag magyarok által kezeltessenek, s az 1608. k. e. 5. czíme annyiszor ismételtetett különböző formában, 1647-től kezdve a magyar kincstárnak függetlensége annyi-

szor tevő törvényhozási tanácskozásunk fő tárgyát, hogy erre nézve minden hosszabb bizonyítást szükségtelennek tarthatunk. — Eldődeink, kik műveltség s főképen tapasztalás tekintetében annyira mögöttünk álltak, jámborságukban még azt gondolták, hogy országuk érdekeit semmi által nem biztosíthatják inkább, mint ha azoknak kezelését kizárólag magyarokra bízzák; azonban, úgy látszik, mindezen optimismusok mellett ők is célirányosnak láták, azon majdnem képzelhetlen esetekről, midőn a magyar tanácsnok hazája érdekeit másoknak alárendelné, előre gondoskodni. Ez az ok, hogy miután Ulászló I. Decr. 7-ik cikkében kimondatott: miként ő felsége magyar dolgokban csak magyar tanácsnokokkal élhet, ugyane király VI. Decretumának 7-ik cikkében megállapíttatik a felelősség. Hogy pedig ezen garancia illusoriussá ne váljék, a VII. Decr. 2. cikkelye, egészen az újabb kor fogalmai szerint, azt mondja, hogy bizonyos dolgok csak akkor mondatnak érvényeseknek, ha azok cum consensu et deliberatione consilii ordinati (azaz a felelősség alatt álló tanácsnokok közbenjöttével) történtek. S vajon ezen törvények, melyekben a kormányi felelősség elve oly világosan kimondatik, a mint azt a XVI. század kezdetén talán semmi más alkotmányos nemzet törvénykönyvében nem találjuk: ugyan mikor változtattak meg? Ugyan hol van az időszak, melyben a magyar nemzet ezen alkotmányosságából folyó jogáról lemondott? — Törvénykönyvünk annyiban a bibliához hasonlít, hogy belőle mindenki azt szokta kiolvasni, a mit leginkább keres; a *Budapesti Híradó* talán idézhetni fog törvényeket, melyekből ily következtést vonhatunk; mi igen kíváncsiak vagyunk ebbeli felfödözéseire.

A közjövédelmeknek nincs ága, nincs tárgya a közigazgatásnak, mely nem tartozott törvényhozásunk rendelkezéséhez (ez állítás bebizonyítását akkorra hagyjuk, ha az a *Budapesti Híradó* által tagadhatné) s ugyanezért már az 1536-iki 49. §. a helynek, melyen az egész ország kormányzásának központosulnia kell, Pozsonyt jelöli ki, s csak azért, mert Buda akkor még Zápolya kezében vala. A törvényhozásnak nemcsak az ország belső dolgaira, hanem külső viszonyaira, a békekötésekre s

hadüzenésekre való befolyását is számos törvény biztosítja. Az 1608-diki k. e. 2-ik cikkétől, hol világosan ezek állnak: »Ne sua majestas, sine praesentibus et consensu regni in Hungaria vel partibus adnexis ullum vel bellum moreat vel militem extraneum introducat,« — az 1791-diki 65-dik cikkelyig, melyben a nemzetnek befolyása határoztatik meg, e jogunkat számos törvény ismeri el. — S vajon hát a parlamenti kormány, melyet követelünk, mi más eszköznél, mely által e kétségbevehetlen jogaink gyakorlata lehetségessé válik?

A *Budapesti Híradó* nem tagadja a jogot, mely szerint a magyar azt követeli, hogy saját módja szerint kormányoztassék; de ezen jognak nem szükséges következménye az, hogy egyszersmind arról: mily módon kormányoztatik, joga legyen magának tudomást szerezni? — Méltóztassék a *Budapesti Híradó* nekünk kegyesen erre is felelni. — Ki a felelősségnek törvényességét tagadja, az szerintünk azt, mit jogunknak tartánk, kegyelmi ajándéknak tekinti, s mi nem szeretnők ilyen nével vádolni még a *Budapesti Híradót* sem; hisz e lap azt, hogy Magyarország saját módja szerint kormányoztassék, nem ellenezte soha; csak hogy parlamenti, azaz valósággal alkotmányos ne legyen kormányunk, a többibe szívesen beléegyezik; arra pedig, hogy a kormánynak ily formáját ellenezze, a *Budapesti Híradónak*, mint e cikkelyeiből látjuk, három igen fontos oka van:

1. Mert miként mi, úgy a birodalomnak minden tartományai tőlünk teljes méltányossággal azt követelhetik, hogy ők is a maguk módjára kormányoztassanak.

2. Mert az úgy is létező heterogenitásokat nem kell még kiáltóbbakká tennünk.

3. Mert az egész birodalomnak szilárdságot csak a kormány politikájának egysége ad.

Rövid válaszunk ez okok elsejére az, hogy a tartományoknak ebbeli méltányos követelése soha Magyarország részéről kétségbe nem vétetett.

A másodikra nézve kétségen kívül kívánatosnak tartjuk mi is, hogy Magyarország s a birodalom többi részei között a lehetőségig kevés heterogenitás létezzék; azonban ezen okot arra, hogy alkotmányos kifejlődé-

sünkben megálljunk, elégségesnek annyival kevésbé tarthatjuk, a mennyivel inkább azt látjuk a történetekből, hogy hazánk s a tartományok között hajdanában sokkal több heterogenitás létezett.

A harmadikra nézve végre figyelmessé teszszük a *Budapesti Hiradó*-t, hogy birodalmunk szilárdsága az érdekek egységében fekszik, melyek e birodalom különböző tartományait összefűzik. Mind külső, mind belső viszonyaira nézve hazánknak s a birodalomnak érdekei ugyanazok. Külsőleg ellenségeink közösek, belső állapotainkra nézve a birodalom feladata, hogy az egyes tartományok, pótolva egymásnak szükségeit, közös erővel anyagi s szellemi érdekeiknek a lehetőségig való kifejlődésére törekedjenek, s ezen érdekegység, mely birodalmunkat az egész civilisatio érdekében egy erős összefüggő egészsze teszi, csak még szembetűnőbb lesz mindenki előtt, ha alkotmányos függetlenségünk felelősség által biztosítatván, nyugodt ítéletünket nem zavarja többé.

A HATÁRVIDÉKEKRŐL.

Hogy az első független felelős magyar minisztériumra s a jövő törvényhozásra tömérdek teendő várakozik, ezt senki jobban nem tudja nálunk. Százados bajok, melyeket sors és bűneink reánk hoztak, fenhangon kiáltnak orvosoltatásért. A megbukott kormánypolitika az elnyomást a társadalmi érdekek majdnem minden osztályában annyira rendszeresíté, miként a szabadságnak mindezekben leendő alkalmazása aligha szintannyi küzdésbe nem kerül, mint kivívása került.

Ámde sehol nincs nagyobb szükség a magyar minisztérium erélyességére s jóakarására, mint a katonai vég-helyek rendezése körül. Itt nem kevesebb, mint 1.189,479 lakos felszabadításáról van szó.

Felszabadításáról mondók, mert a magyar földet még ugyanannyi rabszolga tapodja, a menyi határ-őreinek száma.

A törvények, melyek szerint ezen 609 □-mér földnyi tér igazgattatik, nem Pozsonyban, hanem Bécsben hozattak. Irtózatos maradványai azok a legsötétebb hűbéri rendszernek, mely a polgárt egy státus-érdek alacsony eszközévé aljasítja.

Tekintsünk közelebbről egy határőr házába. Összezsufolva találunk itt egy tömeg embert, számra nézve többet, mint a házhoz tartozó föld művelésére megkivántatik, hogy annál több kéz maradjon fenn katonai szolgálatra. Ezek aztán élethosszant tartoznak katonáskodni ingyen, egész foglalkozásuk lélekölő fegyvergyakorlatokban áll. Mindezen emberek családi commu-

nismusban élnek. A ruha, melyet magán visel, — a pár garas, melyért megszolgált, az egyesnek nem tulajdona, hanem tulajdona a háznak, melyhez tartozik. Ha valaki közülök nagyobb ipar tekintetéből e természetellenes viszonyt meg akarja szakasztani, ha külön háztartásról álmodni bátorkodik: bot és korbács rá a felelet. E kényszerítő rendszer alatt a nép elrestül, elszegényedik s végképeni erkölcstelenedésnek indul.

Az egész faluk oly emberek által igazgattatnak, kik közül mindenik rabszolgája a felette állónak, a káplártól kezdve fel az ezredesig.

Ezek parancsának vakon tartozik engedelmeskedni minden lakos.

A község minden lakosa hadi törvény alatt áll, melynek czikkelyei bottal s vesszőfutással kezdődnek és kötélen vagy golyón végződnek. A fiu megbotoztatja ősz apját, mert előjárója stb.

Lehet-e ezen állapotot tovább is hidegen nézni? El lehet-e tűrni, hogy a nemzet testében továbbra is maradjon a holttetem, mely a szabadság vérkeringése előtt zárva van?

Ha kimondók, hogy szabad a föld, szabad a kéz, mely azt műveli, szabad a szellem, minőnek Isten teremté, elnézhetjük-e, hogy oly emberek is legyenek köztünk, kiknek még emberi jogaik sincsenek.

És itt nem csupán az emberiség tekintete szól belőlünk, hanem szól önbátorlétünk s önfentartásunk ösztöne. Mert rabszolga-nép azon nemzetet fogadja megváltójaul, ki legelső hirdeti előtte a szabadság evangéliumát.

Itt rögtöni intézkedés kívántatik. Ez intézkedés pedig abban áll, hogy a katonai véghelyek a megyékkel egyenlő lábra állíttassanak, a katonai törvény eltöröltessék, helyette polgári törvényhatóságok állíttassanak, s a határőrnek ne legyen kevesebb joga, mint Magyarország bármely felszabadított lakójának.

Igaz, hogy ezáltal egy 80,000 főből álló állandó hadsereggel kevesebb lenne, de másfelől, a mennyi kéz elvonatnék a katonaságtól, ugyanannyi adatnék a földművelés, ipar és kereskedésnek, s a vidék, mely most természeti vadságban elhagyatva áll, rövid időn paradiocsommá varázsoltathatnék.

Ismerjük a mesterséggel előidézett nemzetiségi ellen-szenveket, melyekkel a ministériumnak e feladatában küzdeni kell. Ezeknek fészke Nándorfejérvár és Zágráb. Belgrádban a szerémi, bácskai s végvidéki rác papok valóságos búcsujárást tartanak.

E búcsujárások az illyr literatura dominójában tartattak mindig. Ebben csak annyi igaz, hogy Vucsics, kit erőnek erejével a literatura pártfogójának kereszteltek meg, még csak a betűt sem ismeri.

Tudjuk, hogy a kormány mitsem tőn, mivel nyelvünket s nemzetiségünket e vidékekkel megkedveltette volna, hanem ellene annyival többet. Az 1830-ik évi 8-ik törvényczikk, mely azt rendeli, hogy az ország határain belül közhivatalra-lépőknek magyarul tudniok kell, a harminczad- és postahivataloknál sincs teljesítve. Sőt hallottunk rá példát, hogy az eszéki főpostamester szerémi s szlavónai társaihoz ily levél mellett küldte meg a helyt. tanács parancsait: »Mit önöknek magyarul küldeni kénytelen vagyok, azt tegyék ad acta; mit pedig németül küldök, ahhoz tartsák magokat.« — Egy másik pedig, ki zimonyi prépost s azonkívül, Isten bocsássa meg bűnét, censor volt, a helytartótanácsnak 10 év alatt hozzá magyarul czímzett intézvényeit még csak fel sem bontá, hanem bepecsételve hagyta holta után hátra.

Még kevésbbé volt szó eddig arról, hogy az 1840 : 9-ik t.-czikk szerint magokban a katonai véghelyekben a magyar nyelv tudása gyarapított volt. A szabad községekben, kik sem nem katonák, sem nem szabad polgárok, még csak iskolai tudományul sem taníttatik Magyarországnak sem története, sem földleírása, nem-hogy a magyar nyelv.

De, habár nyelvünket nem érti is e szegény elnyomatott nép, lehetetlen, hogy meg ne értse a szabadság szavát. A magyar ministériumnak ezen hatalmas eszköz van kezében. Azon kell iparkodni, hogy más meg ne előzzön; ki a rabszolga bilincseit összetöri, az tette őt legjobb barátjává.

AZ ÚJ OSZTRÁK MINISTERIUM.

Valahányszor Shakespeare *Lear királyát* olvastuk, (mely élvezetet a tisztelt közönség bármikor megszerezheti magának, ha Shakespeare munkáinak a Kisfaludy-Társaság által kiadott fordítását megveszi, hol e híres mű az ötödik kötetben megjelent), bámulatunkat a nagy költő iránt csupán az csökkenté, hogy a haragot, melylyel legifjabb lányát magától elűzi, nem találtuk indokolva. Feltehető-e, hogy valódi gyermekét csak azért tagadja ki, mert ez neki szép szavakban nem tudja vagy nem akarja elmondani, mennyire szereti s mennyit kész érte tenni? S ha még felveszszük, hogy az illető király, ki sokáig uralkodva, a szép szavak becséről bő ismereteket szerezhetett magának: vajon az emberi szívnek nagy ismerője, ki a legkülönbözőbb jellemeket egyenlő hűséggel ecseteli, ez egyszer nem csalódott-e?

Ezt gondoltuk eddig; de mióta a mult héten a bécsi lapokat olvastuk, nézetünk megváltozott, s mi bocsánatot kérünk a nagy szellemtől, kit tévedéssel vádolánk s kinek felfogását az *O. D. Post*, a *Neue Freie Presse* s annyi más lap most oly fényesen igazolják, midőn a felett, hogy a ministerium eddig programmal nem lépett föl, oly keserű panaszokra fakadnak.

Igaz, a közvélemény Ausztriában rövidebb idő óta uralkodik, mint Lear király akkor, midőn Cordélia némasága miatt haragra gyúlt; de vajon az eddig tett tapasztalások is nem elégségesek-e arra, hogy a bizodalmat, melyet egy újonnan fellépő ministerium leg-

hangzatosabb ígéretei ébreszthetnének, tetemesen alább szállítsák, s azon megelégedést, melyet a lelépett állam-minister hires körlevele egykor okozott, hasonló esetben megzavarják. Mi legalább, épen mert az utolsó évek tapasztalásai újabbak még, semhogy már elfelejt-hettük volna, alig foghatjuk meg, miként érezhet valaki nyugtalanságot a miatt, mert a ministerium, mely hivatalba lép, nem követi az előbbinek nyomdo-kait, ministeriális körlevélben tudtára adván a vilá-gnak alkotmányos elveit, s a lelkesedést, melylyel szabad-elvű institutiókhoz ragaszkodik, hogy kik azon később kétkednének, mindezt az említett körlevélben nagy épülésökre nyomtatva olvashassák. Mi, mondjuk, nem foghatjuk meg azt, s nem oszthatjuk a *Debatte*-nak nézetét, mely szerint helyzetünk e részben egészen különböző azokétól, kik a Lajtán túl ily aggo-dalmakat fejeznek ki.

Megengedjük, hogy Majláth kancellár úr bizvást hallgathat, mert már neve elég programm. De e pro-gramm bizonyosan nem programmja valamennyiünknek, s ha az újabb idők tapasztalásai s a jelen szükségei, melyek törekvéseink körét kiszabják, a pártokat, melyek Magyarorszáiban a politika mezején egymással szem-közt álltak, egymáshoz közelebb hozták, sőt egyes kér-désekre nézve közöttünk tökéletes egyetértést idéztek elő: valószínűséggel tehetjük fel, hogy nézeteink több egyes és pedig nagy fontosságú kérdésre nézve a magyar kancellár programjától el fognak távozni. Ha tehát a magyar kancellárnak, hogy a kedélyeket megnyugtassa, részletes programm közrebocsátására nincs szüksége; s ámbár lehetségesnek, sőt valószínűnek tartjuk, hogy azon férfiak, kiket a kormány élén látunk, a végzé-lokra nézve velünk talán megegyezve, elérésöket más úton fogják keresni, mint melyet mi az egyedül helyes-nek tartunk: mégis bizalmatlankodásra semmi okot nem találunk. Abban minden párt- és vélemény-árnya-lat megegyezik, hogy a kormányt, midőn az ország-gyűlésnek összehívására készül, a mennyiben törekvései erre irányoztatnak, azokban nemcsak ne akadályoztassa, hanem inkább elősegítse. S ennek oka bizonyosan nem az, hogy Majláth kancellár úr programját ismerjük, hanem

csak az, mert meg vagyunk győződve, hogy a kancellár úr s azok, kiket oldalán a kormányban látunk, saját programját bizonyosan csak a törvényengedte eszközökkel, alkotmányos uton kívánja kivívni, s mi valóban nem látunk okot, melyért a Lajtán túl létező alkotmányos pártok Belcredi grófról s azokról, kik vele együtt újabban a kormánnyal megbizattak, mást tehetnének fel. Nem találunk ily okot állásukban; mert miután a fejedelem ünnepelesen azon szándékát nyilatkoztatta ki, hogy népeit alkotmányosan fogja kormányozni, azokról, kik az állam legfőbb hivatalaival megbizattak, feltenni nem lehet, hogy azokat elfogadták volna, ha azon alkotmányt, mely állásuknak alapját képezi, elismerni nem akarnák. Nem találunk ily okot multjokban, mert azon magas hivatalok, melyeket a jelen ministerium elnöke Schmerling lovag idejében viselt, s melyekre az *Öst. Ztg.* némi gúnnyal emlékezik, végre csak azt bizonyítják, hogy ezen államférfiú az elébbi kormány céljai és képessége iránt ugyanazon csalódásban élt, mely a Lajtán túl akkor általános vala, s mely miatt másoknak alkotmányos érzelmeit azért senki sem vonja kétségbe. Nem találunk végre okot az új ministerium nyilatkozataiban sem, mert habár nem tartjuk is feltűnőnek, hogy egyesek a centralisatiót tökéletesebb kormányformának gondolják, s olyannak, mely által a törvényhozás, kinek többségéből a kormány választatik, közvetve nagyobb befolyást gyakorol: azt, hogy egy oly kormány, mely az alkotmányosság korlátolását tűzte ki céljának, avval kezdje meg működését, hogy az eszközöket, melyeket a központosítás kezeiben egyesített, önként letegye, s az önkormányt elvének behozatalát tűzze ki céljának, azt feltenni csakugyan nehéz. Eddig legalább nem fordult elő az eset, s bármik legyenek az önkormányzat hátrányai, — a mi felett vitatkozni jelenleg nincsen szándékunk, — annyit talán mindenki elismer, hogy attól egyesek féltetik szolgálatukat, de szabadságukat bizonyosan nem, s hogy e szerint, a mennyiben Belcredi grófnak kinevezése a Lajtán túl csakugyan aggodalmakat ébresztett, melyeket ezen államférfiú eddigi nyilatkozatai nem oszlathattak el, ennek okát nem abban keres-

hetjük, mert e férfiú kormányja az alkotmányosságra nézve veszélyesnek tartatik, — mire még azon esetben is, ha a tisztelt grótot eddigi működései után még nagyobb conservatívnak s aristokratának tartanók is, mint azt némely lapok felteszik, semmivel több alapot nem találunk, mint hazánkban, — hanem hogy ezen aggodalmaknak fő-, sőt egyedüli oka azon feltételekben kereshető, melyek alatt a nemes gróf magas állását elfoglalá s azon körben, mely működésének kijelöltetett. E részben pedig senki nem tagadhatja, hogy azon állás, melyet Ausztriának új államministere elfoglal, attól, melyre Schmerling lovag magát hivatva gondolá, tetemesen különbözik. Midőn a kancellárnak régi hatásköre visszaállított, mely szerint az minden Magyarországot illető dolgokban a fejedelemmel közvetlen érintkezik, nem az ausztriai államministerium alkotmányossága, hanem csak azon valóban nem alkotmányos eszközökkel támogatott hatalom szüntettetett meg, melyet az előbbi államminister Magyarországon gyakorolt; és senki e változásnak nagy következtését nem vonhatja kétségbe. De vajon e következtések olyanok-e, melyek az alkotmányos szabadság őszinte barátjaiban aggodalmakat gerjeszthetnének? S ha a buzgalmat látjuk, melylyel némelyek ily aggodalmakat terjeszteni iparkodnak, a következtetést, melylyel bizonyos lapok a birodalom kormányában történt változást, mint Magyarországnak a birodalom többi részei felett kivitt diadalát adják elé, mi nem titkolhatjuk el bámulatunkat, s valóban aggódni kezdenék a jövő felett, mert mindazon nehézségek között, melyek hazánk s a birodalom között fennforgó kérdések megoldásának útjában állanak, legyőzhetetlennek csak azt tartanók, ha azon hangulat, melynek terjesztését némelyek, úgy látszik, hivatásukúl tüzték ki, általánossá válnék.

Ha a nyilatkozó aggodalmaknak okát abban látnók, hogy Ausztria népeinek egy része előbbi ministeriumához annyi bizodalommal viseltetett, hogy annak lelépése által az alkotmányosságot komolyan veszélyeztetve gondolja: mi legfeljebb azt mondanók, hogy nem osztjuk e nézetet; ha a nyugtalanságnak forrása, melylyel a Lajtán-túli alkotmányos pártnak egy része a

jövőbe tekint, azon meggyőződésben volna kereshető, hogy a február 26-iki alkotmány minden lehetséges alkotmányok legjobbjának tekintetik, csak bámulásunkat fejeznők ki az alkotmányos szabadság Lajtán-túli barátjainak szerény követelései felett; de miután a Reichsrath utolsó üléseinek discussiói után, melyek a 13. §. és a ministerium egész eljárása felett folytak, sem az elsőt, sem a másodikat feltennünk nem lehet; s miután nem is képzelhető, hogy azon nyugtalanságnak, mely, mint egy lap állítja, a városi s vidéki közönséget megragadta, valóságos oka abban kereshető, mert az új ministerium részletes programmal nem lépett fel, s a Verfassung szót nyilatkozataiban nem említé, melyet mások addig használtak, míg csaknem a *lucus a non lucendo* szójárásra kezdtünk emlékezni; s miután annak, hogy — ugyane lap szavaival élve — a »bizodalom mélyen alábbszállott, s a bizalmatlanság magasra feltajtézkik«, valóságos okát csak azon valóban lényeges változásban kereshetjük, mely az utolsó hetekben történt, abban t. i., hogy az osztrák állam-ministerium hatásköre a Lajtán-túli tartományokra szorítottatott s a magyar kancellár régi állásába visszahelyeztetett: mi, a mennyiben e nyugtalanság létezik vagy némelyek annak előidézésén dolgoznak, csak legmélyebb sajnálkozásunkat jelenthetjük ki, s pedig azért, mert, újra kimondjuk, viszonyaink békés kiegyenlítésének — melytől hazánk s a birodalom jövője függ — legnagyobb, sőt legyőzhetlen akadályát látjuk e hangulat elterjedésében.

Ha a közöttünk fennforgó kérdések végleges megoldását óhajtjuk, s azt akarjuk, hogy az az alkotmányos szabadság érdekében történjék, szükséges, hogy mindenekelőtt a kiindulási pontra nézve egyezzünk meg, s az, meggyőződésünk szerint, nem lehet más, mint a jogfolytonosság elvének teljes elismerése.

Csak ha a birodalom Lajtán-túli népei a magyar alkotmányt s annak minden következtéseit Magyarországra nézve az egyedüli jogalapnak ép úgy elismerik, mint mi magyarok a február 26-iki alkotmányt, a birodalom nem magyar részeinek alkotmányos állására vonatkozólag, oly alapnak tekintjük, mely csak az

alkotmányban kijelölt uton módosítható; és csak ha mindkét részről azon meggyőződésből indulunk ki, hogy a birodalom közös ügyeinek mily módon való kezelése csak a magyar s a Lajtán-túli tartományok törvényhozásainak szabad megegyezésével határoztatik el, melyhez közös fejedelmünk sanctiója járul: csak akkor remélhetjük, hogy azon nehézségek, melyekkel e nagy birodalom viszonyainak alkotmányos megalakítása jár, végre le fognak győzteni. S kik ezen jogalaphoz elfogadását olyannak hirdetik, mi által a birodalom egy része jogszerű igényeitől megfosztatik; s kik a birodalom két felének érdekeit szüntelen ellentétbe állítják, mintha az egynek jogai a másoknak szabadságával össze nem férhetnének s az alkotmányos törvényeknek elismerése a Lajtán innen, szükségkép a Lajtán túl az alkotmányosság megszorítását vagy megsemmisítését vonná maga után: azok, meglehet, a birodalom egységét tüzték ki feladásokúl, de bizonyosan nem azon dolgoznak, hogy az egység a közös szabadságnak alapján éressék el. Mert habár a fejedelem bölcsesége és igazságszeretete megnyíthatja az utat, mely a birodalom hatalmi állásának s közös szabadságunknak biztosításához vezet: e cél csak a népek egyetértése által s csak úgy érthetik el, ha a Lajtán innen s a Lajtán túl egyiránt azon meggyőződésből indulunk ki, hogy az alkotmányos szabadságnak fenntartása csak két feltétel alatt lehetséges:

a) hogy saját jogainkhoz ragaszkodva, védelmökben semmi áldozatot ne kiméljünk;

b) hogy tiszteletben tartsuk mások hasonló jogait.

A KORMÁNY FELELŐSSÉGE ÉS A MEGYÉK.

Lapunk szerkesztőségéhez naponként érkeznek levelek, melyek azok felett, mik a megyékben történnek, vagy inkább nem történnek, aggodalmukat fejezik ki. Az első eltérő hangok ezek azon öröm összhangjában, melylyel a rendszer-változást az egész haza fogadta. Mi annál kevésbbé mellőzhetjük hallgatással e szózatokat, mert azokat az országban mind inkább elterjedő hangulat hív tolmácsainak tekintjük, s mert, megfontolva helyzetünket, a közhangulatnak ezen változását természetesnek találjuk.

Ha meggondoljuk, mily helyzetet foglalt el a helyhatósági szerkezet alkotmányos életünkben, mely oly nagy vala, hogy magyar ember századok óta az alkotmányosságot megyei élet nélkül alig képzelheté magának; ha tekintetbe vesszük a befolyást, melyet a megyei hivatalok betöltése s a közigazgatás minden egyesnek jólétére gyakorol, hozzátudva, hogy az országgyűlés, melytől a nemzet helyzetének javulását várja, mindeddig nincs összehíva, és csaknem két hónappal a kormányban történt változások után a közgyűlések termei nem nyílnak meg, a megyék közigazgatása pedig ugyanazok kezében marad, kiket más kormány nem a magyar alkotmány fenntartására nevezett ki: ily körülmények között csak természetesnek fogjuk találni, ha sok hazafinak szívében aggodalmak támadtak, melyeket a *Sürgöny* azon nyilatkozata, hogy „a megyék feltétlen helyreállítása nem fekszik a kormánynak szándékában,» csak még inkább nevel.

Annyival természetesebbnek tartjuk ezt, ha azon helyzetre fordítjuk figyelmünket, melyben az ország a kormányrendszer megváltoztatása után még most is áll.

Azok közé tartozunk, kik a megyei szerkezet nagy előnyeit elismerve, azt mégsem tartottuk alkalmasnak arra, hogy benne alkotmányunk elégséges biztosítékát találjuk. Úgy voltunk meggyőződve mindig, hogy e rendszer, melynek nemzetünk azon szomorú időkben, midőn a török járom alatt görnyedénk, fennmaradását s később alkotmányos szabadságát köszöné, a jelen viszonyok között alkotmányosságunkat teljesen nem biztosíthatja többé, sőt hogy e rendszer maga, főkép miután a jogegyenlőségnek elve elfogadtatott, csak úgy felelhet meg feladatának, ha főleg közigazgatási szervezetnek tekintetik, s mi is, mint más alkotmányos nemzetek, alkotmányunk főgarantiáját a kormánynak felelősségében keressük. De azt, hogy mindaddig, míg a kormány felelősségének elve elfogadva nincs, megyei rendszerünk képezi alkotmányosságunknak, habár hiányos, de egyedüli biztosítékát: azt, úgy hiszszük, nem vonhatja senki kétségbe. Miután tehát azon tisztelt férfiak, kiket Magyarország kormányának élén látunk, nem az 1848-iki törvények értelmében felelős ministerekké nevezettek ki, a megyék helyre nem állítása alkotmányos szempontból is kétségenkívül nagy fontossággal bír. Az, mit Angliában indemnity bill-nek neveznek, csak felelős ministerium irányában lehetséges, s ha a régi magyar kancellári és tárnoki hivatal hatásköre helyreállítatik, alkotmányosságunk biztosítása a régi magyar megyéknek helyreállítását látszik igényelni.

Egész fontosságuk szerint méltányoljuk tehát mi is azon okokat, melyek miatt a *Sürgöny*-nek említett nyilatkozata sokakban aggodalmakat ébresztett; de egyszersmind kötelességünknek tartjuk nyíltan kimondani: nem osztozunk azon nézetben, hogy azért, mert a megyék feltétlen helyreállítása a kormánynak nem fekszik szándékában, helyzetünk tetemesen megváltozott volna, vagy viszonyaink békés kiegyenlítésének új akadályok gördítettének eléje. Nem oszjtjuk pedig e nézetet azért, mert:

1-ször, az 1848-iki törvényeknek V. és XVII. szakasza

a megyékről csak ideiglenesen rendelkezik s a jövő törvényhozásra bízza, hogy megyei szerkezetünket a jog-egyenlőség és kormányi felelősség elvével összhangzásba hozván, ezen institutiót kimerítő törvény által biztosítsa; s mert ennél fogva azt hisszük, hogy ha megyei életünk az 1848-iki törvények értelmében helyreállna is, ez még nem nyújtana elégséges garantiát alkotmányos életünknek;

2-szor, bármennyire elismerjük is a befolyást, melyet az egyes kérdéseknek megvitatása minden megyében a közvélemény alakulására gyakorol, azt épen a jelen pillanatban azért tartjuk kevésbé szükségesnek, mert a legfontosabb kérdésekre nézve, melyekről jövő törvényhozásunk határozni fog, a mi az elveket illeti, az egész nemzet már 1861-ben kimondta nézetét, melyet a legkimerítőbb és sokoldalubb discussió sem változtathata meg, s a kormány minden új discussió nélkül bizonyosan úgyis ismer, s mivel ezen elvek alkalmazására, azaz a módra nézve, mely szerint az 1848-iki törvények a birodalom hatalmi állásának s a Lajtán-túli népek alkotmányos szabadságának veszélyeztetése nélkül végrehajthatók, csak akkor nyilatkozhatunk, ha a kormány azok netalán szükségesnek tartott egyes módosításai iránt nézeteit az országnak elé terjesztette;

végre 3-szor, soha nem ismerjük el a kormány azon jogát, hogy fennálló törvényeket vagy épen nem, vagy csak feltételesen teljesítsen, minélfogva, ha a megyéknek feltétlen helyreállítása nem fekszik szándékában, e szándékot nem ismerhetjük törvényesnek. Miután azonban az 1848-iki törvények egész kormányszerkezetünket megváltoztatták s a kancellári s tárnoki hivatal helyébe felelős ministeriumokat állítottak, meggyőződésünk szerint, ha az 1848-iki törvények rendelkezései abban, mi a megyéket illeti, a legnagyobb pontossággal végrehajthatnak is, jelen helyzetünk azért még nem válik törvényessé.

Sem azon tisztelt férfiak, kiket kormányunk élén látunk, sem mi, ez iránt csalódásokban nem ringathatjuk magunkat, s ha ők, tudva, hogy a törvény a hivatalokat, melyekre kinevezettek, megszünteti, a nehéz feladatot mégis elvállalták, s ha mi, párt- és véleménykülönbség nélkül, örömmel fogadtuk a hírt, hogy kancellárrá s tárnokká oly férfiak nevezettek ki, kikkel a közélet

terén sokszor ellentétben álltunk, de kiknek alkotmányos érzéseihez teljes bizodalunk van: az ok bizonyosan nem az, hogy akár ők, akár mi a helyzetet, mely az által támadt, törvényesnek tartottuk; hanem az, mert ők el voltak határozva, hogy e nehéz hivatalokat a törvényesség helyreállítására fogják felhasználni, s mert mi, bízva személyiségökben, jogosítva hiszszük magunkat arra, hogy hivatalba lépéseket így fogják fel.

A megelégedés, melylyel a magyar kancellári hivatalnak régi állásába visszaállítása az egész országban fogadtatott; a bizalom, melylyel a nemzet az új kormány fellépését üdvözlé, s azon támogatás, melyben minden oldalról részesül, nem onnan ered, mert a nemzet jelen helyzetét kielégítőnek tekinti, s annak fenntartását óhajtja, hanem csak azon meggyőződésnek következése, hogy, miután a törvényességnek helyreállítása csak a törvényhozás eredménye lehet, mind addig, míg a kormánynak törekvése oda czéloz, hogy országgyűlésünknek törvényes formában mentül előbbi összehívását eszközölje, a kormányt támogatnunk kell, habár nézeteit semmi egyéb kérdésekről nem ismerjük, vagy előre is látjuk, hogy ezeknél nem fogunk vele egyet érthetni. A dolgoknak ezen helyzete pedig, melyben a különböző pártok által a jelen kormány irányában elfoglalt állásnak magyarázata fekszik, a kormánynak a megyék iránt netalán hozott határozatai által nem változott meg.

Sajnálhatjuk a körülményeket, melyek a kormánynak nem engedik, hogy a nemzetnek első legtermészetesebb kívánatát teljesítve, a kedélyeket megnyugtassa. Azon hangulatra utalhatunk, mely az ország minden vidékén nyilatkozik s túlzottnak vélhetjük az óvatosságot, mely megyei életünkben veszélyeket lát. Sőt azon meggyőződésünket is kifejezhetjük, hogy az ország fontos ügyeinek szabad discussiója s az, ha a közigazgatás közbizodalom által támogatott férfiak kezében volna, oly előnyöket nyujtana a kormánynak, melyek a megyék teljes helyreállításának minden lehető hátrányait messze felülmulnák; de bármi legyen ezek iránt nézetünk, az bizonyos marad, hogy az által, ha a megyék az 1848-iki törvények értelmében helyreállítatnának is, helyzetünk még nem válik törvényessé, s jelen kormányunk akkor is csak annyi-

ban számolhatna támogatásunkra, a mennyiben benn-azon szándékot teszszük fel, hogy helyzetét a törvényese-
ség teljes helyreállítására fogja felhasználni. Ezért a
megyék iránt állítólag hozott határozatot túlóvatosnak
tekinthetjük, hibának nevezhetjük: de nem tekinthetjük
oknak arra, hogy a kormánytól támogatásunkat azok-
ban megvonjuk, mik arra szükségesek, hogy törvény-
hozásunk mentül előbb megkezdhesse működését, s így
fejedelmünk szándékai s a nemzet legforróbb óhaj-
tásai mentül előbb teljesülhessenek. Többre pedig a jelen
kormánytámogatásában, addig, míg programját
nem ismerjük, úgy sem mehetnénk.

Egy új áldozat kívántatik tőlünk, s kik a bizodal-
mat, melylyel a nemzet helyhatósági szerkezetéhez
ragaszkodik, ismerik, s tapasztalták, mily módon gya-
koroltatik a közigazgatás egyes megyékben, méltányolni
fogják ez áldozatnak nagyságát. De felteszszük azokról,
kik tőlünk ezen áldozatot kívánják, hogy érzik a nagy
erkölcsi felelősséget, melyet ez által magukra vállalnak,
és meg vagyok győződve, hogy a nemzet meg fogja
hozni ezen áldozatot is. Nem mintha a kormánytámogatás
ezen határozatát törvényesnek ismerné, de mert meg-
győződve jogainak elévülhetlenségéről, s tudva, hogy a
törvényességnek helyreállítása csak a törvényhozásnak
eredménye lehet, valamint örömmel fogadta a magyar
kanczellárnak s tárnoknak kinevezését, mert azt egy
lépésnek tekinté, mely a törvényességhez vezet: épen
úgy most panasz nélkül el fogja tűrni, hogy megyei
életének helyreállítása, melyet a rendszerváltozás első
szükséges következtetésének gondolt, még néhány hónap-
pal továbbra halasztatik. Teljes öntudattal hozza az új
áldozatot, mely tőle kívántatik, habár a nézetet,
melyekből a kormány kiindult, nem oszthatja, csak-
hogy bebizonyítsa ez által is, miszerint ha az ország-
gyűlés összehívása még továbbra is halasztatik, ha a
fejedelem nemes szándékai s a nemzet legforróbb óhaj-
tásai végre mégsem teljesülnének, s a birodalom nem
emelkednék fel azon hatalmi állásra, melyet neki csak
népeinek egyetértése s a törvényesség adhat: az ok
nem bennünk, nem a nemzet türelmének s áldozat-
készségének hiányában kereshető.

Elmondtuk már saját nézeteinket, s midőn a sok levél közül, mely e tárgyban az utolsó napokban hozzánk érkezett, egyet közlünk, ezt azért teszszük, mert valamint kötelességünknek ismerjük, hogy e fontos kérdés iránt saját meggyőződésünket s az okokat, melyek arra birtak, őszintén előadjuk, úgy szükségesnek tartjuk, hogy olvasóink a mienktől eltérő nézeteiket is, melyek az ország különböző vidékein nyilatkoznak, s az okokat ismerjék, melyek azok mellett felhozatnak. S most még egyet.

Miután mi a kormánynak még azon határozatában is, mely szerint a megyéknek feltétlen helyreállítását elhalasztja, csak túlóvatosságnak jelét akarjuk látni, mely mindent kerülni kíván, mi a hazában túlizgatottságra s a Lajtán túl aggodalmakra okul szolgálhatna, s ez által országgyűlésünk összehívását késleltethetné: felteszszük kormányunkról, hogy tehetsége szerint a bizodalmatlanságnak minden okát el kívánja háritani, s azért gondoskodni fog, hogy azon megyei tisztviselők, kik egy más rendszer támogatására nevezettek ki, hivatalos állásukkal a választásokra befolyást ne gyakoroljanak. Felteszszük, miszerint el fog követni mindent, hogy a polgárok választási jogának szabad s mentül czélszerűbb gyakorlata biztosíttassék. Az utóbira nézve pedig kötelességünknek ismerjük a kormányt azon tényre figyelmeztetni, hogy az ország több törvényhatóságában még a mult hónapban is rendeletek adtak ki, melyekben a polgárok a követválasztás iránt tartandó tanácskozásoktól eltiltatnak.

Mi is csak az előbbi rendszer utóhangjait látjuk e rendeletekben, melyeknek kiadása egyes alsóbb tisztviselők elkésett buzgóságának eredménye; de épen azért azt hiszszük, a kormánynak érdekében fekszik, hogy ezt kinyilatkoztassa. Mert miután alkotmányos kérdéseink megoldását s a törvényes állapotnak helyreállítását csak törvényhozásunktól várhatjuk, valóban semmi sem ingathatná meg inkább azon bizodalmat, melyet a jelen kormány az ország minden pártjánál talált, mint ha azon szándéka iránt, hogy a polgárok szabad választási jogát teljesen biztosítsa, valaha komoly kételyek támadhatnának.

TÖRVÉNYHOZÁSUNK TEENDŐI.

Az ideiglenes országház ügyében kinevezett bizottmány javaslata, a mint halljuk, legfelsőbb helyen elfogadtatott. Az építést még e héten megkezdik, s ámbár a királyi meghívó-leirat még nem küldetett szét, minden arra mutat, hogy közeledünk a régen várt pillanathoz, melyben törvényhozásunk megkezdheti működését.

Nincs senki, a ki el nem ismerné e pillanat fontosságát, s midőn azon kérdésekre gondolunk, melyeknek megoldását legközelebbi országgyűlésünktől várjuk, s melyektől hazánk alkotmányos állása, a birodalom jövője s csaknem minden egyes polgárnak jóléte függ: egész súlyában érezzük a nagy felelősséget, mely az egyes választótól az országgyűlési képviselőig mindazoknak a vállán fekszik, kik jövő törvényhozásunk alakulására s határozataira befolyást gyakorolhatnak.

Ha valamikor, úgy most szükséges, hogy mindenkünk híven s buzgalommal teljesítse kötelességeit, s mellőzve minden más tekintetet, csak a haza érdekeinek előmozdítására fordítsa törekvéseit; a nemzet magatartása pedig mutatja, hogy minden osztályai így fogták fel a dolgoknak jelen helyzetét.

A bécsi lapok nagy elismeréssel szóltak Magyarország politikai pártjainak fegyelméről s bámulatukat fejezték ki a nyugalom felett, melylyel a nagy politikai változás az ország minden részeiben fogadtatott. Pedig a hideg megfontolás nem tartozott azon tulajdonok közé,

melyekért a magyar nemzet eddig különös dicséretben részesült. Elég hévvel vitatkoztunk többnyire nem csak elvek, hanem minden alkalmazásuk felett, s kik ezért a melegvérűek (heissblütig) czímével tiszteltek meg, most nem foghatják meg az egyetértést, mely minden politikai pártok között létezik, s mely szerintök csak különös okokból s onnan magyarázható, hogy az eljárás iránt, melyet követni akarunk, magunk közt előre megegyeztünk. — Mintha Széchenyi kedvencz eszméje a közös taktikáról végre létesült s a nagy férfiúnak régi óhajtása beteljesedett volna, hogy politikánkban, mint a sakkjátékban, minden mozdulatot előre kiszámítsunk.

A dolgok ugyan nem történtek egészen úgy, mint azt Lajtán-túli barátaink maguknak képzelik. Azok, kik az ország fölött négy évig uralkodtak, gondoskodtak arról, hogy politikai pártjaink sem egyenként, sem egymással ne találkozhassanak, s időszaki sajtónk az idő alatt, Talleyrand híres tanácsa szerint, inkább nézeteinek eltakarására, mint kimondására használta szavát. Így tehát nem tanácskoztunk eljárásunk felett s a jelszó sem adatott ki, melyet fegyelmezett pártjaink követhetnek. De egészben véve bécsi jóakaróinknak mégis igazuk van. Igenis létezik egy különös ok, melynek a nemzet nyugodt magatartása köszönhető, s azt sem tagadhatjuk, hogy megegyezés történt közöttünk, melynek következtében jelenleg felhagytunk vitatkozásainkkal; valóságos összeesküvés, s hogy az felette veszélyessé ne váljék, inkább fölfedezzük titkunkat.

Rendkívüli nyugalomunknak oka azon meggyőződés, hogy csak törvényeink végrehajtását követelve s nem kívánva semmit, mi a birodalom Lajtán túli népeinek érdekeivel ellentétben állana: ügyünk igazságos, s ezért érdekünkben fekszik, hogy a kérdések, melyek közöttünk és a birodalom között fenforognak, mentül nyugodtabban vitattassanak meg.

Az egyezés pedig, melyre az ország különböző pártjai léptek, abban áll, hogy míg hazánk törvényes állása helyreállítva nem lesz, míg háromszinű zászlónk magasán s szabadon, mint régi napokban, nem lobog ismét a határok felett, melyek szent István birodalmát környezik:

félreteszszük pártszínezetünket, erőnk szerint támogatni fogunk minden törekvést, mely a közös célhoz közelebb vezethet.

Egyességünk, ezen összeesküvés — mert hisz szivünkben megesküdtünk reá -- nem az utóbbi hetekben történt; sokkal régibb az. Mikor még Schmerling ő excellentiája várakozott, s bizonyos államférfiak a megyei rendszert — alkotmányunknak e régi bástyáját — arra akarták használni, hogy kiszédett s körülfaragott köveiből hidat építsenek, mely a Reichsrathba vezessen; mikor az időszaki sajtó, ha szabadon nyilatkozott, csak a hadi törvényszékeket hozhatta mozgásba, s a hatalom szükségesnek tartá, hogy nyájas gazdasszonyaink egyletét fiók-egyesületek alakításától eltiltsa, s így hárítsa el a veszélyeket, melyek a fennálló rendszert fenyegethetik, ha az aszalt gyümölcs az egész országban közös szabályok szerint készítették, vagy a tyúkászat emelkedésével nagyon sokaknak szárnyai nőnek: még akkor kötöttük meg ezen egyezséget, s nem fogjuk azt felbontani, míg e feladat befejezve s programmunk ezen része kivíve nem lesz.

Igaz, nem magunk készítettük ezt. Erre a szelid ostrom állapot, mely alatt éltünk, nem nyújtott alkalmat, s új program helyett régi törvénykönyvünket kelle kitűznünk, melynek motivációjául — mert szólnunk nem vala szabad — csak azon állapotra mutathattunk, melyre az ország azóta jutott, mióta kormánya a programot elveté. De ha *Corpus Juris*-unk kissé voluminosusnak látszik is, velős kivonatját mindenki ismeri, s legalább azt értük el vele, hogy arra nézve agg és ifjú, conservativ s a haladás embere, az alföld s felvidék kezét fognak, s a mi nagy mozgalmak korszakában a legritkább s legnehezebb, az egész nemzet egy határozatban találkozik: abban, hogy a koronát csak akkor tesszük mélyen tisztelt fejedelmünk homlokára, ha egy boglár sem hiányzik azok közül, melyekkel eldődei e koronát viselték.

Nagy előnye ez helyzetünknek, s ha van valami, mi a reménységet, melylyel a jövőbe tekintünk, igazolja, ez azon egyetértés, mely a kiindulási pontra nézve közöttünk létezik, s azon meggyőződés, hogy a mi a

szorosan véve alkotmányos kérdéseket illeti, azokban együtt fogunk állani.

Azonban ha elfogultság nélkül tekintjük helyzetünket, átlátjuk, hogy ez egymagában még nem elég.

Az alkotmányos kérdések a legfontosabbak. Állami létünk s az ősoktól öröklött alkotmányos szabadság háttérbe szorít minden egyéb érdeket, s a ki csak anyagi jólétünk emelésében keresné is főfeladatunkat, könnyen átláthatja, hogy minden, mit ezen irányban elérhetünk, mindig csak bizonytalan kincs marad, ha azt alkotmányos önállásunk nem biztosítja. De bármennyire megegyezünk e nézetben, ez érdekek fontosságát azért nem szabad ignorálnunk s nem hunyhatjuk be szemünket azon állapot előtt, melyben hazánkat más tekintetben látjuk s melyen az alkotmányos kérdések bármily kedvező megoldása még nem segíthet.

A nagy átalakulás, melyen 1848-ban keresztülmentünk, kiterjedt minden viszonyainkra. Midőn a kiváltságok helyébe, melyek egykor minden jognak alapját képezték, a jogegyenlőség elvét állítottuk fel: régi institutióink nagy része föntarthatatlanná vált s törvényhozásunknak nem vala eddig alkalma, hogy az ez által támadt szükségeknek eleget tegyen. A magánjogtól kezdve, mely az egyes vagyona felett határoz, azon állapotokig, melyek — mint a kereskedelmi törvények, közlekedési rendszerünk s pénzvviszonyaink — az egész ország vagyonára elhatározó hatással bírnak, mindenre nézve provisorius állapotban élünk, sőt, a mi civilisált országban ily hosszú ideig talán soha sem történt, mondhatjuk, hogy közigazgatásunk sincs, legalább nincs olyan, melynek fenntartását bárki is óhajtandónak vagy csak lehetségesnek is tartaná, s ezért bizonyosan nem vonhatja senki kétségbe, hogy valamint az 1848-iki törvényhozás elhatározó befolyást gyakorol nemzetünk egész jövőjére, úgy a feladás, mely jövő törvényhozásunkra vár, semmivel nem csekélyebb.

Az 1848-iki törvényhozás közép-kori államszerkezetünket az újabb kor szellemében alakította át. Jövő törvényhozásunk feladása lesz, hogy az akkor felállított elveket életbe léptesse és senki sem tagadhatja, hogy azon módok fölött, melyek szerint helyzetünkben ezt

tennünk kell, nem vagyunk annyira tisztában, mint a felől, hogy ezen elvekhez szilárdan ragaszkodunk.

Volt idő, midőn azok, kik a kormány felelősségét a valódi alkotmányosság feltételének tekintve, ennek kivívását tűzték ki feladásukul, ábrándozóknak tartattak. Csaknem hazafiatlanságnak vették, ha valaki megyei rendszerünk hiányait kiemelve, azon nézetet vitatta, hogy ezen institutióink czélszerű communalis rendszer nélkül sem a kor igényeinek, sem az önkormányzat elvének nem felel meg. De miután az 1848-iki törvények, melyekhez az egész nemzet ragaszkodik, a kormány felelősségét elfogadták; s miután senki nem vonhatja kétségbe, hogy az önkormányzat elve a nép legszámosabb osztályainak érdekeit csak annyiban elégítheti ki, a mennyiben az szűkebb körökben a comunban is alkalmaztatik; s miután ezekből világos, hogy ha most a kormány felelősségének elvéhez ragaszkodunk, demokratikus irányu átalakulásunk következtében a megye teendőinek egy része a valóságos helyhatóságra megy át s egész megyei szerkezetünknek is módosításokon kell keresztülmennie: eljött az idő, hogy a kérdést, miben álljanak ezen módosítások, komoly gondolkozásunk tárgyául tűzzük ki, annyival inkább, mert nem az lehet célunk, hogy régi közigazgatási szerkezetünket a rideg centralisatióval cseréljük föl, melynek hiányait annyi tapasztalat bebizonyította, hanem csak az, hogy az önkormányzás elvét, mely százados megszokás által a nemzet erkölcsével összeforrt, oly módon alkalmazzuk hazánkban, hogy annak jótéteményei — melyeket eddig csak a nép kiváltságos osztályai ismertek — az egész nemzetre kiterjedjenek és sem a kormánynak szükséges hatalma, sem azon biztosság csorbát ne szenvedjen, melyet más alkotmányos nemzetek példájára mi is a kormány felelősségében keresünk.

És kétségtelen, hogy országunk régi törvényes önállásának helyreállítása után ez képezi jövő törvényhozásunk első, s nézetünk szerint legnehezebb feladatát. Vannak azonban ezen kívül törvényhozásunknak más, nem kevésbé fontos teendői is.

Elvek — bármily szépek és igazságosak legyenek

magukban véve — a dolgok állását még meg nem változtatják, s a jogegyenlőség, melyet a törvény hirdet, még nem biztosítja a polgárok minden osztályainak azon befolyást, mely őket megilleti. A demokráciát nem kimondani, hanem organisálni kell.

A nép befolyása nem írott jogaitól, hanem azon állástól függ, mely őt ezen jogok gyakorlatára alkalmatossá teszi. Mi egykor az arisztokratiáról mondatott: »la noblesse oblige« (a nemesség kötelez), ép úgy áll a demokráciáról is. Hatalma attól függ, hogy kötelességeit ő is teljesítse, s ezek főképp kettőben állnak: hogy dolgozzék, s művelje magát; miből viszont az következik, hogy a mennyiben jövő törvényhozásunk főfeladatát az 1848-ban felállított elvek életbe-léptetésében találjuk, az nem felelne meg kötelességének, ha — midőn egy részről az ország materiális érdekeire fordítva figyelmét, elhárítja azon akadályokat, melyek eddig a szorgalomnak útjában álltak, s azon eszközökről gondoskodik, melyek szükségesek, hogy a becsületes tevékenység gyümölcseit élvezhesse — nem fordítana figyelmet egyszersmind arra is, hogy a nevelés jótéteményei a nép minden osztályaira nézve ép úgy közösek legyenek mint azon jogok, melyeknek valódi becsé a műveltségnek egy bizonyos fokától feltételeztetik.

Az állami kérdéseken kívül ezek levén jövő törvényhozásunk fő teendői, idején valónak látjuk, hogy miután véleményünket amazokra nézve elmondottuk, most főképp azon egyes kérdések felől adjuk elő nézeteinket, a melyek megoldását csak törvényhozásunktól várjuk, melyeknek megvitatása és ezáltal felvilágosítása azonban az időszaki sajtó legszebb feladatát képezi.

HELYHATÓSÁGI SZERKEZETÜNK.

1.

Egy századnál több, mióta a nagy politikai átalakulás, melynek közepében élünk, tart. A mozgalom, melyet egyes fejedelmek a felvilágosodás nevében, de főleg a fejedelmi hatalom érdekében megkezdettek, később a középosztályok s ezek után a demokratia által folytatott és időről-időre más-más nemzetek álltak annak élére. A meggyőződés, hogy a politikai institúciók, melyeket nagy részben a közép-kor alkotott, a népek szükségeinek többé nem felelnek meg, azalatt mindig általánosabbá vált, s a ki azon korszakot figyelemmel tekinti, mely Pombalnak Portugalliában tett reformkísérleteitől mostanig lefolyt, meggyőződik közös jelleméről. A történelem így fogja azt megítélni, s valamint a XVI. századnak vallásos mozgalmainál, úgy e nagy politikai reformationnál, melyen keresztül megyünk, e szerint fogja megbírálni annak egyes részleteit. De ha ezen mozgalom magasabb szempontból egy összefüggő egésznek látszik is, melynek minden részletei szoros kapcsolatban állnak egymással, tagadhatatlan, hogy az általános törekvés célja ugyanaz marad, s tagadhatatlan, hogy az irányra nézve, melyben e cél eléréseért fáradunk, a különböző korszakokban a legnagyobb különbségeket vesszük észre. S ha például a jelenre fordítjuk figyelmünket, azt tapasztaljuk, hogy ámbár a politikai reform szükségének érzete nem változott meg, s ámbár lényegét most

is a szabadságban keressük : az eszközökre nézve, melyek által a szabadság a lehető legnagyobb számnak a legnagyobb kiterjedésben biztosítható, nézeteink az utolsó húsz év alatt tökéletes átalakuláson mentek keresztül.

A francia forradalom s azon időszak, mely eszméinek közvetlen befolyása alatt állt, a szabadságot csak a fejedelmi hatalom korlátozásában s azon kiváltságok megszüntetésében kereste, melyet egykor egyes osztályok és helyhatóságok gyakoroltak.

Ha az államhatalom a nép fejedelemségének nevében gyakoroltatik, s ha senki nincsen, a ki e hatalomnak ellentállhasson vagy abban részt ne venne, az ország jólétének s az egyes polgárok szabadságának nincs más biztosítékra szüksége, — ez vala akkor az általános meggyőződés, s ezért a politikai mozgalmak, melyek a francia forradalmat egy félszázad alatt követték, mind csak a törvényhozói hatalom alakítása és hatásköre körül forogtak. Előbb a nép souverainitásának elve s az alkotmányos formák képezték a vita tárgyát; később a vita nem theoretikus elvek vagy a hatalom formái, hanem lényege körül forgott; mert az Isten kegyelméből nyert feltétlen fejedelmi hatalom hívei mindinkább gyérültek s az absolut fejedelmek hatalmuk korlátlan-ságát azzal magyarázva, hogy a nép még nem ért meg a szabadságra, azt maguk is csak átmeneti állapotnak akarták tekintetni, s az alkotmányos formák előnyeit mindenki elismerte. Tárnya egyszerűen az volt: vajon az államhatalom lényegének gyakorlata a népképviselőlet vagy a fejedelem sajátjai közé tartozik-e, s ezt csak a nép akarata végrehajtójának, vagy a népképviselőlet csak a fejedelem tanácsadójának kell-e tekintenünk? De a küzdelem 1848-ig mindig s mindenütt tulajdonkép csak a parlamentáris kormány körül forgott.

Napjainkban a közvélemény e tekintetben nagy átalakuláson megy keresztül.

Az utolsó félszázad tapasztalásai megmutatták, hogy a népsouverainitás elvének győzelme sehol sem idézte elő azon eredményeket, melyeket attól vártak; Franciaországban a caesarismushoz s csaknem mindenütt az egyéni szabadság még nagyobb korlátozásához vezetett. Átláttuk, hogy a korlátlan hatalom következései mindig

ugyanazok, bárkinek nevében gyakoroltassék az, s hogy ott, hol az egész közigazgatás központosított, s a nép szintűgy, mint a fejedelem, képtelen lévén a hatalmat maga gyakorolni, a tisztviselők serege, melyre azt bizta, egy módon jár el, akár királyi korona, akár republicai czimer állíttassék a hivatalok kapui fölébe; s naponként általánosabbá válik azon meggyőződés, hogy az egyes polgárok jóléte és szabadsága a jogegyenlőség elvének elismerése s a parlamentáris kormány által még nem biztosítható, s hogy erre nemcsak a törvényhozás, hanem a közigazgatás czélszerű szervezése is szükséges.

Mint elébb minden törekvés arra volt irányozva, hogy az állam egész élete a kormány kezében központosítván, ez által a törvényhozás — azaz az összes nemzet képviselőinek befolyása alá helyeztessék: úgy most mindennek decentralisatiója azon panacea, melytől sokan bajaink orvoslását várják. A ki a self-gouvernement túlzó magasztalásait olvassa, melylyel a centralisatióról Cormenin és mások által írt panegiriseket követték, s látja az egyoldalúságot, melylyel még a tudomány legjelesbjei is, mint St. Mill, Simon és mások e tárgyról szólnak, az be fogja látni, hogy e részben csaknem túlmentünk a kellő határokon.

És ez természetes. Egy részről azon országok példája szolt e rendszer mellett, melyekben az önkormányzás elve legnagyobb mértékben alkalmaztatott s melyek egyszersmind szabadság, közjólét s művelődés tekintében másokat megelőztek; másrészről meg a politikai institutiók s főkép történetüknek alaposabb tanulmányozása mindinkább kitüntetik a centralisatió egy bizonyos fokának veszélyes következéseit.

Ki az államról komolyan gondolkozik s azon nagy kérdéseknek megfejtését, melyekkel az államtudomány foglalkozik, ott keresi, hol az egyedül található, a történelemben: az azon meggyőződéshez jut, hogy a szabadságot megtartani nehezebb, mint kivívni s hogy a polgárok jogainak elhatározására az alkotmány elég ugyan, de hogy e jogok practikus gyakorlata főként az egyes országok közigazgatási rendszerétől függ. — Az absolutismust közönségesen a katonai hatalom túl-

súlyának tulajdonítják, s tagadhatatlan, hogy többnyire fegyverős erőszak vetette meg alapját, de állandó megalapítása mindig csak a közigazgatás segédelmével vált lehetségessé; s ha az absolutismus a XVII. századtól fogva — Anglia kivételével — egész Európában állandó institutióvá vált, ez nem az állandó hadseregek, hanem inkább azon mesterséges közigazgatási szerkezetnek volt következése, mely minden egyes szabadságot mindig tovább s mesterségesebben szőtt hálójával kerítte be. Bámulhatjuk-e, hogy midőn annyi tapasztalás megmutatta, hogy az absolutismus mindig s mindenütt a centralisatióval tartott lépést s csak vele és általa terjedett el: a szabadság barátai most a centralisatiónak megsemmisítésében találják feladatukat, s az egyéni szabadságot csak az által vélik biztosíthatónak, ha az állam hatalma mind szűkebb korlátok közé szoríttatik?

Valamint tehát az irányt, mely a centralisatió korlátozását tűzte ki feladatául, helyesljük, úgy túlzásait is — mint minden reakciónak szükséges következéseit — szintén természetesnek találjuk, sőt még azon sem bámulunk, hogy ez irányt jelenleg azok is pártolják, kik elébb épen az ellenkezőre törekedtek. — Hisz a törvényhozás s azon hatalom, melyet az az ország kormányára gyakorol, a fejedelmektől a népképviselőkre ment át. Franciaország példája megmutatta a veszélyeket, melyek minden hatalomnak a központi kormányban, azaz a fővárosokban központosítása által támadhatnak. A központosítás még legnagyobb bámulói előtt is a legdrágább közigazgatási formának bizonyult be, s a nemzetiségi kérdés által szükségek támadtak, melyek a demokratiának centralisáló hajlamait ellensúlyozzák s így nincs abban semmi meglepő, ha a legdemokratikusabb pártok s egyes kormányok, melyek elébb a centralisatió dolgoztak, most a decentralisatiót tűzik ki lobogójukra. De nem kevésbé bizonyos az is, hogy ez irány, ha túlzásig követjük, szintén veszélyekkel jár, s más úton épen úgy a polgári szabadság vesztét vonná maga után, mint ezt a túlvitt centralisatióról felteszszük, s nem kevésbé bizonyos, hogy ezen veszélyek nálunk még nagyobbak, mint máshol.

Nem tartozom azok közé, kik régi államszerkezetünkben az önkormányzás eszményképét látják. Megyei szerkezetünk az önkormányzás feladatának legfeljebb addig felelhetett meg, míg minden politikai jogok gyakorlata a kiváltságos osztályokra vala szorítva. A jogegyenlőség elve mellett az önkormányzás csak jól rendezett községi rendszer által válik lehetővé, s az hiányzott nálunk. — Annyi azonban tagadhatatlan, hogy az önkormányzás egyik ága, a megyei szerkezet, nálunk inkább ki vala fejtve, mint bárhol másutt, s hogy nincs ország Európában, melynek kormánya, legalább törvényesen, szűkebb körökben mozgott volna; mert sérelmeink, melyek tárgyalása egy közepszerű könyvtárt töltene be, mutatják, hogy kormányunk tudott magán segíteni.

E tény okát abban találjuk, hogy független magyar kormány nem létezvén, a nemzet csak az által biztosíthatá magát idegen befolyások ellen, ha kormányának befolyását a lehetőségig korlátozza; de multunk ily viszonyok között folyt le, s miután azon időben, midőn az alkotmányos jogok gyakorlata a kiváltságos osztályokra vala szorítva, alkotmányunk fentartását csak megyei rendszerünknek köszöntük; s miután az, mit újabb időben szenvedénk, a multnak emlékeit még kedvesebbé tévé, az ellenkező rendszernek minden rossz következéseit pedig bőven tapasztaltuk: csak természetesnek kell találnunk, ha régi szerkezetünk teljes visszaállítása sokak előtt kívánatosnak látszik. — Nemcsak azok között találkozunk e nézetekkel, kik belátva, hogy a régi megye teljes helyreállítása régi kormány-szerkezetünk helyreállítását feltételezi, a megyék függetlensége s a kormány korlátoltsága mellett is, el nem felejtették, mily csekély volt a befolyás, melyet akkor az ország, — s mily nagy az, melyet a kormány a legfontosabb ügyekre gyakorolt; de találjuk e nézeteket azok között is, kiket méltán az alkotmányos szabadság legbuzgóbb hívei közé számítunk; s ha az 1848-iki vívmányokat, melyekhez a nemzet annyi áldozatok után lelkesedéssel ragaszkodik, valami komolyan veszélyeztetheti, az meggyőződésünk szerint csak azon nézetekben rejlik, melyek megyei szerkezetünk iránt az

országban elterjedtek, s melyeknek befolyása annál nagyobb, minél igazabb alap-okból indulnak ki.

Senki sem vonhatja kétségbe azon állítást, hogy az alkotmányos szabadság helyhatósági közigazgatás nélkül a polgárok legnagyobb részére nézve mindig csak írott malaszt marad.

Tagadhatatlan az is, hogy megyei szerkezetünk által azok számára, kik akkor hazánkban alkotmányos jogokkal éltek, az önkormányzás elve nagy kiterjedésben létesített, s hogy a legkedvezőtlenebb körülmények között alkotmányunk fenntartását s az egyéni szabadság nagy mértékét csak e rendszernek köszönjük.

És biztossággal állíthatjuk, hogy Schweiz és Anglia kivételével nincs ország, hol az önkormányzás annyira a népnek szellemében fekszik. A decentralisatio, melyet Franciaországban a tudomány a létező bajok óvszerének tekint s melyet Belcredi államminister feladásul tűzött ki magának, nálunk nem fogja nélkülözni az önkormányzásban gyakorlott egyéneket, a kik nélkül a decentralisatio mindig csak pium desiderium marad.

S azért teljesen igazságuk van azoknak, kik hazánkban a decentralisatio szükségét hirdetik s azt állítják, hogy a parlamentáris kormány és a főbb tisztviselők felelőssége erős megyei s helyhatósági szerkezet nélkül az ország szükségeinek soha nem felelhet meg s a nemzet kívánatait nem elégítheti ki.

Egészen osztjuk e nézeteket. A tévedés csak abban fekszik, hogy ezekből némelyek régi megyei rendszerünk teljes helyreállítását következtetik.

Nem tudjuk, vajon azok, kik a kancellári s tárnoki hivatalok helyreállításában nem csupán átmeneti rendelkezést látnak, meggondolták-e, hogy régi kormányrendszerünk helyreállítása egész régi megyei szerkezetünk helyreállítását igényli? De mi tisztában vagyunk az iránt, hogy ha a kormánynak meghatározott körében nem engedünk több hatalmat, mint a mennyivel 1848 előtt birt, s ha az önkormányzás elvét az egyes községekben nem alkalmazzuk s így a megyék körét a kormány és az egyes helyhatóságok irányában nem korlátozzuk, a kormányi felelősség s a parlamentáris kormány, sőt a jogegyenlőség elve is gyakorlatilag kivihetetlen. S épen

mert ezekhez ragaszkodunk és mert az önkormányzást az egyéni szabadság feltételének tekintjük, meg vagyunk győződve, hogy a megyei rendszer, mint eddig, úgy ezentúl is alkotmányosságunk legerősebb támasza lehet; azért tartjuk szükségesnek, hogy tisztába jöjjünk e kérdés iránt: mik azon módosítások, melyek az 1848-iki törvények által megyei rendszerünkben szükségessékké váltak?

Nincs napjainkban senki, a ki jurisfictionál többnek tartaná azon állítást, hogy a hol parlamentáris többségek uralkodnak, minden a többség akaratától függ. A centralisációnak minden hibái elismertetnek, s újabb politikai íróink a legnagyobb lelkesedéssel szólnak a helyhatósági szerkezet áldásairól, pedig ennek következése, hogy az egyik rendszer hiányait ép úgy, mint a másiknak előnyeit, ismerni tanultuk. Miután azonban az önkormányzat legbuzgóbb pártolói sem tagadhatják, hogy a centralisációnak egy bizonyos foka egyetlen államban sem nélkülözhető, ezen elmélekedések practikus haszna igen csekély.

A kérdés nem az: vajon a központi kormányra vagy a helyhatóságra bízunk-e mindent; mert hisz tudjuk, hogy a két lehetőségnek különbözők, de egyiránt károsak lennének következései; hanem az a kérdés: mit bízunk a kormányra s mit a helyhatóságra?

A hatóságok különböző nemeinek mik a természetes határai, s a közigazgatásnak melyik része az, mely a megyére, s melyik az, mely az egyes községre bízható?

S mily garantiák szükségesek ahhoz, hogy azon közigazgatási hatalom, mely a központi kormánynak, a megyének és az egyes községeknek átadatik, az állam egységének és az egyéni szabadságnak veszélyeztetése nélkül gyakoroltassék?

Alkotmányunk biztosítása, egyéni szabadságunk s a nemzet jövője e kérdések helyes megoldásától függ; s miután meg vagyunk győződve, hogy az sem a centralisáció buzgó ócsárlása, sem a helyhatósági szerkezet lelkesült magasztalása által nem sikerülhet, e kérdések nyugodt tárgyalását tűztük ki feladatunkúl.

A tárgy talán száraznak látszik, de miután e kérdések megoldása jövő törvényhozásunk első teendői

közé tartozik, mi alapos megvitatásukat elhalaszthatatlannak gondoljuk s olvasóink ezen tekintetekből talán megbocsátják, ha azt többször s kissé hosszasan tárgyaljuk.

2.

Egyik czikkemre, melyben azon nézetet mondtam ki, hogy »megyei rendszerünk az 1848-iki átalakulás után csak úgy felel meg feladatának, ha főleg közigazgatási szerkezetnek tekintetik«, az *Idők Tanúja* még a mult hóban azt jegyzé meg, hogy »miután — a mit igen sajnál — még folyvást ekként ragaszkodom régi meggyőződésemmhez, az országgyűlésen nagyon kis számú követőim találkozandnak«.

Nagyon megijedhettem volna e szomorú jóslaton, azonban több körülmény enyhíti némikép ez aggodalmamat. Mindenekelőtt bizonyos mértékben megszoktam a helyzetet, melylyel fenyegetnek. Voltak idők, midőn egyes elvek mellett csak néhányad magammal küzdöttem s nem tapasztaltam kárát sem magamra, sem a közügyre nézve. Szükséges, hogy a seregnek előőrsei is legyenek, s hogy azon téren, melyen később városok épülnek, a civilisatiónak helyét egyes munkások készítsék elő. Igaz, hogy mikor a derék-sereg megérkezik s az állásokat diadali örömmel elfoglalja, az előörsök többnyire már tovább mentek, s így a csak akkor osztatni szokott jutalmakban nem részesülnek; a mikor pedig a város fölépült, a squatter a civilisatió élvezeteiben nem vesz részt, hanem más vadonban tovább folytatja baltájával magános feladatát. De a nagy sereg diadalmai között néhányan mégis megemlékeznek az előörsökről is, s a virágzó telep nem feledkezik meg egészen azon munkásokról sem, kik helyét előkészíték, és vannak természetek, kik e magános munkában megelégedést, s azon öntudatban, hogy magokra nézve talán háládatlan, de szükséges munkát teljesítenek, elég jutalmat találnak. Ezért én soha nem ijedtem vissza a gondolattól, hogy minoritásban leszek.

S ez első vigasztalásom.

A másodikat abban találom, hogy úgy tartom, az *Idők Tanúja*, midőn elhagyatottságom felett sajnálkozását fejezi ki, épen az időben csalatkozik. Ha 1847-ben élnénk, aggodalmi alaposak lehetnének, de most nem osztozom azokban. Mióta törvényhozásunk 1848-ban egyhangulag kijelenté azon meggyőződését, hogy »alkotmányos életünk kifejtésére s nemzetünk szellemi és anyagi javára hozandó törvényeink csak az által nyerhetnek életet s valóságot, ha végrehajtásukkal minden más befolyástól független nemzeti kormány bízatik meg, s hogy ezért collegiális kormányrendszerünknek magyar felelős ministeriummá leendő átalakítását minden reformok alapfeltételének s lényeges biztosítékának tekinti«; s mióta azon törvények iránt, melyek a híressé vált felírás elvei szerint a kiváltságos osztályok képviselői által akkor Pozsonyban alkottattak, 1861-ben az egész nemzet kimondta nézetét: nincs okunk félni, hogy azért, mert a kormány felelősségét alkotmányos létünk feltételének tekintjük, nézeteinkkel elszigetelve álljunk. Egyesek máskép vélekedhetnek, de a nemzet, legalább ezen kérdésben, velünk van, s ha a felelősség elvének gyakorlati alkalmazása megyei rendszerünk némely módosítását szükségessé teszi: a nemzet kész ezen áldozatra is, és panasz nélkül hozandja azt, — mint annyi szenvedést elviselt, melylyel 1848-iki törvényeink élvezetét előre megfizette, de melyet joggal megsokallana, ha ez áron csak azon biztosságot szerezte volna meg magának, hogy kanczellárjainak s tárnokainak sora új fényes nevekké fog bővítettetni, és hogy sérelmeinek új centuriáját megkezdve, azok fölött megyei gyűléseiben fényes szónoklatokat fog tarthatni.

Legfőbb vigasztalásom pedig abban áll, hogy ha az *Idők Tanúja*-nak jóslata teljesülne, ez az országra, sőt még magamra nézve is tulajdonképen igen közönyös volna. Az országra nézve a jelen pillanatban csak azt tartom fontosnak, hogy az egyes kérdésekben valóban erős közvélemény alakuljon; a mi magamat illet, soha nem vágyódtam azon dicsőség után, hogy sokan oly elvekért kövessenek, melyek nem az én elveim. Miután pedig egy erős közvéleménynek alakulása csak úgy lehetséges,

ha az egyesek saját véleményüket tisztán fejezik ki, — mi nélkül véleményeikben összhangzás létezhetik, de valóságos egyetértés soha —: az *Idők Tanujá*-nak rokonszenves figyelmeztetése csak arra buzdíthatott, hogy saját nézeteimet megyei szerkezetünkről vagy inkább egész közigazgatási szervezetünkről, melylyel az kapcsolatban áll, annál világosabban adjam elő.

S most térjünk vissza tárgyunkhoz.

Bármily nagyszerű fogalmi legyenek valakinek az állam hatásköréről, annyi bizonyos, hogy az új-korban, midőn államaink nem egy város körére szorultak, hanem nagy országokat foglalnak magukban, az államon kívül más kisebb politikai testületek léteznek, melyekhez az egyes polgár viszonyban áll.

Valamint az államnak mint egésznek bizonyos feladásai vannak, melyek minden polgáraival közösek: úgy vannak bizonyos feladásai az egyes megyéknek vagy községeknek is, melyeket közös ügyeknek nevezhetünk, a mennyiben nemcsak az egyéneket illetik s így nem is az egyesnek akarata által döntethetnek el, de melyek csak azokra nézve közösek, kik az egyes községben vagy megyében laknak. S mint utolsó cikkemben kimondtam, minden czélszerű közigazgatásnak első feltétele, hogy a közös ügyek ezen különböző nemeinek határai tisztán kijelöltessenek.

Mi módon eszközölhető ez?

Mindenek előtt azáltal, ha az állam kormánya s a helyhatóságok körének kijelölésében ugyanazon jogelvet tartjuk szemünk előtt, mely újabb időben minden politikai szabadságnak alapját képezi s mely szerint közös ügyek elhatározásában mindenkit egyenlő jog illet, minélfogva azon ügyek elhatározásánál, melyek az állam minden polgárával közösek, e jog a polgárok összességét illeti; de oly ügyeknél, melyek csak a polgárok egy részére nézve közösek, az csak ezeket illetheti meg, elvként állítatván fel, hogy mindenkinek jogai és kötelességei csak ugyanazon körre terjednek, s hogy e szerint, a mi mindenkit kötelez, mindenkinek, — de a mi az állam területének csak egy részére, egy megyére vagy községre terjed, csak azoknak határozatától függhet, kikre e határozat kötelességeket ró.

Főképp újabb időben, mióta a parlamentáris kormány s a selfgovernment előnye felett vitatkozás támadt, sok theoretikus fejtegetés folyt az állam s helyhatóság határai felett, melynél egy rész az állam philosophiai fogalmából, a másik az egyéni szabadság feltételeiből indult ki s az állam jogkörét az egyéni szabadsággal mindkettő ellentétbe hozta. Főképp németül igen szépen lehet elmélkedni e tárgy felett, de arra, hogy practikus eredményekhez jussunk, csak egyéni szabadságunk s annak tiszta felfogása szükséges, hogy miután az egyéni szabadság közös tulajdonunk, az egynél sem terjedhet annyira, hogy mások egyéni szabadsága ez által lehetlenné váljék.

Mindenben, mi csak engem illet s mi által másoknak jogköre nem szoríttathatik meg, az elhatározás csak engem illethet. Oly tárgyak elhatározása, melyek többeket, például egy egész község lakóit illetik, az elhatározás ugyanezen oknál — azaz egyéni szabadságuknál fogva — csak ezeknek többségét illeti. És mivel a körnek nagysága, melyre a közösség terjed, nem változtatja meg az elvet, minden, mi az egész államot érdekli, csak az állam polgárainak összessége vagy annak képviselői által határozathatik el.

A parlamentáris kormány csak az önkormányzatnak bizonyos neme. Különböző a kör, de nem az elv. S az egyes, midőn saját ügyei forogván kérdésben, minden idegen beavatkozást elutasít, mert ahhoz, mi csak őt illeti, senkinek nincs joga, s midőn oly közös dolgok elhatározásánál befolyást követel, melyek által jogai megszoríttatnak vagy reá terhek rovatnak, csakugyan azon elvhez ragaszkodik.

Mint Molière híres vígjátékában Mr. Jourdain elcsudálkozott, hogy mindig prózát csinál, úgy olvasóink talán bámulni fogják, hogy épen azon kérdésre nézve, mely a politikában a legnehezebbek egyikének tartatik, elvek tekintetében a világ összes facultásaitól s államtudományi congressusaitól sem tanulhatnak semmi újat. Azonban mint a prózának, úgy ezen elvek alkalmazásának is vannak nehézségei.

Hogy minden tárgy azok által határozottassék el, a kiket illet, ez magában véve elég világos. De hogy az ügyek

közül, melyek a közéletben előfordulnak, minden egyes kit illet, itt fekszik az első nehézség.

Az állam közügyeire nézve a baj nem nagy. Az állam közügyeinek befolyása az egyesekre hasonló ahhoz, melyet a föld forgása minden lényre gyakorol; s az elefánt igen nevetségessé tenné magát, ha valahogy azt képzelné, hogy a nagy kosmikus rend fenntartása neki inkább érdekében fekszik, mint a kis bogárnak, mely a napsugárban szállong. Mindenkinnek egyiránt érdekében fekszik, hogy a rend, mely saját jólétének, sőt létének feltétele, ne szakasztassék meg; kétségtelen tehát, hogy ezekből senkinek befolyását nem zárhatjuk ki.

Nehezebb a kérdés elhatározása, ha azon ügyekre fordítjuk figyelmünket, melyek közvetlenül az egyes megyét vagy községet illetik. Kétségtelen, hogy az állam területén semmi nem történik, mi annak jóllétére befolyást nem gyakorolna. Az, hogy a megye s község jól és olcsón igazgattassék, hogy körében részrehajlatlan igazság szolgáltatassék s a törvények pontosan végrehajtottassanak, érdekében fekszik az államnak, sőt nagyfontosságú reá nézve az egyesnek tevékenysége és jólléte is, s így minden, mi arra befolyást gyakorolhat. Miből világos, hogy azon elv, mely szerint az állam köre csak addig terjed, a mennyiben az egyes ügy, melynek elhatározása kérdésben forog, őt érdekli, szükségkép az állam körének mindig tágabbra terjesztését vonná maga után nem csak minden községi, de végre minden magánügyekre is, a mint ezt az újabb kor communistikus és socialistikus iskolái mint a közös jóllét feltételét követelik. S ez az első nehézség.

A második az, hogy valahányszor valamely egyes ügyre nézve kérdés támad, kire bizassék annak elhatározása és végrehajtása, az egymással vetélkedők között, az állam sokkal hatalmasabb levén, a kérdés minden esetben az ő érdekében döntetik el, mi gyakorlatilag a legmerevebb centralisatióhoz vezetne.

Ezen nehézségek kikerülésére szükséges:

1-ször, hogy az állam s helyhatóságok illetékességének kérdését, a jogi szemponton kívül, a czélszerűség szempontjának tekintsük, mely szerint minden dolognak elhatározása s főképp végrehajtása mindig azokra bizandó,

kik azt legjobban, legolcsóbban s legkevesebb erő- és idővesztéssel teljesíthetik.

2-szor, hogy az állam s helyhatóságok között támadható összeütközések elkerülésére az állam, a megye s a község hatásköre törvény által szabatosan körülírassék.

Az első magában világos. Mert ha kétségtelen is, hogy az állam határai között semmi nem történhetik, mi reá nézve fontossággal nem birna s mit tisztán e jogi szempontból annak hatáskörébe vonni nem lehetne: tagadhatatlan az is, hogy sok tárgy, melyet az állam épen nem, vagy csak igen rosszul s nehezen eszközölhet, a megye, a község vagy az egyes által sokkal jobban teljesíthető. — Már egyszer szóltam az elefántról, s mivel vénebb korunkban képzelő tehetségünk gyengül, olvasóim megbocsátják, ha e nagy tekintélyü állatot még egy hasonlatra használom fel. — Gyermekkoromban a pesti József-napi vásár alkalmával láttam az első elefántot életemben s azért nem felejttem el. Rendkívül mívelt állat volt. Abroszt kötöttek nyakába, s asztalhoz ülve ebédelt, pisztolyt süített el, egy palaczk bort ivott ki; de mi gyermekek semmit nem bámultunk és semminek nem tapsoltunk annyira, mint midőn ormányával krajczárokat, sőt gombostűket szedett fel. Szép látvány volt ez, s ki a nagy állatot e mestersegre oktatta, bizonyosan megérdemlé tapsainkat, de azért kétségtelen, hogy közülünk kis fiúk közül, kik az elefántot bámulva körülálltuk, a gombostűket mindegyikünk sokkal hamarább s kevesebb erőfeszítéssel felszedhette volna, s tulajdonosa, ha az előadáson kívül valamit elejtett, bizonyosan nem fordult elefántjához, hogy azt vele fölemeltesse. És vajon azok, kik mindent csak az államra akarnak bízni, nem így járnak-e el? S ha megengedjük is, hogy oly aprónak látszó tárgy nem is létezik, melyet maga az állam tisztviselői által végre ne hajthatna: nem kell-e elismernünk, hogy igen sok olyan tárgy létezik még azok közt is, melyek egyenesen az államot érdeklik, melyeket a megye vagy község, épen mert sokkal kisebb s gyengébb, sokkal jobban s kevesebb erőfeszítéssel hajthat végre, s melyeket épen azért józanul az államra nem bízhatunk?

E két szempontot, a jogot és czélszerűséget tartva

szemünk előtt, a határ, mely az állam, a megye és a község hatáskörét egymástól elválasztja, mindenütt kijelölhető. Mert az állam helyzete, a nép műveltségi foka s azon körülmény, hogy a helyhatósági szerkezet vagy annak egyik-másik része valamely országban inkább vagy kevésbé fejlődött ki, e határvonal kijelölésénél szükségkép hatást fog gyakorolni, s egy országban az állam, másban a megye, vagy a község nyer nagyobb hatáskört. Bizonyos az is, hogy e hatáskört nem lehet egyszerűre kijelölni. A célszerű csak a tapasztalás által tűnik ki, s így sok, mi első pillanatban az állam hatásköréhez vétetett, később a megye- vagy községre mehet által. De hogy e határvonal kijelölése lehetséges, azt ép úgy nem vonhatja senki kétségbe, mint azt, hogy e határvonal kijelölése szükséges.

A dolgok természetében fekszik, hogy a kormány s a helyhatóságok hatáskörének meghatározása csak a törvényhozást illetheti, s ámbár ez az összes állam érdekeit képviseli, nincs okunk félni, hogy ezen hatalmával az állam körének mindig tágabb kiterjesztésére s a helyhatósági szabadságnak mindig nagyobb korlátolására visszaéljen. A befolyás, melyet a törvényhozástól ezen fontos ügyben várhatunk, egészen annak organisációjától függ.

Azon időben, mikor a törvényhozó-hatalom a fejedelmek kezében volt, kik az államot saját birtokuknak tekintve, a mint e felfogásból következik, minden gondjukat arra fordíták, hogy e birtok mentül jövedelmezőbb legyen s úgy rendezzék el, a mint az nekik legkényelmesebb: az állam hatalma természetesen csak a fejedelmi hatalom s jövedelmek növelését tűzte ki célul magának, s mert ez a központosítás által érethetett el legjobban, ennek tökéletesítésén dolgozott.

Ott, hol az állam hatalma egyes kiváltságos osztályok kezében van, vagy a hol a polgári rend köréből az alkotmányos élet hosszas gyakorlata által oly osztály alakul, mely a törvényhozásra tulnyomó befolyást gyakorol és az állam hivatalait fő jövedelmi forrásnak tekinti, az állam hatalma szintén a centralisatió érdekében használtatik fel; mert hisz a centralisatióval növekszik azon osztályok hatalma is, melyek az állam

hatalmát tetteleg gyakorolták s az önkormányzás elve legfeljebb ott s annyiban tarthatja fenn magát, a mennyiben ezen osztályok érdekében fekszik, s oly körökben, a hol ők uralkodnak.

De ugyanezen oknál fogva, azaz mert az állam hatalma mindig főkép azok érdekében használtatik, kik azt gyakorolják, biztosan mondhatjuk, hogy ott, hol a nép jó képviseleti rendszer által a törvényhozásra valóságos befolyást gyakorol, e veszély nem létezik.

Miután a nép az államból csak annyiban vonhat pénzübeli hasznot, a mennyiben annak szükségeihez kevesebb adóval járul, s ezért semmi nem fekszik inkább érdekében, mint hogy az állam költségei mentül kisebbek legyenek; s miután az egyesek, kikből a nép alakul s kik a törvényhozásba képviselőket választanak, egyszersmind valamely megyének vagy községnek tagjai, s mint olyanok az egyes helyhatóság ügyeire minden esetre nagyobb befolyást gyakorolnak, mint az, mely nekik a képviselők választása által a törvényhozásra adatott: a centralisatió nemcsak nem fekszik érdekében, sőt avval egyenes ellentétben áll. S így azt nem tehetjük fel, hogy ott, hol a helyhatósági élet a nép erkölcsében fekszik és valóságos népképviselet létezik, a törvényhozás hatalma a centralisatiónak túlterjesztésére használtassék fel. Még egy marad hátra, mely a kormány s helyhatóságok határainak nem kijelölését, de a határoknak megtartását nehezíti.

A törvényhozó hatalom, mely az állam közügyei felett öröködik, maga nem igazgat. Így az egyes megye vagy község sem. A közigazgatást itt, mint ott, tisztviselőkre kell bízni s a tapasztalás azt mutatja, hogy azon kötelességek közül, melyeket felebarátaink javára magunkra vállalunk, egyet sem teljesítünk nagyobb buzgósággal, mint azt, hogy őket kormányozzuk. Minden hivatalnak természetében fekszik, hogy saját hatáskörét mindig tágabbra terjeszse, s így biztossággal előre mondhatjuk, hogy ha a megye s községnek hatáskörét még oly szabatosan kijelöljük is, s még oly ünnepélyesen mondjuk is, hogy erre a központi kormány hatalma nem terjed ki: azért nem kerülhetjük ki a conflictusokat, melyek szükségkép a gyengébb hatalom, azaz a megye

vagy község elnyomásához vezetnek, mint annak példáját csaknem minden országban találjuk, hol a helyhatósági szerkezetnek a XVIII. századig fennmaradt jelentékeny töredékei mind így veszttek el.

Ezen veszély ellen csak egy óvszert ismerünk s ez azon elvnek czélszerű alkalmazása, hogy minden tisztviselő hivatalának körében felelős azoknak, kik által megbízott, s ha hivatalának körén túllép, azaz oly eljárásért, melyet a törvénnyel nem igazolhat, felelős az egyes polgároknak, kik, midőn magukat sértve érzik, a tisztviselőt azon törvényszék elé idézhetik, melyet a törvény arra kijelölt.

S most fogjuk össze röviden a mondottakat.

Szabad országban minden czélszerű közigazgatásnak alapja az önkormányzat elve, melynek lényegét két szabályban fejezhetjük ki:

1. Hogy minden, mi a polgárok összességét érdekli s reájok kötelességeket ró, nem határozathatik el a polgárok egy része által — azon szabály, melyet az amerikai alkotmány világosan kimond, s mely minden alkotmányos országban elismertetik.

2. Hogy minden, mi a polgároknak csak egy részét illeti, nem határozathatik el a polgárok összessége által, hanem azokban a határozás joga csak azokat illeti, kiket az ügy érdekel s kikre e határozat kötelességeket ró.

Maga a jogelv azonban még nem elégséges azon határvonal kijelölésére, mely az államnak s az egyes helyhatóságoknak természetes hatáskörét elválasztja, hanem szükséges, hogy annál a czélszerűség szempontja is tekintetbe vétessék, mely szerint minden egyes ügyet arra kell bízunk, ki azt legjobban, legkevesebb erővesztéssel s legolcsóbban teljesítheti. Ennek elhatározása minden kétséges esetben csak a törvényhozást illeti.

Végre szabad országban minden czélszerű közigazgatásnak sarkköve azon elvnek gyakorlati alkalmazása, hogy minden tisztviselő s általán véve mindenki, a ki közügyekben, vagy az állam, vagy valamely hatóság nevében eljár, — a fejedelem és a törvényhozás kivételével, — tetteiért s mulasztásaiért feleletre vonható.

Ha szemünk elől veszti azon jogelvet, mely minden czélszerű közigazgatásnak alapját képezi, s az abból

levont szabályokat sértve, az egyes helyhatóságokat oly ügyek elhatározására jogosítjuk fel, melyek az egész országot illetik; vagy ellenkezőleg, ha a törvényhozásra és az attól függő központi kormányra bízuk azt is, a mi természet szerint az egyes törvényhatóság köréhez tartozik: az első esetben bizonyos osztályok bizonyos körben nagy jogokat gyakorolhatnak és igen szabadoknak érezhetik magokat, de az ország, mint egész, tulajdonkép nem bír alkotmányos szabadsággal, s azon egyesek szabadsága is nélkülöz minden garantiát; — a második esetben az ország alkotmányos lehet, parlamenti kormányában büszkélkedhetik, de az egyes polgárokra nézve nem létezik egyéni szabadság.

A hol a határvonal, mely az állam s helyhatóság teendőit egymástól elválasztja, pontosan ki nem jelölött, s azon jog, melyet a törvényhozás minden az államban működő hatóságok hatáskörének meghatározására bír, el nem ismertetik vagy kellőleg nem gyakoroltatik, a közigazgatás a rend helyett csak sűrűlódásokat idézhet elő.

Végre felelősség nélkül, vagy helyesebben mondva, oly törvényes intézkedések nélkül, melyek arról biztosítanak, hogy a felelősség elve ne csak az alkotmány díszje legyen, hanem oly valami, mivel az egyes polgárok jogaiknak védelmére élhessenek, — felelősség nélkül elérhetjük azt, hogy az állam, a megye, s a község nevében sokat kormányoztassunk oly hivatalnokok által, kiket névszerint felelős ministerek neveztek ki, vagy kiket a helyhatóságban magunk választottunk; de azt, hogy jól, hogy a többség kívánatai szerint s az egyes minden jogainak tiszteletével kormányoztassunk, nem fogjuk elérni soha.

E cikk hosszabbra nyúlt, mint szerettem volna. De szükségesnek tartám, hogy mielőtt hazánk közigazgatásának szervezéséről szólok, előadjam azon elveket, melyek valóban szabad országokban a közigazgatásnak alapját képezik. — A politikai tudomány egyik legnehezebb s legfontosabb tárgya ez, s ezért olvasóim, reményilem, megbocsátják, ha nézeteimet úgy akarván előadni, hogy azokat mindenki fáradtság nélkül megérthesse, talán hosszadalmassá váltam.

3.

Bármennyire eltérjenek véleményeink, egy van, mire nézve az egész nemzet egyetért, s ez ragaszkodása megyerendszeréhez.

És ez természetes.

Ha van institutió, mely egész multunkra elhatározó befolyást gyakorolt, s melyet sajátunknak nevezhetünk, mert a nemzet azt maga alkotta magának, maga tartotta is fenn, és századokon át fennmaradását csak ennek köszöni: ez megyei szerkezetünk, s fátyolt kellene borítanunk történetünk legdicsőbb lapjaira, ha azon háláról akarnánk megfeledkezni, melylyel ezen intézmény iránt tartozunk. — Nem Nagy Lajos korát értem, ki alatt a magyar birodalom Európában hatalomra talán az első vala, s nem Mátyásét, midőn zászlóink Bécs falain lobogtak. Az Anjouk korában megyei szerkezetünk valószínűleg alig különbözött attól, mely akkor Európaszerte divatozott, s a nagy Corvin alatt a nemzet nem megyei szerkezetének, hanem a hatalom központosításának köszöné nagyságát, melyet e fejedelem erős keze eszközölt; hanem értem a korszakot, melyben nemzetünk a török járom alatt görnyedve, elhagyatva, vagy csak gyengén támogatva másoktól, szabadságáért küzdött s győzött; értem a korszakot, melynek nagyságát nem egyes világhírű diadal, hanem azon száz apró csata képezi, hol nem ismert színhelyen a névtelen vitézek ezrei ontották e hazáért vérüket, s melynek dicsősége épen azért nem egyes királyok vagy hősök, hanem az egész nemzet tulajdona, mert nincsen osztály, mely a küzdelemben részt nem vett, s talán nincs család, melynek egyes tagjai vérökkel nem öntözék a győzelmi babért, mely a másfél százados küzdelem után a nemzet áldozatait megjutalmazá.

Salamon Ferencz mult évben kiadott munkájában (*Magyarország a török hódítás alatt*) a rendelkezésére állott anyaghoz képest bámulatos világosságot terjesztett ezen egész korszakra s csak a ki könyvét ismeri, — melynél nevezetesebb, meggyőződése szerint, az

utolsó időben nem jelent meg irodalmunkban, — az ítélet a befolyásról, melyet megyei szerkezetünk kifejlődésünkre gyakorolt.

Valamint a nemzetnek, úgy ezen institutiónak jelleme e korszakban tökéletes átalakuláson ment keresztül. Mindkettő e nehéz megpróbáltatások között fejlődött ki, s ha ezt tekintetbe nem vesszük, sem megyei szerkezetünk nagy fontosságát, sem azt, mi a nemzet jellemében legtiszteletreméltóbb, nem érthetjük meg.

Történetünk jellemző vonásai közé tartozik, hogy nálunk a haza egységének eszméje tisztábban fejlődött ki, mint a közép-korban más nemzeteknél. Részben azon ellentétnek következése az, melyben a hódító nép alattvalóival állt, s mely azt szorosabb összetartásra kényszeríté, mint ezt Angliában is találjuk, hol a normann elfoglalás után ugyanezen ok az ország egységének eszméjét szintén kifejté; de részben következése a nemzet jellemének is, melynél, mint más keleti népeknél, a személyes viszony, melyben fejedelmeihez s főnökeihez állt, mindig erősebb vala annál, mely őt egy bizonyos területhez köti. Annyi bizonyos, hogy a mohácsi vészig helyhatósági szerkezetünk, mely szent István óta nálunk épen úgy létezett, mint máshol, nemzetünk életére nem gyakorolt több befolyást, mint más országokban. — Egész hadi szerkezetünk, a nemzet életének akkor legfontosabb része, banderialis rendszerünk által a nagy birtokra vala alapítva s kétségtelen, hogy a mohácsi vészig közügyeinkre főnemességünk s nem a helyhatóságok gyakorolták az elhatározó befolyást.

Mi helyhatósági, főképp megyei rendszerünket kifejté, az a szükség vala. Ugyanazon viszonyok, melyek alföldi népünket arra bírták, hogy kisebb falvaiból nagy helységekbe csoportosuljon össze, s melyek ezeket teljes elhagyatottságukban autonomiára tanították, kényszerítették a nemzetet arra, hogy ellentállásának sarkkővét institutióinak egyedül épen maradt részében, a megyei szerkezetben keresse.

Valamint az, hogy főbb nemességünk helyzete a XVI. és XVII. században egészen megváltozott, a török foglалás következésében a birtokviszonyokban történt teljes convulsiónak tulajdonítható, mely által zászlós uraink

a haza védelmére képtelenné váltak s ez a megyéknek vált kötelességévé; s valamint épen ezért a főbb és egyszerű nemesség között mindig nagyobb egyenlőség fejlődött ki: úgy egész megyei rendszerünket azon viszonyok fejleszték ki, melyek a török hódítás által támadtak. Csak mert a hazának nagy része az ellenség kezében levén, országos hatalom nem létezett, mely a közigazgatást vezethetné, csak így történhetett, hogy végre egész közéletünk a megye körébe szorult, s csak ennek tulajdonítható az is, hogy megyéink egy századnál tovább tartott teljes függetlensége nálunk nem vezetett cantonalis szerkezethez, s a haza egységének érzete soha egy perczig sem veszett el, mert azt a közös küzdelem a haza közös ellensége ellen ébren tartá.

Büszkeséggel tekinthetünk vissza történetünk ezen korszakára, s ha a szívósságot látjuk, melylyel e nemzet minden talpalatnyi földjét ellensége ellen védé, melylyel hazáját darabonként visszafoglalva, mit egyszer birt, soha sajátjának tekinteni meg nem szünt; ha látjuk a hitet, melylyel nemzeti jövőjéhez ragaszkodott, s midőn országának egy részét a török bírta s a másokban alkotmányos jogait erőszak tiporta le, küzdött hazájának földjeért s ősi alkotmányáért, egyszerre küzdött a nemzeti s vallásos szabadságért, míg vérenek ontásával mindkettőt ismét magáénak mondhatá; ha látjuk az áldozatkészséget, melyben másfél századnál tovább minden osztály vetélkedett, mint küldi követjeit a török által elfoglalt megye a magyar országgyűléshez, s mily tiszteletben tartja a közös haza törvényeit a nemzetnek azon része is, mely egy századnál tovább a török által elfoglaltatott, s mint vesz részt a haza közterheiben mindenki, csaknem elviselhetetlen adót fizetve a töröknek; miként küld Kőrös és Kecskemét, vagy Ráczeke (mert közös dicsősége ez mindazon nemzetiségeknek, melyek határaink között laknak) mint küldik országos adójokat Fülekre, hol akkor Pestvármegye székelt, hogy filléreik a közös haza védelménél ne hiányozzanak, s miként teljesíti a török által kirabolt magyar jobbágy egyszermind a közmunkát, melylyel a török ellen várak emelgetnek, férfias elszántsággal elviselve mindent, mert lelkét egy nagy reménység tartja fenn, s mert mindenről

kész lemondani, csak nemzeti öntudatáról nem: — — akkor szívünket mély hála s tisztelet tölti el a nagy erények iránt, melyeknek nemzetünk ily viszonyok között fennmaradását köszöni, s azon kötelességérzet, hogy a mit jámbor apáink ily áldozatokkal oltalmaztak meg, azt mi fenntartsuk, bármily áldozatokba kerüljön is.

És kétségtelen, hogy a hosszú küzdelem, melynek nemzetünk fennmaradását köszöni, csak megyei szervezetünk által vált lehetségessé, s ragaszkodásunk ezen institutióhoz annál természetesebb, miután a viszonyok, melyekbe a török járomtól szabadulva jutottunk, olyanok valának, melyek annak fenntartását később is szükségessé tevék.

Az összeköttetés, melyben fejedelmünk egysége által az akkor már absolut rendszer szerint kormányzott örökös tartományokkal állottunk, az osztrák államférfiak innen támadt alkotmányellenes törekvései, az, hogy független magyar kormányunk nem létezett, s országgyűléseink mindig ritkábban hívtak össze, arra kényszeríték a nemzetet, hogy azon nem véres, de folytonos küzdelemben, melyet a törökök kiűzése után ismét másfél századig nemzeti s alkotmányos léteért folytatni kellett, megint csak megyei szervezetére támaszkodjék, és nem tagadhatja senki, hogy ezen küzdelemben is minden győzelmet csak ennek köszönünk.

Nincs nemzet, mely valamely institutiójának többel tartoznék, mint mi megyei rendszerünknek. Általa szabadultunk meg vad hódítóink járma alól, általa tartottuk fenn alkotmányunkat, s neki köszönünk az újabb időben minden haladást, sőt még a haladásnak demokratikus irányát is, mely annak folytatását biztosítja. Mert habár 1848 előtt a politikai jogok gyakorlatában csak a kiváltságos osztályok részesültek, nemességünk nagy száma s az, hogy a kiváltság a birtoktól és socialis állástól független jogként gyakoroltatott, az egyenlőség érzetét terjeszté közöttünk, mely minden demokratikus institutióinknak alapját képezi. Megyei gyűléseinknek köszönjük, hogy nálunk a társadalmi elkülönülések soha nem váltak oly élesekké, mint azt más országokban látjuk; ők szoktattak arra, hogy az

embereket ne ruhájok szerint ítéljük meg, s az egyeseknek jogkörét ne birtokának határai szerint mérjük; ők készítették elő a nemzetet, hogy midőn 1848-ban a jogegyenlőség elve kimondatott, arra, hogy ezen egyenlőség a nemzet minden osztályai által elfogadtassék, nem vala szükség egyébre, mint hogy azon viszonyt, melyben a nemesség egyes tagjai századok óta egymáshoz álltak, s melynél az egyeseknek socialis állása tekintetbe nem vétetett, az ország minden lakosára kiterjeszszük. Megyei rendszerünk által az egyenlőség 48 előtt is erkölceinkben létezett, s már azért is, ismétlem, a nemzet jól teszi, ha azon institutiójához ragaszkodik, s ha minden változásnál, melyet abban javasolnak, a legnagyobb óvatossággal jár el.

Ha azonban megyei rendszerünket objective vesszük szemügyre, s annak részleteit vizsgáljuk, meggyőződhetünk arról is, hogy azon határtalan bizalom közé, melylyel hozzá ragaszkodunk, s melylyel jövő kifejlődésünk biztosságát benne keressük, némely csalódások vegyülnek.

Csalódás mindenekelőtt az, ha mindent, mi megyei rendszerünk segedelmével eléretett, e rendszer tökélyeinek tulajdonítunk. — Mi az angol institutiókról mondatik, hogy eredményeik csak az angol nép jellemének tulajdoníthatók, az még inkább áll megyei szerkezetünkről. — Megyei rendszerünk volt az eszköz, melylyel a nemzet a török hódítás alatt területét s később alkotmányát védelmezé; de a győzelmet nem a fegyverjóságának, hanem a karoknak köszönjük, melyek azt viselték; s ki küzdelmeink eredményét csak institutióinknak tulajdonítja, nem jár el józanabbúl, mint az, ki a sikert, melylyel elődeink egyes helyeket a török ellen megvédték, azon tökélyből magyarázza, melylyel palánkjai s mocsárváraik építve valának. — Valamint hazánk megszabadulását a török járom alól azon erkölcsi szigornak köszöni, melylyel akkor még egyes szavakat is, ha a haza közügye iránti közönyöséget árultak el, halállal fenyítették meg: így alkotmányunk fenntartása s nagy része annak, mit megyei szerkezetünk eredményének tartunk, főleg azoknak érdeme, kik megyéink körében működtek; s ennek

bebizonyítására csak azon eredményekre kell hivatkoznunk, melyeket ezen intézmény más országokban, sőt még hazánk egyes részeiben is előidézett. Németországban a helyhatósági élet kifejtése az állam szétदारabolását vonta maga után. Azon népeknél, melyek a Törökbirodalomban egészen hasonló viszonyok alatt éltek, az autonomia, melyet helyhatóságaikban élveznek, a nemzeti egységnek érzetét tökéletesen megsemmisítette; és még hazánkban is megyei szerkezetünk az ország különböző részeiben a legkülönbözőbb eredményeket idézte elé nemcsak a közigazgatás és biráskodás körében, hol a megye az ország egyes vidékein a nemkiváltságos osztályok érdekeit ép oly kevésbé vette tekintetbe, mint azokat más helyeken oltalmazá, hanem még mint alkotmányos garancia is, mit az 1823-iki események eléggé megmutatnak.

Egy másik csalódás: megyei szerkezetünk eredményének túlbecsülése.

Nagyok ezen eredmények és fontosak.

Megeyi szerkezetünk fenntartotta alkotmányunkat, s a mi ennél a jövőre nézve még fontosabb, fenntartotta a nemzetben az alkotmányos érzetet, s férfiakat nevelt, kik a szabadsághoz ragaszkodni s kik avval élni tudnak; de midőn sérelmeink hosszú során végig tekintünk, tagadhatjuk-e, hogy e rendszer, a mennyiben azt mint alkotmányunk biztosítékát tekintjük, még ezen feladatának sem felelt meg tökéletesen, s tagadhatjuk-e, hogy a régi alkotmány fenntartása e nemzet jövőjének biztosítására még nem elég? Korunkban, hogy valamely nemzet fenntartsa magát, haladnia kell. Haladnia nemcsak alkotmányos jogainak fejlesztésében, hanem minden tekintetben. Joggal mondhatjuk, hogy alkotmányunk fennmaradását megyei rendszerünknek köszöni; de ha azon állapotra tekintünk, melyben az 1848-iki események más tekintetben hazánkat találták, nem kell-e megvallanunk, hogy e rendszer ennek előidézésére is nagy befolyást gyakorolt s hogy minden következeit együttvéve fenntartotta ugyan alkotmányunkat, de nem oltalmazhatta meg azt számos sérelmektől, s a nemzet anyagi és szellemi haladását nem eszközölte. A megyei institutio, mely arra, hogy a nemzet alkot-

mányos küzdelmében soha ne győzessék le egészen, igen alkalmasnak mutatkozott, egyszersmind lehetlenné tette a nemzet tökéletes győzelmét is, és midőn a nem alkotmányos kormányt bizonyos határok közé szorítá, a nemzetnek arra nézve nem nyújtott semmi biztosságot, hogy kormánya ezen határok között kötelességét teljesítse s a hozott törvényeket végrehajtsa.

Valamint azon bizodalomnak igazolására, melylyel a nemzet megyei szerkezetéhez ragaszkodik, egész multunkra hivatkozhatunk: úgy épen multunk az, mi ezen rendszer hiányaira emlékeztet, s arra int, hogy azokat mentül előbb szüntessük meg. Annyival inkább pedig, minthogy azon nagy átalakulás után, melyen az ország 1848 óta minden tekintetben keresztülment, megyei szerkezetünk egészen régi alakjában úgy sem maradhat meg.

A jogegyenlőségnek elve, mely 1848-ban elfogadtatott, az, hogy törvényhozásunk, a mely előbb az egyes megyék utasított képviselőiből állt, a népképvisélet alapjára állittatott, s a nagy átalakulás, mely anyagi érdekeink terén történt, s mely a törvénykezésben nagyobb gyorsaságot és pontosságot igényel, mint melyet helyhatósági rendszerünk biztosíthatott: egyiránt kényszerítenek ezen institutiónk módosítására, s ezen feladást, melyet az 1848-iki törvényhozás utódjára bízott, csak úgy oldhatjuk meg, ha azon hiányok iránt, melyek megyei rendszerünkben részint mindig léteztek, részint az újabb idő átalakulása után támadtak, minden csalódásoktól őrizkedünk.

Mindazon hiányokat nézetem szerint két okra vezethetjük vissza.

Az első az, hogy, miután viszonyaink által kényszerítette, alkotmányunk egyedüli biztosságát századokon át megyei rendszerünkben kerestük, azt most alkotmányunk biztosítására elegendőnek tartjuk.

A második az, hogy miután 1848-ig összes közigazgatásunk a megyék által eszközöltetett, s a haladás mezején minden lépést megyei életünknek köszönünk, megyei szerkezetünket e kettős cél elérésére most is alkalmasnak gondoljuk; holott azon institutio — mivel az önkormányzat elvén alapul — egy czélszerű

közigazgatásnak s haladásunknak kétségenkívül legjobb eszköze, de csak egy bizonyos körben, s csak akkor, ha egyszersmind az ország kormánya úgy rendeztetett el, hogy vezetésére a nemzet befolyása biztosíttassék, s ha megyei szerkezetünk mellett egy czélszerűen rendezett községi rendszert alapítunk meg.

E fontos kérdések lesznek jövő czikkeink tárgyai.

4.

Régi közigazgatási szerkezetünk barátai azok ellen, kik az 1848-iki törvények értelmében a parlamentáris kormányt s ministerialis felelősséget követelik, legszívesebben azt emelik ki, hogy az által megyei szerkezetünk, mely eddig alkotmányunk legerősebb garantiája volt, tisztán administratív institutióvá válik s így politikai fontosságától megfosztatik.

Ezen állítás két, egyiránt nagy csalódáson alapszik.

Az első az, hogy a megyei szerkezetnek politikai fontossága a gyűléseken folytatott politikai vitatkozásoktól függ.

Miután a politikai szabadság tulajdonkép csak azon befolyásban áll, melyet a polgárok a közügyekre gyakorolnak, minden, a mi e befolyás módját s mennyiségét meghatározza, a szó legszorosabb értelmében politikai institutio, s ha megyéinket úgy rendezzük, hogy a közigazgatásnak nagy része az önkormányzás elve szerint általok kezeltessék, s a központi kormány arra közvetlen befolyást nem gyakorol: egy nagyfontosságú politikai institutiót alapítottunk meg, még akkor is, ha a megyék gyűlésein az általános politikáról soha egy szó sem mondatnék is.

A második, ennél nem kisebb csalódás az, hogy a mennyiben a megyéknek politikai kérdések elhatározására ezentúl kevesebb közvetlen befolyása lehetne, mint 1848 előtt, ennek okát a ministeri felelősségben keressük; holott e kettő semmi összeköttetésben nem áll egymással s a megyei életnek e részben megszorítása

nem a ministerialis felelőségnek, hanem a népkép-
viselet elvének következése.

Valamint az utasítási jog s azon befolyás, melyet ez
által a megyéknek közvetlen befolyása az egyes fon-
tosabb politikai kérdések eldöntésénél gyakorolt, csak
azon rendszernek vala következése, mely szerint minden
megye, tekintet nélkül nagyságára és népességére, a
törvényhozásnál egészen egyforma befolyást gyakorolt:
úgy a mint a jogegyenlőség elve elfogadtatott s a mint
ennek szükséges következése, a képviseleti rendszer
behozott, az utasítási jog nem volt többé fenntartható.

Sokat gondolkoztam e tárgyról, de megvallom, soha
nem érthettem, miként terjedhetett el azon nézet, hogy
a kormány felelőségének elve a megyei autonomiával
össze nem fér, oly általánosan, mint azt hazánkban
találjuk.

A centralisatió nem fér össze az önkormányzás elvével.
Ez tagadhatatlan. Mentül szélesebbre terjesztjük a köz-
ponti kormánynak körét, annál szűkebbre szorítjuk azt,
melyben az egyes hatóság mozog. De az, vajon ezen
központi kormány meghatározott körben egyes minis-
terek vagy dicasteriumok által felelőséggel vagy felelős-
ség nélkül vezettessék-e, az a helyhatósági autonomiára
bizonyosan nem gyakorol semmi befolyást, s ennek meg-
mutatására nem szükséges egyéb, mint hogy példaképen
Európának bármely országára hivatkozzunk. A tények
itt is minden okoskodásnál többet bizonyítanak, s ha
látjuk, hogy Anglia, hol a felelőség elve bizonyosan leg-
tágabb értelemben gyakoroltatik, egyszersmind kifejlett
helyhatósági szervezettel bir, míg például Oroszországban
s Ausztriában 48 előtt a felelőségnek nyomát sem
találjuk s mégis nem felelős ministerek vagy dicaste-
riumok kormánya alatt minden helyhatósági önkor-
mányzat megszűnt: talán el kell ismerni, miszerint
azon állítás támogatására, hogy a felelőség elve az,
mi a helyhatósági autonomiát veszélyekkel fenyegeti,
mindenre hivatkozhatunk, de a tapasztalásra bizonyosan
nem. És ez természetes. Oly kormány, mely tetteiért
senkinek nem felelős, mindenesetre sokkal hajlandóbb
arra, hogy hatalmának körét kiterjeszsze, mint az, mely
az által csak felelőségének terhét neveli, és tagad-

hatatlan, hogy az ily kormány hatalmának terjesztésére sokkal több eszközzel bír; s innen van, hogy az administratív centralisációnak elvét mindenütt nem a ministerialis felelősség következtében, hanem épen a ministerialis vagy fejedelmi absolutismus érdekében a bureaucratia terjesztette ki, a mint erről, ha csak a szomszéd tartományok helyzetét tekintjük is, könnyen meggyőződhetünk.

A mennyiben a tévtan, hogy a kormányi felelősség a helyhatósági autonómiával ellentétben áll, nem olyanok által terjesztetik, a kik ily módon a helyhatósági életéhez ragaszkodó nemzetet a felelősség követelésétől elijeszteni reménylik, ezen előítélet, melyet nálunk sokan csaknem politikai axiomának tartanak, főként azon túlnyomó befolyásnak következése, melyet Franciaország, mint sok másra, úgy politikai nézeteinkre is gyakorol. Franciaország, hol 1815-től 1848-ig a parlamentaris kormány s a legnagyobb centralisatio együtt léteztek, bizonyításként fogadtatik el, hogy e kettő egymást feltételezi; habár — mit talán senki nem tagadhat — Franciaországban ezen időszak alatt is a parlamentáris kormánynak inkább csak formái léteztek, s annak lényegét Angliában találjuk, s habár — mi szintén kétségtelen — a francia centralisatiót nem felelős ministerek, hanem főkép XIV. Lajos és I. Napoleon alapították meg, s e rendszer a parlamentáris kormánynak tulajdonkép nem köszön egyebet annál, hogy az absolutismust a szabadság s egyenlőség köpönyegébe burkolá.

Hogy ebbeli tévedéseinktől meneküljünk, nem szükséges más, mint hogy azon általánosságok helyett, melyek körül vitatkozásaink folynak, azon egyszerű elvekre fordítsuk figyelmünket, melyek a kormány felelősségének alapul szolgálnak, s melyekből a viszony, melyben a kormányi felelősség és helyhatósági autonomia egymáshoz állnak, legjobban megítélhető.

Minden felelősségnek alapja azon elv, hogy mit valaki nem saját jogánál fogva, hanem mint másnak megbízottja tesz, az iránt megbízójának felelettel tartozik. Valamint ott, hol a fejedelem absolut akarata uralkodik, senkinek nem jut eszébe azt állítani, hogy azok, kiket a fejedelem akaratának végrehajtásával megbízott, irányá-

ban nem felelősek: úgy oly országokban, hol a törvényhozói hatalom megosztva a fejedelemmel a nemzetnek joga, a kormány felelősségét a nép irányában tagadni logikai képtelenség.

Miután mindenkinek felelőssége csak annyira terjedhet, a mennyire akarata elhatározó befolyást gyakorolhat: a kormányi felelősségnek kiterjedése is hatalmának kiterjedésétől függ s csak annyiban lehetséges, a mennyiben a kormány akarata valamely körben elhatározó; de a körnek korlátoltsága azért nem zárja ki a felelősséget; s bármily szűk azon kör, melyben a központi kormány parancsolólag léphet fel, bármily korlátozott hatalma, kétségtelen, hogy alkotmányos országban sem oly kör, sem oly hatalom nem létezhetik, melyre az alkotmányosságnak azon alapelvét nem kellene kiterjesztenünk, hogy a királyi s törvényhozói hatalmon kívül minden egyéb feleletre vonható; — miből világos, hogy ha némelyek megyei szerkezetünk régi formájához ragaszkodva, azért mégis a ministerialis felelősséget követelik: azon követelés tisztán az elvek szempontjából ép oly helyes, mint tévedésen alapszik azoké, kik e kettő között már elméletileg ellentétet látnak. Az utóbbi nézetben csak annyi igaz, hogy miután a kormány, mint mások, csak addig vonható felelősségre, a meddig hatalma terjed, azon esetben, ha megyei szerkezetünk régi hatáskörével fenntartatik, a kormányi felelősség elvének eredményei ép oly korlátoltak lennének, mint annak hatásköre, s hogy ez esetben törvényeink pontos végrehajtása s az egyes polgárok egyéni szabadsága nem a kormány, hanem a megyei tisztviselők s határozó testületek felelőssége által volna biztosítható. Helyhatósági szerkezetünknek bármily tág is hatásköre, azért a felelősségnek lehetőségét, sőt szükségét, azon körben, melyre a kormány hatalma terjed, nem zárja ki.

Egészen tévesztett tehát azok felfogása, kik a megyék egykori hatáskörének megszorítását azért tartják szükségesnek, hogy ez által a ministeri felelősség elve kivihető legyen.

Az egész kérdés épen megfordítva áll. Nem azért akarták az 1848-iki törvényhozók s azok, kik e hazá-

ban már elébb is a parlamentaris kormány szükségét vitatták, a megyék hatáskörét megszorítani, hogy ez által a ministeri felelősség elve kivihetővé váljék. Ily eljárás — legszelidebb kifejezéssel — nevetséges lenne, államban szintúgy, mint egyesnél, ki bizonyosan gúny tárgyává válnék, ha szabadságáról lemondva, legfontosabb teendőit másra bízna, csak azért, hogy őt később feleletre vonhassa. — De mert megyei szerkezet mellett egy oly administratió s törvénykezés megállapítását lehetetlennek tartották, minőt jelen civilisatióknak megkiván; mert miután a jogegyenlőség és népképviselő elve elfogadtatott, azon rendszer fenntarthatlannak látszik, mely mellett megyéink egyrésről országos ügyekről határozva, más résről a községi életet semmisítették meg; mert ennél fogva úgy voltak meggyőződve, hogy jelen viszonyaink alatt megyei rendszerünk módosítása s a helyhatósági autonomia körének megszorítása szükségessé vált: ezért tartották szükségesnek a kormányi felelősség megalapítását, azon elvből indulva ki, hogy miután alkotmányos lét garantiák nélkül nem képzelhető, a mennyiben azokat megyei szerkezetünkben találtuk, nem vehetünk el semmit a megyétől, ha azon garantiák helyett, melyet a szerkezet nyújtott, másokat nem állítunk fel.

Ha tehát a kormányi felelősség s a helyhatósági élet viszonyban állnak is egymással, és bizonyos, hogy amaz csak addig terjedhet, hol ennek köre kezdődik: a helyes mód, mely szerint e körök elhatározhatók, bizonyosan nem az, ha előbb kijelöljük, mennyire terjedjen a kormány felelőssége, hogy e szerint jelöljük ki a helyhatóságnak körét, hanem az, ha kijelöljük, mennyire terjedhet a helyhatóság autonomiája, hogy ezután azon kört határozzuk meg, melyen belül biztosságunkat csak a kormány felelősségében kereshetjük.

Mert hogy a garantiáknak e két neme között a hatályosabb a helyhatósági autonomia, s hogy ennek megszorítása csak ott s annyiban igazolható, a mennyiben azt az ország érdeke elkerülhetlenül szükségessé teszi, az minden kétségen felül áll, s így épen csak ezen szempont az, melyet helyhatósági szerkezetünkről szólva, szemünk előtt kell tartanunk.

Mindazon kérdések között, melyeknek megoldása a törvényhozás feladását képezi, nincs nehezebb a közigazgatás czélszerű elrendezésénél. Az egyes országoknak helyzete, a népnek erkölcei és szokásai sehol nem gyakorolnak nagyobb befolyást, mint épen e téren, és nincs tárgy, melynél minden nem annyira egyes helyes elvek felállításától, mint azoknak minden részletekben helyes alkalmazásától függne. Czikkeinknek feladása nem lehetett tehát az, hogy e tárgyat kimerítsék, vagy közigazgatási szerkezetünknek részletes tervét állítsák fel, mi az időszaki sajtó körén kívül esik. Egyes tévedések felvilágosítását tűztük ki czélunkúl, melyek főkép a helyhatósági szerkezet és parlamentáris kormány között állítólag létező ellentétre nézve az országban általánosak, s bizonyos elveket akartunk tisztába hozni, melyek, bármi különbözőleg legyenek alkalmazva, minden czélszerű közigazgatásnak alapját képezik. Nem annyira saját véleményünk helyességét akartuk bebizonyítani, mint inkább olvasóink figyelmét e fontos tárgyra irányozni, s így talán nem helytelen, ha, mielőtt annak tárgyalását egy időre félbe szakítjuk, röviden összeállítjuk azon elveket, melyekből 1848 előtt fennállt megyei rendszerünk méltánylásában s egyáltalában minden, a közigazgatási szerkezet rendezésére vonatkozó kérdésekben kiindulánk, s melyek nézetünk szerint kétségszembevonhatlanok, bármennyire eltérjenek is nézeteink részletes alkalmazásukra nézve.

Minden közigazgatás csak akkor felel meg feladásának, ha általa :

1. a közügyek elhatározása gyakorlatilag azoktól függ, kiket az jogilag illet,
2. a közügyek czélszerű vezetése lehetővé válik, és
3. maga a közigazgatás a lehetőségig kevésbe kerül.

A mi a közigazgatás ezen feladásait illeti, az absolut és alkotmányos államok között nincs semmi különbség, s épen ebből következik, hogy absolut államokban a közigazgatás mindig központosítás után törekszik.

Magában világos, hogy a fejedelem absolut hatalma

csak annyira terjed a közigazgatásban, a mennyiben az centralisáltatik, s a más két tekintet ily államokban alárendelt.

Ha a nemzetet csak fogalmúl vesszük fel, melyre a fejedelem absolut hatalma átment, s ha az államról tisztán elméletileg okoskodva, a népsouverainitást felruházzuk mindazon attributumokkal, melyekkel előbb az absolut uralkodó birt — mint ez Franciaországban történt — akkor alkotmányos országokban is ugyan ezen követkevésekhez jutunk.

De gyakorlatilag a kérdés máskép áll.

A nemzetet egyesek képezik, s miután a nép nagyobb államokban hatalmát az államra közvetlenül nem gyakorolhatja, minden egyesnek érdekében fekszik, hogy a hatalom, melyet képviselőire bízni kénytelen, felette sokra ne terjedjen, s így személyes szabadságát a szükségesen túl ne akadályozza, s ezért a központosítás gyakorlatilag nem fekszik a népnek érdekében, mihez még az járul, hogy absolut országokban a főteket, melynek minden egyéb alárendeltetik, az, hogy a hatalomnak lehetőleg nagy része a fejedelem kezében legyen, míg ott, hol a souverainitásnak egy része a népet illeti, a közigazgatásnak ezélszerűsége és olcsósága főfontosságú tekintetté válik.

Az állam sokféle szükségei egy elvnek alkalmazása által nem elégíttehetnek ki, s Napoleon eszménye, ki az állam egész életét egy pontban egyesíteni akarta, mint Proudhoné, ki a politika mezején minden haladásnak feladását a kormányzás megszűntében kereste, egyiránt kivihetetlen, s azért sem a központosítás, sem annak ellenkezője sehol nem fordul elő tisztán.

Valamint a legabszolútabb uralkodó soha az egész közigazgatást nem egyesíti kezében, úgy nincs szabad állam, mely a centralisatiónak egy bizonyos fokát nélkülözhetné. A különbség csak abban áll, hogy, miután absolut államban az állam szervezetének főfeladása a fejedelem absolut hatalmának biztosítása: absolut országokban a centralisatió, alkotmányos országokban a decentralisatió képezi a haladást; s hogy e szerint, valamint absolut országokban a centralisatió elvének alkalmazása csak annyiban szorítható szűkebb korlátok

közé, a mennyiben azt maga a fejedelemnek hatalma és biztossága kívánja, úgy valóban alkotmányos országban a decentralisatió az elv, mely csak ott szoríttatik meg, hol azt a polgárok szabadságának érdeke kívánja, s tagadhatatlan, hogy léteznek viszonyok, melyekre nézve a központosítás elvének alkalmazása épen a szabadság érdekében szükséges.

Senki sem vonhatja kétségbe azon okok helyességét, melyeket napjainkban az önkormányzat mellett felhozunk. Ha igaz, hogy saját ügyeit mindenki maga végezheti legjobban, s hogy oly dolognál, melyet száz ember elvégezhetne, ezeret alkalmazni képtelenség, nemcsak a munkafecsérlés tekintetéből, hanem azért is, mert a munka így rosszabbul végeztetik: úgy bizonyosan hasonló képtelenség az államra bízni oly dolgokat, melyeket a község vagy megye ép úgy, vagy jobban végezhetne. A dolgok természete s a tapasztalás e részben egyet bizonyítanak, s ha az államtudomány ezt a legujabb időig tekintetbe nem vevé, az onnan jó, mert az ó-kor kis államaiban helyes elveket az új-kor nagy országaira alkalmazá, s mert az államtudomány hosszabb ideig eszközül használtatott a fejedelmek abszolút hatalmának kiterjesztésére.

Miután azonban az is tagadhatatlan, hogy bizonyos ügyek nemcsak az egyest vagy a polgároknak egy részét, hanem az egész államot érdeklik: így elhatározásuk nem az egyest vagy a polgárok egy részét, hanem azok összességét illeti.

Vannak dolgok, melyeknek kivitelére az egyesnek vagy kisebb társaságoknak ereje nem elégséges, s melyeket az egész állam jobban, sőt olcsóbban végezhet.

Végre miután a községben s a megyében csak majoritások határoznak, s oly társaság nem létezik, hol a többség saját érdekében a minoritás érdekeit néha el ne nyomná, s így ennek védelemre szüksége ne lenne: az önkormányzat legbuzgóbb pártolói sem fogják tagadhatni, hogy bizonyos tárgyak centralisatiója és azon főfelügyelési jog, melyet az állam minden körében létező kisebb társaságok felett gyakorol, nemcsak jogszerű, hanem épen az egyéni szabadság érdekében fekszik, és hogy valamint a legabszolútabb államban a

centralisatiónak bizonyos foka nem neveli, hanem inkább gyengíti a fejedelem hatalmát, úgy vannak határok, melyeken túl a decentralisatió épen az egyesek szabadságának érdekében nem terjedhet; mert:

1. a mi az egész államot illeti, azt nem határozhatja el jogszerűleg a polgárok egy része.

2. bizonyos ügyeket az egész ország czélszerűbben s olcsóbban intézhet el.

3. az egyéni szabadság a helyhatósági többség elnyomása ellen az állam oltalmát nem nélkülözheti.

Világos ezekből, hogy a két elv, melynek helyessége felett annyi theoretikus vitatkozás foly, egyiránt csak úgy helyes, ha bizonyos határok között alkalmaztatik, minthogy pedig e határokat nem jelelhetjük tárgyak szerint, úgy, hogy bizonyos ügyek már természetöknél fogva a centralisatió vagy decentralisatió köréhez tartoznának, s minthogy a két elv túlzott alkalmazása, melynek egyikét sem nélkülözhetjük, egyiránt káros következtéseket von maga után: szükséges, hogy magunkat ez ellen biztosítsuk, mit csak úgy érhetünk el, ha a kormánynak főfelügyelési joga s a kormánynak felelőssége által biztosítjuk egyrészt az államot, másrészt a helyhatóságokat, hogy sem a decentralisatió, sem a centralisatió elve nem fog kellő határain túl terjesztetni.

Ettől függ minden czélszerű közigazgatás megállapítása.

Ha már a mondottakat a hazánkban 1848 előtt fennállt közigazgatási szerkezetre alkalmazzuk, talán senki nem fogja kétségbe vonni annak hiányait.

Tagadhatatlan, hogy megyéink határtalan felirási joguknál fogva a kormányt nem csak törvénytelen-ségeiben, de abban is akadályoztathatták, hogy egyes törvények gyorsan s az egész országban egyenlően végrehajtsanak.

Tagadhatatlan, hogy megyéink oly ügyekben jártak el felelősség nélkül, melyek az egész országot illetik, vagy melyek — hogy csak egy példát említsek, mint a közlekedési eszközök — országos erővel s általános terv szerint sokkal jobban valának intézhetők.

Tagadhatatlan, hogy megyéink statutumi joguknál fogva az egyesek szabadságát az ország törvényeinek

korlátain túl is megszoríthatták s megszorították, s például minden szabad községi életet lehetetlenné tettek.

Tagadhatatlan, hogy, ámbár megyéink hatáskörének ily kiterjesztése avval igazoltatott, hogy azokat alkotmányunk biztosítékának tekintették: a szerkezet ezen feladásának sem felelt meg. Nem felejtettük el a befolyást, melyet a kormány az egyes megyékben praesidiálisok által gyakorolt; emléünkben maradt, hogy még oly esetekben is, midőn megyei szerkezetünk csakugyan alkotmányunk erős védfalának bizonyult be, — mint például 1823-ban, — ezen eredményt többnyire csak néhány megye erélyességének köszönjük s tudjuk, hogy ha megyei szerkezetünknek köszönjük is, hogy sérelmeink egyes esetekben orvosoltattak, miután azokat, kik e sérelmeket elkövették, feleletre vonni nem állt hatalmunkban, ez még nem biztosítá alkotmányunkat a jövőre.

Tagadhatatlan végre, hogy az 1848 előtt létezett közigazgatási szervezet mellett legjobb esetben arra nézve érezhettük magunkat biztosítva, hogy a törvények nem sértetnek és a központi kormány s a helyhatóságok körükön túl nem terjeszkedhetnek, de hogy a törvények csakugyan végrehajthatnak s minden hatóság saját körét betölti, az iránt nem volt semmi garantiánk.

Ki egykori megyei szerkezetünket ismeri, s annak eredményeiről elfogultság nélkül itél, el fogja ismerni ezen hiányait, s ezekből világos az irány is, melyet ezen szerkezet tagadhatlanul szükséges reformjánál követnünk kell, mely nézetünk szerint csak a következőkben állhat:

1. hogy ha fenntartjuk is a megye azon jogát, melynél fogva, midőn valamely kormányi parancsolatot törvénytelennek vagy helytelennek tart, egyszer felírhasson: a kormánynak, ha az nézeténél marad, hatalmában álljon, hogy rendeleteit a megye tisztviselői által végrehajtassa.

2. hogy azok, mik az egész ország, vagy csak egyes községek s így nem a megyék köréhez tartoznak, ne a megyék határozatától függjenek s ezekben a megyének hatása országos dolgokban legfeljebb a végrehajtásra, községi dolgokban a felügyeletre szoríttassék.

3. hogy miután a kormány hatalmát csak annyiban terjeszthetjük ki, a mennyiben ez által a szabadság nem veszélyeztetik, s miután a községi autonomiának, mely az egyéni szabadságnak feltétele, a megye hatalmának túlterjeszkedése ellen szintén garantiák kellenek: a felelősség elvét mindazok irányában alkalmazzuk, kik, mint a kormány vagy a helyhatóságok tisztviselői, a végrehajtással megbízottak.

Általán véve az 1848 előtt fennállt közigazgatási rendszer hiányai e három okra vezethetők vissza:

a) hogy nem bírtunk minden idegen hatásoktól ment kormányynyal;

b) hogy a létező úrbéri viszonyok miatt a városokon kívül autonóm községi életünk nem lehetett, s így a helyes közigazgatás tényezői közül nálunk csak egy, a megye létezett;

c) végre, hogy a felelősségnek elve, mely minden politikai szabadságnak első feltétele, nálunk nem létezett.

S így a közigazgatás reformjának feltételei:

1. Egy valóban országos, azaz minden idegen befolyástól ment kormány felállítása.

2. Az önkormányzat elvére alapított községi rendszer.

3. A felelősség elvének czélszerű alkalmazása a közigazgatás minden ágában, a központi kormányon kezdve, a közigazgatás minden fokozatán keresztül.

LEHETNEK-E JELENLEG PÁRTOK ?

Egy a *Pesti Napló*-ban megjelent nevezetes czikk, mely az országgyűlési választásokról s azon állásról szól, melyet politikai pártjaink jövő törvényhozásunknál valószínűleg elfoglalnak, napi lapjainkban vitatkozásra adott alkalmat s helyén látjuk, hogy ezen kérdésre nézve mi is elmondjuk nézeteinket.

Mint az egyesnek, úgy a nemzetek életében minden sikernek első föltétele, hogy helyzetük iránt tisztában legyenek. A második — s talán még fontosabb — az, hogy tisztában legyenek magukkal és sem erejüket, sem saját jellemök szilárdságát, mely nagy czélok elérésére még szükségesebb, ne becsüljék túl.

Mi magában véve elérhető s mihez tehetségeink elégségesek lennének, az lehetetlenné válik, ha akaratunk ereje hiányzik, mely minden tehetségeinket egy célra egyesíti; — vagy ha nem érezzük magunkat képesnek azon kitartásra, mely minden következetes törekvésnek s így minden sikernek feltétele. Egyes nemzetek életében pedig a pártok ugyanazon helyet foglalják el, mint az egyesnél egyes tehetségei, s miután itt is az, mit az egész nemzet elérhetne, utópiává válik, ha utána csak egyes pártok törekesznek, vagy ha azok egy perczig egyesülve, ismét elválnak, mielőtt a célt elérték: ezért alig ismerünk fontosabb kérdést annál, melyet a *Pesti Napló* a discussió terére hozott.

Erős meggyőződésünk, hogy jövőnk, legalább hosszabb

időre, azon állástól függ, melyet politikai pártjaink a jövő országgyűlésen elfoglalnak.

Nem vagyunk optimisták; a természet csak csekély mértékben ajándékozott meg e boldogító adománynyal, s azon évek, melyek alatt közügyekkel foglalkoztunk, még azt sem igen fejthették ki. Azonban mégis a *Pesti Napló*-nak azon nézetében, hogy jövő országgyűlésünkön ha lesz eltérés, az oly csekély lesz, mely talán pártárnyalatot, töredéket állíthat elő, de valódi pártot nem, — habár azt mások rózsaszínűnek tartják, ez ízben egészen osztozunk, s ennek oka az, mert pártjaink ezen állását helyzetünk szükséges következésének tekintjük s benne csak azon irány folytatását látjuk, melyet azok eddig követtek.

Nincs tétel, melyet az államtudomány általánosabban elfogadna, mint az, hogy az alkotmányos élet egészséges kifejlődésére pártok szükségesek. Az, hogy az államban minden fontos kérdésnél különböző nézetek merülnek föl, nemcsak nem veszélyezteti célszerű elhatározásukat, sőt biztosítja azt, mert biztosítja minden kérdésnek kimerítő megvitatását. Valamint két ember közül, kiknek egyike rögtönzött impulsusok után cselekszik, míg a másik sokáig kételkedve, csak minden okok meghányása után határozza el magát, az első talán hamarabb haladhat, de a másik minden esetre biztosabban s úgy fog haladni, hogy tetteit nem bánja meg: ugyanezt látjuk államoknál. A pártok, melyek mindegyike más állást foglal el, biztosít a felől, hogy minden kérdés minden oldalról vétessék szemügyre s csak így óvhatjuk magunkat a csalódásoktól s azon rögtönzéstől, mely ott, hol egy absolut akarat uralkodik, csaknem kikerülhetetlen, s a törvényhozás körében káros, még akkor is, ha azt a legnemesebb szándék idézi elő. A hév és keserőség, melylyel a vitatkozások folynak, az igazságtalanság, melylyel a pártok egymásról ítélnek, sőt a gyűlölet, mely közöttük néha kifejlik, szomorú jelei emberi gyarlóságunknak; de végre csak oly vetélytársak küzdelmeihez hasonlók, kik, mert nem hiszik, hogy azt, kit ők imádnak, más hasonlóan szeretheti, vetélytársukban csak ámitót látnak. Hol e kölcsönös gyűlöletnek egy közös szeretet, a haza szeretete képezi alapját, ott e versen-

gés árthat a versengőknek s elkéséritheti éltöket, de a haza csak annál hívebben, annál több buzgalommal lesz szolgálva.

Nemcsak nem szomorkodunk tehát a felett, hogy hazánkban erős pártok elemeit találjuk; nemcsak nem rosszaljuk azok törekvéseit, kik ezen elemnek erős szervezésén dolgoznak, sőt helyeseljük s az alkotmányos lét természetes következésének, egyszersmind szükséges feltételének tekintjük azt. Egyről azonban nem szabad megfeledkeznünk, s ez az, hogy a pártok működése az államra csak addig lehet üdvös, míg oly valami létezik, mi a pártok felett áll, s mi közönségesen versengéseknek tárgyát képezi, de rendkívüli körülményekben egyesülésök kötelékévé válik: s ez a haza önállása s annak alkotmányos léte, s épen, mert az 1861-iki országgyűlés alatt politikai pártjaink így jártak el, az az, mi által ezen törvényhozás nézetünk szerint egész alkotmányos történetünk egyik legnevezetesebb időszakát képezi.

Csak egy formakérdés felett, bár elég élesen, álltunk egymással szemközt, s midőn tizenkét hosszú év után nem alkotmányunkat, hanem annak egyes részeit visszanyerve, szabadságunk első eredménye az vala, hogy a törvényhozás két csaknem hasonló félre oszlott: egyes hazafiaknak szivét aggodalom szállhatta meg. Hány panasz emeltetett pártszellemünk miatt, hány szomorú jóslat mondatott el a nemzet jövőjéről, mely soha nem tud megegyezni! De midőn a királyi leirat következtében az augusztusi felirat egyhangulag elfogadtatott; midőn ugyanazon elvek, melyek mellett júliusban a törvényhozásnak csak csekély többsége nyilatkozott, egy hónappal később mint az egész törvényhozás egyértelmű határozata terjesztettek fel: vajon mindezen panaszok és szomorú jóslatok helyett nem tölté-e be szivünket azon meggyőződés, hogy bármily küzdelmek várnak reánk, együtt fogunk tartani, hogy azokkal szemközt, kik a nemzet minden jogát megtagadták, az egész nemzet mint egy ember áll.

Pártszempontból tekintve, azoknak eljárása bizonyosan nem helyeselhető, kik az utolsó országgyűlés júliusi feliratát ellenezték s azt, mely augusztusban felküldetett,

egyhangulag elfogadták, ámbár e kettőnek elveiben semmi különbség nem található. De ha ezen eljárást a hazafiság szempontjából tekintjük, ki tagadhatná meg méltányolását, — ki vonhatja kétségbe, hogy a mennyiben helyzetünk azóta jobbra fordult, azt annak köszönjük?

Csak mert azon perczben, melyben az ország állami önállása s alkotmányunk léte megtagadtatott, védelmére az egész nemzet egyesült, — mert megfélekedve viszállyainkról, valamennyi párt programja helyett a törvényt fogadta el, s vezetőjeül azon férfiut, kit a törvény legszilárdabb védőjének ismert: ennek köszönjük jelen állásunkat.

A ritka esetek közé tartozik, hogy alkotmányos országban négy évnél tovább pártok ne létezzének, még ritkább az, hogy egy férfiut az egész nemzet ily hosszú időn át vezetőjeül ismerjen el, és az első kétségen kívül csak rendkívüli helyzetünknek, a második azon rendkívüli tapintatnak következése, melylyel Deák Ferencz az általa szerkesztett feliratokban, — mellőzve mindent, mi köztünk vitatkozás tárgya lehetne, — azokban csak azt és úgy fejezte ki, a mit s a mint azt valamennyien elfogadjuk. De vajon ha e helyzet szokatlan s előre tudjuk, hogy állandó nem lehet; ha tudjuk, hogy egyetértésünket csak a szükség idézte elő: vajon annyira változott-e helyzetünk, hogy ezen egyetértés szüksége megszűnt; vajon alkotmányunk oly egészen helyreállított-e már, oly biztosnak érezzük-e magunkat birtokában, hogy új pártok alakításához foghatunk?

A szeptember 20-iki nyilatkozvány által helyzetünk lényegesen megváltozott. Midőn a fejedelem a jogfolytonosságnak elvét elismeré, s kimondta szándékát, hogy mindazon kérdéseket, melyek hazánk s a birodalom másik fele között fennforognak, szabad tanácskozás és elhatározás végett törvényhozásunk elé fogja terjesztetni: a legnagyobb nehézség, mely viszonyaink kielégítő megállapításának eddig utjában állt, ez által elhárított. De ha fejedelmünk alkotmányos szándékairól örömmel győződünk meg, s azon férfiak szándékairól kétkedni nincs okunk, kik a magyar kormány legfőbb hivatalait nyilatkozatuk szerint azért fogadták el, hogy a teljes

törvényesség helyreállítását lehetővé tegyük; sőt ha a Lajtán túl jogfogalmaink iránt most több méltányosságot találunk, mint előbb: vajon ki ringatja magát azon csalódásban, hogy alkotmányunk már helyreállt, hogy már jelenleg törvényes állapotokban élünk, vagy hogy azon ellentét, mely a legfontosabb kérdésekre nézve a birodalom két felét elválasztja, már kiegyenlített? Vajon ki nem tudja, hogy míg mi bizonyos ügyek közösségét most, mint 1861-ben, elismerjük, míg mi most, mint akkor, készek vagyunk — teljes önállásunk fenntartása mellett — közös ügyeink fölött a birodalom másik felének képviselőivel érintkezni: addig mások a közös ügyek nevében önállásunk feláldozását követelik; míg mi a birodalom hatalmi állását, mint eddig, úgy ezentúl is, fenn akarjuk tartani; addig mások a birodalom egységéről ábrándoznak: s midőn mi kimondjuk, hogy a birodalom népeinek alkotmányos szabadságát saját alkotmányunk legerősebb biztosítékának tekintjük, az alkotmányos szabadság alatt az összbirodalom egységes alkotmányát értik, melynek körében Magyarországnak is az autonomiának egy bizonyos neme ígértetik. S vajon ki vonhatja kétségbe, hogy míg köztünk s a birodalom másik fele között ily ellentétek léteznek, állami viszonyaink végleges megállapításáról szó nem lehet?

Midőn a fejedelem szeptember 20-iki nyilatkozványában az alkotmányos szabadság megállapítására a birodalom népeit közreműködésre szólítja fel, megnyitotta a pályát, mely célhoz vezethet. A népek közös érdekei, a szabadságnak szüksége, melyet valamennyien éreznek, a közös veszélyek, melyek a birodalom minden részeit fenyegetik, el fognak háritani sok nehézséget, melyek viszonyaink békés kiegyenlítésének útjában állnak, s bár hosszú fáradság és vitatkozás után, fel fognak találatni a formák, melyek mellett a magyar korona állami önállása, miként azt a *sanctio pragmatica* s az 1791-iki 10. t.-cz. értelmében követeljük, a birodalom érdekeivel összeegyeztethető, s hazánk és a birodalom másik felének alkotmánya egymásnak kölcsönös biztosítékul szolgálnak. De ezen forma eddig feltalálva nincs, s hogy az valaha feltalálhassék, szükséges, hogy míg erre nézve végleges meg-

állapodáshoz nem jutottunk, ne csak a birodalom hatalmi állásának érdekei, hanem állami önállásunk érdekei is erősen képviselve legyenek. S vajon most, midőn közeledni látjuk a pillanatot, mely ezen jövőnkre nézve legfontosabb ügy felett határozni fog, most volna ideje, hogy pártokra szakadozzunk, hogy külön lobogókat tűzzünk ki és külön vezérekről gondoskodjunk?

Soha nem kételkedtünk alkotmányos állásunk teljes helyreállításán. A legkedvezőtlenebb körülmények között, midőn némelyek a reményről is lemondottak, mi szilárdan ragaszkodtunk azon meggyőződésünkhöz, hogy nemzetünk végre ki fogja vinni törvényes önállását, s nem követelve semmit, mi a birodalom érdekeit vagy népeinek szabadságát veszélyeztetné, azt, a mit törvényeire hivatkozva követel, el fogja érni. De e célnak elérése nem egyes hazafiak, nem egyes pártok, hanem csak az egész nemzet műve lehet; s ha a *Pesti Napló*-nak nézete, hogy jövő országgyűlésünkön sajátképen pártok nem lesznek — mint a *Hon*-nak látszik — nagyon is rózsaszínű, akkor a *Hon*-nak nézete nagyon is sötét, mert más szavakkal csak azt fejezi ki, hogy törekvéseink sikeréhez reményünk nem lehet, s a küzdelmektől, melyekhez készülünk, más eredményt nem várhatunk a kétes babéroknál, melyeket a parlamentáris szónoklat egyeseknek ad. Most, ismételjük, bármennyire igazságosak s törvényesek követeléseink s bármi készek vagyunk mindenre, mit a birodalom s népeinek érdeke tőlünk kíván, törvényes önállásunk biztosítása csak a nemzet egyértelmű közreműködésének műve lehet. Ha tehát a *Pesti Napló*, midőn azon nézetét fejezte ki, hogy a jövő országgyűlésen pártok alakulni sem fognak, csalódott, s a *Hon* felfogása, mely ezen egyetértésünket valószínűnek nem tartja, helyesebb: ez csak arra int, hogy azt, mit a *Pesti Napló* már biztosnak tart, s mit a *Hon* kétségen kívül a hon érdekében kívánatosnak ismer, azt t. i., hogy alkotmányos önállásunk fenntartásában ne külön pártokra osztva, hanem mint egy ember álljunk szemközt elleneinkkel, minden tehetségünk szerint elérni törekedjünk. Mi meggyőződésünk szerint nem ismerünk fontosabb kötelességet, s a *Hon* megbocsátja őszinteségünket, ha kimondjuk, hogy e célhoz, mely felé

bizonyosan ő is törekszik, nem közeledünk, ha azok között, kik Deák Ferenczet 1861-ben már júliusban követték, s azok között, kik őt csak augusztusban ismerék vezetőjöknek, különbségeket állítva fel, az előbbieknél egy részét mint az opportunitás pártját a legalitás pártjával állítjuk ellentétbe, csak azért, mert midőn a teljes legalitás rögtöni helyreállítása lehetetlen s csak azon utat keressük, melyen e cél elérhető, némelyek a megyék ideiglenes állására nézve más eljárást találtak opportunusnak, mint azt, melyet a *Hon* tisztelt szerkesztője ajánlott, s melyet bizonyosan sem ő maga, sem más a legalitás teljes helyreállításának szintén nem tekinthet.

Hogy a magyar állam egysége régi határaiban helyre álljon s önállása a *sanctio pragmatica* és 1791-iki törvényeink értelmében biztosítható;

hogy a birodalom többi részeivel közös ügyeink, melyeknek létezését 1848-iki törvényeink elismerék, s melyek iránt 1861-iki törvényhozásunk késznek nyilatkozott — oly esetekben, midőn azt a szükség kívánja, — a birodalom másik részének törvényhozásával érintkezni, akként rendeztessenek el, hogy ez által sem a birodalom hatalmi állása, sem népeinek alkotmányos szabadsága, sem országunk önállása ne veszélyeztessenek;

hogy azért a birodalom közös ügyei is alkotmányosan kormányoztassanak, és mert ezen ügyeknek terheit viseljük, mert azoknak elintézése legfontosabb érdekeinkre befolyást gyakorol s mert az 1791-iki t.-cz. értelmében semmi más népnek vagy országnak alattvalói nem vagyunk, a birodalom közös ügyeinek elhatározásában Magyarországnak ép annyi befolyása legyen, a mennyit arra a birodalom másik fele gyakorol:

ez közös feladásunk; s míg ez be nem fejeztetett, addig azon formákra nézve, melyek alatt ezen feladás biztosabban megoldható, nézeteink különbözhetnek, de párt, legalább alkotmányos párt nem létezhetik, mert annak feltétele az alkotmány s mert míg e feladás bevégezve nincs, addig nincs alkotmányunk.

Mi fog történni később, a felett vitatkozni fölösleges. Bizonyos előttünk, hogy a mennyiben szervezett pártok az alkotmányos élet egészséges fejlődésének kellékét

képezik, ez hazánkban hiányozni nem fog, s valószínűnek tartjuk, hogy miután a megyei autonomia és centralisatio határai, a demokratiai elvek szűkebb vagy tágabb alkalmazása és több nemzetgazdasági kérdés iránt eltérő nézeteket találunk, a pártalakulás elvek vagy nagy érdekek alapján fog történni; míg azonban az történni fog s hogy mentül elébb történhessék, s azoknak, kik magukat ma hivatva érzik, mentül elébb alkalom nyiljék, hogy pártoknak élére álljanak, szükséges, hogy együtt maradjunk.

Ha majd a házépítéshez fogunk, vitatkozhatunk felosztása és felékesítése felett, hogy házunk mentül nagyobb, mentül kényelmesebb legyen; de most még csak alapján dolgozunk s kötelességünk csak arra int, hogy belátásunkkal s tehetségeinkkel azon férfit támogassuk, ki feladatául tűzte ki magának, hogy az épület alapkövét jól és erősen rakja le, s kit mi, munkatársai, ennek véghezvitelére elég erős és gyakorlott munkásnak ismerünk el.

IPAREGYESÜLETÜNK.

Nincs senki, ki az iparnak fontosságát kétségbe vonná. Az ipar kifejlődése, mely által a vagyonosodásnak a földbirtoktól független forrásai nyíltak s mely a munkásosztályoknak anyagi és szellemi emelkedését idézte elő, alapja azon jogegyenlőségnek, melyen az újabb kor állami s társadalmi viszonyai nyugszanak. Ez feltétele alkotmányainknak, mert legfőbb biztosítékuk, egy erős középrend, csak az iparral együtt fejlődhetik ki. Ettől függ az államnak gazdagsága, melynek kimeríthetlen forrásai nem a gazdag érczekben, sem földje termékenységében, hanem népe intelligens munkájában kereshetők. Sőt, ha a földmivelésnek és az iparnak érdekei ellentétbe állítottak s az előbbinek túlnyomó fontosság tulajdonított, napjainkban már mindenki átlátja, hogy a földmivelés is csak az iparral együtt emelkedhetik magasabb fokra, s hogy a földnek bármily termékenysége nem oltalmazhat meg elszegényedéstől oly országokat, melyekben a földmivelés emelésére szükséges tőkék hiányzanak, s melyek termékei csak az országon túl kereshetik fogyasztóikat.

Mindez általánosan elismert tény. Mióta a népek vagyonosodásának föltételei komoly tanulmányok tárgyává tétettek s a nemzetgazdaság a tudományok sorába lépett: az iparnak fontosságát mindenki elismerte, s alig találunk civilisált országot, melyben a törvényeknek s kormányrendeleteknek arra irányzott egész sorát nem mutathatnók fel.

De ha a cél, mely után napjainkban alkotmányos formák alatt törekszünk, ugyanaz, melyet már a múlt század felvilágosodott absolutismusa magának kitűzött: tagadhatlan, hogy azon eszközökre nézve, melyek által e cél elérhető, újabb viszonyaink, s azon elvek által, melyeket napjainkban a civilisált világ elfogadott, nagy változás idéztetett elé.

A múlt, sőt a jelen század kezdete is az ipar nevelésének főeszközét a vámrendszerben kereste. Aként rendezni ezt, hogy az által a külföldi iparnak versenye kizárassék, vagy hogy a honi gyártmányoknak új piacok nyíljanak: ez volt a feladat, melyet minden kormány saját iparának érdekében magának kitűzött. S habár a végeredmények a várakozásnak sokszor meg nem feleltek, s a mesterségesen előidézett ipar a gazdagság helyett, melyet tőle vártak, csak a pauperismust vonta maga után: még ezen bajok is, melyeknek oka nem az iparban, hanem azon fluctuációkban kereshető, melyek ott, hol az ipar valamely ágának természetes feltételei hiányzanak, mindig támadnak, még ezen bajok is, mondjuk, csak azon befolyást bizonyítják, melyet egy állam vámrendszere által az iparra gyakorolhat. Bizonyos pedig, hogy valamint Angliában, úgy Schweiz kivételével csaknem mindenütt, hol az ipar magasabb fokra emelkedett, ez nagyrészt az egyes országok érdekében felállított vámrendszereknek köszöni kifejlődését. De ép oly bizonyos az is, hogy ezen egykor oly czélszerűnek tapasztalt eszköz jelen viszonyaink között többé nem alkalmazható.

Bármily nézetben legyünk a szabad kereskedés elve iránt, annyi áll, hogy ezen elv még eddig ugyan nincs következetesen keresztülvive, de hogy a civilisált világ minden országai erre törekszenek, s hogy nincs állam, mely ezen általános iránynak ellenállhatna; miből világos az is, hogy a mennyiben egy vagy más ország az ipar emelését tűzte ki céljául, ennek elérésénél napjainkban nem prohibitiv rendszere vagy magas vámszabályra, hanem csak oly eszközökre támaszkodhatik, melyek a szabad verseny eszméjével megegyeztetetők.

A szabad kereskedésnek elve szükségkép nagy s

elhatározó hatást fog gyakorolni az iparra, s előttünk kétségtelen, hogy azon arányban, melyben ezen elv egyes országokban következetesen alkalmaztatik, az iparnak azon ágai, melyek csak magasabb vámszabályoknak köszönik virágzásukat, el fognak enyészni. A szabad kereskedés által az ipar mezején, a különböző országok között, a munka felosztásának egy neme fog előidézteni, mely szerint minden ország az iparnak csak azon ágaira szoritkozik, melyeknek feltételeivel bir, s teljesen osztozunk azok nézeteiben, kik a szabad kereskedés elvének elfogadásától egyes országokban bizonyos iparágaknak vesztét jósolják.

Szabad kereskedés mellett csak oly ipar állhat fenn, mely pártolás nélkül versenyezhet más országok iparával, azaz mely másoknál tökéletesebben vagy olcsóbban termel, s tagadhatatlan, hogy annak eszközlése sokkal nehezebb, mint midőn az ipar emelésére csak a vámszabályok megváltozása tartatott szükségesnek.

De miután nem a protectió, hanem a szabad verseny századában élünk, s miután napjainkban az iparnak jövőjét a védrendszerre alapítani nem lehet, főkép oly országban, melynek főiparága mezei gazdaság, s melyben a gyáriparnak ily módon való védelme csak oda vezetne, hogy más országok gazdasági terményeink ellenében hasonló rendszert alkalmaznának, s így gyáriparunk bizonytalan jövőjének jelen iparunk legfontosabb ágát, a mezei gazdaságot áldoznók fel: el kell fogadnunk a helyzetet, abban keresve vigasztalásunkat, hogy ha a szabad kereskedés elve mellett az iparnak mesterséges kifejlesztése lehetetlen is, ép oly lehetetlen annak mesterséges elnyomása, s hogy valamint védvámok nélkül az iparnak azon ágai, melyeknek természetes föltételei valamely országban hiányzanak, nem fejlődhetnek ki, úgy bizonyosak lehetünk a felől is, hogy mihelyt e feltételek léteznek, azaz mihelyt az ipar valamely ágának mivelésére a nyers-anyag, a tőkék, a szükséges munkaerő, az iparosok képessége s a vásár megvan, csak szabadság kell, hogy az iparnak ezen ága felvirágozzék; s ép azért nincs ok, melyért a szabad kereskedésnek elvét hazai iparunk kifejlődésére veszélyesnek tarttuk.

Kétségtelen, hogy hazánk azon részében, hol a mezei gazdaság minden kezet elfoglal, legfeljebb az iparnak azon ágai fejlődhetnek ki, melyek a gazdasággal szoros kapcsolatban állanak, s hogy hazánk az ipar bizonyos nemeiben, melyek oly nyers anyagot dolgoznak fel, melyet magunk nem termelünk, nem versenyezhet oly országokkal, hol az industria ezen ágaiba már roppant tőkék fektetettek, s a munkások hosszú gyakorlat által kitünő ügyességet értek el.

De miután hazánk egyes nyers-terményeket, melyek az ipar nevezetes ágainak anyagául szolgálnak, olcsón, jól s nagy mennyiségben állít elő;

miután hazánk több részeiben a létező munkaerő a földművelés által el nem foglalható s ezért a napszámos olcsó;

miután épen itt a vízi erő s tüzelő anyag roppant, még fel nem használt kincseivel bírunk;

miután épen az ipar azon ágai számára, melyeknek nyersanyagát mi magunk állítjuk elő, magában az országban nagy vásárt találunk, mely most a külföldről láttatik el;

miután oly tartományok szomszédságában élünk, melyek a műveltség alantabb fokán állva, ezen czikkeket szintén a külföldről hozzák be, s így csak közlekedési eszközeink tökéletesítése szükséges, hogy itt a távolabbi külfölddel előnyösen versenyezhesünk, főképp oly czikkekkal, melyeknél nagyobb súlyok miatt a vitel távolsága az árban tetemes különbséget tesz;

miután végre napjainkban a tőke oda fordul, hol nagyobb s biztosabb jövedelemre számolhat, s így iparunk azon ágai, melyek haszonnal művelhetők, a külföld tőkéire számolhatnak:

kétségtelen előttünk az, hogy az ipar bizonyos ágaira nézve hazánk már jelenleg is csaknem minden szükséges kellékekkel bír, s hogy azok eddig csak azért nem fejlődtek ki, mert helyzetünk ezen előnyeit részint nem ismertük, részint felhasználni nem tudtuk.

Hazánk, főképp azon viszonyaira nézve, melyek az iparra vonatkoznak, valóságos terra incognita előttünk, melynek kincseiről szólunk, melynek jövő felvirágzásáról álmodozunk, de melynek helyzetéről részletes ismeret

reteink nincsenek; s Európa civilisált országai között nem találunk egyet sem, melyben az iparos osztályoknak közös érdekeik tiszta felfogására és hatályos előmozdítására kevesebb alkalom nyílnék, hol kevésbbé lenne gondoskodva arról, hogy a munkás és mesterember saját mesterségének folytatására a szükséges ismereteket megszerezhesse, s hol az iparos minden eszközöket, melyek őt haladásában segíthetik, minden nemesebb ösztönt, mely őt szakmájának tökéletesítésére buzdíthatná, oly egészen nélkülözne, mint hazánkban; és miután mindaddig, míg ezen helyzetben maradunk, iparunk kifejlődése lehetetlen, s miután azon hiányok pótlására egyeseknek törekvései s a törvényhozás vagy kormányunk legjobb szándékai is elégtelenek s helyzetünk teljes ismerete szintűgy, mint azon sokféle akadályok elhárítása, melyek iparunk kifejlődésének útjában állnak, csak sokaknak egyesült munkálkodásától várható: nézetünk szerint iparunk emelésének érdekében nem történhetik semmi üdvösebb, mint ha egy oly egyesület alakul, mely kizárólag ezt tűzi ki feladatául.

Ez okok indítottak többekkel együtt engem is arra, hogy a már egyszer létezett, de az idő viszontagságai folytán megszűnt iparegylethez hasonló ugyan, de a haladott kor kívánalmainak még inkább megfelelő egyesületet alakítsunk. Már 1863-ban megindultak ebbeli törekvéseink, de a nem régen lelépett kormány iszonyodott az egyesülésben rejlő erőtől s mind újabb-újabb akadályokat gördítvén alakulandó egyesületünk útjába, addig halogatta az ügyet, hogy csak a most kormányra jutott magyar államférfiak adhatták ki a megalakulás végleges engedélyét.

Az országos iparegyesület végleges szervezésének tehát többé semmi nem áll útjában. S midőn erre honfitársainkat, főkép hazánk iparos osztályait figyelmeztetjük, egyúttal tömeges részvételre felhívjuk, hogy együttes erővel társadalmi úton érjük el azt, mire kormányintézkedések ezentúl elégtelenek; felajánljuk egyúttal lapunkat is ez országos czél elérhetésének egyik eszközül.

A jövő számtól kezdve tehát mindaddig, míg a vég-

leg megalakulandó egyesület igazgatósága másképp nem intézkedik; lapunk lesz az országos magyar iparegylet közlönye, s olvasóink ezentúl gyakrabban fognak az egyesület körüli mozgalmakról, a hazai ipar általános érdekeiről szóló hírekkel találkozni és — reméljük — méltányolni az érdekeltséget, melyet a hazai vagyonsodásra nézve ezen egyik legfontosabb termelési ág iránt tanúsítunk.

A „POLITIKAI HETILAP” OLVASÓIHOZ.

Egy éve, mióta a *Politikai Hetilap* először megjelent. Célunk, mely által e lap megalapításánál vezérelteténk, egyes politikai kérdéseink részletesebb megvitatásán kívül az vala, hogy a haza s a külföld politikai eseményeiről rövid, de hű és kimerítő tudósításokat nyujtsunk a közönség főképezon részének, mely elfoglaltatásai miatt a napi sajtót figyelemmel nem követheti, és miután ez osztály 1848-iki törvényeink értelmében a haza közügyeire lényeges befolyást gyakorol, hivatva van arra, hogy magának minden politikai kérdésre nézve a szükséges ismereteket megszerezze. Mennyire feleltünk meg feladatunknak, annak megítélését olvasóinkra bizzuk, de hogy czélszerűen s következetességgel szerkesztett heti lapok egy erős közvélemény alakításának ép oly fontos tényezői, mint a napi sajtó, sőt, hogy azon arányban, melyben a nemzet munkásosztályának befolyása nő, ezzel együtt nevedekni fog a heti lapok befolyása is, ezt Anglia, Amerika, Schweiz s egyáltalában mindazon országok példája mutatja, melyekben az egész nép a közügyekre tetteleg befolyást gyakorol; s ezért mi a nehézségek daczára, melyek minden kezdéssel járnak, bizonyosan nem hagyunk volna fel vállalatunkkal, ha a nagy események, melyek által egész politikai helyzetünk megváltozott, meg nem győznének arról, hogy az, a mit egyik fő feladatunknak tekinténk, egy időre elérhetetlenné vált.

Rendes viszonyaink között azon tudósítások, melyeket az olvasó heti-lapokban talál, elégségesek arra, hogy magát a politikai helyzet iránt tájékozhassa, sőt miután heti-lapok egy egész hétnek eseményeit összefoglalva, az összefüggést, melyben azok egymással állnak, jobban kitüntethetik, ily lapok talán alkalmasabbak arra, hogy az olvasót a dolgok valódi állása iránt felvilágosítsák. De ki tagadhatja, hogy a jelen pillanatban, mikor a harcok koczkái gördülnek, ily tudósítások a közönség szükségeinek nem felelhetnek meg? Midőn minden naptól nagy események híret várjuk, melyek által egész birodalmak helyzete megváltozik, s minden óra véres csaták tudósításait hozhatja: ki fogja várni, hogy ez eseményekről csak a hét végén tudósítsanak — bár részletesebben s talán biztosabban is, de mindenestre csak akkor, midőn azt, a mit olvas, már új események háttérbe szorították s így legfőbb érdekét elveszté?

Ily viszonyok között czélszerűbbnek tartottuk lapunk kiadását felfüggeszteni, legalább addig, míg a viszonyok, melyek annak hatását a jelen pillanatban lehetetlenné teszik, ismét megváltoznak. S midőn ezt olvasóinknak jelentjük, nem marad egyéb hátra, mint hogy részvétők s bizodalmaukért köszönetünket fejezzük ki.

Az idő, mely alatt lapunk fennállott, rövidebb, sem hogy az a közvélemény alakulására lényeges hatást gyakorolhatt volna, de midőn ezt elismerjük, talán önhittség nélkül elmondhatjuk, hogy törekvéseink egyes kérdések tisztábhozására, egyes elvek szabatosabb felállítására nem voltak befolyás nélkül, s hogy azon fontos ügyek között, melyekről nyilatkozánk, nincsen egy, melyben felállított nézeteinket módosítani kényteleneknek éreznők magunkat.

Csalódtunk többször s fájdalmasan. Az idő nem igazolta a reményeket, melyeket egy év előtt első lapjainkban kifejeztünk, s az események meghazudtolták a bizodalmat, melylyel csaknem a harc kitéréséig a béke fenntartására számolánk. Úgy voltunk meggyőződve, hogy azon ministeriummal, mely a jog-eljárás theoriáját felállítá, az akadályok is elmozdítottak, melyek a jog, azaz alkotmányunk tetteles helyre-

állításának utjában álltak; s megvalljuk tévedésünket, hogy a háborút, melynek küszöbén állunk, s mely fél Európa népeinek jólétét veszélyezteti, nem tartottuk lehetőnek.

De, ha csalódtunk reményeinkben, midőn az alkotmányos elveknek tetteges alkalmazását közelnek véltük: nem csalódtunk azon érületben, melylyel a nemzet ezen elvekhez ragaszkodik, s maga a háború, melynek első küzdelmeit várjuk, meghazudtolta békés kilátásainkat, de egyszersmind igazolta azon nézeteket, melyek egész politikánknek egyik kiindulási pontját képezik.

Minden alkalommal kimondtuk azon meggyőződésünket, hogy a hazánk s a birodalom között fennforgó kérdések békés megoldása, mely minden egyéb viszonyaink kielégítő rendezésének föltétele, csak a dualismus alapján, Magyarország önállásának teljes elismerésével lehetséges. Ezen meggyőződésünk alapját egy részről a hűség képezé, melylyel nemzetünk törvényeihez ragaszkodik, más részről azonban azon viszony is, mely a birodalom másik felét Németországhoz köti, s mely birodalomnak a februári alkotmány által célbavett, s egy közös parlament felállításától várható unificatióját a birodalom nem-magyar részének szempontjából ép oly lehetlenné teszi, a minőnek mi azt hazánk alkotmányos önállásának szempontjából mindig tekintettük.

Nézetünk szerint az állás, melyben Ausztria a német szövetséghez áll, s az, mely hazánk s a birodalomnak a szövetséghez tartozó részei között létezhetik, a legszorosabb viszonyban áll egymáshoz, és senkinek nem függ hatalmától, hogy azon viszonyt, mely a sanctio pragmatica értelmében hazánk s a birodalom többi részei között létezik, szorosabbra fűzze, s az osztrák birodalmat egységes állammá alakítsa át a nélkül, hogy egyszersmind fel ne bontsa azon kötelékeket, melyek az ausztriai birodalmat a német szövetséghez kötik s e birodalom hatalmának egyik alapföltételét képezik.

És mert ez utóbbit nem tartottuk lehetőnek, mert meg voltunk győződve, hogy valamint Európa nem engedheti azt, hogy ő felsége a magyar koronához tartozó országaival is a szövetségbe lépjen, úgy Ausztria

nem fogja tűrni soha, hogy e szövetséghez tartozó tartományai abból kizárassanak, s Németország területének egyik legszebb részétől és védhető határaitól megfosztassék: úgy végre nem kételkedünk, hogy azon nagy mozgalom, mely Németországban egy fél század óta folytonosan nő, s a nemzeti egységre törekszik, ha célját nem érheti is el, legalább e nagy ország egyes tartományainak szorosabb szövetkezéséhez fog vezetni, melyből a magyar korona országainak a birodalom német részeitől éles elkülönözése önként következik.

Ezek voltak okaink, melyek szerint a birodalomnak a dualismus alapján való átalakításában nemcsak törvényeink, hanem a birodalom érdekeinek s jogviszonyainak szükséges következtését láttuk.

Volt idő, midőn e nézeteket tisztán theoretikus elmefuttatásoknak tekintették. Hisz azon egység, melyeket a »Bundestag« eszközölt, kétségen kívül nem akadályoztatá a birodalom fejedelmeit, hogy a szövetséghez számolt tartományaik s más országok között bármily viszonyokat állítsanak föl, s hogy ha elismertetett is, hogy a német nemzet szorosabb egyesítése, hogy egy német parlament, melyben Ausztria részt vesz, a birodalom dualistikus alakítását szükségkép maga után vonná: ezen eshetőség csak a távol jövőtől látszott várhatónak s nem akadályoztatá Ausztria államférfiait abban, mit pillanatnyilag a birodalom érdekében legcélszerűbbnek tartanak.

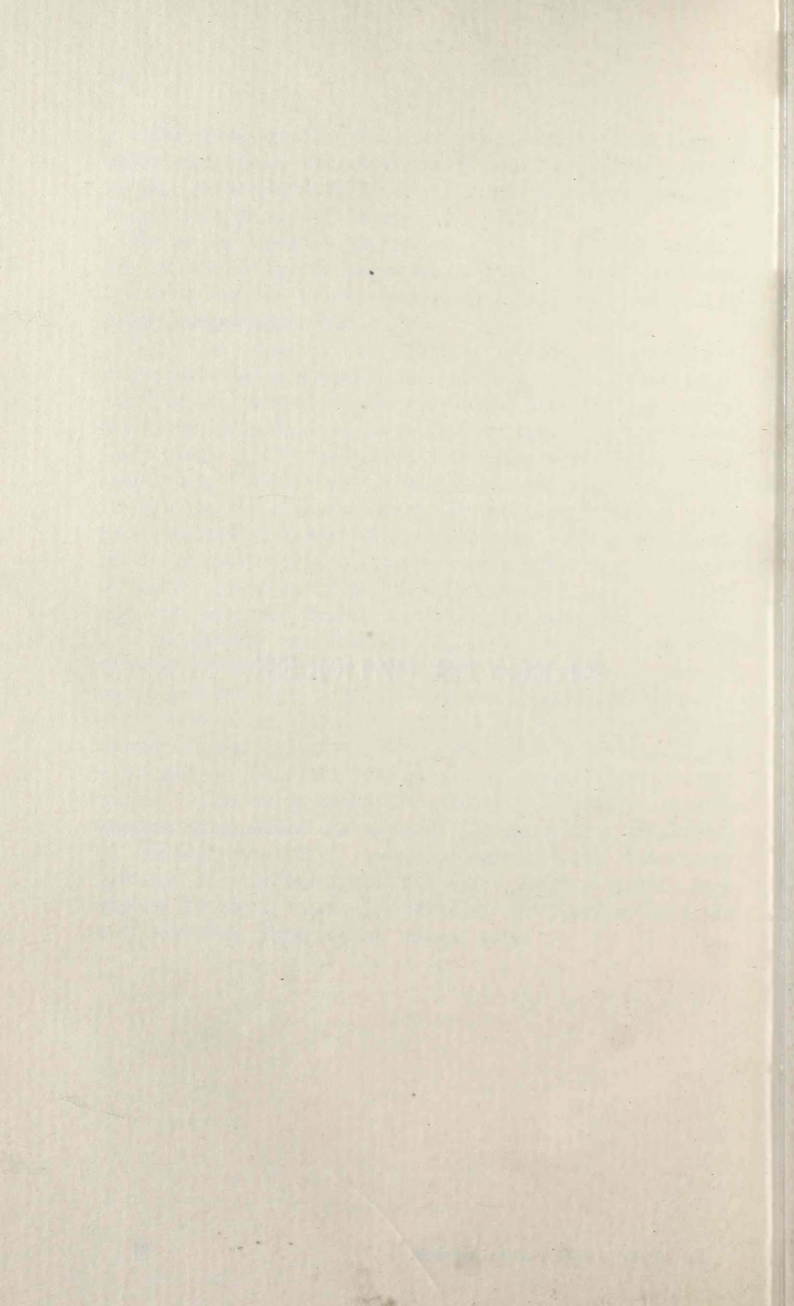
Ez volt még hónapok előtt a legtöbb bécsi lapnak nézete, félig gúnyolva emelvén ki azon következeteséget, melylyel a közöttünk folyó vitában a kérdésnek ezen oldalát emeltük ki. De, vajon most, midőn az ágyuk a birodalom éjszaki határán megdördülnek, midőn Poroszország a szövetségből kilépését ünnepélyesen kinyilatkoztatá, s egész Németország fegyverben áll, hogy Poroszország törekvéseinek ellentálljon, azon Poroszországnak, mely nem akar egyebet, mint hogy Ausztriát Németországból kizárván, magát Németország urává tegye: vajon van-e valaki, ki azt állítaná, hogy a német kérdés csak elméleti fontossággal bír s hogy az egész most támadt hareznak következtése, (föltéve, hogy Ausztria abban végkép le nem győzetik) — hogy

a háborúnak eredménye nem lehet más, mint hogy a szövetség, mely Németország különböző részeit összetartja, megszilárdulván, a viszony, melyben Ausztria Németországhoz áll, szorosabbá válik?

És ez az, miért a harc, melyben Ausztria mint a német szövetségnek tagja áll, s mely német területen látszólag tisztán német érdekekben foly, reánk nézve oly nagy fontossággal bír.

Soha az osztrák birodalom nyíltan megtámadva nagyobb s igazságosabb ügyben még nem nyult fegyveréhez, mint a melynek védelmére hadai a poroszszal szemben állanak, s ez és annak tudata, hogy e hadak nagy része honfitársainkból áll, emeli a reményt, melylyel a nagy küzdelem kimenetelét várjuk. De bármi hosszú legyen e harc, melyben két nagyhatalom minden erejével szemközt áll, s bármennyi küzdelem szükséges, mielőtt annak végét várhatjuk, egy bizonyos előttünk, hogy ha azon államférfiak, kik annyi népnek fegyvert kényszerítettek kezébe, mást akartak volna is, a végeredmény mindenesetre az lesz, hogy Németország minden részeinek szövetsége szorosabbá válik, s a német egységnek eszméje, legalább részben, létesíttetik. Ez pedig azon esetben, ha Ausztria győz, s a helyet, melyet Németország elfoglalt, megtarthatja, szükségkép a birodalomnak azon alapon való szervezését fogja maga után vonni, melyet a *sanctio pragmatica* s minden államjogi szerződésünk értelmében az egyedül jogosnak, s a birodalom és hazánk érdekében a legkívánatosabbnak tartottunk mindig; s Ausztria győzelme, épen mert a német egységhez közelebb vezet, a birodalom körében szükségkép a dualismust fogja vonni maga után.

ELEGYES CZIKKEK.

MAGYAR GAZDASSZONYOK.

Midőn a magyar gazdasszonyok egyesületének alakulása indítványba hozatott, a részvét mellett, mely ezen eszme iránt nyilatkozott, nem hiányzottak egyesek, kik egy ily egyesület alakulását haszontalannak, sőt károsnak állíták, legalább annyiban, mennyiben mindent károsnak mondhatunk, mi nagy tevékenység mellett semmit nem mozdit elő, s ha máskép nem, legalább az által árt, mert sok erőt s nemes lelkesedést pazarol el, mely más czélokra jobban vala használható, s nem mondhatjuk-e ezt a magyar gazdasszonyok egyesületéről is? Senki nem tagadhatja azon feladásoknak fontosságát, melyeket ezen egyesület magának kitűzött. A ház alapja a hazának; a családi élet erényei képezik az elemeket, mikből a nemzet nagysága s dicsősége alakul, s tisztán anyagi jólét szempontjából tekintve, azon vagyonnak, melyet munkássága teremt, legnagyobb része csak az egyes háznépek fentartására, jólétére, kényelmére szolgál, s az egyes tűzhelyeknél emésztetik fel, s ki nem látná át, mennyire fekszik a hazának érdekében, hogy azok, kiktől a háznak rendje függ, kik minden családi erényeknek támaszai, s kiknek kezein az, mit az egyes háznép szüksége igényel, s így a nemzet összes vagyonának nagy része, — keresztül megy, — — hogy gazdasszonyaink jól töltsék be helyeiket; — de vajon ezt eszközölhetik-e egyesületek?

Minden háznépek jóléte a nőtől függ, ki felette örködik. Ha szerető és hű, ha szorgalmas és takarékos,

a család jövője biztosítva van, s a férfit, kinek neje e négy tulajdonnal bir, feltalálta azt, mit, mint a négylevelű lóher, ezereken keresnek, de mire csak a szerencse fia akad. S a jótékony hatás, melyet a nő saját körére gyakorol, nem annak köszönhető-e, hogy magát kizárólag ezen körnek szenteli, hogy csak abban él, hogy mindent, a mi általános, a mi közügy, a férfiakra bíz nemes önzésében, melynek alapja: szeretet, s csak kevesekért, de egészen feláldozza magát. De vajon a haszon, melyet egyes gazdasszonyi tárgyak feletti tanácskozás és azoknak kiállítása eszközölhet, kipótolhatja-e a veszteséget, melyet szenvedünk, ha gazdasszonyaink idejüket, mely egészen saját háztartásukra vala szentelve, közügyek tárgyalására fordítják?

Ezen, s ehhez hasonló aggodalmakat hallánk sokszor, midőn a magyar gazdasszonyok egyesülete működését megkezdé, s ha ez egylet első időben hölgyeink között kevesebb részvételre talált, mint azt minden nemesért buzgó keblüktől várni lehetett, az ok abban fekszik, hogy közülök is sokan érzék ezen megjegyzések alaposágát s mert ha csakugyan nem lenne más ezen egyletnek feladata, mint hogy a házi gazdasszonykodás körében egyes javítások hozassanak be, egy a haza fővárosában székelő egylet talán nem a legfőbb eszköz, mely által e cél elérhető.

De vajon, ha a gazdasszonyi egylet eddigi működésére visszatekintünk, nem czáfolja-e meg az mindezen ellenvetéseket? Alig három éve, hogy ez egylet létezik; a gazdasági tárgyak kiállítása, bármennyi érdekeset foglalt magában, a gazdasszonykodás egyes ágaira talán kevés hatást gyakorolt, de midőn e részben is nagy előny, hogy a közfigyelem oly tárgyak fontosságára fordított, melyekről, épen mert mindennapiak és közhasznúak, eddig nem gondolkoztunk, — vajon a gazdasszonyok egylete nem tett-e mást? — s midőn jelentéseiből látjuk, hogy az egyesület (csak kis körben terjedve el) már hat árvának neveléséről gondoskodik, s kész még hatot pártfogásába venni, s hogy részint az egylet, részint egyes lelkes tagjai által az alföldön szükölködő hontársainak felsegélésére tetemes adakozásokat gyűjtöttek s gyűjtenek naponkint: — nem kell-e

megvallanunk, hogy az egyesület, — melyet csak a közjó iránti buzgóság s nemes tevékenység utáni vágy hozott létre, s melynek első keletkezésénél bizonyos meghatározott céljai még nem voltak, — működése között feltalálta természetes hivatását; s midőn az árvák nevelésében s a jótékonyságban keresi föladatát, oly célú tűzött ki magának, melynek fontosságát valamennyien elismerjük, s melyért azok, kik azt maguknak kitűzték, nem csak minden jobb ember rokonszenvére, hanem támogatására is számolhatnak, főkép hazánkban, hol ez irányban eddig, fájdalom, oly kevés történt.

Hazánk szegénység tekintetében más országoknál kedvezőbb helyzetben van. Gyáripár, — mely midőn kincseket teremt, oly néposztályoknak keletkezését idézi elő, melynek jóléte, sőt élélme egyes iparágak virágzásától függ, — nálunk nem létezik, s így hazánk, ámbár egészben véve szegényebb, mégis aránylag kevesebb szegényt számol népessége között, mint más, hazánkat főkép az ipar mezején megelőző országok. Hogy azonban nem csak egyes, a természettől kevésbbé megáldott vidékeinken, hanem a hon leggazdagabb részeiben is találhatók szegények, s hogy azok száma azon arányban fog mindig szaporodni, a melyben viszonyaink más országok viszonyaihoz közelítenek, azt, ki e hazát ismeri, nem fogja tagadni, valamint azt is el kell ismernie, hogy kevés kivétellel talán alig találunk országot, mely szegényeiről kevésbbé gondoskodnék.

Minden humanitási intézetnek hiányában vagyunk, az árvák neveléséről, a betegek ápolásáról, a szükölködők segélyezéséről, az aggok ellátásáról e hazában gondoskodva nincs, és ki nem látja, hogy e kötelességeknek további elhanyagolása e hazában még nem ismert bajokat s veszélyeket idézhet elő.

Épen mert a pauperismus nálunk azon ijesztő alakban lépett fel, melyben azt más országokban látjuk, épen mert — az ország nagy részében legalább — e métely terjedését megakadályozhatjuk: azért szükseges, hogy figyelmünket most fordítsuk e tárgyra, s kit illetve ezen ügynek kezdeményezése inkább, mint

azokat, kik, midőn a szenvedők fájdalmait enyhítik, csak női hivatásukat teljesítik?

Jól tudom, hogy az egyesület a létező bajokon tökéletesen nem segíthet s hogy e lap, mely nem csak ebben, de minden egyébben az egyesület közlönyeként szolgál, sem minden szenvedéseket nyilvánosság elé hozni, sem azoknak orvoslására a kellő eszközöket feltalálni nem képes, de hogy a humanitásnak ügye az által, ha azt hölgyeink felkarolják, sokkal inkább segítetik elő, mint bármi más eszközök által, s hogy tetteleg a szegények inségéről, az árvák neveléséről, az elaggott munkások ellátásáról jobban lesz gondoskodva, ha lelkes nőink figyelme e tárgyakhoz fordul, mint ha szegényeink állapotáról a legtökéletesebb statisztikai táblákat állítjuk össze s a legszebb törvényjavaslatokat készítjük: — ez teljes meggyőződésem, s ez az, miért én a magyar gazdasszonyok egyesületének keletkezését, mióta az felállítását ekként tűzte ki, oly fontosnak tartom, s örömmel üdvözlöm e lapot, mely annak szükséges központul szolgál, s mely talán nekünk férfiaknak is megnyitja hasábjait, hogy e fontos kérdések iránt eszméinket előadjuk.

MAGYAR GAZDASSZONYOK EGYESÜLETE.

Nagy erőt csak az egyesülés ad. Talán nincs elv, mely általánosabban elismertetnék, s melyet többször s oly különböző formában hallanánk. Egyik nyilakra emlékeztet, melyeknek mindenikét könnyen eltörhetjük, s melyek egy csomóba kötve eltörhetetlenek; más a nádasra mutat, melynek gyöngye, de tömötten álló szálai felett a vihar, mely az egyes tölgyet megdönté, bántás nélkül megy át; mi — hogy a nők szokott tárgyai között maradjunk — czérnaszálról beszélhetnénk, melyet egyenkint minden gyermek, de melynek egész kötegét a legerősebb férfi sem szakithatja el. Egy szóval mindenki elismeri az elvet, mindenki terjeszti s pártfogolja, s mégis — — — asszonyok lapjában itt-ott egy kis paradoxon talán megbocsátható — nekem úgy látszik, hogy ezen elv — és sokszor járunk így minden általános elvvel — arra, mit a nőknek tenniök kell, még kevés világosságot vet. — Nem az egyesülés maga, hanem a mód, melyen egyesülünk, ez hasznainak föltétele, s a nádas, mely a szellőben ingadoz, a czérnaszálak, melyeket a gyermek feloldhatatlan csomóba kötött, nem haszontalanabbak, mint némely egyesületek. — Az erők tömege a sikernek mindig csak egyik föltételét képezi; a másik nem kevésbé fontos: a tömegesített erőnek czélszerű felhasználása, s ez az, mitől a magyar gazdasszonyok egyesületének üdvös működése is főkép függ.

Ez egyesület még új, s így nem nyerhette még azon kiterjedést, melyre számolhat. De valamint nincs nap, melyen új tagok belépése által ne erősödnek, úgy sok nemes feladás jelölhető ki, melyek már most hatáskörükben fekszenek, de csak akkor, ha czélszerű módon járnak el, — s azért semmi nem szükségesebb, mint hogy ez iránt tisztában legyenek magukkal.

Minden egyesületnek szervezésében bizonyos hasonlatosság létezik. Vannak elnökei, választmánya, tanácskozási jegyzőkönyve, s mindez nem hiányzik ezen egyesületnél sem, s nézetem szerint mégis hibáznak, ha ebből azt következtetik, hogy a gazdasszonyok egyesülete is csak annyit tehet, mint más egyesületek, s hogy azt csak azon módon s eszközök által teheti. — Valamint feladása nem csak a háztartás körüli javítások, vagy a jótékonyság előmozdításában fekszik, hanem kiterjed mindenre, mi a nő hivatásának köréhez tartozik: úgy bizonyos, hogy az egylet működése egymaga czéljának elérésére nem elégséges, s ha más egyesületek sikere csak attól függ, hogy jól vezettesenek, — a gazdasszonyi egyesület eredménye, köztisztületben álló elnökei és választmányának buzgósága által, még nem biztosítható. — Erre több kívántatik, s ez az egyes tagok buzgó részvéte; — sőt, bár mi fontosságot tulajdonítsunk is az egylet központi működésének, teljes meggyőződése, hogy e működésnek fontossága főkép abban áll, hogy az egyéni működések irányait helyesen jelölje ki, mert csak ettől, csak az egyéni törekvésektől várhatjuk céljaink elérését.

Ez részint azon feladások természetében fekszik, melyeket az egylet magának kitűzött. A háztartás, a nevelés, a nyomor enyhítése, egy szóval minden, mire a nők befolyással lehetnek, oly tárgyak, melyekről a legszebb elveket állíthatjuk fel, de melyek az által, hogy ezt tesszük, még nem javítottak semmit. Minden az elvek alkalmazásától függ, s valamint a háztartást csak az egyes gazdasszony vezetheti czélszerűen, ugy a nevelés, a jótékonyság: csak egyesnek műve lehet. De egy másik, még fontosabb ok: a nőnem természete.

Nagyobb gyülekezetek, köztanácskozások, hol egyes tárgyak felett vitatkozni s határozni kell, melyek a

férfiut erejének öntudatára ébresztik, a nőket elzavarják. A központosítás, mely oly nagy dolgokat eszközöl, nem nőknek való, kik szívesen engednek, kik örömmel alárendelik magukat, de nem, ha ezt egy határozat, hanem csak akkor, ha ezt szívük parancsolja. A nőnek szűkebb kört jelölt ki a természet, s csak midőn ezt betölti, találhatja megelégedését.

A magyar gazdasszonyok egyesületének főfeladata tehát nem arra szorítkozik, hogy mint egyesület bizonyos irányban tevékeny legyen. Minden, mit ezen uton elérhetne: egyes nevelési intézetnek vagy ápodának felállítása — bármi fontos magában — azon üdvös hatásnak, mely általa eszközölhető, csak egy kis részét képezi. A fődolog azon erkölcsi hatás, melyet fennállása s működése által a hon leányaira gyakorolni fog, kijelölve azon célokat, melyek után az egyeseknek törekedniök kell, az iránt, melyben annak elérésére legtöbbet tehetnek, az eredményt, mely egyesek tevékenysége által eléretett, — s ez az, miért a gazdasszonyi egyesületnek egy külön közlönyre — melyet más egyesületek nélkülözhetnek — annyira szüksége van.

Én így fogtam feladatát föl. E hetilap közvetítőül fog szolgálni, mely által az egyesület egyes tagjai nem csak az egyesület működéséről, hanem mindarról tudósíttatnak, mi azon ügyek iránt, melyeknek ápolását feladatukul kitűzték, a haza különböző vidékein történni fog: hogy az egyesnek tapasztalásai az egésznek hasznára legyenek, hogy az egyes példa nemes versenyre serkentsen ezereket. — Miként fog eleget tenni feladatának, az a részvétől függ, melyet talál, s az egyesület egyes tagjainak közreműködésétől; mert valamint az egyesület csak úgy felelhet meg céljainak, ha annak egyes tagjai saját körükben e célok elérése után törek-szenek: úgy e lap is, csak ha mindezen egyes törekvésekről tudósíttatik s azokat közli, csak ha az valóban a magyar gazdasszonyok lapjává lesz, teremheti azon gyümölcsöket, melyeket tőle várhatunk.

HAZAI FESTÉSZETÜNK S MUZEUMUNK ÉRDEKÉBEN.

Emlékezni fognak olvasóink az indítványra, mely egyesületünk egyik lelkes tagja, gróf Zichy Nándorné szül. gróf Zichy Livia által hazai festészetünk érdekében múlt évben tétetett, s akkor napilapjaink által nagy méltánylással közölve volt. — Az indítvány abban állt, hogy jeles festészünk Székely Bertalan történelmi képe, mely Dobozi s nejeének halálát ábrázolja, Fejérmegye hölgyei által megvásároltatván, nemzeti muzeumunknak ajánltassék, s így nem csak ezen intézetünk művészi kincsei oly művel gazdagittassanak, mely azoknak értékét neveli, de egyszersmind Dobozi hőstettének méltó emléke állittassék föl oly helyen, hol az buzditva hat a jelen s jövő nemzedékre.

Örömmel jelenthetjük, hogy ezen indítvány most már létesítve van; a nemes grófné eszméje Fejérmegye lelkes hölgyei által oly részvétellel karoltatott fel, hogy nem csak a kép megvételére szükséges 1200 frt osztr. ért., de ezenfelül még 200 frt gyűlt össze, s így Székely műve most már a Nemzeti Muzeum képtárának tulajdonává lőn, a fölösleg gyűjtött összeg pedig — 200 frt — az alföldi szükölködők számára, a magyar gazdasszonyok egyesületének adatott át, s úgy hisszük, nem tehetünk olvasóinknak kedvesebbet, mint midőn azon levelet, mely ez ügyben a nemzeti muzeum igazgatójához intéztetett, az adományozók egész névsorával együtt, közöljük. — A levelet, mert annak tartalma

tisztán kifejezi azon indokokat, melyek Fehérmegye nemes hölgyeit vezérlék, a névsort, — mert ugyan közölhetünk-e szebbet s olvasóink előtt érdekesebbet, mint azon hölgyeknek nevét, kiknek közreműködésére minden nemes, minden hazafias czélok előmozdításánál számolhatunk.

Ha hazafiui tettek s áldozatok följegyzése mindig legkedvesebb kötelességeinkhez tartozik, mennyivel több örömmel teljesítjük azt itt, hol az indítvány az egyesület egyik lelkes tagjának, s annak létesítése kizárólag hölgyeknek köszönhető. — S mégis nem ez egyes tény maga, s nem is, hogy az kizárólag hölgyek műve, mi ezen esetben örömünket okozza, hanem főkép annak előre látható, csaknem biztos következései.

Teljesen osztjuk a levélben kimondott azon nézetet, hogy a festészet egészséges fejlődése leginkább az által föltételeztetik, vajon oly tért találhatunk-e annak, mely a művészt s közönséget lelkesítse, s hogy ily tért csak a történelmi festészetben kereshetünk; — de épen ebben fekszenek a művészet ezen ágának fő akadályai. — Jelen viszonyainkban a nemzet mint egész, nem veheti azt pártfogása alá, s az egyes maecenások kora megszűnt, részint, mert oly állásu egyének, minőknek a művészet a tizenhatodik század alatt Olaszországban felvirágzását köszöné, hazánkban hiányzanak, részint, mert századunk a fényüzést, fájdalom, másban keresi, s azon pénzt, mely által örökbecsű művek lennének teremthetők, oly tárgyakra fecsérli el, melyeknek bece a divattól függ s vele elenyészik. — A művészet — főkép a történelmi festészet pártolása nálunk csak az egyesületi működéstől várható, s nem kell-e szerencsésnek neveznünk az eszmét, mely ez egy esetben valósítva áll előttünk.

Történetünk gazdag nagy emlékekben. Nincs megye vagy város hazánkban, mely valamely emlékezetre méltó történetnek nem lett volna színhelye, vagy mely multjából nem hozhatná föl oly férfiak vagy asszonyok nevét, kik nemzetünk kifejlődésére elhatározó befolyást gyakoroltak. Ha már most az egyes megyék s városok hölgyei vagy polgárai követve a példát, melyet Fehérmegye adott, a saját határuk körében történt nevezetes

eseményeket, vagy olyakat, melyek — mint Dobozy halála — nem a megye körében történtek, de melyeknek hősei az egyes megye vagy városnak fiai voltak, kitünőbb művészeink által lefestetik, s a Nemzeti Muzeumnak adják, nem fog-e ez által a történelmi festészetnek hazánkban váratlan lendület adatni, midőn egyszermind oly történelmi képcsarnokot nyerünk, melyet valóban nemzetinek nevezhetünk, mert azt nem mint a Versaillesit, a fejedelem bőkezűsége, vagy a törvényhozás által ajánlott összegek alapíták meg, hanem a nemzet egyes polgárainak lelkesedése, s melynek termein végig menve, nem csak az elődök nagy tetteire, hanem arra fogunk emlékezhetni, hogy a nemzedék, mely e földön most lakik, régi dicsőségének emlékét nem vesztette el, s azért, mit ősei tettek, lelkesülni tud. — S mi teljes biztossággal számolunk erre.

Több megyét tudok, hol már akkor, midőn gróf Zichy Livia felszólítása a lapok útján először közöltetett, az eszme általános visszhangra talált, s ha Fehérmegye hölgyeié marad a dicsőség, hogy az először általuk létesített, s ha jelen viszonyaink között egész tevékenységüket komolyabb köteleességek veszik igénybe, s minden törekvésünk arra irányzott, hogy inséget szenvedő hontársaink szenvedéseit enyhítsük: vajon ha e hazára ismét jobb napok jönek, a nemes példa nem fogja e megtenni hatását? Ismételve mondom, mi nem kételkedünk ezen, s midőn Fehérmegye lelkes hölgyeinek azon buzgóságért, melyet ezen alkalommal kifejtettek, köszönetünket mondjuk, azon meggyőződéssel tesszük azt, hogy az által, mit tettek, nem csak muzeumunkat gazdagították egy nagybecsű művel, hanem új lendületet adtak nemzeti művészetünk ezen ágának, mely kifejlődésében talán korszakot fog képezni.

AZ ÉV UTOLSÓ NAPJÁN.

Uj év közeledvén, a rendes gazdasszony átnézi számadásait, figyelemmel fontolgatva az egyes tételeket, fölkeresve az okokat, melyekért a jövedelem vagy kiadás a kivetést meghaladta, vagy annak meg nem felelt, s mi mindezeknél fontosabb, kijelölve a szabályokat, melyekhez magát gazdaságában ezentul tartani fogja. — Miért ne követné e lap is kedves közönségének példáját, s miért ne volna az szintén kész számot vetni magával? — Nem a multra, mely rövidebb, minthogy arról szólhatnánk, de a jövőre nézve. — Igaz, hogy mivel többnyire inkább bizunk saját tehetségünkben, mint sorsunkban, föltételeink még ritkábban teljesülnek, mint reményeink; de ha erőnk elégtelen s célunkat nem érhetjük is el, tartsuk legalább szemünk előtt mindig, hogy egy irányban haladva, azt megközelítsük; hisz valamint az, ki fölfelé törekszik, ha a tetőt nem éri is el, minden lépéssel magasabbra emelkedik: ugy a törekvés valóban nagy s nemes célok után mindig meghozza jutalmát — s e lapok ily czélt tűztek ki maguknak.

Adjon Isten erőt mindnyájunknak kötelességeink teljesítéséhez, — adja áldását e lapok törekvéseire, hogy ha az évnek végéhez jutunk, melynek most küszöbéhez közelgünk, azon öntudattal tekinthessen vissza, hogy zaj nélkül, de tehetségei mértéke szerint mindenütt, hova tevékenysége kihathatott, megtett mindent, mi a köz- s embertársaink javára hatalmában állott.

U J É V R E.

Csak három hónapja, hogy e lap megindult, s ámbár ügybarátaitól támogatva, kik dolgozataikkal segíték, ez idő rövidebb, mint hogy azon fontos kérdésekről egyenkint szólhatott volna, melyeknek fejtegetését feladásának ismeri el; de egyet talán elért: azt, hogy irányát tisztán jelölte ki, s egyet megígért: hogy ahhoz hű fog maradni.

Meggyőződve arról, hogy e komoly időben hazánk jövője attól függ, hogy gyermekei mind hiven teljesítsék kötelességüket, tehetsége szerint iparkodni fog e lap is kijelölni a kört, melyben a nők ezt tehetik, s mely, ha kevésbbé zajos annál, melyet az erősebb nem munkásságával betölt, bizonyosan nem kevésbbé fontos.

Ha körültekintünk, s önmagunkat ámitani nem akarjuk, azt fogjuk találni, hogy társadalmi létünknek épen azon köreiben, melyekre a női tevékenység legtöbb hatást gyakorolhat, sok van, mi kívánatainknak meg nem felel, s miben más nemzetektől elmaradtunk. — E nemzet, mely századokon át küzdött nemzeti léteért, nem fordíthatá figyelmét egyes társadalmi viszonyok javítására, s akár a nevelést tekintsük, mely szebb jövőnknek egyedüli biztos alapja, akár a közjótékony-ságot, mely épen oly korban, midőn az ipar körében a szabad verseny elve követtetik, a gyöngébbeknek egyedüli szükséges támasza, nincs okunk, hogy helyzetünket kielégítőnek mondjuk. Ugyanezt tapasztaljuk háztartásunk rendszerében, mely, mig politikai viszo-

nyaink tökéletesen megváltoztak, a régi maradt, s így jelen helyzetünknek nem felel meg. — Bár merre nézünk, hiányokat találunk, s ha azon tárgyak számát tekintjük, melyeknek javítása kívánatos, melyeknek javítása szükséges, csaknem elveszthetjük bátorságunkat. De ha nagy a tárgyak száma, melyek a nők tevékenységét igénybe veszik, nincsenek e sokan, s ha minden nő áthatva feladatának fontosságától, azt saját körében teljesíti, nem lesz e az eredmény nagy és dicső?

Nem sok év folyt el — oly rövid idő, hogy még a nők is, kik egyébként nem szívesen szólnak korukról, elmondhatják, hogy tisztán emlékeznek reá, — midőn ezen ország az ipar, a közlekedési eszközök s mindenben, mire az ujkor büszke, hátrább állt, s hazánkban sok tekintetben csaknem középkori viszonyok léteztek. És ime, daczára a teendők roppant sokaságának, daczára a csaknem legyőzhetlennék látszó akadályoknak, a férfiak nem veszítették bátorságukat, erősen akartak, kezet fogva törekedtek, s kevés év alatt nemzeti életünk minden ágában a legnagyobb átalakulás történt, melyet e század fölmutathat. De hogy ezen átalakulás teljes legyen, s a nemzetre üdvös következtetéseket idézzen elő, szükség, hogy az társadalmi viszonyainkra is kiterjedjen — s ez a nők feladata; — s vajon nem tudnának-e ők akarni, nem tudnának-e kezetfogva közreműködni a nagy célra, melynek elérése a haza jövőjére nézve hasonló, sőt nagyobb fontossággal bír, mert egészséges társadalmi viszonyok, melyek csak ott létezhetnek, hol a nő feladatának megfelel, előbb utóbb minden tekintetben jólétet idéznek elő, míg ezek nélkül minden bizonytalan.

Fölösleges tovább fűzni e kérdést, melynek valóságán senki nem kételkedik, s az új év küszöbén e lapok kedves olvasónői ha visszanéznek a multra, azt azon határozattal tegyék, hogy mit eddig elmulasztának, annak jövőben kétszeres buzgósággal törekszenek megfelelni.

U J É V R E.

Az év végével a gazdasszony átnézi könyveit, még egyszer megszámlolva bevételeit és kiadásait, hogy meggyőződjék nem maradt-e hátra semmi tartozás, s ha ez iránt megnyugtatta magát, új kedvvel kezdi meg tevékenységét, mely a régi maradt, de neki mégis újnak látszik, mert ha másban nem, legalább tapasztalásban gazdagabbá lett, s ő feltette magában, hogy hasznát veszi. Miért ne követné e példát a *Magyar gazdasszonyok heti lapja* is, s midőn az év végéhez érve új munkássághoz kezd, miért ne vessen számot a multtal, hogy tapasztalásait felhasználva, a feladást, mely előtte áll, annál tisztábban jelölhesse ki? — Hisz az emlékezés mindenkire nézve a föltételek napja s talán nem veszik rossz néven olvasónőink, ha ez egyszer, fölhagyva az időszakai sajtó rendes feladásával, a nap eseményei s árnyai helyett a multa s jövőre fordítjuk tekintetünket. Ha valaki, úgy azon egyesület, melynek e lap közlönyéül szolgál, teheti azt megalégedéssel, mely jövőjében szép feladatot lát maga előtt, s a multból azon biztató tapasztalást meritheti, hogy ha feladásának tökéletesen nem felelt is meg, mégis nagyobb sikerét látta törekvéseinek, mint tőlök mások, sőt maga az egyesület reményleni mert.

A magyar gazdasszonyok a legkedvezőtlenebb körülmények között kezdék meg működésüket. A csapás, mely a hazát oly váratlanul érte, az egyesület egész tevékenységét egy irányban foglalta el, s mindazon

czélokot, melyeknek elérésére az alakult, háttérbe szorítá. Midőn ezerek szenvednek inséget, a leggondosabb gazdasszonyoknak sem marad ideje, hogy házi körének nagyobb jólétéről gondoskodják; a közszükség elvonja figyelmét a szűkebb körtől, melynek boldogításában élte feladatát keresi, s e lapok, melyek a közügyek tárgyalását másoknak engedik át, e nehéz év alatt arra kényszerültek, hogy olvasóikat az általános nyomorra figyelmeztetve, azon nemes tetteket, azon kifogyhatlan buzgóságot jegyezzék föl, mely által annyi szenvedés legalább enyhítettett.

A kegyes Istenség véget vetett e szenvedéseknek. Az ország egy része bő termésnek örvend, mely által azon gondoktól, melyekkel a most lefolyt évnek eléje néztünk, fölmentetünk, de midőn ezt hálával ismerjük el, egyszersmind azon szomorú meggyőződés támad bennünk, hogy ha helyzetünk változott, s azon osztályokra nézve, melyek a múlt évben legtöbbet szenvedtek, javult, oly viszonyok fejlődtek ki, melyek a hazafi szívet aggodalommal tölthetik.

A szokottnál alantabb ár, melyre termékeink sülyedtek, s a pangás, mely kereskedelmünkben létezik, azt idézte elő, hogy midőn a napszámos, ki tőke nélkül dolgozik, aránylag jólétnek örvend, a nemzetnek más osztályai, a földbirtokosok, a gyárosok, a mesteremberek soha nem tapasztalt nehézségekkel küzdenek, melyek ezen osztályok jólétét veszélyeztetik, s tevékenységét, melytől a haza jövője függ, elbénítják. — A *Magyar gazdasszonyok lapja* nem csupán szépirodalmi vállalat, melynek feladata, hogy olvasóinak időtöltést s művészi élvezetet szerezzen. Mint az egylet, ugy lapja is komoly feladásokat tűzött ki magának, s azért olvasóink bizonyosan nem veszik rossz néven, ha szépen írott új évi üdvözlét helyett a legegyszerűbb szavakkal azon helyzetre figyelmeztetem őket, melyben az új hazánkat találja, s pedig azért nem, mert épen e helyzet az, mely mindenünknek kijelöli kötelességeit s melyben épen hazánk gazdasszonyai láthatják azon felhívást, hogy kettőztetett buzgalommal járjanak el feladásukban, már csak azért is, mert önámítás nélkül mondhatjuk el magunknak, hogy jelen bajaink olyanok,

miken ha valaki, bizonyosan csak ők, csak hazánk gazdasszonyai segíthetnek.

A nemzet hálával ismeri el az érdemeket, melyeket hazánk hölgyei az inség évében maguknak szereztek; de nagy szerencsétlenségek nagy részvétet gerjesztenek s rendkívüli tevékenységet idéznek elő. Mit hölgyeink tettek, mit a magyar gazdasszonyok egylete eszközölt, azt talán kevesebb sikerrel s kevésbé czélszerű módon, de tették, vagy legalább tehették volna mások is. — Meglehet, hogy mi férfiak általános bajok felfogására, s a mennyiben azok orvoslása csak nagyszerű eszközök által lehetséges, azoknak helyes megválasztására talán még több képességgel bírnánk, s hol csak nagy áldozatok kellene, ott nem hiányzik bennünk az áldozatkészség sem; de jelen bajaink nem ily természetűek.

Nem egy nagy elemi csapás, mely százezreket fosztott meg mindennapi kenyerétől, s mely ha egy egész osztályt a legnagyobb veszéllyel fenyeget is, ha ezek elháríthatnak, kevés nyomot hágy maga után. — A nehézségek, melyek ellen küzdenünk kell, más természetűek. Általánosak ezek is, s egész osztályokra terjednek; de valamint a fokozat, melyen az egyesek általok szenvednek, különböző, úgy különbözők azon eszközök is, melyek által az általános bajnak következései az egyes esetben elháríthatók.

Országos inséget országos segély enyhíthet; de azon országos bajnak következései, melyek ránk most neheztek s melyek csaknem kivétel nélkül hazánknak épen azon osztályait fenyegetik, melyektől az ország kifejlődése és szabadsága leginkább függ, sem a törvényhozás, sem a kormány által, bármi buzgón teljesítené az kötelességeit, el nem háríthatók. Az ellenség, mely velünk szemben áll, nem a pillanatnyi inség, hanem az elszegényedés, mely ezer háznak küszöbén koczog. — Zaj nélkül közelít, nem fokozva fel a rémülés által, melyet okoz, tetterönket; nem szerzi meg a világ részvétét, de nem kisebb azért, s bizonyos, hogy ennek csak úgy állhatunk ellent, ha minden ház egy-egy vár leendő, mely magát az ellenség ellen külön védelmezi. — S vajon — hogy e hasonlatot folytassuk —

nem épen a gazdasszonyok-e azok, kiktől e váraknak ótalma függ?

Ezredek előtt mondatott el, hogy a ház, melynek gazdasszonya nem örködik, hasonló a mezőhöz, melynek sövénye lerontatott. A férfi szerezhethet fényt házának, s megoltalmazhatja nagy csapások ellen, de jólétét s gyarapodását csak azon szakadatlan éberség, csak azon észre sem vett, s épen azért megbecsülhetlen áldozatok biztosítják, mikre csak a nők képesek, s melyekre épen ily napokban, mint a mostaniak, kettős szükségünk van.

JEGYZET.

E kötetben Eötvös hirlapi cikkeit találja együtt az olvasó. Jóformán egész életén át irogatott vezércikkeket. Valamennyit összegyűjteni lehetetlen, mert sok közülök jelzés nélkül jelent meg egy-egy néha a *Pester Lloyd*-ban s viszont oly cikkek is viselik E. betűjét, melyeket nem ő irt. Bánóhoz (1864. 12/X.) irt leveléből kitetszik, hogy a külföldi lapokhoz, melyekkel Eötvös érintkezésben állott, barátai is az ő jele alatt küldték cikkeiket. Olyan cikkek is bőven vannak, melyeket nem ő maga irt, csak sugalmazott. Mindezeknek összegyűjtése és szétválogatása teljes lehetetlenség. E kötetben hát be kell érünk azokkal, a melyek minden kétséget kizárólag egyenesen az ő tollából származnak. Ezeket hiánytalanul együtt találja itt az olvasó, csupán azokat nem nyomattuk le újra a Pesti Hirlapból, a melyeket beleolvastott a *Reform*-ba. (L. erre nézve a *Reform* jegyzetét, 333. lap.)

Eötvös politikai cikkei tulajdonképen két nagyobb csoportra oszlanak. Az egyik csoportot általánosabb fejtegetések teszik, melyeket Agricola álnév alatt, vidéki levelek formájában irt; a másikat szorosabb értelemben vett politikai cikkei, az egy napi életre szánt vezércikkek, melyeknek azonban a tárgy fontossága s irójuk egyénisége maradandóbb értéket biztosít.

Harmadik csoportba válnak elegendő cikkei, melyek nem elméledők, s nem politikai irány mellett irvák, hanem alkalmi cikkek.

AGRICOLA LEVELEI.

E cikkek egytől-egyig a *Pesti Hirlap*-ban jelentek meg, 1845. és 1846-ban. Általános eszméket igyekeznek tisztázni bennök s a reform-eszmék mellett kelt hangot. Falusi levelek formájában, vannak irva, egy józan falusi gazda világos eszével és gyakorlatias szempontjaiból könnyed és nyugodt hangon bírálva a városi élet léha értetlenségeit s a határozatlan politika zürzavarát. Címök rendszeren csak *Agricola levele* volt. A tartalmukat mutató czimeket csak e kiadás használja, világosabb áttekinthetőség kedvéért. Egyes kisebb megjegyzéseket csillaggal a szöveg alá fűztünk.

A *Pesti Hírlap*ot ekkor Szalay László szerkesztette. (L. erre vonatkozólag a XI. k. jegyzetének 329. lapját.)

A *centralisatióról*. Megjelent a *Pesti Hírlapban*, 1845 jan. 19., 423. szám. A 3. oldalon említett *Jelenkor* Széchenyi lapja. Széchenyi már több cikket irt e lapba, midőn 1842 decz. 10-én nyílt levelet intézett Helmeczyhez, a lap szerkesztőjéhez. (Megj. *Társalkodó*. 1842., 100. sz.) „Miután teljes meggyőződéseim szerint — írja — napról-napra kevertebb, bonyolódottabb állapotba sülyedünk, melyből alig lesz rendszerű mozdulhatás egykönnyen, ha némi napirenden levő falláciák azok előtt hova hamarább tisztába nem jönek, kiken forog „vérünk emelése vagy annak méregtűli megóvása”: több idei hidegvérű megfontolás után, de nem csekély lelki vihar közt, végre eltökélém magam, ismét kilépni az időszaki sajtó mezejére“. Azt mondja, hogy a *Kelet népe* óta jó ideje nem „fárasztá” a sajtót. „A’ *Pesti Hírlap* megjelenése óta azonban — jóllehet, úgy látszik, már kifáradt vagy bekanyarodni igyekeznek, de hiszen már fele pályáján (!) elvégezte művét — legsürgetőbb életkérdéseink csökönnyös mozdulatlanságra korbácsolattak és így mindazoknak, kik bona fide kívánják, hogy valami nagyobb szerű történjék e’ hazában, mindent félretenniök ’s elmulthatlanul szóiniök ’s irniök kell. O istenem mennyi időpazarlás!“

Szeretné azonban, ha a lap csinosabb lenne, s talán nevét is megváltoztatná, mire ő a *Független* czímet javallaná. Munkásságát két feltételhez köti: „Első feltétel: hogy minden sor, minden cikk, minde betű alá vagy fölé, melyet én Önnek tán néha távulabbrul beküldendek, multhatlanul mindig oda nyomassa nevetem. Ez által nem akarom a’ névtelen írókat kárhozatni, hanem csak azt elérni, hogy Ön lapjaihozi járulásom de legkisebbé se látszassék annak valami bizonyos szint adni akarni“. Felhatalmazza azonban, se sajátlag el nem hallgatni, ha vele egy értelem-ben nem lenne, se oly netaláni beküldést vissza nem utasítani, mely őt bármily keményen sőt udvariatlan is sujtaná’. A második föltétel: „hogy szorosan felvilágosításra szolgáló jegyzeteken kívül, legkisebb jel vagy csillagoeska által ne szakítsa félben előadásom fonalát“. A szerkesztő természetesen minde föltétel megtartását megígérte, a névváltoztatástól sem zárkózott el (bár a lap később is megtartotta nevét), mert a gróffal szövetekeznie neki nem csak gyönyörűség, „hanem mind saját, mind országgazdasági, mind csal elv igazítási szempontbul tekintve valódi szerencse“ (1842 decz. 22.).

Kossuth a *Pesti Hírlap* 1842 decz. 29-iki számában üdvözölte Széchenyi elhatározását. „Legyen háromszor üdvöz a sorompók közt, s ne tekintse elpazaroltnak az időt, melyet e téren töltend, nem csak azért, mivel „tenni” e mellett is lehet, hanem azért is, mivel vannak dolgok, miket tenni csak szóval lehet“.

Széchenyi mindazáltal 1843. április végeig hallgatott. Ekkor egy újabb levélben (ápr. 29. *Társalkodó* 1843. 35. sz., május 5.) tudatta Helmeczyvel, hogy immár munkához lát. Helmeczy „ernyedni nem tudó hálatisztelettel“ nyitotta meg előtte lapját, melyet azontúl Széchenyi organumának tekintett mindenki. (L. e cikkeket és leveleket: *Gróf Széchenyi István hírlapi cikkei*. A Magyar

T. Akadémia megbízásából összeállította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Zichy Antal. I. köt. Budapest, 1893)

A 9. oldalon említett Girardin Emil (1802—1881), a *Journal des connaissances utiles, Musée des familles, Presse, Epoque, Liberté, La France* című folyóiratok alapítója, kezdte először hírlapjait üzleti, társasági és színházi tudósításokkal, s főként szépirodalmi tárczákkal is élénkíteni, így megalkotva a mai értelemben vett ujságot.

A reformok ellenzői. Pesti Hírlap, 1845 feb. 2., 427. sz. Párbeszédekkel átszőtt elmefuttatás.

A jobbágytság eltörléséről. Pesti Hírlap, 1845 márcz. 2., 435. sz. Bezerédj István volt az első, ki, midőn az országgyűlés 1844 nov. 13-án széjjeloszlott, a nélkül, hogy az örökváltság elvét törvényben kimondta volna, Tolna-megyei medinai birtokán job ágyait önként felszabadítá. (V. ö.: Leopold Samu: Bezerédj István. Külön lenyomat a Budapesti Szemléből.) Bezerédj példáját követte Rosty Albert.

A 19. lapon előforduló „pistoly időelőtti elsütése“ Széchenyi egy cikkére vonatkozik, melyet Bezerédj tetteről irt a *Jelenkor* 1845. 9. számába (jan. 24.). „Sikert, állandó nagy sikert lelkesedés még nem szül — írja; — ehhez józan számítás és ebből eredő előleges megfontolása s egybepontosítása az erőknek is szükséges“. — „Nincs most időm, vagy inkább: nem tartom e jelen időt alkalmasnak arra, hogy ezennel kitérjem mind azon hibákat, mellyek ítéletem szerinti „tevés és nem tevés“ által el voltak balrúl jobbrul, intra et extra muros követve a legközelebbi 4 év folytatában honunk fölött; erre, mondom, nem tartom e jelen időt még alkalmasnak, mert igen is forrnak a kedélyek még, és azon lázas állapot, mellyre újabb időkben fel lőn csigázva vérünk, még nem tért elégséges enyhülésre. De még legnagyobb ártaljánosságban sem szólottam volna már ismét fel, mert valóban még nem vagyok magammal tisztában vágásombul kisodrott helyzetemben, s miután a már kikötőben levő adó bárkája, mellyben én is eveztem, a mult országgyűlés legutolsó stadiumában olly felette idéttlenül hajótörést szenvedett, mit műveljek, és hátralevő csekély erőmet s tán már kevés napjaimat mire fordítsam; miután azonban bizonyos résznek némi egyedeitül, kik éppen nem tesznek nézetem szerint, sőt kiknek szinte egy lépését sem tartom in ultima analysi — hogy többet ne mondjak — legrövidebben és legbiztosabban célravezetőnek, az állittatik, hogy az általuk most újabbrul szőnyegre hozott, s de facto gyakorlatba vétetni szándoklott „saját megadóztatási pistoly-elsütés“, melly Tolnában vette elejét, nem egyéb, mint saját utmutatásom utáni eljárás, bizony többé nem hallgathatok, s illy ráfogás ellen ezennel legünnepélyesebben protestálni vagyok kénytelen.

Tanítószékbe ülni és ex tripode oktatni a nemzetet, soha nem volt czélom. Megmondám a magamét, mennyire jogom volt, és mennyire illyest szabadon gyakorolhaték is; de ha valaki tanítványomnak vallja magát, s úgy fogta fel rendszeremet s általános politikám lényegét, mint az érintett időelőtti pistoly-elsütés dolgában teszi nem egy, azt egyenesen repudiálom.

Én — és nem mondom, hogy én látok legtisztábban — de én az Istentől adott velömmel a közteher-hordás életbeléptetését tartom, mint ma 1845 áll a világ és Magyarország, minden teendőink alphájának. Mind azok ennéfogva, kik közterhet viselni nem akarnak, élleimeim, valamint azok, kik illyest viselni sovárganak, frigyeseim; csak hogy ezen utolsók Istenért ne „süssék el a pistolyt idő előtt“ mert akkor, mint mondám, repudiálok őket, s ám áltisanak más tábor, tüzzék fel a „veletek, nélkületek söt ellene-tek“ féle dandárt, tessék, jó szerencsét; de rám ne méltóztassanak fogni, hogy ez nem egyéb mint tervem, s hogy egyedül anitványaimként cselekszenek.

Mind abban, mit az adó ügyérül irtam s mondtam, mindig igen megkülönböztetem nézetemet a dolog iránt in abstracto és kivételes körülményeimhez szabva, attul, hogy valljon mikép lehetne olly kevert és az adótul annyira irtózó táborral, mint a magyar, csatát nyerni. — Ezen megkülönböztetést soit disant discipulusaim azonban, mint látszik, nem igen vették vagy nem igen akarták venni észre, kik — közbevetőleg legyen mondva — nem azért affectálják átellenemben a szerény tanítványi szerepet, mintha tanácsomra egy batkát is hajtánának, hanem azon okbul. hogy részint csekély sulyom által is szerezzenek ujonczokat, mivel a közönségnek hidegebb vérü osztálya tán bennem is bizik egy kissé; részint hogy a felszines olvasó előtt következtelenségbe keverve, tökéletesen leverjenek lábaimrul, mikép aztán roszaló szavam ne zavarhassa meg többé utopiai álmaikat. Az érintett megkülönböztetést, mondom, nem méltatták, vagy méltatni nem akarták figyelemre, s ekkép mind azon mondásimat, a melyeket in abstracto hoztam fel, betü szerint látszának venni, mint például: „Fizetek ide, fizetek oda, bár mennyit, bár ellenörség s felelösség nélkül sat. sat.“ a közönség fizetési kedvét s hajlamát s egyéb szirteket ellenben, miknek a gyakorlati élet mezején mindenek előtti tekintethe vételét ajánlottam, mennyire csak birtam, egészen kihagyták számításaikbul, honnét aztán, a dolognak csak egy oldalát tekintvén és mindent egyedül saját állásukbul bírálván, ugy cselekedtenek, t. i. legközelebbbrül Tolnában sat., mint cselekedett egykor például Tomori gloriosae memoriae, vagy ujjab idökbén Murat — körül Napoleon, mint mondják, azt állítá: csak egy kissé több esze lett vala, és gyözzhetetlen lett volna, s ki rendszerint csak saját karját, saját jó lovát, és egyedül saját bátorságát véve fontolóra — nyargalt s nyargalt előre mint vihar, nem gondolván, francia vasas gárda vagy életét annyira szerető napolitán van-e mögötte, mig elvégre csak azon vette észre magát, hogy bizony leesett fejrül a korona, vajmi lelkes de vajmi hézagos számításinak vég statiumában pedig Calabriában betü szerint népsöpredék és kofák hurczolták öt tragicomicai végéhez.

Fizetés dolgában pedig a magyar valóban nem áll magasabban — ne csaljuk magunkat — mint csatatéren a napolitán: mibül per analogiam azt hiszem minden hosszas demonstratio nélkül önként foly, hogy ollyféle daliás tett, mint vala Tolnában az általam egyébiránt igen tisztelt tolnai volt első követé, magában

és in abstracto vajmi gyönyörű és szívet olvasztó lelkesedés ugyan, de a gyakorlati élet mezején bizony nem egyéb, mint Murat-mélységű s körülbelül hasonló sikert szülő felfogás.

Búba sülyed, a jobb ember kedélye, annyi szép tulajdont, magas lelkületet, szeplőtlen erényt, s olly megtörhetlen hazafiságot összeponosultán tapasztalni egyénben, s mind ezek fölött olly kevéssé ügyes és olly rövidlátó kocsist!

Valljon mit akar s mit gondol az érintett áldozó, kinek egyébiránt barátja vagyok, s reméllem, ő is enyim, mi azonban, ha Magyarország sorsáról van szó, nem tántorít, mert vajmi magasabban áll előttem a haza, mint barát vagy pajtás; kérdem: mit akar, mit reméll? Azt hiszi, azzal kecsegteti magát, hogy majd utána fog iramlani a tehetős? — O nagy Isten, mily szép, de milly utopiai álom! — A tehetetlenebb, néhány egyes gazdagabb, megengedem követni fogja a gyönyörű példát; de azok, kiknek erszényükre legnagyobb szüksége volna szegény honunknak, azok még erősebben el fogják sánczolni magukat minden fizetés elől, mint valaha eddig; s valljon ebből mi lesz? Meghasonlás, ujhuzás, nemzeti elálgzás, s ebből? Bellum nihil habentium contra habentes, et habentium contra nihil habentes, és elvégre „inter duos litigantes tertius sat.“ És ez természetes. Most például, az érintett „pistoly-elsütésről“ már illyeseket hallottam saját magam s pedig többek előtt, s legkisebb ellenvetésre nem talált, sőt köz hahotát okozott: „Egyedüli ember, kinek legkisebb családi gondja sincs, ki kénytelenésgből zynicus, mert hiszen teste az élvezet egy nemét sem bírja el, s kinek pénz ekkép nem ér többet, mint aggastyánnak mennyecske, és ki „valamint virág a gasteini vizekben“ ugy üdül fel a sokaság éljen-rivalgási közt, s ki e fölött erősen dús, ugy hogy már élire veri a pénzt sat. sat. ugyan nagy truff 300 for. évenként!“

Illy festvény nem esik jól; s noha vannak egyedek, kik a közjóért mindent tűrni, mindent megbocsátzni tudnak, azért illy ellenséges, illy méltatlan imputatiók legtöbbszörben bizony felzavarják az epét: s lesz vizsontorlás akár hány, mig elvégre, ha nem lép fel valami magister — és ez, kérdem, ugyan kívánatos volna-e? — két elkülönözött hadra szakad a magyar, s olly háborut ví — mert hiszen a „szűz vállak“ megterhelhetéséről leszen szó — mellyet tán előidézni kívánnak sokan, azt vélvén, hogy illyképen majd legyőzi a fizető rész a nem fizetőt, a milly háborutul én azonban mindig megóva szeretném látni a hont, mert csak most lábadozó létünknel fogva, igen tartok attul, hogy illy harc még a győztes pártnak is megáshatná sírját, legalább nemzetiség dolgában.

Hagyjunk, drága hazafiak, ehezképest minden „de facto“ lépésekkel legalább még mostanság fel. Illy extremitásokra, mellyek mulhatlan sok keserűséggel járnak, mert mindig lesznek a nagy közönségben erőltető tuzók, kik okvetlen provócálnak visszahatást, illy extremitásokra még nincs okunk fakadni; hiszen az adó ügye elveszve még nincs! Emlékezzünk csak, milly közel valánk kevéssel ezelőtt egy igen szép diadalhoz; kövessük ezen utat, maradjunk e vágásban, s frigyesüljünk minden de facto tett

helyett inkább, mint — ha jól vagyok értesítve — a zalai programm is tartja, azon czélnak elérésére, hogy törvény szorítsa, s pedig mindenek előtt, a fizetni szeretőt a fizetni nem szeretővel egy phalanxba, és aztán illyessel eszközöljük a honnak előmenetelét, és nem egyes pistoly-elposszantásokkal, mellyek pour l'acquit de la conscience megnyugtathatnak ugyan némi könnyen kielégíthető s magukkal könnyen megelégedő hőst, azokat azonban sehogy sem, sőt éppen ellenkezőleg, kik velem együtt csak akkor lesznek megelégedve, megnyugodva, mikor békés uton és parancsoló törvény által ki lesz víva honunk és az emberiség diszére — mert illyes példa még nem volt — az egész ügy tökéletes sikere.“ (Széchenyi *Hirl. Czikkei*, kiadta Zichy Antal. II. k.).

Széchenyit e cikk irására azon meggyőződése ösztönözte, hogy az egyes önkénytes áldozatok láttára könnyen azzal a kibúvóval élhetnek a vonakodók: „Ime, mennyien megcselekszik; nem is oly szükséges hát törvénybe igtatni“. Széchenyi nem szivesen tágitott volna azon elvek és azon taktika mellől, melyet az adóról régebben irt cikkeiben (*L. Hirlapi czikkei*) fejtegetett, s egyéni elszánások által ez elvet és taktikát látta veszélyeztetve. Természetes azonban, hogy cikke mindenfelé rossz vért szült. Rosty Zsigmond a *Társalkodó* 1845. évi 10. számában föl is emelte szavát: „Azt állítja tisztelt gróf úr, hogy nem jók az oly cselekvények, melyek visszahatást szülhetnek; de vajjon honnét várja a tisztelt gróf ur a' visszahatást 's ellenkezést? felőlről? én nem hiszem, sőt teljes meggyőződésemmel, hogy felőlről szivesen látnák, ha a' haza egész nemessége hasonlóan cselekedvén a jobbágy gyarapodása mellett, ez képessé tetetnék adója rendes lerovására. Az alsóház leendhető tagjaitól sem félek e' tekintetben, mert rendem becsületére támaszkodva merem állítani, hogy olyanok, kik eddig az adó elvét pártolgtván ezen példák után véleményeiket megváltoztatnák, vagy épen nem, vagy olly kevesen lesznek, kik többséget bizonyosan nem képezendnek“. L. erre nézve *A közteherviselés dolgában* című három cikket is, hátrább.

A magyar iparról. Pesti Hirlap 1845. ápr. 28., 459. sz. A magyar ipar fejlesztésének gondolata tulajdonképen a Széchenyié, a ki nemzetünk önállóságát anyagi függetlensége útján tartotta elérhetőnek. Tulajdonképen azonban mindig csak a mezőgazdasággal és kereskedelemmel gondolt. Az egyetlen iparvállalat, melyet létesített, a hengermalom, szintén csak mezőgazdasági czikkek feldolgozására való. A mezőgazdaság emelése az uradalmak fejlesztésével s így az arisztokratia hasznával jár, a kikre Széchenyi reform-terveiben első sorban számított. Az ipar fejlesztése azonban a polgári elemet gazdagítja, a városok népét, mely így a kiváltságos osztályoktól lassankint függetlenné válhatik. Az ipar fejlesztése tehát demokratikus eszme. Kossuth átlátta ezt, s az iparpártolókhöz szegődött.

Az országgyűlésen már 1825-ben szóba jött a monarchia vámrendszerének megváltoztatása. A negyvenes években Becher és Tengoborszky adataiból kitűnt, hogy a behozatal Ausztriából évenként meghaladja a 65 milliót, kivitelünk pedig a 60-at sem űti meg. Az országgyűlés 1844 szept. 18-án fölíratott is terjesz-

tett fel ez ügyben, de a kormány a válaszáért a jövő országgyűlésre halasztotta. 1842 óta, az első magyar iparképzés várakozásai sikere után, sok megyében alakultak oly egyesületek, melyek tagjai kötelezték magokat, hogy kizárólag hazai iparcikkeket vásárolnak. 1844 október 6-án Magyar Országos Védegyelet alakult, melynek elnöke gr. Batthyány Kázmér lett, igazgatója pedig Kossuth Lajos, a ki a *Pesti Hírlap* szerkesztésétől visszalépve (1844. júl. 1.) e helyütt keresett munka-kört és tevékenységet eleven izgatóságának. Hirtelen 60.000-re szökkent a tagok száma. Gróf Zichy Ferenczet, a ki felségsértésnek bélyegezte a védegyelet tagsági ívének aláírását, e sértésért gróf Batthyány Lajos és gróf Teleki László párbajra hívták. Gróf Károlyi Györgyné barátnőjével sorra járta a pesti boltokat, a honi áruk kelendősége érdekében. A védegyelet alapszabályai (megj. Lipcsében, 1845) azt vallották célul, hogy az ország műipari szükségletei magyar iparosok által fedeztessenek, a honi nyers termények itthon dolgoztassanak fel, a külföldi gyártmányok pedig kizorítottván, a nemzet anyagilag önállóvá legyen.

1844. nov. 2-án azt írja Deák Kossuthnak: „Az eszme szép és törvényszerű; nem kell más eszköz hozzá, mint önkeblünk ereje, s ha ez senkit el nem hagy, a siker is nagyszerű leendő. Most csak egy lehet veszélyes, az, ha a dolog, miután megindított, részvétlenség miatt elesik. Ez volt az utolsó töltés, melyet azon csatában, mit iparunk és kereskedésünk független emelkedéséért morálisan küzdünk, a csőbe eresztünk; ha ezt kilöjük sikeretlenül, gyáváknak, nyomorultaknak fog bennünket tartani Ausztria és a külföld, s gúnykaczajjal kíséri minden vergődésünket, melylyel az elszegényedés örvényéből menekülni akarunk.” (Kónyi: *Deák F. beszédei*. Második, bőv. kiadás. II. k. 63. l.)

Mindenfelé fiók-vedegyelet alakultak, 1845-ben a zalai Szent-Gróth mezővárosban is, melynek megalakulásakor (febr. 9.) Deák többek közt ezeket mondta beszédében:

„Egy elhanyagolt gazdaságot restaurálni két mód van: vagy a jövedelmet kell szaporítani, vagy pedig a kiadást apasztani. Mi a jövedelem szaporítását illeti: Magyarország a mezei gazdaságban, ezen egyetlen neki jövedelmező téren, ötven év óta nagy lépést tett előre; azóta egy atyának javain három fiu osztozott, és jelenleg egy is természetesen osztályrészén annyit, mint előbb az atya az egészen természetesen; mind e mellett ír bajainkra nem jött, sőt nem is remélhető, hogy ily körülmények közt jöhet valaha; nincs tehát egyéb hátra, hanem a lehetőségig apasztani a kiadást. Midőn a gazda év végén számít magával, sokat talál kiadási közt, mi nélkülözhetetlen vala, következve jövőre számolásából egészen kitorölhet. Így kell nekünk is tennünk. Nemes önmegtartóztatással töröljünk ki jövőre sokat kiadási lajstromunkból, mások helyébe pedig írjunk honi kelméket. A fényezés minden más országnak áldás, csak a magyarnak átok; átok azért, mert csak innét szívja külkezekbe a pénzt, míg más országokban a gazdagok jövedelmüknek fölöslegét iparúzó honfiaink kezébe rakják, mi által az ipart és szorgalmat előmozdítva, a mesterségek tőkélyesítésére rugonyt, a belfogyasztás szaporodására hathatós eszközt és a

pénznek a nép minden osztályai közötti elszélesedésére alkalmat szolgáltatnak. Ezen nemzeti átok elhárítása végett alakult a védegyelet, melyben minden egyes tag becsületszóval köti le magát, hogy honunkban is kapható kelméket kívülről nem vesz, nem visel, nem használ. A csudák ideje lejárt, de elég csodaerő rejlik magában az emberben; ész és szilárd akarat mit nem vitt már véghez? A cél nem csekélyebb, mint a hazának a temetkező sír partjáról visszarántása, s csak összetett vállakkal akarnunk kell, sikerül magasztos vállalatunk.

Panaszkodunk ügyetlen kézműveseink ellen, és ezt adjuk okul, hogy külföldön dolgoztatunk; azonban nem vesszük észre, mily furcsán találkoznak egymással szemközt az okok. Vagy nem így áll-e a legtermészetesebben a kérdés és felelet: miért dolgoztatunk külföldön? mert nincsenek honn ügyes kézműveseink; s miért nincsenek? mert külföldön dolgoztatunk. Minél ügyesebb a kézművek embere, annál jobban kikeresi letelepedési helyét; legjobb hely pedig számára az: hol biztosítva van készítményei kelendősege felől. Ha tehát a külföldi kézművek iránti előszeretüket legyözve, elég erősek, állhatatosak leendünk kezdetben hazánkfiak tökéletlenebb készítményeivel is megelégedni: úgy kétségtelenül áll, hogy sok, hazát kereső értelmes kézműves nálunk fogja elvetni vándorbotját; hazánkfiak pedig, kik tapasztalás és tanulás végett külföldre utaztak, bármily tökélyre emeljék tudományukat, nem maradoznak el, hanem visszasietnek kebelünkbe; és így lesz a haza jó kézművesek hazája. Azonban ne feledjük, hogy nem egyes, bármily nagy, hanem egyesített, habár parányiakból összegyűlt edzett erő tehet csak valamit; azért ezen egyeletben minden választó falak ledülnek: gróf, kereskedő, kézműves, jobbágy, conservatív, liberális itt egymás mellett állnak a sorban. Egykor egy francziát arról kérdeztek, ki verte meg Marengónál az ellenséget? Én, mondá, és még 70 ezer. Szinte ezen társulat is olyan, hogy annak minden egyes tagja, ha Isten úgy akarja, magáról egykor elmondhatja: én, és még ennyi millió védegyeleti tag mentette meg a sorvadó hazát.

Nem védegyeletet, kiáltják némelyek, hanem gyárat és jó törvényeket! így jönnek hozzánk az ipar, pénz és jólét. Igen, de védegyelet nélkül Magyarországon jelenleg gyárat magukat főnn nem tarthatják, törvények pedig pénzt nem teremtenek. A külgyárat a befektetett alaptőkét már rég bevették, sőt azon felül nyereségek is tömérdek, ellenben nekünk még csak most kell bele fektetnünk pénzünket, mely mint a mag idővel hozhat gyümölcsöt. Tegyük tehát, hogy védegyelet nélkül gyárat alapítunk; kívülről tudni fogják, mit kelljen cselekedniök, hogy bennünket megbuktassanak: leszállítják veszteségre kelmék árát, mit ők annyi nyereség után gyáraik veszélyeztetése nélkül tehetnek, de mit mi kezdők nem tehetünk, és így magukévá téve minden piacot, a mi gyáraink rendre dűlni fognak. Ekkor a külföld ismét egyedül állván a műipari mezőn, hogy kárát velünk megfizettesse, tetszése szerint emelendi gyártmányai becsét, míg mi magyarok mindinkább süllyedni és a szegénység sorvasztó kinjai között veszni fogunk. Törvények az ipar és szorgalom elől csak akadá-

lyokat háíritanak el, maga pedig az ipar és szorgalom mindig a sociális téren marad; azért a legjobb törvények mellett is, habár talán más alakban, de csakugyan mégis oda kellene a dolognak kerülnie, a hol most áll). (Könyi M. *Deák F. beszédei*. II. kiad. II. köt. 65—66. l.)

Deák e beszédét Széchenyi a *Jelenkor* 1845. évfolyamában hosszas taglalás alá vette, bőven kifejtve eszméit az iparról. (L. *Széchenyi Hirlapi czikkei* II. köt. *A szentgróti levél elemzése*. 14 cikk. 564—674. l.) A kormány is felismerte a védegyelet gazdasági és politikai fontosságát s 1845-ben rescriptummal tiltotta el tőle hivatalnokait. A buzgólkodás viszont nem állott meg a védegyeletnél. Kossuth agitatója nyomán Gyáralapító Részevénytársaság is alakult 1844 decz. 22. Elnökévé sokan Kossuthot akarták volna választani, de a többség ez állásra pályázatot hirdetett. Kossuth erre kilépett a választmányból, s példáját követték Szentkirályi Mór és gr. Teleki László. Bár a vállalat fennmaradását Széchenyi is támogatta (L. Széchenyi *hirl. czikkeit*, *Jelenkor* 1845 márcz. 23., 27., 30-án,) s az 1845 ápr. 13-iki ülésen Deák is fennmaradása mellett mondott beszédet (Deák beszédét *Beszédei* II. köt. 74. s köv. l.) — erre vonatkoznak Eötvös cikkének végső sorai — a vállalat nem élt sokáig. A vállalatok technikai vezetője, Szabó Pál, 1846 nyarán bukásba sodorta az egész társulatot, melynek fennmaradása az ellenzékre nézve fontos, s az egész országra nézve hasznos lett volna. Mikor a társaság hitele ingadozni kezdett, Batthyány Kázmér lemondott az elnökségről. Kossuth Pulszkyt kérte föl helyébe, a ki „kelleetlenül” vállalkozott is; szigorún megvizsgálta az üzleti könyveket, miközben hamis könyvvitelre bukkant. Szabó megszökött, a társaság pedig liquidált (L. az utolsó adatokat illetőleg Pulszky: *Életem és korom*, második kiadás, I. 234. l.).

A 24. lapon említett Hauser Gáspár egy rejtélyes lelenz, a ki 1828 május havában Nürnbergben termett Wessenig századosnál, egy levéllel, melyben egy szegény bajor napszámos leirta, hogy a fiut 1812-ben háza elé kiteve találta, s irgalomból szegényesen fölnevelte, írásra, olvasásra és keresztyén hitre oktatta. Magának is tiz gyermeke lévén, tovább nem tarthatja s Nürnberg városára bizza. A város gondjaiba fogadta a csodálatos ajándékot, s kiderült, hogy a fiu sohasem látott semmit a világból, a legközönségesebb tárgyakat és jelenségeket sem ismeri, s állati módra tengette életét sötét szobájában, melyet soha el nem hagyott; csak kenyéren és vizen élt. Rejtélyessége érdekelni kezdte az embereket; a bajor király 10,000 márka jutalmat ígért annak, ki származását felderíti, de szerencsés megfejtő nem akadt. Arról suttogtak, hogy Napoleon vagy Arco gróf sarjadéka lehet, vagy valami magyar főuri asszonyosság. A rejtély még nőtt körülötte, midőn 1829-ben egy fekete fejű ember fején megsebesítette, s katonákkal kellett őriztetni. Később Stanhope lord fiává fogadta, s Ansbachban a törvényszéki irodában szerzett neki alkalmazást. 1833 decemberében sebesülten került haza szállására; azt beszélte, hogy egy idegen magával csalta a várkertbe, azzal hitegetve, hogy kimagyarázza származását, s ott törrel megsebesítette.

A titokzatos idegen a kertben el is ejtett egy rejtélyes czédulát, melyen magáról tesz pár szónyi kideríthetlen vallomást. Hauser három nap alatt bele halt sebébe. Titka maig sincs földériteve.

Az országgyűlésről. Pesti Hirlap, 1845 jun. 22., 490. sz.
V. ö.: *A szabadság az ó- és ujkor fogalmai szerint* című cikket. *A Hirlapnak* a 29. lapon említett uj szerkesztője Csengery Antal volt.

Alkotmány és megye. Pesti Hirlap, 1845 aug. 8., 517. szám.
Bizonyos tekintetben a *Reformba* illő cikk, melyet azonban Eötvös, valószínűleg levél-alakja miatt, nem olvasztott bele röpiratába.

A politikai pártokról. Pesti Hirlap, 1845 okt. 24., 561. sz.

Védekezés az inség ellen. Pesti Hirlap, 1845 nov. 25., 579. sz.
Jellemző Eötvös ez időtájt való gondolkodására s ekkori cikkeire, hogy a rossz termés okozta inség enyhítésére is a központi kormányt tartja szükségesnek. L. 43. l.: „Ha az országnak egy része elemi csapások következtében szűkölködik, a másik bizonyosan a szükségesnél többet természetett . . . De hogy ezen kedvező helyzetnek hasznát vehessük, szükség, hogy az egész ország egy központi hatalom által kormányoztassék stb.“

Német kivándorlók Magyarországon. Pesti Hirlap, 1846 ápr. 10., 656. sz.

A takarékmagtárak dolgában. Pesti Hirlap, 1846 május 24., 680. sz. E korban különösen élénk volt a gazdasági érzék az egész nemzetben. Széchenyi reformjai bevették magukat a lelkek mélyébe. Lassankint módosultak a hitel-törvények, az 1839-iki országgyűlés Wildner bécsi jogtudós segítségével megállapítja a váltó-törvényt, melyet az 1844. évi XVI. t.-cz. módosít. Váltó-törvényszékek alakulnak; 1840-ben rendeztetik a kereskedelmi törvény a *Hitel* szellemében (XIV—XXIII. t.-cz.). József nádor már 1827-ben javallotta takarékpénztár állítását is, mely a bécsinek fiókja lett volna. De a telekkönyv és gyors igazságszolgáltatás hiánya s az ősiség fennállása elnyomták a puszta tervet is. 1840 jan. 11-én azonban Fáy András buzgalma folytán s Pest-megye pártfogása alatt megnyílt a pesti hazai első takarékpénztár, mely egyesületnek rövid időn filialei támadtak Aradon és Pozsonyban. Az egyesület 50 éves történetét megírta Fenyvessy Adolf. E takarékpénztárat említi Eötvös, midőn a termésnek takarékmagtárakba való félretételét javasolja, óvszerűl az inség ellen.

A Budapesti Hiradó ellen. Pesti Hirlap, 1846 május 31., 684. sz. Dessewffy Emil nyílt levelének kifigurázása, mely Szenveyhez, a *B. H.* szerkesztőjéhez intézve a lap 392. számában látott napvilágot. E kötetben Eötvösnek több polémiája is foglaltatik a *B. H.*-val és gr. Dessewffy Emillel, a lap vezérével.

Szenvey nem irányította a lapot politikailag, inkább csak az irodalmi részszel törődött, s a politikában engedelmes eszköze volt Dessewffynek. Szenvey különben izléses író s számottevő fordító volt. Szerencsés anyagi viszonyok közt nőtt fel (szül. 1800. Pápán), s még egészen ifjan Visegrádra huzódott félre a világtól, hogy az irodalomnak éljen. E magányában hét szomorujátékot, három drámát s egy vigjátékot írt, s számos kisebb költeményt, melyeket az *Aurorában* szokott közzétenni. Sokat fordított

Schillerből. Irodalmi munkásságáért 1832-ben az Akadémia, három év multán pedig a Kisfaludy-Társaság tagjai közé választotta, az előbbi levelező tagul. Meghalt 1857-ben.

Dessewffy Emil nyílt levele egész terjedelmében így szól:

Nyílt level Szevény Józsefhez. Szt.-Mihály, máj. 18-án 1846.

Kedves bajtársam! Vevém kegyed május 14-iki levelét. Örvendek, hogy rendben megy minden és nincsen semmi felakadás és baj. Nekem itt igen javamra van a faluzás, és azon három hét, melyet itt távol a pesti portól és zajtól tölték, igen jól esik lelkemnek. Még körülbelül egy héttel megtoldom. Aztán majd könnyíték ismét kegyeden. Köszönöm addig is, hogy figyelmeztetett kegyed a 674-dik számú *P. Hírlapra*. Elővettem tehát, és ime ott találok a *kérdést*, melyet különben aligha olvastam volna, miután ide mezt és kertet élvezni és nem politizálni jöttem, és így hírlapokat is alig olvasok, hanem inkább azt nézem, mint mossák és nyirik birkáimat, s mint nő és érik repczém. A 674-ik *P. Hírlap* rávezetett a 125-ik számú *Allgemeinera*, ez meg Vesselényi Miklós cikkéig visszaindított. Csak ez uton jutottam ezen egész vita tudomásához. És nekem bizony elég is az egészből annyi, hogy olvastam, tovább nem megyek. Abból áll következőleg válaszom kegyed kérdésére, hogy ne feleljünk a *P. Hírlapnak* semmit *kérdésére*. Legfurcsább az, hogy még arra is kötelezni akarná a conservatív pártot, hogy nevének bitorlása ellen az *Allgemeineban* reklamáljon! Én nem tudom, mit fog csinálni a párt, de annyit tudok, hogy én reklamálni nem fogok, mert nekem kéréletesen közönyös, hogy mit írnak az *Allgemeineban* azok vagy az, ki vagy kik magukat „*Einige aus der wirklichen conservativen Parthey*“ nevezik. Én azt írom a *Hiradóba*, mit legjobbnak látok, s dolgozó társaim is azt teszik. A ki tehát tudni akarja, hogy mit tart a *Hiradó*, az olvassa lapunkat s meglátandja. A ki meg azt akarja tudni, hogy a conservatív párt mint vélekedik, az szerezzen magának magyar forrásokból és a magyar élet jeleneteiből tudomást, ha okulni akar, de ne keresse azt Augsburgban. 1840 elején irtam én egyszer két cikket saját nevem aláírásával az *Allgemeineba*, az akkor annyi szenciációt okozott *pia desideria*k ellen. Azóta nem irtam semmit. Mindinkább meggyőződtem azóta, hogy viszonyainkba mélyebben be nem tekinthető külföldi embereknek, milyen a hírlap-olvasó nagyközönség, egészen hijába beszél az ember magyar dolgokról; azok mindig érthetlenné maradnak előttök. Nem is gondolok én ennél fogva vele, akármit és akárki ír az *Allgemeineba* a conservatív pártról, ellenzékéről, vagy bármiről is. Nem bánom ennél fogva azt sem, hogy minek fogja venni a *Hiradó* hallgatását kollegánk a *Pesti Hírlap*. Akárminek veszi, mi csak az eddigi ösvényen fogunk járni, és azzal: elleneinknek teszik-e az, vagy nem? valamint eddig, ugy ezentul sem fogunk legkisebbit is gondolni. Ugy látom kegyed leveléből, hogy a pesti hírlapi kérdésre némi felelet adását szükségesnek vélné. Én ugyan nélkülözhetőnek hiszem a választ, de azért ha épen kívánja kegyed, hogy mondjunk valamit, nem bánom, ezen leveletem tegye be a lapba. Annyi sikere lesz talán mégis, hogy ezentul a miatt, mi nem a *Hiradóban* jelent meg, nem fog kollegánk faggatni bennünket. — Isten kegyeddel

a vizontlátásig! Ajánlom, mint ezelőtt mindig, most is nagy gondnak fordítását a megyei levelekre, mert egyik másik levelező némelykor a localis ingerültség vagy párthév által tulragadtatja magát. Igaz, hogy oly dolgokról, melyek nem politikai elvek körül forognak, a levelező egyedül maga felelős, de másfelől a lap jellemének fentartása végett szükséges minden túlzást dicséretben és korholásban kerülni. Sajnálom, hogy kegyed a minapi bihari gyűlésről tudósítás átnézetekor nem használta többet a veres krétát. Ha ezt teszi kegyed, sok tulságos magasztalás, mely egy ott jelen volt és a conservatívek szellemében fellépett szónokra halmoztatott, kimaradt és kellő mértékre visszavitetett volna, és én megvallom, igen szeretem, ha az lapunkból kimaradt volna. A sok haj között bizonyosan elkerülte kegyed figyelmét. — A legszívesebb üdvözlések között maradok kegyed szolgája, barátja gróf Dessewffy Emil.

A magyarországi utakról. Pesti Hirlap, 1846 jul. 5., 703. sz. Érdekes és mulatságos bevezetés után Eötvös a beszédet e cikkben is a korszak egyik sarkalatos eszméjére, a közteherviselésre fordítja.

A honoratiór osztályról. Pesti Hirlap, 1846 jul. 23., 713. szám. Eötvös tervei kivitelénél ez osztályra, a mai művelt középosztályra számított különösebben, míg Széchenyi leginkább az aristokrátiától remélte az állapotok javítását, Kossuth pedig a népre támaszkodott. (L. erre nézve a XX. kötetbeli életrajz III. szakaszát.)

A „paraszt“ czélzás a *Bp. Híradó* egy dolgozótársára, a ki jun. végén és jul. elején *Egy plebejus levelei gr. Dessewffy Emilhez* czimen több cikket tett közzé.

A magyar ipar mellett. Pesti Hirlap, 1846 szept. 4., 738. sz. V. össze erre nézve Agricola IV. levelét a magyar iparról, s a *Központi vasut cz. cikk* jegyzetét.

EGYÉB HIRLAPI CZIKKEK.

E második csoportbeli cikkek részint a *Pesti Hirlapban* jelentek meg, Szalay László és Csengery Antal szerkesztése alatt, részint a *Politikai Hetilapban*, melyet Eötvös alapított és vezetett. A *Pesti Hirlapnak*, melynek ez időben állandó munkatársa volt, története vázlatosan el van mondva a *Reform* jegyzetében.

A *Politikai Hetilap* alapítására az vezette Eötvöst, hogy, bár Deák vezérségét természetesen elismerte, a részletekben nem szívesen rendelte alája magát. Önálló véleményét nem igen tudta elnyomni, s ideges és tevékeny természete mindig dolgozni kívánt s nehezére esett mindenhez hozzá nem szólani. A *Pesti Napló* pedig egészen Deák lapja volt, hova Eötvös nem irt, barátjai is. kivált Trefort, keveset, s Deák azt a keveset is ritkán hagyta megjegyzés nélkül Kemény előtt, a ki a *Napló* szerkesztője volt. Eötvös becsülte a *Naplót*, hasznosnak tartá irányát és munkásságát, azért nem is napi lapot kívánt alapítani, mely szándéka ellenére is verseny társává lett volna Kemény hirlapjának. Inkább heti lapra gondolt,

melybe hetenként vezércikket szándékozott írni a belügyekről, az osztrák viszonyokról pedig — szintén minden héten — Falk tájékoztatná a közönséget. A lapot főként ők hárman irnák tele: Eötvös, Trefort és Falk. Felelős szerkesztőnek Keleti Károlyra gondoltak, meghitt emberökre, a kinek politikai pártállása nem oly tisztán ismeretes Bécsben, mint az övék. Kiadóképen Trefort folyamodott engedélyért a kormányhoz, de elutasított. Falkkal ezt Csaba-Csúdról e levélben tudatta (1864, május 26.):

Április 25-én Bécsben voltam; 26-án fölkerestem Priviczert és Pápaít és néhány nappal később elmentem Eszterházy Móriczhoz. Mindegyikkel szóltam az általunk tervezett lap, vagy tulajdonképen hetilap iránt. Az urak úgy vélekedtek, hogy várni kellene, míg a magyar udvari kancellária kebelében a belső állapotok némileg tisztulnak. Azonban május 13-án Pestre visszaérkezve, vettem a következő végzést: „A nagyméltóságú magyar kir. helytartótanács elnöksége folyó évi május 6-án 3564. eln. szám alatt kelt intézménye szerint a magyar kir. főkancellár úr folyó hó 3-án 262. szám alatt kelt elnöki levelével az ön által Pesten Keleti Károly szerkesztése mellett kiadni szándékolt *politikai és nemzetgazdasági hetilap* című folyóirat kiadhatására kért engedélyt meg nem adhatónak tartá.” Már most szeretném tudni, vajjon melyik főkancellár működött május 3-án? Annyi bizonyos, hogy Pálffy akkor Bécsben járt.

Inséges területeinken a mult évi adót kérlelhetetlenül behajtják, daczára annak, hogy a föld jövedelmet nem hozott. Mielőbbi vizontlátásra, kiváló tisztelettel, barátja

Trefort.

Nem csüggedtek. Igyekeztek kedvezőbb határozatot készíteni elő, s Trefort ismét folyamodott, — megint hiába. E kudarczról Falknak a következő levelet írta:

Csaba-Csúd, 1864, augusztus 16-án.

Tisztelt barátom!

Tegnap hazaérkezvén, a következő közleményt vettem, *lemásolván azt szóról szóra:*

„2545/Pr. Trefort Ágoston úrnak. Ön által egy közigazgatási s politikai közlöny kiadhatására folyamodásilag újabban kért engedélyt a magyar királyi udvari kancellár úr ö nagyméltósága folyó hó 5-én 958. szám alatt kelt elnöki levelével ismét megtagadandónak találta. Miről ön a nagyméltóságú magyar királyi helytartótanács elnöksége folyó évi augusztus hó 6-án 5460/eln. szám alatti intézménye következtében, folyamodásaihoz csatolt három darab mellékleteinek visszarekesztése mellett, ezennel értesítettik. Pesten, augusztus 8. 1864. Cs. kir. kormánytanácsos Worafka . . .“

Ez pedig akkor történik, mikor a *Pesti Napló*, mint Deák személyes politikájának organuma, semmihez sem szól, mikor Bécsben folyvást azt mondják, hát ha Deák teljességgel hallgat, miért hallgatnak a párt más emberei? Micsoda értelme van annak: Man kann sich nur mit der Deák'schen Partei verständigen?!

Az egészhez nem kell kommentár. Azért Isten önnel! Tiszteletöje

Trefort.

Harmadszor is újra folyamodtak hát, ezuttal a szerkesztőnek szánt Keleti, — sikerrel.

1865 jun. 17-én azt írja Eötvös Falknak: „S most még néhány szót lapomról. Juliustól kezdve minden hétfőn jelenik meg, és számolok ígéretére, hogy hetenkint a bécsi dolgokról egy cikket küld.

Igen le fog kötelezni, ha cikkelyeit úgy küldi, hogy azok a szombat reggeli postán megjőjenek s így az első iven a vezércikk után nyomassanak ki. Küldje a cikkeket a *Politikai Hetilap* szerkesztőségéhez. Jelenleg, mert szegények vagyunk, hónaponként csak 50 frtot küldhetek; ha, a mint reménylem, a 3000 előfizetőn túlmegyünk, megduplázzom.“

„Mi az irandó cikkek irányát illeti, az instructió felesleges, röviden csak azt mondom:

Hogy éppen nem osztom D. nézetét, ki mindent a magyar királytól vár, sőt, hogy ellenkezőleg mindent csak az alkotmányos Ausztria népeitől remélek s csak ennek képviselőivel kezelt fogva akarok elérni, s hogy ennél fogva azt kívánom, hogy a birodalom két részének érdekközössége mentül jobban kiemeltessék és sympathikus szózatok, melyek mellettünk akár a Reichsrathban, akár a journalistika mezején felhangzanak, lapunkban mindig visszhangra találjanak.“

A lap 1865 júliusában meg is indult. Eötvös hetenként pontosan megírta, Falk is szorgalmasan küldte cikkeit, Trefort is sokat irt, de a lap 1866 június végével, egy esztendei fennállás után, mégis megszűnt.

„Az okok — írja Falknak, 1866 jun. 17. — melyekért a lapot megszünttettem:

Mert 1. Nincs időm, hogy azt jól vezessem.

2. Mert a jelen pillanatban heti lapnak nincs hatása.

3. Mert már is 1700 frtot vesztettem s nem vagyok eléggé gazdag, hogy ezen időtöltést folytassam.“

(Trefort leveleit l. Falk Miksa: *Kor- és jellemrajzok* című kötetének *Trefort Agostonról* szóló cikkében, Eötvöséit e gyűjtemény levelei között, a XX. kötetben.)

A lapnak fennállása alatt nem közönséges hatása volt. De mint heti lap ez izgalmas napokban jóformán mindig megkésve érkezett s nem is lehetett oly súlya, mint a *Pesti Naplónak*, a mely így — bár ők nem akartak vele versenyezni — nekik vált diadalmas versenytársukká, mert Deák lapja volt, tőle nyerte értesüléseit és irányítását, kitől a helyzet egész megoldását várták. Ez Eötvös tulajdon lapjának s egy esztendőn át eleven és értekes közlönyének története.

A többi lapok, melyek neve e cikkeken itt-ott előjön, nem szorulnak magyarázatra. A *Jelenkor*-t, mint Széchenyi lapját, az első cikk jegyzete bővebben megismerteti. A *Budapesti Híradó* a conservatív párt lapja volt, Dessewffyék közlönye. Cikkeit azért nem kell idéznünk, mert czáfolásukkor Eötvös maga bőven ismerteti és idézi, legnagyobbbrészt szó szerint. (V. ö. Agricola levelét a *Budapesti Híradó* ellen.)

A többiek kisebb jelentőségű lapok, melyeknek neve ritkán jelentett egyuttal irányt is.

Egyéb jegyzetre sem sok szükség van. Csak a történelmi tényekre hivatkozhatunk magyarázatul, Eötvös nézeteit és fejtegetéseit bírálni nem e jegyzetek föladata.

Középponti vasút. Pesti Hírlap, 1844 aug. 8., 376. sz. Széchenyi gazdasági reform-terveinek legfőbb pontja a közlekedés javítása volt. Széchenyi 1828-ban meglátogatta Fiumét, s az odavezető út kiépítését, a Kulpa szabályozását és a Dráva hidját forgatta eszében. Magyarország fő kereskedelmi útjának azonban a Dunát tartotta. 1830 júniusában lehajózik Galaczig, nem sokára megkezdí a Vaskapu szikláinak robbantását. Megalapítja a Tiszaszabályozási társaságot (1839—40. X. t.-cz.), csatornákat tervez, s pontosan följegyzí naplójába a bécsi hajó érkezésének idejét, útjának tartamát, s hogy hány embert és mennyí terhet hozott.

Széchenyi általában a vízi-út barátja volt, mert olcsóbb, s hazánkon keresztül ugyis a Duna mente a legtermészetesebb út Nyugat és Kelet között. Szárazföldí út csak egy köszöni neki létrejöttét, a Lánchíd, ez a gyönyörű öv a Duna derekán, mely 1836-ban ment törvénybe (XXVI. t.-cz.). A vasútatok inkább magánvállalkozók szorgalmazták. Már 1820 óta volt egy használatlan sín pár Pest és Kőbánya között, de még lóvonat sem járt rajta. Nagy-Szombat és Pozsony közt is volt vasuti közlekedés, 1838 óta, de ez nem volt országos jelentőségű. 1836-ban (XXV. t.-cz.) a Rendek már erősen sürgetik vasutak építését, adómentességet ígérnek a vállalkozóknak, csakugy, mint a csatornaépítőknek. Kimondják, hogy használatukért a nemes-ember is fizetni fog, a mihez szintén Széchenyi törte meg a jeget a Lánchíd-törvényvel. Ily körülmények közt báró Sina, a kinek a Tisza-Duna köztí csatornára is szabadalma volt az 1839—40-iki országgyűléstől (XXXVIII. t.-cz.), 1839-ben vállalkozott arra is, hogy Pest és Bécs között kiépítí a vasutat a Duna jobb partján. Már vállalkozó is akadt, egy társaság, mely Rothschildra támaszkodott, s mely a balparton Pozsonyon át akarta összekötñi Pestet Béccsel, s a vonalat tovább vitte volna Debreczen felé. A Rendek nagyobb-része ezt a tervet pártolta; Széchenyi a balpartit ajánlotta, melyre Sina vállalkozott. A Rendek előbb a balparti vasutat szavazták meg egyhangulag, később Nagy Pál indítványára a jobbparti mellé állottak. A dolog vége az lett, hogy miután a diéta mindkettőt szabadalmazta, a kormány magának tartotta fenn az engedélyezés jogát. (L. Fenyvessy Adolf: *Az első magyar vasút*. Budapesti Szemle, 1883.). A sok huza-vona fölemesztette az időt s 1844-ben még mindig csak készülőfélben, tervben volt a vasút. Ez esztendőben egyszerre a bécs-glognitzi társaság is folyamodott építési engedélyért, Bruck és Bécs között. E vonal a Duna-balpartinál kisebb jelentőségű és hasznu, s azzal jóformán párhuzamos lett volna, s már tervének pusztá említése is leszállította a középponti vasút részvényeit, Az országgyűlés föl is irt ellene ő felségéhez, kérve, hogy ez új terv, mely a törvényben nem foglaltatik, ne engedélyeztessék. Gróf Dessewffy Emil kétség-tesnek tartotta, hogy czélszerű-e vajon bármely vasút létrejöv-

telét is akadályozni ily szegény és vasúttal rászoruló országban. Erre válaszul írta cikkét Eötvös, fejtegetve, hogy a minden valószínűség szerint létrejövő vonalaknak nem lehet nagyobb ellenességük ábrándos és bizonytalan újabb vonalak istápolásánál, s azért javasolja, hogy az idegen társaság új vonalának terve ejtessék el.

E tárgyban gr. Dessewffy Emilnek négy nyílt levele jelent meg gróf Széchenyi Istvánhoz intézve, a *Budapesti Híradó* 1844. évi 14. (jul. 25.), 15. (jul. 26.), 16. (jul. 28.) és 18. (aug. 1.) számaiban.

Egység és bizodalom. Pesti Hírlap, 1844 aug. 22., 380. sz.

A 101. lapon említett cikkek a *Budapesti Híradó*nak 1844. júliusi számaiban jelentek meg és pedig az *Összhangzás az intézkedésekben* jul. 19-én a 11. számban; a *Még néhány szó a pártok elnevezése fölött* című jul. 21-én a 12. számban; a harmadik: *Néhány eszme az última differentia megértéséhez*, a 12. számban, jul. 21-én.

*A Budapesti Híradó*nak válasz. *Pesti Hírlap, 1844 aug. 29., 382. sz. A központosítás és helyhatósági rendszer* című cikket illetőleg I. a *Reform* jegyzetét 332. l. Erre a *Budapesti Híradó* 1844. évi 24. (aug. 11.) és 25. (aug. 13.) számában válaszolt, *Időjárás és Központosítás és helyhatóság* című vezércikkeiben. (Mindkét cikk B. jeggyel jelent meg). Ezekre felel itt Eötvös.

A 106. laphoz: *Chartisták* alatt az angol munkás-osztály azon része értendő, mely 1817-ben majd két milliónyi aláírással kérvényt nyújtott be az alsó-házhoz az általános szavazatjog behozatala érdekében. E mozgalom, melynek élén Cartwright őrnagy állt, elnyomatott. s Castlereagh e kor hozta a six-acts-ot, mely hosszú időre minden munkás-politikának elejét vette. A munkások tehát egyesületeket kezdtek alakítani, melyek 1834-ben kimondták az általános munkabeszüntelést. Az ekkor hozott szegény-törvény tömörülésre bírta a középosztályt, s ezzel szemben alakították meg a munkások a *Working Mens Association*-t, a chartismus főfőszékét. Lovett 1838-ban megszerkesztette a The People's Chartert, melynek hat pontja a következőket foglalta magában: általános szavazatjogot minden 21 esztendőes férfi számára; titkos szavazást; egyetemes, évenkénti parlamentet; a választási census eltörlését; új választó-kerületek alakítását lélekszám szerint; végül, hogy a képviselők fizetést húzzanak. A következő évben a munkások nemzeti konventje kérvényt nyújtott be az alsó-házhoz, a jövedelmi adó behozatala, az adók apasztása és a 10 órás munkaidő mellett. Midőn az alsó ház a kérvényt elvetette, Walesben kitört a lázadás. A fölkelés elharapózásának katonaság állta útját. Ismételt kérvényeiket a parlament mindig elvetette, 1848-ban is. Azóta a munkások inkább a Trades-unionokhoz fordulnak.

Rebeccáknak az 1839-ben és 1843-ban fölkelő walesi parasztokat nevezték, a kik megtagadták az útpénzt, s asszony-ruhában éjszakánként lerombolták a vámsorompókat s földúlták a cédulaházakat. Az elnevezés alapja Mózes I. XXIV. 60. „... Szaporodjál ezerszer való ezerig, és bírja a te magod az ő ellenségeinek kapuját.”

Városi ügy. Pesti Hirlap. 1844 szept. 5., 384. sz. L. Marczali: *A legújabb kor története*, 276—78 l.

A közelebbi mult országgyűlés s a B. P. Hiradó. Pesti Hirlap, 1844 decz. 5., 410. sz.

A közteherviselés dolgában. I. Pesti Hirlap, 1845 jan. 26., 425. szám. II. U. ott. 1845 febr. 13., 430. szám. III. U. ott. 1845 márcz. 6., 436. szám. L. erre nézve e kötetben Agricola levelei közt „A jobbhágóság eltörléséről” szóló czikket és jegyzetét.

Bezerédj Istvánnak nyilatkozatát l. a Pesti Hirlap, 1845 jan. 2., 418. számában.

A Pesti Hirlap e számának első czikke így szól: „Bezerédj István önkötelezése az adó tárgyában. Szebb adattal nem nyithatnók meg lapjaink ez évi folyamát, mint a következő oklevéllel:

Alulírt fájdalommal szemlélvén, miképen a legközelebbi befejezett országgyűlése sem bírt az adó állapotja iránt, bármely formában is, orvosló törvényt hozni: nem halaszthatom továbbra, hogy meggyőződésemmek, mely szerint adózási rendszerünk megváltoztatását mind a haza érdeke, mind az igazság legsürgősbben követeli — ne csak szóban, hanem, mennyire tőlem függ, cselekvésben is, azaz: adómentességemnek megszüntetésével következőt adjak; mit egyszerűen vagyonbeli jogommal élve tehetni vélek a nélkül, hogy törvénysértéssel vagy törvény iránti tiszteletlenséggel távolról is vádoltathatnám.

Ezennel tudnillik magamat és birtokomat önként adó alá vetem, az ugymondott hadi adó alá úgy, mint a házi adó alá: esedezvéen a t. ns vármegye előtt, hogy ebbeli a következő pontokban foglalt ünnepélyes és visszavonhatlan kötelezésemet elfogadni, s annak értelmében engemet élttem fogytáig Tolna vármegye adózóinak sorába iktatni méltóztassék, oly módon tudnillik, hogy:

1. Azon részarányt vevén föl, mely léteznék, ha Tolna vármegyének az 1844⁵ évi hadi adóját 89,663 frt, és a honit 75,288 frt, összesen 164,951 frt Tolna vármegyében levő minden személy, birtok és vagyon viselné: pontos számolást azonban a dolog mivolta szerint nem tehetvén, folyó évi adózásom háromszáz pengő forintban határozódjék, mely sommára lehetete t. i. hozzávetve felszámolnom, a mit mind a két pénztárra nézve, a közmunkának pénzzeli megváltását is ebbefoglalva, az érintett arány szerint igazságosan magamra veendőnek tartok; tekintetbe vevén, hogy ns Tolna vármegyének rendszeréhez képest a közmunkát teljesítők a honi pénztárból bért nyernek, mellynek számára e' fejében nevezetes summa vettetik ki, mi által így minden adózó már pénzbeli fizetésével a közmunkák terhét az érintett részben viseli.

2. Adózásom e jelen 1844⁵ évre kezdődvén, a hadi és honi pénztárt aránylag illesse.

3. A jelen évre határozott 300 ft évenként aránylag a szerint felebb vagy alább változzék, a mint ns Tolna vármegyének jelen összes adója 164,951 frtnál több vagy kevesebb leend.

4. Ha a hazában az általános egyarányu közadózás fog bekövetkezni, ezen személyes küion kötelezésem önként megszűnik, ha pedig, mielőtt ez történnék, törvény vagy megyei végzés után

reám és birtokomra afféle ugymondott nemesi teher vagy fizetés esnék, melyben Tolnamegyének többi adózói is aránylag nem részesülnek, az ily teher vagy fizetés e jelenleg kötelezett adómból levonandó legyen.

5. Ha Tolna vármegyében levő birtokom fogyna vagy öregbednék, adóm is azon arányban változzék.

És ezeket kívántam a t. ns vármegyének elébe terjeszteni. Adóbeli kötelezettségemben lelki könnyebbülést találok, melyhez igen jótékony érzés fog járulni, ha a t. ns vármegye e nyilatkozatomat kegyesen helyeselni és abban talán azon elveknek következményét is szemlélni méltóztatik, melyeket bennem a ns vármegyének szolgálata érielt meg. Ha pedig azon szebb időig, midőn hazánkban az adó állapotját igazságos törvény általán orvosolandja, ezen önkéntes adózói helyzetemben több és minél több hazafi társakkal állhatok egyesülve, istennek buzgó hálát adandok. Szekszárd, decemb. 16-án 1844. Bezerédj István m. k.

És a nemes példa már is nemes követőkre talált!

A *Pesti Hirlap* ugyanezen évi jan. 19-én megjelent 423. száma a 41. lapon, Pestmegye közgyűléséről szóló tudósításában, e sorok állnak: „Felolvastatott Rosty Albert tb. úrnak kérelme, melyben kinyilatkoztatván: miként e hazában létező nemesi kiváltság, mely szerint az adónak egész terhe csak e hon nemnemes lakosait nyomja, lélekismeretével meg nem egyezvén, nehogy azon kiváltsággal, melynek megszüntetése legforróbb óhajtsái közé tartozik, élve, abba hallgatása által beléegyezni látszassék, magát a megyei adózók sorába iktattatni kéri, s minden ingó s ingatlan birtokát a házi s hadi adónak aláveti. A feltételek majdnem ugyanazok, melyeket az olvasó Bezerédj Istvánnak e lapok idei első számában közzétett adó alái önnkötelezettségéből már ismer, azon egy kivétellel, hogy a szükséges adatok hiánya miatt a reá eső adónak mennyiségét még nem határozhatván meg, erre nézve teendő nyilatkozatát a legközelebbi közgyűlésre tartotta fel. E kérelem következtében Kossuth Lajos táblabíró úr kinyilatkoztatván: hogy miután meggyőződése szerint kétségen kívül e megyében is nem fognak hiányozni, kik ily nemes példát követendének, s a szóló is magát, mihelyest Bezerédj István ebbeli nyilatkozatáról értesült, hasonló lépés tételére elhatározá, indítványt tett: hogy azokkal, kik az ily módon reájok eső adómennyiséget kidolgozni akarnák, a szükséges adatok a levéltárból a megye tisztviselői által közöltessenek; mely indítvány elfogadtatván, Besze János tb. előadá, hogy ámbár Pest vármegye körében semmi fekvő birtoka nincsen, miután mégis azon nem-nemesek, kik vele e tekintetben hasonló helyzetben vannak, mint zsellérek közmunkák s egyéb közterhek alól felmentve nincsenek, ő is magát mindazon terheknek alávetettni kéri, melyek reá azon esetben, ha nemesi kiváltsággal nem bírna, jelen helyzetében esni fognának. Mi szinte helyesléssel fogadtatván, egyes írományok felolvastatása után, a mai gyűlés eloszlott.“

V. ö.: Széchenyi cikkét: *Adó? Dehogy az! Csak liberum oblatum*. Pest, 1845 febr. 27. kelettel a *Társalkodó* 1845-iki számában. (*Széchenyi Istrán hirl. cikkei*. Kiadta Zichy Antal. II. 489--498. 1.) A III. cikkben a 145. lapon említett „misericordi-

anus frater“ kifejezést Széchenyi Eötvösre mondta, a *Karthausi* megjelenésekor, melynek lehangoltságát a nemzetre nézve károsnak tartotta, mert féltette azt a könyv csüggesztő hatásától.

Deáknak a 140. lapon való említése arra vonatkozik, hogy Zalavármegye 1845 márczius 4-iki közgyűlésén egy nyilatkozatot olvastak föl, melyet kétszáznál többen irtak alá, nemesek, megyei tisztviselők, papok, s Aranyod nemes község. A nyilatkozat szövege (l. Kónyi: *Deák F. beszédei*, 2. kiad. I. 69. l.) a következő volt:

„Alólirottak ezennel kijelentjük, hogy mi addig is, míg a nemesi rendnek adómentességét az igazság és közérdek kívánatihoz képest végképpen megszünteti a törvényhozás, tetteles részt kívánunk venni a közteher viselésében; ugyanazért kötelezzük magunkat, hogy míg élünk, s e megye kebelében lakunk vagy birunk, a megyei beligazgatás költségeinek birtokaránylag reánk esendő részét, vagyis annyit, mennyi a beligazgatási költségekből reánk esendő volna, ha mindenki birtokaránylag részt venne ezen teherviselésben, évenként a megyei házi pénztárba mint rendes adót be fogjuk fizetni; magában értetődvén, hogy ha majd a törvény állandó és rendes adó alá veszi a hon polgárainak minden osztályait, akkor reánk nézve is ezen kötelezésünk helyett a törvény rendelete fog szabályul szolgálni.“

E nyilatkozat benyújtására közakarattal Deák Ferenczet kérték meg.

Deák Ferencz ez alkalommal a következő beszédben mondta el véleményét: Már több évek óta, de újabban különösen számosan valának e megyében, kik komoly megfontolás után kimondták azon meggyőződésüket, miszerint igazságos és a hon érdekében volna, hogy a megyei nemesség a megyei beligazgatás költségeit birtokaránylag viselje az adózó néppel együtt. Ennek igazsága és hasznos volta annyira világos, hogy nem csak néhányan kívánták ezt mint véleményüket kimondani, hanem több polgártársaikat is iparkodtak arra birni, hogy igyekezzenek velük kezét fogva utasítást eszközölni, miszerint ezen kötelessége a nemesi rendnek törvény által is kimondassék. Ők meg voltak győződve, hogy az adómentességnek megszüntetése közszükségeink közt első helyet foglal, s e megyének rendei csakugyan elhatározták ezt a mult országgyűlésre küldött utasítás által. Ezen tárgy azonban az országban többségre még nem talált, mert mint nagyobb fontosságúnak idő kelle, míg az eszme megérjen és az ige testté legyen. Az országgyűlés befejeztetett és kötelező törvény nem hozott az iránt, hogy a beligazgatási költségekben a nemesi rend is részt vegyen. Többen tehát tetteleg akarnak legalább személyükre nézve életet adni a szavaknak, s minthogy kötelező törvényt másokra s az egészre hozni nem lehetett, legalább maguk kívánának részesülni a beligazgatás költségeinek birtokaránylagos viselésében. Ezen nyilatkozások és illetőleg kötelezésük a t. n. vármegyének benyújtott azon kéréssel, méltóztassék a kötelezett teherviselés következtében eszközöket nyújtani, hogy az illetők javai fölszámitassanak, s a birtokaránylagos kivetés javaikra megtörténhessék. Természetes az, s mondani is fölösleges, hogy mivel e tisztelt egyének ennek mint rendes adónak fizetésére

magukat kötelezték, ha valaki az adót nem fizetné, ez úgy fog exequáltatni, mint más adóbeli hátramaradás. E kötelezés a bel-igazgatási költségekre terjed ki és önszemélyükre szól. De azért nyíltan kimondja, hogy nemcsak minden igyekezettel azon lesz ezen túl is, mint eddig, hogy általában az országgyűlés határozza el azt, hogy a közterhek viselésében a nemesi rend részt vegyen, hanem azt is kijelenti, hogy akármikor lesz szó arról, hogy az országos pénztár akár segedelem, akár rendes adózásképp áldozatot kívánna, abból magát nem csak a törvény után, hanem a törvény előtt is kihuzni nem fogja, s hogy ezen kötelezés sem ürügy, sem köpönyeg nem lesz erre, hogy más adózások alól ki lehessen bűjni. —

A *Pesti Hírlap* állása. *Pesti Hírlap*, 1845. márcz. 23., 441. szám. Czime ott *Állásunk*. A P. H. elveinek és modorának védelme.

A *szabadság az ó- és új-kor fogalmai szerint*. *Pesti Hírlap*. 1.) 1845 jun. 5., 480. sz.; 2.) jun. 6., 481. sz.; 3.) jun. 8., 482. sz. E czimen a *Jelenkor* Pulszky Ferencz tollából közölt cikket 1845. évi 39. számában. L. erre nézve e kiadásban a *Reform* 236. lapját. A cikk állításait Eötvös oly bőven idézi s legtöbbször szóról-szóra, hogy e helyütt még egyszer idézni, ha csak kivonatban is, fölöslegesnek látszik.

A *centralisták vezéreszméiről*. *Pesti Hírlap*, 1845. 1.) julius 1., 495. sz.; 2.) jul. 3., 496. sz.; 3.) jul. 4., 497. sz.; 4.) jul. 6., 498. sz. Czime eredetileg ez volt: *Ügyünkben*. Az első sorokban említett *Központosítás és helyhatósági rendszer* című cikkeket Eötvös írta, s később beledolgozta azokat a *Reform*-ba. L. ennek jegyzetében a 332. lapot.

A cikkben említett Kovács Lajos (1812—1890) ismert publicista volt és közigazdász. Széchenyi reformterveinek hatása alatt közigazdaságra adta magát. Szoros barátság fűzte Kemény Zsigmondhoz. Tagja volt az 1839-iki pozsonyi országgyűlésnek, s ott mint Széchenyi híve és barátja s már akkor neves publicista, nagy tiszteletnek örvendett. Az 1848-iki országgyűlésen Nagy-Bányát képviselte. Széchenyi a közlekedési ministeriumban a vámügyi és vízépítészeti osztályok vezetését Kovácsra bizta. Széchenyi betegsége alatt ő vezette az egész ministeriumot egészen Csányi kinevezéseig. Debreczenben a békepárt az ő lakásán tartotta értekezleteit. 1849 után avasi birtokára vonult, míg a kiegyezés előkészítői közt megint fölvette publicistai tollát. Megírta gr. Széchenyi István közéletének három utolsó évét (1846—48), s a *békepárt történetét* a *Budapesti Szemle* 1883. évi folyamában.

Irinyi József (1822—1859) is politikus volt, a ki a mellett irodalommal is foglalkozott. Munkatársa volt az *Athenaeum*-nak, s *Vörösmarty Orlay ház* című elbeszélését átdolgozta drámává. 1844-től 48 derekáig vezette a *Pesti Hírlap* külföldi rovatát. A szabadságharc leveretése után Haynautól kegyelmet nyervén, visszavonultan csak az irodalomnak élt.

Pascalnak a 194. l. alján idézett munkája a *Réflexion sur la géométrie en général*.

197. lapon említett államtudományi mű: *Pensées d'un prisonnier* par le comte de Peyronnet. Tome II. Du système provincial.

A *Pesti Hirlap* elveiről. I. Védekezés. *Pesti Hirlap*, 1845. szept. 5., 533. szám; *Jöjjünk tisztába* czimmal. — II. *Mi teszi megyei rendszerünket az alkotmány biztosítékává?* *Pesti Hirlap*, 1845. szept. 9., 535. szám. — III. *Mit szükséges erősíteni, törvényhozásunkat-e, vagy megyei rendszerünket?* *Pesti Hirlap*, 1845. szept. 11., 536. szám. V. ö.: ezekre nézve a *Reform* jegyzetének 332. lapját, a *Reform* szövegében a 148. lapot, s az életrajzban a centralisták elveiről szóló részt (III. szakasz), s a következő cikket is.

Némely észrevételek a Budapesti Hiradó 242. számára. *Pesti Hirlap*, 1845. szept. 30., 547. szám. Az előbbi cikksorozat utóhangja.

Jöjjünk ki a személyességekből. *Pesti Hirlap*, 1845. nov. 11., 571. szám. A 231. lapon említett „1822-iki esetek”: az adó föl-emelése a rendek hozzájárulása nélkül, oly módon, hogy az olasz mozgalmak költségének fedezése céljából a kormány elrendelte, hogy az 1811—12-iki országgyűlés által 5.200.000 frtra emelt hadi adó ne váltó-czédulákban fizettség, mint eddig szokásban volt, hanem ezüstben, mivel az adót a különbözet révén 2 $\frac{1}{2}$ -nyire föl-rugtatták. — A másik eset az 1821. áprilisában kiadott ujonczozási rendelet, az országgyűlés hozzájárulása nélkül, azon czímen, hogy az uralkodó csak a francia háborúra megajánlott 90.000 ember még hátralevő, 30.000-nyi seregét kívánja mostan, bárha az egész nem országgyűlési úton, csak rendelettel rótták ki. A megyék mindkét rendelet végrehajtását megtagadták, s nagy részök az ismételt parancsok ellenére kitartott hazafias határozata mellett, bárha a posta szaporán foglalgatta le a leveleket, melyekben a megyék egymást kitartásra buzdították.

További észrevételek a Budapesti Hiradó irányában. *Pesti Hirlap*, 1845. 1. nov. 14., 573. szám; 2. nov. 16., 574. szám; 3. nov. 18., 575. szám. A kormány-felelősségről. (V. ö.: e kötet 255—60. l.).

A határvidékekről. *Pesti Hirlap*, 1848. ápr. 18., 33. szám. E cikk E. jegy alatt jelent meg. Hangja kissé elüt Eötvösétől, a ki akkortájt nem is irt egyebet a *P. Hirlap*-ba. De viszont nem valószínű, hogy a *P. H.* szerkesztősége valamely új munkatársának cikke alá Eötvös régi jegyét illesztette volna.

Az új osztrák ministerium. Politikai Hetilap. 1865. aug. 7., 6. szám. A szövegben előforduló nevekre nézve l. a XVI. köt. jegyzetét: *Ausztria és hazánk kapcsolatának alapjai-ról.*

A kormány felelőssége és a megyék. *Polit. Hetilap*, 1865. aug. 21., 8. szám. A 260. lapon említett levél írója Beöthy Ákos, s a levél egész terjedelmében így szól:

Selye, aug. 14.

A *Sürgöny* multkor kétségbe vonta a megyék feltétlen visszaállításának lehetőségét. Bármiként is álljon a dolog, nem lehet az alkalmat elmulasztanunk, hogy ki ne jelentsük, mennyire szükséges jelenleg a megyék autonómiájának életbeléptetése. É sorokat nem

ellenmondási viszketeg mondja tollba, e felszólalás indoka egyes egyedül az, mert úgy vagyunk meggyőződve, hogy minden fontosabb és kenelmesebb kérdés közelebb jut megoldásához, ha minden oldalról tartalék nélkül megvitatják, mire nézve még tévfogalmak felállítása is hasznosnak tekinthető, a mennyiben, — ha ugyan érdemes arra, — okvetlenül meggyőző czáfolatot vonván maga után, megkönnyebbiti az igazság kiderítését.

Mai időben minden ember könyv nélkül el tudja mondani az önkormányzat, a municipalis rendszer előnyeit. A közéletben való részvét a nemzet minden rétegeiben politikai képességet és érettséget teremt, s különösen megkönnyíti a törvényhozás művét. Minden valamire való politikai reform, minden lépés, melyet egyes nemzetek a haladás ösvényén előre tesznek, csak úgy lehet üdvös hatása és állandó, ha a közvélemény nemcsak istápolja, hanem útját előkészíti, oktatásához hozzájárul; ha az utolsó napszámos is belátja a változás szükségét; ha elmondhatja azt a kivivott diadal után: „et quorum pars magna fui.“

Angliában az ugynevezett „voluntary system“ ez elveket minden következményeivel átviszi az anyagi és szellemi tevékenység minden ágaira, s eredményeire talán szükségtelen hivatkozni. Ez irány felismerhető hazánkban is. Eddigél minden törvény nálunk a szó legszorosabb értelmében az egész ország közreműködésével jött létre, az utasítások következtében már előre minden kérdés a a megyékben meg volt vitatva, fény és árnyoldalai ismeretessé lettek bárki előtt is, és minden vélemény tevőlegesen sorakozhatott ama nagy pártok valamelyikéhez, melyek azon időben léteztek. Ez eljárásnak lehettek hátrányai, de bírt azon pótolhatlan tulajdonsággal is, hogy nem lehetett kétség az ország valódi hangulatáról; a közvélemény előtt nem létezett semmi akadály, sőt felbátorítva levén a nyilatkozásra, minden új intézvényről el lehetett mondani kisebb nagyobb mértékben azt, hogy csakugyan létező bajoknak orvoslását kísérti meg, el lehetett mondani azt, — természetesen kivételével annak, hogy 1848-ig csak a kiváltságos osztályok voltak hivatva politikai jogok élvezetére, mi itt különbséget nem tesz, — hogy azon elvek, melyek valamelyik új törvényben érvényre emelkedtek, a nép jogéletéből, állambölcséletéből erednek; megfelelnek a polgárisodás azon fokának, melylyel a nemzet bír; nem ignorálják a tények hatalmát és a létező viszonyokat; s végre, mi a legfőbb, a nemzet akaratának kifejezései. Felesleg akár hazánkban, akár más államokban példákra utalni az iránt, hogy az alkotmányosságnak valódi garantiái nem holt betűkben, nem theoretikus nézeteken alapuló alkotmányokban található, melyek praegnans definitiókban tűzik ki a határvonalat a törvényhozó és végrehajtó hatalom között, hanem azon pezsgő részvétben és érdekeltségben lelhetők, minélfogva a közügyek a lakosság által mintegy háziügyeiknek tekintetnek, melyeknek elintézésére minden polgár magát hivatva érzi, s e jogosultsággal tényleg bír is.

Már most összeül az országgyűlés: ez országgyűlésen a nemzet végzetei fognak eldőlni, és évszázadokra lesznek kihatók. És majdnem két évtized telt el, mióta közéletünk nem volt. Megrázó

események vonultak el felettünk, még a föld is mintegy más alakot nyert lábaink alatt, és egy új nemzedék serdült fel, mely előtt azon jelvények, melyek alatt az apák küzdöttek, majdnem ösmeretlenek, s mely kíváncsian tolong a sorompók közé, hogy részt vegyen amaz új életben, melyet csak a történet fényes lapjairól ismer. E körülmények között ki mondhatja el, mellőzve az alkotmányos önállás és függetlenség kérdését, mire nézve hihetőleg mindnyájan egyetértünk, hogy ismeri tulajdonképen az ország óhajait; hogy ismeri azon népet, mely évek hosszú során át hallgatott, egymással nem érintkezett, nem jött tisztába azon iránynyal, melyet követnie kell. Most kell a decentralisatiónak többnek lenni üres szóvirágnál, a megyék helyreállítása teszi egyedül lehetővé az eszmék tisztázását az országgyűlés előtt és alatt.

Igen, zendüljön meg a szó, ha lehet, minden faluban, hallgassuk ki egymást nyugodtan, türelmesen, hogy megismerjük egymás óhajait, legalább nem mondhatja senki sem ellenünk, hogy nem állott előtte minden út nyitva igényeinek érvényesítésére. Becsületos törekvéssel, őszinte jóakarattal végre meg fogjuk egymást érteni, a felhők eloszlanak, az értelem és igazság előbb utóbb győzni fog. A megyerendszerben sarkallik nálunk végre is minden; ez volt a nemzetnek legdrágább vagyona, legféltettebb kincse; ezer éven át tartá ez fenn a magyar alkotmányt, míg körülöttünk hatalmas népek veszték el, és minden alkotmány porba dőlt. Nem volt oly viszontagság, melyben e rendszer be nem bizonyítá életrevalóságát, és most csalódnánk benne, most dobnók el magunktól, mint avult öltönyt, melyből már kinőttünk? Az lehetetlen.

A kormány fel akar hagyni az eddig követett rendszerrel, mely csak romlásnak volt kútfeje. Őszintén óhajtja a kiegyenlítés művét bevégezni, hogy előmozdítsa népeinek jóllétét. De bizalom és férfias nyíltság nélkül ilyesmit elérni lehetetlen. Azon izgalom, melyet a politikai küzdelmek főenyére kilépő szenvedélyek okoznak, kevésbé veszélyes, mint az, mely elfojtatott s celszövényes fondorlatokkal táplálkozik, alattomos utakon haladva. Találkoznak sokan, kik nem győzik eleget kárhozatni „das wüste Treiben der Comitaten,” mely szerintök 1861 óta minden bajnak okozója. Kétségtelen, hogy sok történt akkor, mi elmaradhatott volna, s az illetők is belátják, hogy epéskedés és azon kitérések, melyek a recriminatiok terén keresnek fegyvereket, nem alkalmas tényezők a jövő épülete alapjainak letételére. De az ember mindenütt ugyanaz, és elfogult egyénnek tartanók azt, ki a chauvinismus éles formái miatt egész Franciaországot tenné felelőssé; nem fojthatnók el a mosolyt, ha ama lázas események után, melyek a chartisták, a repeal és a gabonaliga korában Angliát felzaklatták, valaki az angol nemzet politikai képességét vonná kétségbe; mint szintén hihetőleg a képviseleti tanácskozások hanyatlásaként sem fognók regisztrálni azon személyeskedéseket, melyekkel Pitt Walpolet és D'Israeli Peel Róbertet illették, mely czimek a „hazaárulótól” egy mákszemnyire sem maradnak el. E sajnálatraméltó kitérések előfordulnak minden időben és minden nemzetnél; de a ki a

holnapi napnál tovább gondol, a ki nem veszté el hitét az emberiség nemesebb tulajdonai létezésében, az e tévedéseket fájlalhatja, de tudni fogja azt is, hogy a nyilatkozási szabadság egy nemzetnek se ásta meg sírját.

Az országgyűlésen is csak azon elemek lesznek képviselve, melyek értelmiség és személyes tulajdonok tekintetében a megyékben legtöbb befolyással bírnak. Ha tehát meg vagyunk arról győződve, hogy az egyéniségek elég higgadtak arra nézve, hogy életkérdések felett tanácskozhassanak, nincs mit tartani a csekélyebb tárgyakat intéző megyéktől. De a *Sürgöny* is elismeri, hogy oly szellem leng mindenfelé, mely jobb napok emlékéit költi fel, s mi is úgy véljük, hogy a szenvedélyek lezúgtak s azon komoly hangulat bír túlsúlylyal, mely a politikai transactiók kivitelére szükséges.

A kormányon ülő férfiaknak magasztos feladatuk van. Annyi sebet kell behegeszteniök, annyi borus emléket kitörülniök. Emelkedjenek hát az államférfiui bölcsesség legmagasbb színvonalára. Nézenek bátran szemébe a kisérteteknek, melyek az igaz útról le akarják téríteni. Akkor a nemzet segélyükre leend, bizalom fogja követni lépteiket s övék lesz a legszebb jutalom: a polgári hála. De emléktükben legyen folyvást Macaulay megragadó hasonlata: „A szabadság ama tündérhez hasonlít, melyet Ariost leír. Gyakran undok szörnynyé kelle változnia. Kik ilyenkor üldözék, örökre kizárják jótéteményeiből. De kik szánakozva rajta, nem taszták el maguktól, egy napon végre megláthatják bájainak teljességében, elhalmozottan ajándokaitól. Ilyen a szabadság istennője. Gyakran ő is ijesztő rémmé változik. Jaj azoknak, kik iszonynyal eltelve, meg akarják semmisíteni. De boldogok, kik szánakozva befogadják, az ő jutalmuk majdan eljövend, pazar szépsége és dicsőségének napjaiban.“

V. ö. e kötet 232--245. lapjait.

Törvényhozásunk teendői. Polit. Hetilap. 1865. szept. 4., 10. szám. A jövő törvényhozás feladatairól.

Helyhatósági szerkezetünk. Politikai Hetilap. 1865. 1.) szept. 11., 11. szám; 2.) szept. 18., 12. sz.; 3.) szept. 25., 13. sz.; 4.) okt. 16., 16. sz.; 5.) okt. 25., 17. sz.

E cikksorozat a kormány hatalmának s a vármegyék és kisebb helyi hatóságok önállóságának határait vizsgálja. 1848 előtt Európaszerte a parlamentarizmus-kormányforma volt a küzdelem célja. Az idő azonban megmutatta, hogy a polgárok jólétét és szabadságát nem biztosíthatja egyedül a kormányforma változása meg a népképviselő, hanem ahhoz a közigazgatás célszerű szervezése is szükséges. Így lettek elméleti úton az önkormányzat szószólói az e cikkben említett Cermenin (1788—68), St. Mill (1807—1873) és Jules Simon (1814—1896) is.

Eötvös itteni fejtegetéseivel v. ö. *A XIX. sz. uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra* cz. munkája második része III. könyvének 4—17. fejezetét, továbbá a IV. és V. könyvet is.

Lehetnek-e jelenleg pártok? Politikai Hetilap, 1865. okt. 9., 15. szám.

Iparegyesületünk. Politika Hetilap, 1865. decz. 25., 26. szám. V. ö. Agricola leveleit *A magyar iparról* és *A magyar ipar mellett.*

A *Politikai Hetilap* olvasóihoz. *Politikai Hetilap*, 1866. jun. 25., 26. szám. Eötvös bejelenti és indokolja a lap abbamaradását. V. ö. e jegyzet második részét.

ELEGYES CZIKKEK.

E néhány cikk a *Magyar Gazdasszonyok Hetilapjájában* jelent meg. E folyóiratot Vachottné indította, 1863-ban, hogy tollával keresse meg maga és árván maradt gyermekei kenyerét. A magyar írók szívesen támogatták munkáikkal szerencsétlen véget ért barátjuk özvegyét és árváit. Legtöbbet Eötvös tett az özvegy fölsegelésére. (L. e. gyűjtemény VII. kötetének jegyzetét, 458—9. lap). Lapjába írta e cikkeket, igyekezve az olvasók számát emelni s érdeklődést ébreszteni a fiatal folyóirat iránt. Eötvös halála után Vachottné egy vaskos kötetben kiadta mindazt, a mit Eötvös lapja számára írt, a *Gondolatgyöngyök*-et, melyeket Eötvös a lap számára átengedett, a *Norellá-t* s az *Egy gazdasszony levelei cz.*, töredékben maradt elbeszélést s *Különféle alkalmi ratok* czímen e kis cikkeket, egy Heckenast Gusztávhoz, mint az *Anyák Hetilapjájának* kiadójához írott levéllel együtt, melyet a levelek közt közlünk. A kötetet *Gyöngysorok* cím alatt Eötvös murkáiból kijegyzett gondolatok zárják be, melyeket Vachottné ugyane címmel már előbb kiadott volt.

A kötet *Babérlombok* címmel jelent meg, (*Babérlombok b. Eötvös József műveiből*. Füzte mély hálája s hódolata emlékeül Vachott Sándorné. Pest. Kiadja Heckenast Gusztáv. MDCCCLXXI.).

E gyűjteményből közöljük itt e cikkeket.

Magyar gazdasszonyok. Megj. 1863. 1. szám.

A Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesülete 1861 márczius 15-én tartotta alakuló közgyűlését. A megalapítás érdeme öz. gr. Batthyány Lajosné, Zichy Pál Ferencz grófné, Hollán Ernőné, Kralovánszky Istvánné, Simig Istvánné, Ziehrer Józsefné és Braun Sándorné illeti. Az egyesület legjobb célja volt szegénysorsu, kivált pedig adva leányok gyakorlati és szellemi kiművelésére szolgáló tanintézet föllállítása, s a jótékonyság gyakorlása. Az utóbbi terén nagy eredményeket értek el. Az 1863-iki alföldi inség idején Batthyány Lajosné 60,000 frtnál többet gyűjtött az inség enyhítésére, az aldunai árvíz idején a hetvenes években Damjanich Jánosné 40,000 frtot gyűjtött össze. Árvaházat is építettek, mely 1866-ban nyílt meg, s tiz év mulva kibővítettet.

A *Magyar gazdasszonyok egyesülete*, *Hazai festészetünk s muzeumunk érdekében*, *Az év utolsó napján cz.* cikkek a lap 1863-iki évfolyamában jelentek meg, az *Újévre cz.* kettő az 1864. és 1865. évf. első számaiban.

TARTALOM.

AGRICOLA LEVELEI :

	Lap
A centralisatióról	3
A reformok ellenzői	10
A jobbágyság eltörléséről	16
A magyar iparról	21
Az országgyűlésről	26
Alkotmány és megye	30
A politikai pártokról	35
Védekezés az inség ellen	40
Német kivándorlók Magyarországon	45
A takarékmagtárak dolgában	49
A <i>Budapesti Híradó</i> ellen	54
A magyarországi utakról	59
A honoratior osztályról	64
A magyar ipar mellett	70

EGYÉB HIRLAPI CZIKKEK :

Középponti vasut	79
Egység és bizodalom	93
A <i>Budapesti Híradó</i> nak válasz	104
Városi ügy	112
A közelebbi mult országgyűlés s a <i>Budapesti Híradó</i>	120
A közteherviselés dolgában. 1—3.	127
A <i>Pesti Hírlap</i> állása	147
A szabadság az ó- és uj-kor fogalma szerint. 1—3.	156
A centralisták vezéreszméiről. 1—4.	172

A *Pesti Hirlap* elveiről:

I. Jöjjünk tisztába	203
II. Mi teszi megyei rendszerünket az alkotmány biztosítékává?	207
III. Mit szükség erősíteniünk, törvényhozásunkat-e vagy megyei rendszerünket?	213
Némely észrevételek a <i>Budapesti Híradó</i> 242. számára	219
Jöjjünk ki a személyességekből	225
További észrevételek a <i>Budapesti Híradó</i> irányában. 1—3.	232
A határvidékekről	246
Az új osztrák ministerium	249
A kormány felelőssége és a megyék	255
Törvényhozásunk teendői	261
Helyhatósági szerkezetünk. 1—5.	267
Lehetnek-e jelenleg pártok?	302
Iparegyesületünk	310
A <i>Politikai Hetilap</i> olvasóihoz	316

ELEGYES CZIKKEK:

Magyar gazdasszonyok	323
Magyar gazdasszonyok egyesülete	327
Hazai festészetünk s muzeumunk érdekében	330
Az év utolsó napján	333
Ujévre	334
Ujévre	336
Jegyzetek	340

JÓKAI MÓR ≡

ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁSA

2000 IVEN,
ERŐS PAPIRON,
NYOLCZADRÉT
ALAKBAN,
DISZKÖTÉSSEN,
KÖTETENKÉNT
ÁTLAG 20IVVEL.

100 KÖTETBEN, VÁSZONDISZKÖTÉSSEN 500 K.

100 . FÉLBÖRKÖTÉSSEN . . . 580 .
100 . FÜZVE 400 .

A 100 kötetes nemzeti kiadás tartalomjegyzéke.

<p>1. Erdély aranykora.
2/3. Törökvilág Magyarországon. I/II.
4/5. Egy magyar nábob. I/II.
6. Kárpáthy Zoltán.
7. A janicsárok végnapjai. — Fehér rózsza.
8. Hétköznapiak.
9. A régi jó táblabírák.
10. Csataképek a magyar szabadságharczából.
11/13. Dekameron. I/II.
14. Árnyképek.
15. Szegény gazdagok.
16. Népvilág.
17. Politikai divatok.
18. Szomorú napok.
19. Véres könyv.
20. Délvirágok. — Oceánia.
21. Hangok a vihar után.
22. Vadon virágai.
23. Erdélyi képek.
24. Új földesur.
25. Milyenek a nők. Milyenek a férfiak.
26/27. Egy az Isten. I/II.
28. Mire megvénülünk.
29/30. A köszívű ember fia. I/II.
31. Az elátkozott család.
32/33. Névtelen vár. I/II.
34. Felfordult világ. — Észak honából. — A debreczeni lunatikus.
35. Szélszél alatt. — Az életből ellesve.</p> | <p>36. A magyar előidőkből. Egy asszonyi hajsza.
37. Novellák.
38/40. Színművek. I/III.
41. Szerelem bolondjai.
42. Fekete gyémántok.
43/44. Eppour si muove. És mégis mozog a föld. I/II.
45/46. Az arany ember. I/II.
47/48. Anyém, tied, övé I/II.
49. Virradóra.
50. Föld felett és víz alatt.
51. Rab Ráby.
52/53. A jövő század regénye. I/II.
54/55. Az élet komédiásai. I/II.
56. A Damokosok.
57. Szép Mikhál.
58. Targallyak.
59. Egész az északi pólusig. — A ki a szívét a homlokán hordja.
60. Bálványos vár.
61. Megtörtént regék.
62/63. A kik kétszer halnak meg. I/II.
64. Görög tűz.
65. Egy hírhedett kalandor.
66. Szabadság a hó alatt.
67/68. Szeretve mind a verpadig. I—II.
69. Még egy csokrot.
70. Egy játékos, a ki nyer.
71/72. A löcsei fehér asszony. I/II.
73. A három márványfej.</p> | <p>74/75. A kis királyok. I/II.
76. A tengerszemű hölgy.
77/78. A lélekidomár. I/II.
79. A gazdag szegények.
80. Rakóczy fia.
81/82. Fráter György. I/II.
83. Páter Péter. — Asszonyt kísér.
84. A cigánybáró. — Minden poklonon keresztül.
85. Nincsen ördög. — A Magláy-család. — A ki holta után áll bosszut.
86. A fekete vér. — Lenczi fráter.
87. A két Trenk. — Trenk Frigyes.
88. Sárga rózsza. — A Kráó. — A három királyok csillaga.
89. Magnéta. Tégy jót.
90. De kár megvénülni.
91. Napraforgók és újabb beszélek.
92. Őszi fény és újabb elbeszélések.
93. Mesék és regék.
94. A barátfalvi lévita. Újabb elbeszélések.
95. Levente. — Utazás egy sirdomb körül.
96/97. Életemből. I/II.
98/99. Költemények. I/II.
100. A Jókai-jubileum története.</p> |
|---|---|---|

MIKSZÁTH KÁLMÁN

ÖSSZEGYÜJTÖTT

MUNKÁI

ÁRA KÖTETENKÉNT, FÜZVE 4 kor.
 DISZKÖTÉSSEN 6 „
 A 12 KÖTET ÁRA DISZKÖTÉSSEN . . 72 „

UJ ==
 OLCSÓ
 KIADÁS

====

Minden
 kötet kü-
 lön is
 kapható.

====*

◆◆◆◆◆ Az eddig megjelent 12 kötet tartalma: ◆◆◆◆◆

I. A TEKINTETES VÁRMEGYE. Igaz történetek. 4-ik kiadás. II. AZ APRÓ GENTRY ÉS A NÉP. Harmincz kis elbeszélés. 3-ik kiad. III. NEMZETES URAMÉK. (Mácsik a nagy erejt.) Regény 3-ik kiadás. IV. PIPACSONK A BÚZÁBAN. Tizen-nyolcz elbeszélés. V. TAVASZI RÜGYEK. Elbeszélések az ifjúságról. 2-ik kiadás. VI. URAK ÉS PARASZTOK. Huszonkét elbeszélés. VII. A KÉT KOLDUSDIÁK. A mi a lelket megnérgezi.	VIII. CLUB ÉS FOLYOSÓ. Politikai öletetek és rajzok. 2-ik kiadás. IX. A BESZÉLŐ KÖNTÖS. Regény. A LOHINAI FÜ. Elbeszélés. 2-ik kiadás. X. PERNYE. Tizenöt elbeszélés 2-ik kiadás. XI. A KIS PRIMÁS. — MAGYARORSZÁG LOVAGVÁRAI REGEKBEN. 2-ik kiadás. XII. NGOS KATÁNGHY MENYHÉRT képviselő ur viszontagságos élete, kalandjai, szerencsétlensége, szerencséje és művei.

A MÁSODIK ◆ ◆ ◆ SOROZATBAN

részben megjelentek,
 részben legközelebb
 meg fognak jelenni a
 következő kötetek :

- I. BESZTERCZE OSTROMA. Egy különös ember története.
- II. SZENT PÉTER ESERNYŐJE.
- III. KISÉRTET LUBLÓN és egyéb elbeszélések
- IV. AZ UJ ZRINYIÁSZ. Társadalmi és politika. satyrikus rajz.
- V. A TÓT ATYAFIAK. Elbeszélések és rajzok róluk. — A JÓ PALÓCZOK. Tizenöt apró történet.
- VI. PRAKOVSZKY. A SÜKET KOVÁCS. — EGY VÁLASZTÁS MAGYARORSZÁGON, vagy a körtvélyesi csiny.
- VII. A GAVALLÉROK. — A DEMOKRATÁK. — NE OKOSKODJ PISTA.

— A gyűjtemény folytatottatik. —

A KIADÁS MÓDJA Az egyes művek a legelső kiadáshoz hiven jelennek meg, s minden egyes mű végén pontos **jegyzet** foglalja össze az odatartozó történeti, irodalomtörténeti és bibliographiai adatokat. A kiadást **dr. Voinovich Géza** rendezi sajtó alá. Ő írta **br. Eötvös Józsefnek** az utolsó kötetben foglalt életrajzát is, melyet az Országos Eötvös-Bizottság a M. Tud. Akadémia utján 1000 frtos pályadíjjal tüntetett ki.

A MEGSZERZÉS MÓDJAI Br. Eötvös József műveinek eddig közkezen forgó egyes kötetei sokkal drágábbak, mint a jelen egyöntetű kiadás egyes kötetei.

A jelen kiadás **egy-egy kötetének**
 ára füzve **5 kor.**
 diszes vászonkötésben **7 kor.**

E rendkívül olcsó ár mellett azonban **kedvezményt** nyújt a kiadóhivatal azon megrendelőknek, a kik a teljes kiadást egyszerre rendelik meg, illetve kötelezik magukat annak átvételére.

Ugyanis a teljes mű megrendelése esetén annak
 ára füzve **80 kor.**
 (tehát kötetenként 4 kor.)
 diszes vászonkötésben **104 kor.**
 (tehát kötetenként 5 kor. 20 fillér.),
 mely összeg **4** koronás **havi részletekben is törleszthető.** A teljes mű megrendelésére szolgáló előfizetési ívet készséggel küld a kiadóhivatal vagy bármely könyvkereskedés.

AZ ÖSSZKIADÁS TERJEDELME

több mint 450 iv, 20 erős kötetben.

- I. köt.: **A karthausi. Regény.**
- II—III. „ **A falu jegyzője. Regény. 2 kötet.**
- IV—V. „ **Magyarország 1514-ben. Regény. 2 kötet.**
- VI. „ **A nővérek. Regény.**
- VII. „ **Elbeszélések. Egy tót leány az Alföldön. — A molnárleány. — Téli vásár. — Novella. — Puszta lak. (Eddig meg nem jelent). — A nevelő. (Eddig meg nem jelent). — Egy gazdasszony levelei. — A XIX. század bárói. (Eddig meg nem jelent regénytöredék).**
- VIII. „ **Emlék- és ünnepi beszédek.**
- IX—X. „ **Politikai beszédek.**
- XI. „ **Kelet népe és Pesti Hirlap. Reform.**
- XII. „ **Tanulmányok.**
- XIII—XV. „ **A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra.**
- XVI. „ **A nemzetiségi kérdés.**
- XVII. „ **Kisebb politikai cikkek.**
- XVIII. „ **Költemények és szinművek.**
- XIX. „ **Gondolatok.**
- XX. „ **Levelezés. — Br. Eötvös József élet- és jellemrajza. A M. T. Akadémiánál az Orsz. Eötvös-Bizottság pályázatán 2000 kor. jutalmat nyert tanulmány. Irta: Voinovich Géza.**

A nagyméltóságú magy. kir. vallás- és közoktatásügyi minister 1899. évi 4476. eln. és 1901. évi 18387. sz. alatt a kiadást a hatnál több tanerőt foglalkoztató állami elemi iskolák, állami polgári iskolák, állami el. tanító és tanítóképző intézetek könyvtára számára megszerezni elrendelte, a községi elemi, a polgári és felekezeti iskoláknak pedig megvételre ajánlotta.